Digitized by Google

RERVM AQVITANICARVM LIBRI QVINQVE,

In quibus vetus Aquitania illuſtratur.

Autore ANT. DADINO ALTESERRA.

ALESANDRINA

TOLOSÆ,

Apud ARNALDVM COLOMERIVM, Regis, & Academiæ Toloſanæ Typographum.

M. DC. XLVIII.

Cum Priuilegio Regis.

ILLVSTRISSIMO VIRO

PETRO SEGVIERIO, GALLIARVM CANCELLARIO.

HAVD immeritò, CANCELLARIE ILLVSTRISSIME, Aquitania noſtra te Patronum & auſpicem deſiderat, quæ origine ſuum meminit, & felici Galliarum fato ſibi ereptũ requirit. Certant Cadurci Aquitanici populi pro tui vindicijs. NOBILES SEGVIERIOS inter antiqua patriæ ſuæ decora numerant, illuſtrium

Heroum cunas, & ruinis venerandos lares oſtendunt, illorum faſces & præfe-ctura memoriâ celebrant, téque longo deductum ſtemmate repetunt. Lætatur Aquitania tuo & maiorum imperio, & meliores quibus paruit de tuo principatu annos computat. Hinc tibi vtriuſque militiæ auctoramento gloriari datum,

Et ferrum mulcère togâ.

Nec abſque antiquæ ſortis beneficio Aquitania tibi ceſsit proximus gradus ad Galliarum Quæſturam, & honorum faſtigium; non aliter olim Galbæ & Agricolę eiuſdem prouinciæ legatio ſecuti mox Conſulatûs augurium fuit. Morabantur te Aquitanorum vota & ſtudia, verùm Galliarum genius iam ad

rerum culmen te reuocabat : doleret Aquitania, ſed dignitatis tuæ, & boni publici ratione damnum ſolatur; Caream, inquit, dum imperet. Egregiæ ſunt omnes Reipublicę partes, virum tamen tot regijs dotibus præditum, prouinciâ diutiùs teneri, ac rerum clauo ſubduci nequaquam par erat. Heroicas laudamus, & miramur virtutes, quæ pulcherrimo concentu animum tuum implent, pietatem, iuſtitiam, ſapientiam, fortitudinem. Pietate Regem, Regnúmque Deo concilias, pietate publicos hoſtes debellas, diuitias non voluptatis & deliciarum inſtrumenta habes, vt vulgus, ſed virtutis viaticum, & pauperum ſolatium; gaudes auitas opes in egentium cenſum effuſas; parentum beneficium animo

obſecundans tuum facis, & pietatis causâ facere ſumptum, in lucro ponis. Iuſtitiâ potentiores in officio contines, plebeios beas, miſeros ſubleuas, & quod ſpectabilius, exemplo Iuſtitiæ ſtudium vicarijs poteſtatibus immittis, felix à quo rem à recto alienam nemo petere audet, infractæ probitatis tuæ conſcius. Sapientiâ præſtas non fucatâ, ſed verâ germanáque, quæ viro Rempublicam gerenti conueniat, ea eſt quæ domi tranquillitatem tuetur, foris Regni majeſtatem in dies propagat, antiquos Galliæ limites reddit, ac decorã, quæ ſumma votorũ eſt, nobis pacem pollicetur. Litteras & litteratos amas, fouéſque, neque ab his laudem expectas, propriȩ virtutis teſtimonio ſecurus, ſed honeſtiſsi-

Digitized by Google

mæ diſciplinæ conſortes quâdam ingenij cognatione illigatos cenſes. Accedit fortitudo quæ non in acie modò, ſed & in Republica ſpectandam ſe præbet, in campo ferro & igni pugnatur multo milite, multo ſanguine, vario euentu; in principis arcanis incruentæ victoriæ, conſilio tuo, & fortitudine parantur. Gratulatur Gallia pro tot meritis, gratulatur Aquitania, & nati dignitate vt mater exultat, gratulantur litterarum ſtudioſi, & Rempublicam litterariam te duce etiam de hoſtibus triumphare proclamant. Ego, inter hos officio publico deeſſe non tuli, & veterem Aquitaniam qualicumque operâ à me illuſtratam tui nominis inſcriptione illuſtriorem efficere

ſategi ; Hoc tibi donarium vniuerſa mecum Aquitania conſecrat, hoc ego æternum cultûs, & obſequij mei monumentum pono, æternùm futurus ipſe,

TVÆ CELSITVDINI,

DEVOTISSIMVS,

ANT. DADINVS ALTESERRA.

Toloſæ XXII. *Maij* M. DC. XLVIII.

ELENCHVS LIBRORVM, ET CAPITVM, HVIVS OPERIS.

LIBER PRIMVS.

CAP. I. Gallia vniuerſa olim Celtica. Aquitania tertia Galliæ pars. Aquitaniæ ſitus. Aquitania Aremorica dicta. Aquitàniæ etimon. A quo tempore Guienna dicta. 3.

II. Aquitaniæ termini. Aquitania ab Auguſto ampliata vſque ad Ligerim. 7.

III. Aquitania diuiſa in primam, ſecundam, & tertiam. Sectio Prouinciarum à quo inſtituta, ab Adriano, an à Conſtantino? Sectionis Prouinciarum ratio. 10.

IV. Bituriges. Bituriga Metropolis Aquitaniæ. Bituricenſis pagi inſigniora oppida, Nouiodunum, Argentomagum, Exoldunum, Vicus Dolenſis, Caſtrum Radulphi, Sancerrium, Virſonis caſtrum, Magdunum. 15.

V. Aruerni, Limane pars Aruerni pagi, Auguſtonemetum, ſiue Claromontium Ciuitas Aruernorum. Aruernorum clariora oppida. Gergouia, Montisferranni caſtrum, Ricomagenſis vicus, Iciodorum, Muſciacum. Arthona, Thigurnum. Violuaſcenſis vicus, Briuate, Hunnorone, Cantella, Scoralis, Aureliacum, Marculiſcus, Argentadam, S. Flori oppidum, Auitacus. 20.

VI. Ruteni. Segodunum Ciuitas Rutenorum. Ariſitenſis vicus, olim ſedes Epiſcopalis. Vabrenſe Caſtrum, Concas, Amilianum, ſiue Milhau, Caſtrum S. Antonini.

VII. *Albiga. Caſtrum. Rapiſtagnum. Galliacum. Vinum Albigenſe laudatum.* 22.

VIII. *Cadurci, an liberi populi. Diuona Cadurcorum. Academia Cadurcenſis, Vxellodunum. Captenacum. Mons Albanus. Coſa, ſeu Villa S. Ruſinæ. Moyſſiacum. Figiacum. Rocca Amatoris, Martellum, Brunichildis Caſtrum.* 34.

IX. *Lemouices. Ratiaſtum caput Lemouicum. Briua Curretia. Solemniacum. Torinna. Calucium, Grandimontium. Nobiliacum. Vſarchia.* 42.

X. *Gabali, Anderedum matrix Gabalorum. Mimate. Gredonenſe caſtrum. Vellauni. Rueſſium, Anicium, ſiue Podium Velaunorum. Podominiacus, ſiue Poliniacum caſtrum. Calminiacum.* 49.

XI. *Bituriges Cubi. Bituriges Vibiſci. Burdegala metropolis Aquitaniæ. Nouiomagus. Ebromagus. Blauia. Meduli. Metullum. Condate. Alingonis oppidum. Reontium. Syluæ Maioris Monaſt.* 50.

XII. *Nitiobriges. Aginnum. Pompeiacus. Exciſum. Regula Caſtrum. Caſſinogilum, Caſtellio. Monſpenſatus. Condomium.* 59.

XIII. *Engoliſma, Santones. Mediolanum Santonum. Santonus portus, an Rupella. Santonum promontorium. Ingeriacum, Talleburgus, Pons Caſtrum, Mortania, Broagium, Nouerus, Naiogialo.* 62.

XIV. *Pictones, vnde Teifali dicti. Auguſtoritum Pictonum, Limonum, Malleacum, Lucionum, Liziniacum, Caſtrum Heraldi. Carroſum, Nobiliacum, S. Maxentij oppidum. Fons Ebraldi. Sellenſe Caſtrum, Ageſinates, Aunedonacum.* 65.

XV. *Petrocorij, Veſunna, matrix Petrocoriorum. Sarlatum, Cadonum.* 70.

XVI. *Nouempopulania, à Vaſconibus qui eam occuparunt Vaſconia dicta. Auſcij, Auſcius, Auſciorum vrbs. Eluſa, Eluſates. Socia Sociates, ſiue Sontiates.* 72.

XVII. *Aquenſes, Aquæ Auguſtæ, aliâs Tarbellicæ. Atyr. Tarbellicus ſinus. Lactora. Tauropolium. Conuenæ. Lugdunum Conuenarum.*

Oneſiæ Thermæ. Conſeranni. 76.
XVIII. *Boij. Baiona, aliàs Lapurda. Baſculi, Baſcli. Caſtrum S. Ioannis de pede portus. Portus fauces montium, Caſtrum Lybiæ, ſeu Lugiæ.* 81.
XIX. *Benearnum. Aturrenſes. Vicus Iulij. S. Seueri oppidum. Vaſates, Coſſio Vaſatum. Regula caſtrum. Bigerones. Tarba Bigerronum. Aquenſis Vicus. Elarona, Eluſa.* 85.
XIX. *Obſcuriores Aquitaniæ populi.* 89.
XX. *Aquitaniæ montes Pyrenæus. Alpes pro Pyrenæis. Gebenna, ſiue Cebenna. Loſera. Memmatenſis mons. Aruerni montes. Mons d'Or, Mons donia. Greon mons.* 90.
XXI. *Nobiliora Aquitaniæ flumina. Garumna. Tarnis. Auario. Oltus. Triobris. Dordonia, aliàs Duranius. Aurigera, Ægircius. Aturrus. Carantonus, Vultumus. Ligeris, Toluera, Elauer, Vigenna, Clanus.* 93.
XXII. *Aquæ ſalubres in Aquitania. Aquæ Tarbellicæ. Aquæ Bigeronum. Thermæ Oneſiæ. Aquæ Conuenarum. Aquæ calidæ in Aruernorum finibus. Aquarum calentium fontes ſacri.* 101.
XXIII. *Sinus Aquitanicus. Sinus Tarbellicus. Littus Santonicum. Littus Saxonicum. Comes littoris Saxonici. Inſulæ ſinus Aquitanici Antros, Vliarus. Herus.* 102.

LIBER II.

CAP. I. *Aquitaniæ dotes. Fecunditas, & amœnitas, Lemanelaus. Pictonum agri. Vuæ Bituricæ. Vinum Albigenſe. Vinum Cadurcum. Vinum Aruernum. Opes ſyrtium, quas Landas vocant, pix & reſina.* 105.
II. *Gallia paſcuis & pecore abundans. Caſeus Gabalicus, Equi Gallici, Aquitanici, Arelatenſes. Aquitania equitatu pollens. Abſinthium Santonicum. Perna Cantabrica. Salmo Aquitanicus. Lapurdenſes*

locuſtæ, Garumnici Mugiles, Oſtrea Medulica, Burdegalenſia. Succinum Aquitanicum. 111.

III. *Pallia Aquitanica. Bigerrica veſtis. Santonicus Cucullus. Linificium apud Cadurcos, Rutenos, Bituriges. Aurifodinæ apud Tarbellos. Argentifodinæ apud Rutenos & Gabalos. Aurifer Tarnis. Ferrariæ Bituricæ. Marmor Aquitanicum.* 116.

IV. *Aquitanorum ingenium moréſque Aquitani bellicoſi. Aquitani facundi. Aquitani Græci origine iactantur. Studia florent apud Aruernos. Scholæ Burdegalenſes. Schola Cadurcorum.* 119.

V. *Vaſcones latrocinijs famoſi, augurijs dediti & ſuperſtitioſi, bellicoſi, leues, perfidi, & rerum nouarum cupidi. Calagurritanorũ fides.* 125.

VI. *Celtica lingua, alia à Germanica, affinis Britannicæ. Maſſilienſes trilingues. Galli à Romanis victi victorum linguam aſſumpſere, ruſtica Romana lingua.* 127.

VII. *Alauda. Al. Alpēs. Ambacti. Armorica. Aripennis.* 132.

VIII. *Bagaudæ. Baracacæ. Bardi. Bardaicus. Bardocucullus, veſtis Gallica.* 134.

IX. *Baro, ſeu Varo. Becco. Benna. Belenus, Braccæ. Briua. Bulga.* 137.

X. *Cacos. Candetum. Candoſoccus. Caſnar. Caracalla. Carroco. Cateia. Caterua. Ceruiſia. Circius. Couinus. Crupellarij. Culcitra.* 141.

XI. *Dercoma. Diuona ſeu Duiona. Druides. Dunum. Duſij.* 144.

XII. *Eglecopala. Emarcum. Eporedicæ. Eſſedum. Eubages, aliis Saronidæ.* 146.

XIII. *Galba. Gæſa, vel Geſſa. Gæſi. Gunia. Gurdus.* 147.

XIV. *Heſus. Iſarndorum.* 149.

XV. *Læna. Larix Leuca, ſeu Leuga. Linnæ. Lugos.* 150.

XVI. *MarK. Marga. Mataris. Murci.* 152.

XVII. *Pades. Patera. Peculium. Peninus. Penna. Petoritum. Planarati.* 163.

XVIII. *Rheda. Rhaphium. Sagum. Sapo. Saunium. Senæ. Soldurij*

Deuoti. Sparus. 155.

XIX. Taramis. Tau. Taxea. Teutates. Thirei. Tomentum. Toles. Traiectum. Tripetia. 159.

XX. Vargi Scamari. Vaſſo. Vergobretus. Vernemetis. Virga. Vri. Viſcus. Volemum. Zythum. 161.

XXI. Aliquot herbarum Celtica nomina. 163.

LIBER III.

CAP. I. STatus Prouinciarum Imperij Romani, aliæ vectigales, aliæ ſtipendiariæ, ſeu tributariæ. Gallia ſtipendiaria facta. Duplex tributum in Gallia ſoli & capitis, vtrumque exactum in Aquitania. Tributum in Aquitania in ſpeciebus penſitatum. 167.

II. Ratio tributorum in Gallia & Aquitania ſub Francis. Capitularium. Annua dona. Inferenda. Oblatæ. Foderum. Talliæ reales in Aquitania & Occitania. 171.

III. Nonnulli Aquitaniæ populi liberi. Refutatur error nuperi Auctoris ſcribentis vniuerſam Aquitaniam fuiſſe liberam. Prouinciarum effigies muliebres. Omnes qui erant in orbe Romano ciues Romani facti ex conſtitutione Antonini P. 174.

IV. Prouinciarum aliæ Proconſulares, aliæ Præſidiales. Aquitania Prouincia Præſidialis. Decuriones, & Conſules municipales. Maiores ciuitatum. 182.

V. Prouincijs legem ſuam dedere Romani. Academiæ veteres iuris Romani, Roma in Occidente, Berytus in Oriente. 185.

VI. Origo & proceſſus legis Romanæ in Gallia & Aquitania ſub Romanis. 188.

VII. Lex Romana defenſa aduerſus Gothos. 190.

VIII. Series legis Romanæ ſub Regibus Francorum primæ ſtirpis. Aquitani & alij cis Ligerim cur Romani dicti. 192.

IX. *Progreſſus legis Romanæ ſub Regibus ſecundæ ſtirpis. Interpretatio loci Eginarti de duabus legibus Francorum defenditur.* 197.
X. *Lex Romana ſub Regibus tertiæ ſtirpis. Ius ſcriptum & conſuetudinarium.* 202.
XI. *An Septimania à Cindaſuindo legem Gothicam admiſerit, exulante lege Romana.* 205.
XII. *Lex Romana Francis nota quo ad perſonas & res Eccleſiaſticas.* 208.
XIII. *Legis Theodoſianæ, & Iuſtinianeæ ætates.* 211.
XIV. *Legi Rom. pepercere Oſtrogothi, & Longobardi in Italia. Ius Ciuile ab Irnerio reſtitutum. Ius Ciuile floruit in Academia Pariſienſi ante Honorium.* 212.
XV. *Lex Romana Hiſpanis laudata, Anglis excepta, Iudæis exoſa.* 216.
XVI. *Legem Romanam coluere Summi Pontifices. Libelli appellationum. Innocentius* III. *audax Iuriſperitus.* 219.
XVII. *Ius allodij beneficium Iuris Ciuilis. An iuri allodij locus ſit in Aquitania.* 222.
XVIII. *Conſuetudines ſubortæ in Aquitania inter leges Romanas. Ius retractus gentilitij moribus inductum in Aquitania. Rupellana conſuetudo de ſocietate bonorum inter virum & vxorem. Conſuetudo Pictonum, de litibus armis diſceptandis.* 226.

LIBER IV.

CAP. I. *Aquitania à Gallia diſtincta.* 231.
II. *Concilia Prouinciarum, reliquiæ priſcæ libertatis. Concilium Aſiæ. Concilium Tetrapoleos. Concilium Græciæ. Concilium Galliarum ſub Romanis. Concilium* VII. *Prouinciarum Galliæ Arelate inſtitutum, quò conuenere Aquitani, Ordines Galliarum qui conuenere ad id Concilij. Concilia Galliarum ſub Regibus Francorum. Concilia Aquitaniæ ſub Regibus Aquitaniæ.* 233.

III. *Aquitaniæ militaria præſidia ſub Romanis, Aruernis, Pictauis, Blauiæ, Lapurdo. Eiuſdem præſidia ſub Francis.* 239.

IV. *Status Eccleſiaſticus Aquitaniæ. Primates Galliarum, Arelatenſis, Treuirenſis, Lugdunenſis. Archiepiſcopus Bituricenſis Primas Aquitaniæ. Controuerſia de Primatu Aquitaniæ inter Bituricenſem, & Burdegalenſem Archiepiſcopos, vnde nata.* 240.

V. *Legati Sedis Apoſtolicæ. Legati Aquitaniæ. Legationis Aquitanię fines.* 249.

VI. *Origo Aquitanorum. Aquitania armis ſubacta ab Hannibale. Allobroges, Aruerni, Ruteni, armis deuicti à Q. Fabio Maximo. Aquitani fere vniuerſi ante aduentum Cæſaris erant ſub ditione Aruernorum, Rex Aruernorum. Rex Nitiobrigum. Vaſcones è Pyrenæi iugis à Pompeio depoſiti, & in vnum oppidũ collecti, cui nomen Conuenæ.* 255

VII. *Aquitania à Cæſare armis ſubacta per P. Craſſum Legatum. Sotiatum oppidi obſidio & deditio. Defectio Gallorum & Aquitanorum à Cæſare Vercingentorige duce. Vxellodunum Cadurcorum oppidum obſidione oppugnatum à Cæſare. Lucterus Cadurcus vir audax. Cæſar componit Aquitaniam. Aquitani Cæſari militarunt in bello Ciuili, Rutheni ſagittarij.* 259.

VIII. *Aquitani iterum rebellant ſub Auguſto. Primùm prælio victi ab Agrippa, rurſus à Meſſala. Diuiſio prouinciarum per Auguſtum. Aquitania prouincia Præſidialis ab eodem facta. Cenſus Galliarum actus ab Auguſto, Aquitanię fines aucti ab Auguſto, vſque ad Ligerim. Lugduni templum Auguſto exſtructũ. Galba Aquitaniæ Præſes.* 265

IX. *Initia Chriſtianæ religionis in Aquitania. Priores Epiſcopi Aquitaniæ, Martialis Lemouicum, idémque Apoſtolus Aquitaniæ, Vrſinus Biturigum, Auſtremonius Aruernorum, Fronto Petrocoriorum, Auſonius Engoliſmenſium, Ceraſius Eluſatum.* 269.

X. *Statius Surculus Rhetor Toloſanus. Vibius Auitus Præſes Aquitaniæ. Statua Mercurij apud Aruernos fabrefacta à Zenodoro. Galliarum defectio. Vaſconum lectæ à Galba cohortes. Iulius Cordus*

Aquitaniæ Præſes. Aquitaniæ defectio ab Othone ad Vitellium. 274.

XI. *Obitus D. Martialis. Agricola Aquitanię Præſes. Clarus, Gerontius, & Seuerus Martyres Aquitanię. Iuſtinus Confeſſor. Saluius Iulianus Præſes Aquitaniæ. An Aquitania ab Adriano diuiſa. Marciana hæreſis inuadit Aquitaniam. Martyres Lugdunenſes. Fronto Orator Aquitanus. Iul. Iulianus Præſes Aquitaniæ.* 276.

XII. *Sub Seuero Chriſtiana religio effuſa per vniuerſum orbem terrarum. Sterilitas in Aquitania. Sacrificium Lactoratenſium pro ſalute Gordiani.* 282.

XIII. *Bituricenſis Baſilica Stephano Protomartyri dedicata ex priuatis ædibus Leocadij Senatoris. Donationes piæ per imaginariam venditionem. B. Luſor Leocadij Senatoris filius.* 284.

XIV. *Genulfus Cadurcenſis Epiſcopus eius miracula. Amphiteatrum Burdegalenſe, vulgò Gallieni Palatium. Aquitania ab Alemannis vaſtata. Templum Aruernorum, cui Vaſſo nomen exuſtum, Priuatus Gabalorum Epiſcopus martyrio affectus. Caſſius & Victorinus martyres. Orientius Auſciorum Epiſcopus.* 286.

XV. *Galliæ receptæ ab Alemannis. Tetricus ex Præſide Aquitaniæ Imperator electus Burdegalæ purpuram ſuſcipit. Arborius auus maternus Auſonij, eius ſeceſſus apud Aquas Tarbellicas. Galliæ iterum vaſtatæ à Germanis, & reſtitutæ à Probo. Gallis vites colere permiſſum à Probo.* 290.

XVI. *Tumultus Bagaudarum in Galliis. Saxones piratæ infeſti Oceano Aquitanico, vnde claſſis à Diocletiano aduerſus eos inſtituta. Vrbicus ex vxorato Aruernorum Epiſcopus, eiuſque lapſus.* 295.

XVII. *Vincentius Diaconus, Fides virgo, Capraſius Martyres Aginnenſes. Iulianus & Fereolus martyrium paſſi in Aruernis. Victorinus Pictauienſis Epiſcopus & Martyr. Lupercus, Antoninus, Domninus, Martyres. Pax Eccleſiæ data à Conſtantio in Gallia & Aquitania.* 296.

LIBER

LIBER V.

CAP. I. GRæcorum error Chriſtianam fidem primùm ſuſceptam in Gallia ſub Conſtantino. Præfectus Prætorio Galliarum. Diuiſio Prouinciarum an Conſtantino tribuenda. Illidius & Iuſtus Aruernorum Epiſcopi. Exuperius Rhetor Burdegalenſis. Tiberianus Præf. Præt. Galliarum. 303.

II. Maximinus Treuirenſis Epiſcopus. Maxentius Pictauienſis Epiſcopus Aquitani fratres. Titianus, Honoratus vterque Præfectus Galliarum. Paulinus Aquitanus Treuirenſis Epiſcopus. Hilarius Pictauienſis Epiſcopus. Martinus Diſcipulus Hilarij fundator Locociagenſis Monaſterij. Phœbadius Aginnenſis Epiſcopus. 308.

III. Aquitanis frumentum imperatur in expeditionem Germanicam. Aquitania vaſtata à Germanis. Clades Germanorum in Argentoratenſibus campis. Florentius Præfectus prætorio Galliarum. Mineruius Rhetor Burdegalenſis. Galliæ tributis leuantur à Iuliano. Alcimus & Delphidius Rhetores Aquitani. Rurſus Aquitania annonam ſubminiſtrat in expeditionem Germanicam. Delphidij Rhetoris libertas dicendi. Nebridius Præfectus Prætor. Galliarum. Germanianus inde Præfectus Præt. Galliarum. Iulianus quo conſilio fauit Hilario exulanti. Gaudentius Præfectus Aquitanici & Gallici littoris. 313.

IV. Germanianus, Viuentius, Florentius ſecundùm Præfecti Prætor. Galliarum. Hilarij Pictauienſis obitus. Martinus in Turonenſem Epiſcopum lectus. Iulius Auſonius medicus. Pontius Paulinus Aquitanus. Nolanus Epiſcopus. Saturninus Secundus Præſes Aquitaniæ. 319.

V. Antonius Præfectus Prætor. Galliarum. Auſonius ex præceptore Gratiani Præfectus. Dulcidius Aginnenſis Epiſcopus. Delphinius Burdegalenſis Epiſcopus. Aquitania Priſcilliani hæreſi labefactata. Fauſtinianus Præfectus Prætor. Galliarum, Synodus Burdegalenſis,

Euchrocia vxor Delphidij dãnata Romanus Presbyter Blauienſis. 322

VI. Latinus Pacatus Orator Aquitanus. Conſtantinus, & Arborius Præfecti Prætor. Galliarum. Sulpitius Seuerus. Clarus, Martinus, Aquitani, Martini Turonẽſis Epiſcopi diſcipuli. Ruffinus Eluſas. 326

VII. Marcellus Burdegalenſis Medicus. Paulini ſeceſſus. Amandus Burdegalenſis, & alij illuſtres Epiſcopi Aquitaniæ. 330.

VIII. Martini Turonenſis tranſitus. Certamen de eius corpore inter Turones & Pictones, Clari obitus. Seueri reditus in Aquitaniam. Seuerinus Aquitanus primùm Colonienſis, tum Burdegalenſis Epiſcopus. Vincentius Præfectus Prætor. Galliarum. Sepulchrum duorum amantum in Aruernis. Vigilantius Hæreticus venenum ſpargit per Aquitaniam. Vandali Aquitaniam vaſtant. Auſonius Engoliſmenſis Epiſcopus. 335.

IX. Conſtantinus Tyrannus incubat Galliæ & Aquitaniæ. Limenius Præfectus Prætorio Galliarum. Pietas Gallorum. S. Seuerini corpus Burdigalâ aſportatum Coloniam. Seueri lapſus, penitentia, & obitus. Dardanus Præfectus Prætorio Galliarum. 339.

X. Gallia Gothis tradita ab Honorio. Ataulphus Rex Gothorum, eius nuptiæ cum Placidia. Regia Gothorum apud ſanum S. Ægidij. Hiſpania Vandalis conceſſa hâc lege ne præſcribere liceret. Ataulphus Aquitaniam occupat. Toloſæ, & Burdegalæ, totiúſque fere Aquitaniȩ clades, agrorum tertiâ Gothis & aliis Barbaris aſſignatâ. Ataulphi tranſitus in Hiſpaniam, & interitus. 342.

XI. Sigericus, & poſt eum Vallia Reges Gothorum. Agricola PP. Galliarum. Conſtitutio Honorij de agendo Arelate annuo Conuentu VII. Prouinciarum Galliæ. Aquitania ſecunda ex pacto tradita, ſeu veriùs reddita Gothis. Gothi Arriani Catholicorum Eccleſias occupant. Auiti legatio ad Honorium pro tributorum remiſſione. Apollinaris auus Sidonij PP. Galliarum. Toloſa Regia Gothorum. Valliæ interitus. 347.

XII. Theodericus Rex Gothorum. Arelate, & Narbona vrbes à Gothis obſeſſæ, ab Aëtio liberatæ. D. Germani Altiſſiodorenſis Epiſcopi pere-

grinatio ad D. Iuliani Martyris Briuatæ in Aruernis. Auxiliaris, PP. Galliarum. Bagaudarum recidiuus tumultus in Gallia. Littorius Dux Romanorum à Gothis victus & caſus. Apollinaris Sidonij pater PP. Galliarum. Attila Gallias vaſtat, ab Aëtio, Francis & Gothis vincitur in campis Catalaunicis. Theoderici occaſus in prælio Catalaunico. Theoderici liberi. 351.

XIII. *Thoriſmundus Rex Gothorum. Ferreolus PP. Galliarum. Arelate iterum obſeſſa à Gothis. Attila rurſus Gallias vaſtat. Thoriſmundi exitus.* Gothi *Regicida.* 357.

XIV. *Theodoricus II. Rex Gothorum, eius vxor Ragnachildis. Auitus Aruernus à Gothis ad imperium prouectus. Sidonius Auiti filiam ducit vxorem. Theodoricus Aquitaniam primam armis vaſtat. Auiti exitus. Proſper Aquitanus. Narbona Theodorico prodita. Victorinus Aquitanus Cycli Paſchalis conditor. Abraham Abbas ſanctitate clarus in Aruernis. Theodorici mors.* 359.

XV. *Euricus Rex Gothorum, is primus Gothis leges ſcripto dedit. Aquitania vectigalibus exhauſta. Seronatus perduellionis damnatus. Aruandus PP. Galliarum damnatus eiuſdem criminis. Rogationes à Mamerco inſtitutæ, in Gallia & Aquitania vſu receptæ. Toloſæ ſanguis è terra fluxit, præſagium caſus Gothorum. Theodoricus Riothimum Britonum Regem bello vincit, & Biturigas occupat. Gothi ſœdifragi.* 363.

XVI. *Arelate & Maſſilia vrbes ab Eurico expugnatæ. Aruernorum vrbs ab eodem obſeſſa. Ecdicius Auiti Aug. filius. Sidonius ex laïco Aruernorum Epiſcopus. Simplicius Bituricenſis Epiſcopus creatus. Euriciana perſecutio in Epiſcopos, Clericos, & Eccleſias Aquitaniæ Gallicinus Burdegalenſis Epiſcopus. Sidonius Aruernorum Epiſcopus baptiſterium conſecrat in Diœceſi Rutenenſi. Epiphanij Ticinenſis Epiſcopi legatio à Nepote Auguſto ad Euricum pacis feriendæ gratiâ. Aruerni pacis conditionibus dediti Eurico. Sidonij exſilium, & Ecdicij fuga. Victorius Dux Aruernorum.* 368.

XVII. Leo Quæſtor Eurici. Lampridius Rhetor Burdegalenſis, Leontius Burdegalenſis Epiſcopus. Pontius Leontius, Primarius Aquitanorum, Ruricij Lemouicenſes Epiſcopi. Chronopius Petrocoriacenſis Epiſcopus. Patiens Lugdunenſis Epiſcopus gratuitam Aquitanis, & Prouincialibus annonam miniſtrat. Fabulæ de geſtis Arturi in Gallia & Aquitania. An Iuliani Briuatenſis baſilica ab Eurico exſtructa. Eugenius Carthaginenſis Epiſcopus apud Albigam in Aquitania exſulat. Amantius Rutenenſis Epiſcopus. 374.

XVIII. Alaricus Rex Gothorum, Theudeluſa eius vxor ex qua ei natus Amalaricus, Leo Quæſtor Alarici. Sidonio ſucceſſit Aprunculus in Epiſcopatu Aruernorum Aquitanorum ſtudium in Francos, & Gothici imperij tædium, Voluſiani Turonenſis Epiſcopi exilium & Martyrium, Cęſarius Arelatenſis Epiſcopus exulat apud Burdegalam. Apollinaris Sidonij Filius. Marianus Bituricenſis Eremita. Leonardus fundator Monaſterij Nobiliacenſis in pago Lemouicenſi, Carilephus Aruernus fundator Monaſt. Aniſolenſis, Alaricus Clodoueo offenſus reconciliatur, Alaricus monetam adulterat. Alaricus Codicem Theodoſianum breuiari curat. Synodus Agathenſis, in ea preces fuſæ pro Alarico Rege Arriano.

XIX. Clodouei res geſtæ in Alaricum. Maxentius Abbas. Prælium Vogladenſe & caſus Alarici. Apollinaris Dux Sidonij filius. Aquitania & pars Narbonenſis Prouinciæ Gothis erepta. Gothia pro Septimania. An Moyſſiacenſe Cœnobium fundatum à Clodoueo. Engoliſmæ obſidio. Carcaſſona & Arelate obſidione tentatæ. Concilia habita ad reſtituendam religionem Gothorum contagio labefactatam. Clariores Epiſcopi Aquitaniæ. Remenſis Eccleſia multis in Aquitania prædiis à Clodoueo ditata.

FINIS.

Extraict du Priuilege du Roy.

LOVIS par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre; A nos amez & feaux Conſeillers les gens tenans nos Cours de Parlemens, Maiſtres des Requeſtes ordinaires de noſtre Hoſtel, Baillifs, Seneſchaux, Preuoſts, leurs Lieutenās, & tous autres nos Iuſticiers & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Noſtre cher & bien-amé Arnaud Colomiez Imprimeur du Roy & de l'Vniuerſité à Toloſe, nous a fait remonſtrer qu'il deſireroit faire imprimer vn Liure intitulé *Rerum Aquitanicarum lib. quindecim in tres partes diſtincti, autore Antonio Dadino Alt-ſerra*, s'il nous plaiſoit de luy accorder nos Lettres ſur ce neceſſaires, humblement requerant icelles. A ces cauſes, Nous auons permis & permettons par ces preſentes audit Colomiez d'imprimer ou faire imprimer, vendre ou debiter en tous les lieux de noſtre obeyſſance ledit Liure, en tel volume, en telle marge, en tels caracteres, & autant de fois que bon luy ſemblera, durant l'eſpace de quinze ans entiers, & accomplis, à compter du iour que ledit Liure ſera acheué d'imprimer, pendant lequel temps, auons fait deſenſes à tous Imprimeurs & autres perſonnes de quelque qualitez & condition qu'elles ſoient, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny debiter ledit Liure durant ledit temps, en aucuns lieux de noſtre obeyſſance, ſans le conſentement de l'expoſant, ſous pretexte d'augmentation, correction, changement de titre, fauſſes marques, ou autrement, en quelque ſorte & maniere que ce ſoit, à peine de quinze cens liures d'amande, payables par chacun des contreuenans, & applicables vn tiers à Nous, vn tiers à l'Hoſtel Dieu de noſtre bonne ville de Paris, & l'autre tiers à l'expoſant; de confiſcation de tous les exemplaires contrefaits, & de tous deſpens dommages & intereſts, à condition qu'il ſera mis deux exemplaires dudit Liure en blanc en noſtre Bibliotheque publique, & vne en celle de noſtre tres-cher & feal le Sieur Seguier, Cheualier, Chancelier de France, auant que de l'expoſer en vente, à peine de nullité des preſentes, du contenu deſquelles nous vous mandons que vous faſſiez jouyr & vſer plainement & paiſiblement l'expoſant, & tous ceux qui auront droit de luy, ſans qu'il leur ſoit fait aucun trouble ny empeſchement. Voulons auſſi qu'en mettant au commencement ou à la fin dudit Liure, vn extraict des preſentes, elles ſoient tenuës pour deuëment ſignifiées, & que foy y ſoit adiouſtée, & aux copies collationnées par l'vn de nos amez & feaux Conſeillers & Secretaires, comme à l'original. Mandons au premier noſtre Huiſſier ou Sergent ſur ce requis, de faire pour l'execution des preſentes tous exploits neceſſaires, ſans demander autre congé ny permiſſion: Car tel eſt noſtre plaiſir, nonobſtant clameur de Haro, Chartre Normande, & autres à ce contraires. Donné à Paris le 22. iour d'Auril, l'an de grace 1648. Et de noſtre regne le cinquiéme.

Par le Roy en ſon Conſeil, COVPEAV.

Acheué d'imprimer le 30. *May* 1648.

ERRATA.

PAg. 25. Sidonius & Maurusio. l. Sidonius Maurusio. p. ead. Briua Iſaiæ. l. Briua Iſaræ. p. 42. ptimæ. l. primæ. p. 67. cnulta. l. culta. p. 78. perſtregit. l. perſtrepit. p. 80. fundibus. l. funditus. p. ead. Mucelli. l. Murelli. p. 88 obſideque. l. obſideſque. p. 94. auctas. l. auctus. p. 98. vt tam. l. vt iam. p. ead. & Santonum. l. & Santonum fines. p. 104. Galiam. l. Galliam. p. 120. iuſtæ. l. iuſta. p. 121. ruſticios. l. ruſticior. p. 128. faſtidiorum. l. faſtidio rudem. p. 139. Didorus. l. Diodorus. p. 140. nonnullus. l. nonnullis. p. 142. vtebatar. l. vtebatur. p. 107. fueri. l. fuerit. p. 194. fore. l. fere. p. 231. eſt Aquitania. l eſt Aquitanica. p. 234. Booetia. l. Boeotia. p. 246. Picto tum. l. Pictorum. p. 263. amnium. l. omnium. p. 283. & ſterilitati. l. & ſterilitate. p. 299. tractus maritimi. l. tractus Saxonici. p. 304. ϗ ὁ l. ϗ οἱ. p. 328. ſori. l. fori. p. ead. diſcipulum. l. diſcipulatu. p. 371. depopalatæ. l. depopulatæ. Alia ſi quæ ſunt maxime inter punctionis errata, & peruerſum nonnullis locis caracteris diſcrimen, cautus lector ſuo iudicio emendabit.

LECTORI.

IAm ab anno M. DC. XLI. legem Romanam edidi Aquitaniæ noſtræ præcurſoriam, inde nonnulli viri eruditi legem Romanam recoluere, velut Allodiorum parentem, quorum vnus quod noſtræ legi Romanæ non pepercit, eam libro tertio huius operis intexui, vna cum breui defenſione ſcriptorum, eiuſdem vero præfationem in hunc locum reijciendam duxi, noſtri in legem Romanam ſtudij monumentum futuram.

LEgem Romanam offero, Aquitaniæ, & Narbonenſis Prouinciæ Magiſtram, ſpectatæ in Francos fidei præmium, & ſuauis illorum Imperij argumentum. Non iniuriâ diuiſis votis gaudent Prouinciales Francorum obſequio, & Romanæ Legis regimine: Roma auguſtior lege quàm Imperio, iamdiu amiſſum luget imperium, legémque ſuam adhuc ſuperſtitem miratur in hac parte Galliarum. Fortè iraſcantur Franci noſtris relictum alienæ legis commercium; ſed iraſci deſinant: lex illa eſt nimirum, quæ Maieſtati Principum addictiſsima, ſubditorum mores componit ad fidem, & parendi

ingenium, publicos hoſtes habet contumaces in Principem, omniáque armat in eorum debitam pœnam. Hâc lege inſtituti Prouinciales, antiqui, & conſtantis in Reges ſtudij, & venerationis laude ſe commendarunt. Hâc lege Eccleſiam & Regnum pari religione coluerunt. Gratulatur LVDOVICI IVSTI *victorijs Lex Romana, per eas à Gothorum prole ſecura, horreſcit infandum Gothorum nomen, memor periculi à veteri hoſte ſubiti: hæret gratiſsima recordatio, Clodouei munere diuiſi penè cum ipſa Galliarũ imperij, meminit ſe matrẽ omnium legum diuinâ Ludouici P. voce pronuntiatam, & per longas ætates quaſi Regum vernaculam in pulcherrima Galliarum parte (& Romanis ipſis Italiâ veriùs quàm Prouinciâ) excultam. Nunc tot beneficia qui penſet perennibus ſcilicet Prouincialium votis* LVDOVICI *ſalutem fulcit, adoreas plauſu proſequitur, & ſui quondam numinis ſolium, Romanum ei optat Imperium.*

11. Iulij 1641.

RERVM AQVITANICARVM LIBER PRIMVS.

PROOEMIVM.

AQVITANIAM penè Aquitanis ignotam, è latebris eruere: & pulcherrimam olim orbis Romani, hodiéque Francici Prouinciam ſitu & tenebris æui obſitam, ſuæ luci reſtituere operæpretium eſt. Dignum ſanè Aquitano conſilium; quem enim parentibus cultum & honorem, eundem patriæ vt matri & altrici debemus. Sed arduum & difficile negotium, tot ætatum ruinas inſtaurare. Notum eſt quot clades paſſa ſit Aquitania, primùm Romanorum armis ſubacta; inclinante Imperio, Vandalorum præda facta; tum Gothis ab Honorio tradita, quos non modò veræ Religionis, & patriæ libertatis, ſed & librorum, velut Romanorum numinum infenſiſſimos hoſtes experta eſt: à Gothis Francorum armis vindicata ob crebras Regni diuiſiones variè iactata, nec non ſæuis Saracenorum & Normannorum excurſionibus penè tota conflа-

grauit. Diutinis Anglorum bellis, & ciuili Hæreticorum tumultu recruduit antiquum vulnus. Triſtes adhuc iacent tot Vrbium & Cœnobiorum reliquiæ, dolenda inter hæc mala veterum monumentorum iactura, quibus deſtituti verâ temporum face caremus, & paſſim cum fabellis velut cum laruis pugnare nobis neceſſe eſt. Feliciùs aliæ pleræque Galliarum Prouinciæ ſedulos rerum ſuarum indagatores nactæ ſunt: ſola Aquitania vtcumque ſummis ingenijs fecunda, inculta & ſqualida iacuit. Vnus eſt ex Antiquis, qui iam diu lucem deſiderat, Ademarus Engoliſmenſis Monachus, qui Ducum Aquitaniæ res geſtas vſque ad annum milleſimum & circiter trigeſimum exegit. Autor ſanè non contemnendus; (ac ingratus ſim ſi taceam hunc mille votis expetitum tandem in manus meas perueniſſe, beneficio Clariſſimi viri D. Puteani, & gratiâ Illuſtriſſimi viri D. CAROLI DE MONTCHAL Archiepiſcopi Toloſani, qui virtutis & litterarum æquè ac ſacerdotij apicem tenet:) ſed is veterem Aquitaniam non attigit. Memoratur & Saxoni Grammatico, Dudo rerum Aquitanicarum ſcriptor: ſed alium non nouimus id nominis autorem, præter eum qui de rebus Normannicis ſcripſit: è recentioribus Bochetius & Haius vernaculi ſcriptores hanc operam condixerunt, ſed ſatis ſupinè & negligenter. Vnus me diutiùs ſuſpenſum habuit Ioannes Belius, quem ſine laude nominare non poſſum, verùm is etiam veterē Aquitaniam omiſit. Ego fortè audacior quàm par ſit, patriam ornandi ſtudio, cum his qui antè me ſcripſere, contendo. Sed pulcherrimum certamen, quod haud liuor, at honeſta patriæ illuſtrandæ æmulatio mouet, nec inane laboris

Lib. 1. hiſt. Dan. init.

præmium teſtatus amor in patriam. Tu Sanctiſſime Martialis, Aquitaniæ præſentiſſimum numen, qui veritatis Euangelicæ luce hanc Prouinciam primus donaſti, hiſtoricæ rerum Aquitanicarum veritati inquirendæ nouum ſydus affulge; imparem tui Apoſtolatus præconem cæleſti ſpiritu fouē, teque inſtituti Operis auſpicem exhibere non dedignare.

CAPVT PRIMVM.

Gallia vniuerſa olim Celtica. Aquitania tertia Galliæ pars. Aquitaniæ ſitus. Aquitania Aremorica dicta. Aquitaniæ etymon. A quo tempore Guienna dicta.

GALLIA vniuerſa, quà ad Pyrenæum montem patet, primùm à Græcis, vel indigenis ipſis Celtica dicta. Strabo: ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῶν νεμομένων τὴν ναρβωνῖτιν ἐπικράτειαν λεγόμεν, οὓς οἱ πρότερον Κέλτας ὠνόμαζον, ἀπὸ τούτων δ' οἶμαι καὶ τοὺς σύμπαντας γαλάτας Κελτοὺς ὑπὸ τῶν ἑλλήνων προσαγορευθῆναι. Lib. 4. Geograph. *Hæc diximus de Gallis, qui Narbonenſem Prouinciam incolunt, qui quondam Celtæ appellabantur, & arbitror ab his eſſe à Græcis nomen Celtarum vniuerſis Galatis ſeu Gallis inditum.* Appianus de Pyrenæo monte: οἰκοῦσι δ' αὐτοῦ πρὸς μὲν ἕω Κελτοὶ ὅσοι γαλάταί τε καὶ γάλλοι νῦν προσαγορεύονται, πρὸς δὲ δύσεων ἴβηρές τε καὶ Κελτίβηρες: Lib de bell. Hiſpan. *eius partem quæ ad Auroram eſt incolunt Celtæ, qui Galatæ & Galli cognominantur, quæ occaſum ſpectat Celtiberi.* Eadem verò poſteriùs Galliæ

In Atticis. nomen accepit. Pauſanias: ὄψε δὲ πότε αὐτοὺς καλεῖσθαι γαλάτας ἐξενίκησε, κέλτοι γὰρ κατά τε σφᾶς τὸ ἀρχαῖον καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ὠνομάζοντο. *Verùm vt Galli appellarentur, non niſi ſerò vſus obtinuit, Celtas enim cùm ipſi ſe antiquitùs, tum alij eos quoque nominarunt.* Vnde Celticæ nomine tertiæ partis Galliarum proprio facto, quos noſtri Celtas, Romani Gallos dixerunt. Iul. Cæſar: *Gallia eſt omnis diuiſa in tres partes, quarum vnam incolunt Belgæ, aliam Aqui-* Lib. 1. de Bell. Gall. *tani, tertiam qui ipſorum linguâ Celtæ, noſtrâ,* inquit, *Galli appellantur.* Nempe Cæſar Galliam in tres partes diuiſit, Aquitaniam quæ à Pyrenæo monte ad Garumnam vſque; Celticam, quæ ad Sequanam; Belgicam, quæ à Se- Eod. lib. de Bell. Gall. quana ad Rhenum pertinet. Teſtis ipſe Cæſar: *Gallos, ab Aquitanis Garumna flumen, à Belgis Matrona, & Sequana diuidit.* & paulò pòſt: *Aquitania à Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & eam partem Oceani quæ ad Hiſpaniam pertinet, ſpectat inter Occaſum Solis & Septentriones.* Lib. 3. de ſit orbis c. 2. Hanc diuiſionem ſecutus Mela: *Nam à Pyrenæo ad Garumnam Aquitania, ab eo ad Sequanam, Celtæ; inde ad Rhe-* Lib. 4. cap. 17. *num pertinent Belgæ.* nec non Plinius: *Gallia omnis Comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè diſtincta. à Scalde ad Sequanam, Belgica; ab eo ad Garumnam Celtica, eadémque Lugdunenſis; inde ad Pyrenæi montis excurſum, Aquitania.* Auguſtus rerum potitus Galliam in quatuor partes diuiſit, Narbonenſem, Aquitaniam, Celticam, ſeu Lugdunenſem, & Belgicam. Stra- Lib. 4. init. bo: ὁ δὲ σεβαστὸς καῖσαρ τετραχῆ διελὼν τοὺς μὲν Κέλτας τῆς Ναρβωνίτιδος ἐπαρχίας ἀπέφηνεν Ἀκυιτανοὺς δ' ὥσπερ κἀκεῖνος, προσέθηκε δὲ ἐπάρας καὶ δέκα ἔθνη τῶν μεταξὺ τοῦ γαρούνα, καὶ τοῦ λίγυρος ποταμοῦ νεμομένων, τὴν δὲ λοιπὴν διελὼν δίχα, τὴν μὲν λουγδούνῳ

προσωάειστ μέχει τῶν ἄνω μερῶν τῦ ῥήνυ, τλὼ ᾗ τῖς βέλγαις: Auguſtus Cæſar in quatuor partes Galliam diuiſit, ita vt Celtas Narbonenſi Prouinciæ attribueret; Aquitanos eoſdem cum Iulio faceret, iiſque auctis decem alias gentes intrà Garumnam, & Ligerim habitantes, reliquum in duas partes tribueret, vnam Lugduno adiungeret vſque ad ſuperiora Rheni, alteram B lgis. Huiuſque diuiſionis conſectaneos inuenio Ammianum, Oroſium, Æthicum,& Othonem Friſingenſem. Aquitania autẽ Celtarum linguâ, Aremorica dicta. Plinius: *Inde ad Pyrenæi montis excurſum Aquitania, Aremorica antè dicta.* Inde, ſcilicet quòd ab occaſu Oceano obiaceat. Ciuitates enim Galliæ quæ Oceanũ attingunt Armoricas Gallorum conſuetudine appellari conſtat. Cæſar: *Vniuerſis ciuitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæ eorum* (Gallorum) *conſuetudine Armoricæ appellantur.* Idémque alio loco: *Cæteræque Ciuitates poſitæ in vltimis Galliæ finibus Oceano coniunctæ, quæ Armoricæ appellantur.* Et Henricus Altiſſiodorenſis.

Ammian. lib. 15. Oroſ. lib. 1. cap. 2. Otho Friſing. lib. 6. Chr. c. 30. Plin. lib. 4. cap. 17. Lib 7. de Bell. Gall. cap. 14. Lib. 8. c. 5. Lib. 5. vit. S. German.

Gens inter geminos notiſſima clauditur amnes
Armoricana priùs veteri cognomine dicta.

Armor enim ad mare, vel ſupra mare ſitum ſignificat: ex eo fortè poſteriores, auiti idiomatis memores Lemouicum, quod eſt Aquitaniæ primæ oppidum, etſi in interiori eius parte, in Armoricana regione ſitum dixêre. Audoënus Rothomagenſis, ſcriptor vitæ S. Eligij Nouiomenſis Epiſcopi: *Igitur Eligius Lemouicæ Galliarum vrbe, quæ ab Oceano Britannico ferè ducentorum millium ſpatio ſeiungitur, in villa Catalacenſi, quæ à prædicta vrbe ſex circiter millibus, ad Septentrionalem plagam vergit, oriundus fuit. Eſt itaque præfata ciuitas partibus ſita Armoricanis in vlteriore Galliæ, primáque Aquitania, quæ ad plagam reſpicit Occiden-*

Lib 1. vit. S. Eligij c. 1. apud Sur. to. 6. dec. 1.

Lib. 1. hiſt. Rem. cap. 3.

talem: Et Flodoardus: *Huius Ægidij* (is erat Remenſis Epiſcopus) *tempore ſanctus Domini Baſolus ex territorio Lemouicino, regione Armoricana vili proſapiâ oriundus, à partibus Aquitaniæ patrocinia Beatiſſimi Remigij deſiderabiliter appetens, Remenſem deuenit ad vrbem.* Aquitaniæ vnde nomen manârit, variæ ſunt, ſed non longè diſcrepantes ſententiæ. Veteribus Aquitaniæ nomen deductum ab Aquitanis peculiaribus Aquitaniæ populis. Plinius:

Lib. 4. c. 19.

Aquitanicæ ſunt Ambilatri, Anagnutes Pictones, Santones, Liberi, Seſignani cognomine Vbiſci, Aquitani, vnde nomen Prouinciæ. Et hos non alios eſſe, quàm quos vulgò Aquenſes appellamus; iam pridem obſeruauit Elias Vinetus, Autore vſus Auſonio, qui ſtirpis Aquitanæ dixit Paulini matrem, quæ Aquenſis fuiſſet, id eſt oriunda Aquis Au-

Parental. 24

guſtis. Non deſunt, qui Aquitaniæ nomen repetant ab obliquis aquis Ligeris fluminis, quibus in orbem

In Gloſſar.

ferè cingitur. Inter quos Papias: *Aquitania regio, ab obliquis aquis Ligeris dicta.* Harigerus Abbas, & Norgerus, ſcriptores vitæ S. Remacli ijſdem verbis: *Eſt autem Aquitania, quam quidam autumant tertiam ferè partem Galliarum, ab obliquis aquis Ligeris fluminis nuncupata.* Sed ratio temporum hanc ſententiam damnat; nam Aquitaniæ nomē priùs natum, & vſu celebratum ſcimus, quàm Ligeris Aquitaniæ terminus eſſet, quod non ante Auguſtum. Media, & ſecurior ſententia eſt, Aquitaniam, ex quo nota & frequentata Romanis fuit, amiſſo nomine Armoricæ pari ſignificatione Aquitaniam dictam, ab aquis, quòd Oceano maxima ex parte coniuncta ſit, vel quòd riuis & fluminibus abundet. Ita rectè Aymoinus

Harig. in geſt. Pont. Tungrenſ. cap. 48. Notgerus in vit. S. Remacli apud Sur. tom. 5. Sept. 3.

Lib. 1. hiſt. Fr. cap. 4.

Monachus: *Denique Aquitania dicta eſt, eò quòd præ cæteris Prouinciis fontibus, fluminibuſque exuberet.* Aquitania ſuum

nomen conſtantiſſimè retinuit ad poſtrema vſque tempora. Aymoini æuo, illibatum permanebat Aquitaniæ nomen: *Aquitania quoque*, inquit ille, *auitum non eſt dignata nomen mutare.* Poſteriores, Guiennam vocitârunt, haud dubiè à vernaculo *Ague*, quòd aquam reddit, eliſa priore ſyllabâ, quod ſatis familiare eſt Francis in nominibus propriis, quæ incipiunt à vocali, ob vitandam grauitatem coitûs alterius vocalis articuli *le*, *la*. ſed id nominis vix reperias ante D. Ludouici tempora. Nonnulli è recentioribus Guiennæ nomen quæſierũt, à Guillelmi nomine; quod fuit gentilitium Ducum Aquitanorum, quaſi Guielmiam dixeris, ſed nimiùm ſtultè: quæ enim analogia, ſeu proportio harum vocum? Præterea Guiennæ nomen nuſquàm auditum Guillelmorum Aquitanorum Ducum æuo; quorũ gratia & auctoritas efficere potuiſſet vt Aquitania ſuorum Principum nomen affectaret: nec altiùs repeti poteſt, quàm à D. Ludouico, quo tempore obſoleta iam & ferè damnata erat priſcorum Ducum memoria, reſtitutáque Regni majeſtas. Eod. loc.

CAP. II.

Aquitaniæ termini. Aquitania ab Auguſto ampliata vſque ad Ligerim.

TEMPORIBVS Iulij Cæſaris Aquitania anguſtioribus terminis coërcebatur; ac veriùs prouincia, quàm tertia Galliarum pars videbatur. Nec enim latiùs quàm à Pyrenæo monte ad Garumnam vſque patebat. Auguſtus profectus in Galliam rerum

nouarũ cõpeſcendarũ gratiâ Aquitaniã ampliauit,eiúſque fines porrexit ad Ligerim,Celticæ dãno, vt ex Strabone obſeruatũ;eo fortè cõſilio vt Galliarũ Prouincias meliorẽ in formã redigeret;aut veriùs vt Celticã partis abſciſſione debilitatam faciliùs in obſequio contineret, minùs ſuſpecto Aquitaniæ incremẽto,quòd Narbonẽſi Prouinciæ cõiuncta,non difficulter armis coërceri poſſet,ſi quando tumultum cieret. Aquitania hoc modo ab Auguſto producta vſq; ad Ligerim,terminos habuit ab Occaſu Oceanũm, qui Aquitanicus ſinus dicitur,& Pyrenæum ſaltum,à Septentrione Ligerim, & à meridie Narbonensẽ Prouinciam:præter Ptolemęũ Æthicus & Ptolem.lib. 2. c. 7. Oroſ. l b. 1. c. 2. Oroſius ijſdẽ verbis: *Aquitania Prouincia obliquo curſu Ligeris fluminis,qui ex plurima parte terminus eius eſt, in orbem agitur; hæc à Circio Oceanum habet qui Aquitanicus ſinus dicitur, ab Occaſu Hiſpanias, à Septentrione Lugdunenſem, ab Euro & meridie Narbonenſem Prouinciam contingit.* Et hæc Aquitaniæ diuiſió inconcuſſa ſtetit etiam ſub Francorum Imperio. Aymoinus Monachus: *Aquitania, vt Plinio, atque Iulio videtur, à Garumna flumine ad Pyrenæos montes, & ad eam partem quæ eſt ad Hiſpaniam, pertinet. Spectat inter occaſum Solis & Septentrionem; plus tamen hoc tempore determinatio Oroſij ſuperiùs à nobis declarata tenetur, ſecundùm quam traditionem in Aquitania continentur vrbes egregiæ Narbona, Aruernus, quæ nunc Clarusmons vocatur, Cadurx, Toloſa, Gaualis, Rotenus, Lemouix, Petragorica, Pictauis, Burdegalis, Sanctona, & Engoliſma.* Aquitaniæ inquam à meridie limes poſitus Narbonenſis Prouincia. Vnde Toloſani Tectoſages qui ſunt Narbonenſis, Plinio dicuntur *Aquitaniæ contermini.* Aquitania autem à Narbonenſi diuiditur mõte Cemmeno,ſiue Cebenna.

Lib. 1. hiſt. Franc. c. 4.

Lib. 4. c. 4.

Lib. 4.adde P.lin. lib. 4 c 4.

Strabo:

Strabo: Ἀκουϊτανοὺς μὲν οὖν καὶ Κέλτας ἔλεγον, τοὺς πρὸς τῇ πυρύνῃ, διωρισμένους τῷ Κεμμένῳ ὄρει. *Aquitanos & Celtas vocant eos qui Pyrenæ ſunt proximi, diuiſi monte Cemmeno.* Idem paulò pòſt: Ἀκουϊτανοὺς μὲν τοίνυν ἔλεγον τοὺς τὰ βόρεια τῆς πυρύνης μέρη κατέχοντας, καὶ τῆς Κεμμένης, μέχρι πρὸς τὸν ὠκεανὸν, τὰ ἐντὸς γαρούνα ποταμοῦ: *Aquitanos ergo dicunt eos, qui Septentrionalia Pyrenæ & Cemmeni accolunt vſque ad Oceanum intrà Garumnam fluuium.* Et idem rurſus: ἔστι δὲ ἔθνη τῶν Ἀκουϊτανῶν πλείω μὲν τῶν εἴκοσι, μικρὰ δὲ καὶ ἄδοξα, τὰ πολλὰ μὲν παρωκεανιτικὰ, τὰ δ᾽ εἰς τὴν μεσόγαιαν, καὶ τὰ ἄκρα τῶν Κεμμένων ὀρῶν μέχρι Τεκτοσάγων ἀνέχοντα. *Gentes Aquitanorum ſunt plures viginti, exiguæ tamen & obſcuræ, & ferè ad Oceanum accolentes: quædam in continente & ad extrema Cemmenorum montium vſque ad Tectoſages.* Inde Cebennis montibus premi Aquitaniam dixit Auſonius, In clar. vrbib. 12.

Interiúſque premunt Aquitanica rura Cebennæ.

& Heluios, qui ſunt Narbonenſis, Cebennâ monte ab Aruernis diſtinctos ponit Cæſar, horum locorum peritiſſimus, quos victorijs ſuis perluſtrauit: *In Heluios proficiſcitur*, de ſe loquens, *etſi mons Cebenna, qui Aruernos ab Heluiis diſcludit, duriſſimo tempore anni, altiſſimâ niue iter impediebat.* De Bell. Gall. lib. 7.

Lib. 4.

Cap. III.

Aquitania diuiſa in primam, ſecundam, & tertiam. Sectio Prouinciarum à quo inſtituta, ab Adriano, an à Conſtantino? Sectionis Prouinciarum ratio.

A PRIMORDIO ex Auguſti ordinatione, Prouinciæ vniuerſæ vno themate, vnâque præfecturâ regebantur: poſteà maiores prouinciæ diuiſæ, vt infirmiores & pacatiores efficerentur. Hâc rerum vice, Aquitania quæ primùm vna fuerat, diuiſa in primam, ſecundam, & tertiam, quæ Nouempopulania dicitur. Sed quo tempore id factum ſit, non ſatis liquet, Adrianum Imp. diuiſionem prouinciarum ab Auguſto inſtitutam, & rationem adminiſtrandi imperij immutaſſe coniectat Onufrius Panuinius, adductus illo loco Aurelij Victoris: *Officia ſanè publica & Palatina, nec non militiæ in eam formam Hadrianus ſtatuit, quæ paucis per Conſtantinum immutatis hodie perſeuerant.* His adde nonnulla argumenta, quibus coniecturam vir doctus iuuare potuit. Primum eſt, quòd temporibus Antonini diuiſas fuiſſe prouincias vt Germaniam & Myſiam obſeruat Macer I.C. qui ſub Antonino vixit: *Si eadem prouincia,* inquit, *poſteà diuiſa ſub duobus præſidibus conſtituta eſt, velut Germania, Myſia, ex altera ortus, in altera adſidebit: nec videtur in ſua prouincia adſediſſe.* Ex huiuſmodi prouinciarum ſectione ius inoleuit, vt ortus in vna, in altera Præſidi aſſidere non vetaretur: nec non illud, vt prohibitus poſtulare in vna

Lib. de Imper. Rom.

l. 3. ff. de off Adſeſſ.

l. pen. ff. de poſtuland.

prouincia, in alia non prohiberetur, licèt eiuſdem nominis, eſſet. Sed & diuiſis Prouincijs Præſides qui vniuerſas, id eſt illibatas & integras Prouincias regebant, longè dignitate & imperio præſtiterunt aliis, qui ſectas Prouincias regebant, ius enim gladij, & in metallum dandi habuere. Vlpianus: *Qui vniuerſas Prouincias regũt.* l. illicitas §. *ius gladij habent, & in metallum dandi poteſtas eis permiſſa* qui vniuerſas. ff. de *eſt.* Et ij ſunt nî fallor quos Dio ſophiſta vocat μείζους Præſid. Orat. 46. ἡγεμόνας *maiores Præſides.* At rectores ſectarum Prouinciarum ius gladij plerumque non habuêre, nec aliam maiorem animaduerſionem, de quibus accipienda Cõſtitutio Antonini P. Secundum peto, ex eo, quòd diui- l. 4. C. de ſas fuiſſe Prouincias temporibus Alexandri Seueri, au- locat. ctor eſt Dio Caſſius eius ſynchronos: Ταῦτα δ' οὕτω Lib. 53. κατέλεξα, ὅτι νῦν χωρὶς ἕκαστον αὐτῶν ἡγεμονεύεται, ἐπεὶ τό γε ἀρχαῖον, καὶ ἐπὶ πολὺ καὶ σύνδυο καὶ σύντρια τὰ ἔθνη ἅμα ἤρχετο: *Recenſui autem Prouincias hoc modo; quoniam nunc earum quæuis ſuum habet peculiarem præfectũ, quum antiquitùs binis, vel ternis ſinguli præfuerint.* Tertium, ex Itinerario Antonini nomine inſcripto, in quo paſſim memorantur ſciſſæ Prouinciæ, & inter has Aquitania diuiſa in primam, ſecundam, & tertiam, quæ Nouempopulania dicitur, velut truncum & imbelle cadauer iacet: *Aquitania I. in qua eſt Bituricum. Aquitania* II. *in qua eſt Burdigala. Nouempopulania in qua eſt Auſſua*; Si enim vulgatæ AVTORIS inſcriptioni fides, hanc diuiſionẽ Prouinciarum non ab alio, quàm ab Adriano proximo deceſſore Antonini factam credere par eſt, nec ab eius ingenio aliena fuerit hæc rerum nouatio: rerum enim nouarum maximè ſtudioſus fuit, ex Spartiano & aliis. In vita Alij verò huiuſmodi diuiſionem Prouinciarũ, Conſtã- Adrian.

tino Imp. acceptam ferunt: Mouentur ex eo quòd Cōſtantinum Imperij adminiſtrandi rationem immutaſſe auctor eſt Zozimus, & quòd ſcriptores quotquot eam agnouerunt, Conſtantino ætate poſthumi ſunt. Duas Aquitanias poſuit Feſtus Rufus in Breuiario, quod Valenti dicauit: *Sunt Galliæ cum Aquitania & Britanniis Prouinciæ decem & octo, Alpes Maritimæ, Prouincia Viennenſis, Narbonenſis, Nouempopulana, Aquitaniæ duæ, Alpes Graiæ, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ.* Notitia Prouinciarum Honorij temporibus edita: *Galliæ Prouinciæ XVII. Viennenſis, Narbonenſis prima, Narbonenſis ſecunda, Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Nouempopulana, &c.* Notitia Imperij ijſdem temporibus promulgata: *Prouinciæ Galliarum decem ſeptem, Viennenſis, Lugdunenſis prima, Germania prima, Germania ſecunda, Belgica prima, Belgica ſecunda, Alpes Maritimæ, Alpes Peninæ, & Graiæ. Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Nouempopuli.* & alio loco: *Præſides Alpium Maritimarum, Alpium Penninarum & Graiarum, Maximæ Sequanorum, Aquitanicæ primæ, Aquitanicæ ſecundæ, Nouempopulorum.* Ego ſanè an Aquitaniæ partitio Conſtantini opus ſit valdè dubito; ante Conſtantinum enim plures Prouincias diuiſas conſtat, vt Mœſiam, Germaniam, & alias, vnde Aquitania pari ſorte vti potuit pro ratione temporum. Sed etiam poſt Adrianum mutationem huiuſmodi contigiſſe probabile eſt: nam in libris noſtris Adrianus reſcripſit Saluio (is eſt Saluius Iulianus I. C. auctor Edicti perpetui) legato, id eſt Præſidi Aquitaniæ, abſciſsè & ſine vlla diſtinctione primæ & ſecundæ quam veriſimiliter non omiſiſſet, ſi tum nota fuiſſet: & in inſcriptione Gruteri I. Iulianus inſcribitur Præſes

Lib. 2.

De diſpoſit. præfect. pr. Galliæ.

de diſp. Vic. 7. Prouinc.

l. milites ff de Cuſtod reor.

pag. 412. inſcr. 7.

Prouinciæ Aquitaniæ, ſed & Ptolemæus, qui ſub Adriano vixit, vnam & ſimplicem Aquitaniam nouit; Lib. 2. c. 7. qualis ab Auguſto conſtituta fuerat: ἡ Κελτογαλατία διήρηται εἰς ἐπαρχίας δ΄ ἀκυϊτανίαν, καὶ λυγδουνησίαν, καὶ βελγικὴν, καὶ ναρβωνησίαν, ἡ μὲν οὖν ἀκυϊτανία περιορίζεται ἀπὸ μὲν δυσμῶν τῷ ἀκυιτανίῳ ὠκεανῷ. *Celtogalatia in quatuor diuiſa eſt Prouincias, Aquitaniam, Lugdunenſem, Belgicam, & Narbonenſem, Aquitania fines habet ab Occidente Aquitanicum Oceanum.* Et Tetricus Tyrannus Aquitaniæ Prꝫſidatū geſſiſſe memoratur Eutropio & Aurelio Victori, cùm à militibus Imperator electus, & Burdegalæ purpuram ſuſcepit. A Conſtantino quidem crebriores extiterūt Prouinciarum diuiſiones, ſemel diuiſo Imperio vana ambitio principum ſæpiùs Prouincias ſcidit, vt Imperij labem & jacturam Prouinciarum auctiore numero, rémque fuco & fictione ſupplerent; vel etiam vt amplior eſſet gratiæ locus, & plures præfecturis demerere valerent.

Claudianus in Eutropium:

-------- Ne quid tamen orbe reciſo
Venditor amittat, Prouincia quæque ſuperſtes
Diuiditur, geminúmque duplex paſſura tribunal
Cogitur alterius pretium ſarcire perempta.

Poſtquā verò Prouinciæ principū libidine in plures diuidi cœpêre manu iniectâ tentatū, vt diuiſa Prouincia in duas, in eadem duæ Metropoles excitarentur, quod vetuêre Patres Concilij Chalcedonēſis, & Innocent. I. Can. 12. in epiſt. ad Alexandrum Epiſcopum. Hoc facinore Valens Cappadociam diuiſit in duas, Cæſarienſem & Tyanenſem; vt Baſilio Cæſarienſi Metropolitano acerbiſſimo Arrianorum hoſti Tyanenſem Metropolitanum Epiſt. 18. c. peruenit. 101. diſt.

In orat. funeb. patris. In vit. Naz. obijceret: teſtes ſunt Gregorius Nazianzenus & Gregorius Presbyter, quod ipſe Baſilius in Reipublicæ necem vergere probat in epiſtola ad Martinianum, cùm Epiſt. 379. ait diuiſionem Prouinciæ velut ſectionem bouis vel equi, non duos conſtituere, ſed vnum illum perimere, nec hâc ratione augeri modum vectigalium, cùm non numero, ſed viribus res cenſeantur. Aquitania, vt ad nos redeamus, in Gothorum ditionem redacta, etiam tripartita permanſit. Sidonius ad Agroëtium Senonenſem Epiſcopum, de electione Metropolitani Bituricen- Lib. 7. ep. 5. ſis: *Iis accedit, quòd de vrbibus Aquitanicæ primæ ſolum oppidum Aruernum Romanis reliquum partibus bella fecerint.* Lib. 2. hiſt. cap. 2. Et Gregorius Turonenſis vbi de perſecutione Gothica in Aquitanos: *Maximè,* inquit, *tunc Nouempopulanæ, geminæque Aquitaniæ* (ſic enim reſtituendum, pro geminæque Germaniæ) *vrbes, ab hac maximè tempeſtate depopulatæ ſunt.* Non deſunt tamen ſcriptores, qui poſt Conſtantinum, florente in Gallijs Imperio, Aquitaniam primam & ſecundam Aquitanicæ nomine comprehenderunt, & Nouempopulaniam, quæ eſt tertia Aquitania, Init. lib. de Synod. quaſi Prouinciam per ſe poſuerunt. Hilarius Pictauienſis: *Dominis, & beatiſſimis Fratribus & Coëpiſcopis Prouinciæ Germaniæ primæ, & Germaniæ ſecundæ, & primæ Belgicæ, & Belgicæ ſecundæ, & Lugdunenſis primæ, & Lugdunenſis ſecundæ, & Prouinciæ Aquitanicæ, & Prouinciæ Nouæpopulanæ, & ex Narbonenſi plebibus & clericis Toloſanis, &c.* Et Lib. 15. Marcellinus: *In Aquitania quæ Pyrenæos montes, & eam partem ſpectat Oceani, quæ pertinet ad Hiſpanos prima Prouincia eſt Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodum culta, omiſſis alijs multis Burdegala & Aruerni excellunt, & Santones & Pictaui, Nouempopulos Auſci commendant, & Vaſatæ.*

& in inſcriptione Gruteri de Saturnino Secundo, qui floruit ſub Valente & Valentiniano: *Saturnino ſecundo V. C. Præſidi Prouinciæ Aquitanicæ*, &c. pag. 465. inſcript. 8.

Cap. IV.

Bituriges. Biturigæ Metropolis Aquitaniæ. Bituricenſis pagi inſigniora oppida. Nouiodunum, Argentomagum, Exoldunum. Vicus Dolenſis: Caſtrum Radulphi. Sancerrium, Virſonis caſtrum. Magdunum.

PROVINCIA Aquitania prima continet octo Ciuitates, quæ hoc ordine deſcribuntur in Itinerario Antonini & Notitia Prouinciarum, Metropolis Ciuitas Bituricum, Ciu. Aruernorum, Ciu. Rotenorum, Ciu. Albigenſium, Ciu. Cadurcorum. Ciu. Lemouicum, Ciu. Gabalum, Ciu. Vellaunorum. Non temerè obtigit is ordo ciuitatum, ſed conſultò pro ratione dignitatis cuiuſque. Hoc argumento dignitatem Catalaunenſis Eccleſiæ tuetur Fulbertus, quòd in Notitia Belgicæ ſecundæ ipſa ciuitas tertium locum teneret: *Sed ne ciuitati vel Eccleſiæ Catalaunenſi ſuum derogetis honorem, meminiſſe vos decet, quòd in antiqua deſcriptione, Prouinciæ Belgicæ ſecundæ, ipſa ciuitas à Remenſi tertium locum habeat.* Ep. 78. Et Primatum Lugdunenſis Eccleſiæ in Senonenſem, non aliunde quàm ex ſerie ciuitatum quæ in Notitia Prouinciarum ſe habet, colligit Iuo Carnotenſis in Epiſtola ad Richerium Archiepiſcopum Senonenſem: *De veteri querela, quam habet aduersùs Senonenſem Eccleſiam Lugdunenſis Eccleſia, laudo, &* Ep. 50.

conſulo, vt ſi quæ habetis priuilegia Apoſtolica manu roborata: vel ſcripta authentica, quæ primatum Lugdunenſis Eccleſiæ, quem aliquando ex Catalogis ciuitatum conijcimus extitiſſe, ab Eccleſia veſtra remoueant ea confratribus noſtris oſtendatis. Aquitaniæ primæ Metropolis Ciuitas Biturigum, Bituriges alij Cubi, quorùm caput Auaricum; alij Viuiſci quorum caput Burdegala, de Cubis Plinius: *Hinc Bitu-*

Lib. 4. c. 17. *riges liberi, qui Cubi appellantur.* Strabo: ϗ Βιτούριγες

Lib. 4. οἱ κοῦβοι καλούμενοι: *& Bituriges cognomento Cubi.* & Ptolemæus, ϗ τῆς μετὰ τὸν λίγειρα ποταμὸν βιτούρι-

Lib. 2. c. 7. γες οἱ Κοῦβοι, ϗ πόλις Αὐάρικον: *Participant & poſt Ligerim fluuium Bituriges Cubi, & Ciuitas Auaricum.* Biturigum caput Auaricum atque adeò pulcherrima penè totius Galliæ vrbs, Ideò imminente Cæſariana obſidione, & re in concilium deductâ, an ſuccendi, an defendi præſtaret, vicêre Bituriges, & tuendam recepêre à Vercingetorige, Cæſar: *Deliberatur de Auarico in communi*

Lib. 7. de Bell. Gall. *concilio incendi placeret, an defendi; procumbunt Gallis omnibus ad pedes Bituriges, ne pulcherrimam propè totius Galliæ vrbem, quæ & præſidio & ornamento ſit Ciuitati ſuis manibus ſuccendere cogerentur.* Poſterioribus temporibus Auaricum Pagi nomen accepit, Biturigas pro Ciuitate ipſa

In concione poſt ep. 9. lib. 7. dixit Sidonius. *Priùs Bituriges noueram, quàm Biturigas.* Et Gregorius Turonenſis: *Quidam Biturigas ciuitatem*

Lib. 1. hiſt. cap. 31. *adgreſſus.* Et paulò poſt: *Hæc eſt nunc Eccleſia apud Biturigas vrbem prima.* Biturigam idem Turonenſis. *Bitu-*

Lib. de glo. Confeſſ. c. 80. *riga verò vrbs primùm à Sancto Vrſino, qui à Diſcipulis Apoſtolorum Epiſcopus ordinatus in Gallias deſtinatus eſt, verbum ſalutis accepit.* Bituricam idem etiam, *Britanni*

Lib. 2. c. 18. *de Biturica à Gothis expulſi ſunt.* Bituriam Guillelmus

Lib. 1. Philippid. Brito.

Prædia

Prædia Bituriæ celebrem parientia Bacchum.
Aquitaniæ primæ Metropolis Ciuitas Biturigum. Nec fero lapſum Marcellini, qui Biturigas locat in prima Lugdunenſi: *Lugdunenſem primam Lugdunus ornat, & Cabillones & Senones, & Biturigæ*, pluráque de Bituricis vbi de Primatu Bituricenſi. Præter Auaricum, ſeu Biturigas ſunt in Bituricenſi pago alia oppida, & caſtra non ignobilia, quæ veterum memoriâ commendantur. Inter cetera Nouiodunum Auarico proximum; de quo Cæſar: *Ille oppidum Biturigum poſitum in via Nouiodunum oppugnare inſtituerat*, hodie *Neuſuy*, Argantomagum, in Itinerario Antonini *Argantomagum, Ernodorum, Auaricum.* & in Annali Pipini: *Pipinus Rex propter conficiendum Aquitanicum bellum conuentu in Aurelianis habito, in Aquitaniam profectus, deſtructum à Vvaifario Argentomagum caſtrum reparat, diſpoſitóque, & ibi, & in Biturica Ciuitate Francorum præſidio regreditur.* Reginoni Argentoniū: *Et reſtaurauit Argentonium caſtrum, quod antea à Vvaiſario fuerat deſtructum*, noſtris, *Argenton.* Exoldunum, ſiue Iſſoldunum oppidum in finibus Biturigum. Robertus Montenſis: *Iſſoldunenſe etiam caſtrum cum omnibus pertinētiis ſuis* celebris locus, pactione pacis habitâ inter Philippum Auguſtum, & Ioannem Regem Anglorum, quam dedit Quercetanus, & vbertate ſoli, quam carmine commendat Guillelmus Brito,

Lib. 15.
Lib. 7. de Bell. Gall.
Ann. Chr. 776.
Lib. 2. Chr.
Ad an. 1177.
In calce hiſt. Normannor.
Lib. 2. Philipp.

Biturica curſu facili digreſſus ab vrbe
Radulios penetrat fines, & nobile caſtrum
Vrſelloduni ſibi ſubdit in impete primo
Cum patria tota tam diuite, támque potenti
Vt ſibi ſufficiat, nec ſit mendica bonorum,
Multa quibus regio ſe lamentatur egere

Copia quam Cereris ditat, quam Bacchus inundat.

Vicus Dolenſis nobile & antiquum caſtrum in pago Lib. 2. hiſt. c. 18. Bituricenſi. Gregorius Turonenſis: *Britanni de Biturica à Gothis expulſi ſunt, multis apud Dolenſem vicum peremptis Gallis, Bourg Deols en Berry*, ibi depoſita ſacra Lipſana S. Luſoris, filij Leocadij primarij Galliarum Senatoris, de ſtirpe Vetij Epagati inter Martyres Lugdunenſes laureati. Idem Turonenſis: *In Dolenſi autem Biturigi* De Glor. Conf. c. 92. *termini vico, B. Luſor Leucadij quondam Senatoris filius requieſcit, qui fertur in albis migraſſe à ſeculo.* Ibidem nobile Monaſterium Ordinis Benedictini poſuit Ebo, Comes Dolenſis, circa annum DCCCLXXXXVII. vt autor eſt Ademarus. In eodē tractu Bituricēſi eſt caſtrū Radulphi, ſic dictū à Rodulpho, ſeu Radulpho filio & herede Ebonis Comitis Dolēſis, qui hoc caſtrū exſtruxit. Vnde poſterioribus Caſtrū Radulphi de Dolis. Robertus Mon- Ad an. Chr. 1177. tēſis: *Rex Henricus perrexit in Bituricenſem pagum, accepit in manu ſua caſtrū Radulphi de Dolis, quia erat de feudo eius*, nobis, *Chaſteauroux*. Malè reddidit Paulus Merula Caſtrum Rufum. Syncerrium Caſtrum etiam in finibus Biturigum, alijs Sacrum Cæſaris. Guillelmus Brito,

Lib. 1. Philipp.

Præcipuéque Comes Stephanus qui mœnia ſacri
Cæſaris, & ditis pro magna parte tenebat
Prædia Bituriæ.

Noſtris, *Sancerre*. Rogeri Belüacenſis Epiſcopi quondam fuit hoc caſtrum, ſed ex permutatione cum Belüacēſi Comitatu peruenit ad Odonem Comitē Cam- ad ann. 1024 paniæ. Sigibertus: *Comitatum quoque eiuſdem vrbis ab Odone Campanienſi Comite impetrauit, dato ei pro commercio caſtro Syncerrio in Bituricenſi territorio ſito, quod ſibi patrimonij iure competebat.* Virſonis caſtrum etiam in pago

Bituricenſi ad Carum amnem, quod à Richardo Rege Anglorum expugnatum ſcribit Guillelmus Brito, Lib. 5. Philippid.

Omne quod eius erat ſubitò Richardus adorſus
Virſonum totum ſpoliat, capit, ipſius omnes
Deſtruit igne domos, prædas abducit opimas.

& paulò pòſt,

Quo non fertilius, quo non ſpecioſius vllum
Bituricum fines modò perluſtrabat apricos:
Hinc etenim dextrum Sigalonica plana ſerenant
Frugifero iocunda ſolo, latus inde ſiniſtrum
Lenè fluens per prata virentia Carus amœnat,
Arboribus, cultiſque placens, patiénſque carinæ,
Piſcibus & multis iuuat vtilitatibus ipſam.

Malè Marlianus Virſonis caſtrum putat eſſe vetus Auaricum; nam ſitûs ratio, quem depinxit Cæſar non niſi Bituricis conuenit, vt à multis obſeruatum. Magdunũ oppidum in pago Bituricenſi, *Meun ſur Yeure.* Olim caſtrum Mediolanenſe dictum. Aymoinus Monachus: *Sed Biturigi apud caſtrum Mediolanenſe, quod nunc Magdunum dicitur, quindecim armatorum millia Deſyderio Duci opponentes, cum eo conflixere.* Lib. 3. c. 49.

Cap. V.

Aruerni, Limane pars Aruerni pagi, Auguſtonemetum, ſiue Claromontium Ciuitas Aruernorum. Aruernorum clariora oppida. Gergouia, Montisferrani caſtrum, Ricomagenſis vicus, Iciodorum, Muſciacum. Arthona, Thigurnum. Violuaſcenſis vicus, Briuate, Hunnorone, Cantella, Scoralis, Aureliacum, Marculiſcus, Argentadum, S. Flori oppidum, Auitacus.

SECVNDVM in Aquitania prima locum tenet ciuitas Aruernorum. Aruerni antequàm Gallia Romanis parêret, de principatu Galliarum cum Hæduis certârunt, & imperij libidine Germanos accierunt. Diuitiacus Aeduus apud Cæſarem: *Galliæ totius factiones eſſe duas, harum alterius principatum tenere Æduos, alterius Aruernos: hi cùm tantoperè de potentatu inter ſe multos annos contenderent, factum eſſe vti ab Aruernis, Sequaniſque Germani mercede accerſerentur.* Heluijs, Cadurcis, Gabalis, & Velaunis finitimis populis imperârunt: & ideò in generali defectione Galliarum Aruernis imperato delectu militum, adiuncti Heluij, & alij clientes. Cæſar: *Parem numerum Aruernis adiunctis Heluijs,* ſic lego, non Heleuteris, *Cadurcis, Gabalis, Velaunis, qui ſub imperio Aruernorũ eſſe conſueuérũt.* Emendationis autor mihi eſt Strabo, qui Eluios & Velaunos ſub fide & ditione Aruernorum fuiſſe teſtatur:

Lib. 7. de Bell. Gall. cap. 7.

Lib. 7. de Bell. Gall.

Lib. 4.

τὰ δὲ μεταξὺ τοῦ Γαρουνᾶ, καὶ τοῦ Λείγηρος ἔθνη τὰ προσκείμενα, τοῖς Ἀκουιτανοῖς ἐστιν Ἐλουῖοι μὲν ἀπὸ τοῦ Ροδανοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχοντες, Οὐελλάιοι δὲ μετὰ τούτους, οἳ προσωρίζοντο ποτὲ Ἀρουερνοῖς νῦν δὲ τάττονται καθ' ἑαυτούς. *Gentes porrò inter Garumnam & Ligerim Aquitanis adiacentes ſunt Eluij, à Rhodano initium ſumentes, & Vellaunij, qui olim Aruernis adſcribebantur, nunc pro ſe ciuitatem conſtituunt.* Galliâ à Romanis ſubactâ, Aruerni ob potentiam ſpectati liberi relicti: vnde Plinio Aruerni liberi, & libertate tumeſcentes fratres Romanorum ſe iactitarunt. Lucanus, Lib. 4. c. 19. Lib. 1. Sid. lib. 7. ep. 7.

> *Aruernique auſi Latios ſe fingere fratres*
> *Sanguine ab Iliaco populi.*

Hoc libertatis ſpiritu corrupti, ſuperbiæ famâ laborârunt: nouam & antiquam ſuperbiam eis exprobrat Sugerius Abbas, & ex eo Aymoini Continuator, repetito Lucani verſu: *Eâ etiam tempeſtatis temperie Aluernorum Pontifex Claromontenſis, vir honeſtæ vitæ, & defenſor Eccleſiæ illuſtris, & pulſatus, & pulſus Aluernorum ſuperbiâ nouâ & antiquâ, quæ eis titulatur, Aluernique auſi,* &c. Suger. in vit. Lud. Cr. Aym. Cont. lib. 5. c. 49. *Lemané* vocatur Aruernia inferior olim Theodorici Regis votum: *Velim*, inquiebat is, apud Gregorium Turonenſem, *vmquam Aruernam Lemanem, quæ tantæ iocunditatis gratiâ refulgere dicitur, oculis cernere.* Lib. 3. c. 9. Habitatores Limanici: idem Turonenſis: *Illud apud Aruernos geſtum in adoleſcentia mea in veritate cognoui: Quidam Presbyter ſolitarius iter carpens, ad hoſpitiolum cuiuſdam pauperis Limanici manſionem expetijt.* Lib. de glo. Conf. c. 31. Lemaigne, ſeu, Limane dicitur, à limo, id eſt vbertate ſoli, quam commendat & Gregorius Turonenſis: *Sicut Lemanne veſtitum ſegetibus, nudum habetur à ſyluis.* Li. de glo. martyr. 84.

Lib. 3. ep. 1. hanc ſui anguli nomine intelligit Sidonius non vno
& lib. 7. ep. 7. & 17. loco. Ciuitas Aruernorum, Auguſtonemetum Ptole-
Lib. 2. c. 7. mæo: τῶν ἀρουερνῶν, ἐν οἷς πόλις αὐγουστονέμετον. *Ar-*
Lib. 4. *uerni in quibus ciuitas Auguſtonemetum.* νεμωσσὸς Straboni,
qui imperitè eam vrbem Ligeri imponit: Ἀρουέρνοι δ'
ἵδρυνται μὲν ἐπὶ τῷ Λείγηρι, μητρόπολις δ' αὐτῶν ἐστὶ
Νεμωσσὸς ἐπὶ τῷ ποταμῷ κειμένη. *Aruerni fluuio Ligeri
inſident, caput eorum Nemoſſus ipſi impoſita flumini.* Aruer-
na Iordani. *Eoricus verò Rex Vviſigothorum Aruernam
Lib. 5. ep. 7. Galliæ ciuitatem occupauit.* Aruernum oppidum Sidonio:
*Iis accedit quòd de vrbibus Aquitanicæ primæ ſolum oppidum
Aruernum Romanis reliquum partibus bella ſecerint.* Aliis Ar-
Tom. 6. uernis, vt in vita D. Gregorij Turonenſis apud Surium:
Nou. 17. *Hæc autem Aruernis quæ puero genialis humus fuit.* & apud
Lib. 1. hiſt. Franc. c. 4. Aymoinum: *In Aquitania continentur vrbes egregiæ, Nar-
bona, Aruernis,* ſic lege, non, vt vulgò, Arunnias, *quæ
nunc Clarus Mons vocatur*: poſteriores Claromontium,
vel Clarum Montem dixere præter Aymoinum loco
iam laudato, Lupus Ferrarienſis, in Epiſtola ad Ionam
Aurelianenſem Epiſcopum; *Quarum vni parti quæ apud
Epiſt. 28. Clarum montem agit, præeſt Modoinus Auguſtodunenſium Epi-
ſcopus.* & Guibertus: *In vrbe Aruernica Scolaſticiſſima om-
Hiſt. Hieroſolym. lib. 2. nium præſulum Sidonio glorioſa, cui tamen immutatæ Claro
Robert Môtenſ. lib. 1. monte conſtat eſſe vocabulum.* Vnde ciuitati nomen quæ-
de Bell. ſac. ſitum, iam obſeruauit Ioannes Sauaro, nempe à Cla-
Gu. Tyr. lib. 1. c. 14. romonte, ea huiuſce vrbis arx fuit, à Pipino vnà cum
In Origini. Claro mon. vrbe ſolo diruta, quòd Vaifarij Aquitani partium præ-
A. C. 761. ſidium eſſet. Teſtes Autor Annalis Pipini: *Cum magno
belli apparatu Aquitaniam ingreſſus, quædam oppida atque
caſtella manu cepit, in quibus præcipua fuêre Burbonis Cantil-
Lib. 2. Chr. A. C. 761. la, Claramontis.* & Regino: *Multa caſtella cepit, ſcilicet*

Burdellum, Clarum montem, Cantellam, Auernen. & Thoromachus apud Caniſium: *Vſque vrbem Auernam, cum omni exercitu veniens Claremontem caſtrum captum atque ſucenſum bellando cepit.* Ego hanc arcem antiquiſſimam, & iam olim à Romanis conditam fuiſſe opinor: hìc enim præſidium militum velut in ſpecula Aquitaniæ primæ collocatum inuenio. Notitia Imperij occidui: *Præfectus Lætorum Gentilium Sueuorum Aruernos Aquitaniæ primæ.* Inter clariores Aquitaniæ vrbes Aruernam cenſuit Ammianus: *Prima prouincia eſt Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodùm culta, omiſſis aliis multis, Burdegala, & Aruerni excellunt, & Santones & Pictaui.* Amœnitate ſoli capti quamplurimi nobiles Romani in eam confluxere, vnde ſedes Senatorum velut altera Roma meruit appellari. (Senatores dixit ea ætas, nobiles, qui ſtirpe Romanâ oriundi eſſent.) Gregorius Turonenſis: *Egreſſus autem vir Dei ab Arthonenſi vico ad vrbem Aruernam greſſum direxit, audientes autem Senatores vrbis, qui tunc in loco illo nobilitatis Romanæ ſtemmate reſulgebant.* Et in vita Gregorij Turonenſis apud Surium: *Hæc autem Aruernis, quæ puero genialis humus fuit vehementer olim caput extulerat, ita vt Senatoribus velut vrbs Tarpeia præpolleret.* Præter Auguſtonemetum, ſeu Aruernam vrbem in pago Aruernorum celebrantur varia oppida, caſtra, & vici, vt Gergouia oppidum non longè diſtās ab Auguſtonemeto, ſitum in prærupto monte ſecundùm flumen Elauerem, de quo Cæſar, Strabo, Oroſius, & Sidonius. Huius ſuperſunt rudera, quæ vetus nomen retinent *Gergoye*, Auguſtonemeto proximum Montis Ferranni caſtrum, dignitate & opibus æmulum, ſed antiquitate minùs memorabile, & primùm

Tom. 2. Antiq. lect.

De diſpoſit. Mag. Milit.

Lib. 15.

Lib. de Glor. Confeſſ. c. 5.

tom. 6 Nou. 17.

Cæſar lib. 7. Strab. lib. 4. Oroſ. lib. 7. cap. 1. Sidon. in Paneg. Aui.

In vit. Lud. Craſſ. Lib.5. c.50. notum oppugnatione Ludouici Craſſi, de qua Sugerius, & ex eo Continuator Aymoini : *Tranſiens itaque Aluernorum difficiles ingreſſus, & obuiantia Caſtella Claromontem peruenit. Cùm autem abortiuo & oppoſito Ciuitati caſtro Montiſferanni exercitum applicaret.* Ricomagum, ſiue Ricomagenſis vicus Aruernorum antiquiſſimus, de quo Lib. 1. de Glor. Mart. c. 86. & 87. Gregorius Turonenſis : *Dies paſſionis erat Polycarpi Martyris magni, & in Ricomagenſi vico ciuitatis Aruernæ eius ſolennia celebrabantur.* Lib. de Glor. Conf. c. 5. Et idem Turonenſis: *Cùm adueniſſet* (S. Martinus) *in cacumen montis Belenatenſis, de quo vici Ricomagenſis poſitio contemplatur.* Vulgò dicitur *Rion*, lo- Lib. de Glo. Conf. c. 33. cus inſignis natalibus D. Amabilis Presbyteri. Turonenſis : *Fuit etiam in ſupradicta Aruerna vrbe, admirabilis ſanctitatis Amabilis quidam vici Ricomagenſis Presbyter.* Iciodorum vicus Aruernorum antiquiſſimus, ſancti Auſtremonij, ſiue Stremonij primi Aruernenſis Epiſ- Lib de Glo. Conf. c. 30. copi ſepulcro illuſtris. Gregorius Turonenſis : *Per ſanctum enim Stremonium, qui & ipſe à Romanis Epiſcopis cum Gatiano beatiſſimo, & reliquis quos memorauimus eſt directus, primùm Aruerna ciuitas verbum ſalutis accepit, eóque prædicante ſalutarem mundi Redemptorémque omnium Chriſtum Dei filium credere cœpit, huius autem ſepulcrum apud Iciodorenſem vicum habetur.* Vulgò *Yſſoire.* Muſciacum Lib de Glo. Conf. c. 41. vicus haud procul à Ricomago, de quo Gregorius Turonenſis : *Actum in vico Muſciacus.* Ibi monaſterium poſuit Calminius Senator, Iuſtiniano Imperante, vt ob- In epiſt. 12. Sidon. lib.5. ſeruauit Ioannes Sauaro, collapſum inſtaurauit Ludouicus Pius, vt in eius vita legitur, vbi inter cœnobia à Ludouico condita, vel refecta cenſetur Monaſterium Muſciacum. Vulgò *Mouſac.* Arthona vicus Aruerno- Lib. de Glo. Confeſſ. c.5 rum celebris. Turonenſis toties laudatus : *Egreſſus*

autem

autem vir Dei (ſanctus Martinus) *ab Arthonenſi vic o ad Vrbem Aruernam greſſum direxit*, hodie, *Arthone*. Thigurnum caſtrum in finibus Limaniæ, ſeu inferioris Aruerniæ, de quo Turonenſis : *Apud Thigurnum Caſtrum vrbis Aruernæ.* Eidem Tigernenſe Caſtellum : *Nuperrimo autem tempore in huius vrbis Aruernæ territorio, quod adjacet Tigernenſi caſtello, Geneſius eiuſdem loci ſanctus, ſe hoc modo reuelauit.* Quo tempore Aruerniam hoſtili manu vaſtauit Theodoricus Rex Francorum, hoc caſtrum incenſum refert Turonenſis : *Tempore autem quo Theodoricus Rex Francorum regionem illam euertit, hoc caſtrum ab hoſtibus incendio concrematur.* vulgò, *Thier.* Violuaſcenſis vicus in pago Aruernorum, olim Martialis dictus ob hiberna legionum Iulij Cæſaris. Sidonius & Mauruſio: *Vnde & in pago Violuaſcenſi, qui Martialis ętate citeriore vocitatus eſt, propter hyberna legionum Iulianarum, ſuſpicor diuturnius te moraturum*, hodie, *Voluic.* Briuate, ſeu Briuatenſis vicus in finibus Aruernorum, Sidonio Briuas,

Lib. de mirac. martyr. c 52.

eccl. lib. c. 6.

d. cap. 52.

Lib. 2. ep. 14. ib. Sauar.

In propēpt. ad libellum

Hinc te ſuſcipiet benigna Briuas,
Sancti quę fouet oſſa Iuliani.

Vulgò *Brioude.* Briua, Celticâ linguâ traiectum, vel vadum, vel rectiùs pontem ſignificat, vnde Briua Iſaïæ, in Itinerario Antonini, quæ & Pontiſara nuncupatur, vulgò *Pontoiſe*: Samarobriua, pons Samaræ, ſeu Somæ fluuij, quæ poſteà Ambianorum ciuitas: & Briua Curretia in Lemouicibus Gregorio Turonenſi, à Curretia amne, quo alluitur, Gallis, *Briue la Gaillarde.* Briuatenſis Eccleſia reliquijs D. Iuliani Martyris celebris. Hanc religionis causâ adijt S. Germanus Antiſiodorenſis Epiſcopus. Et ignotum oppidanis anniuerſarium diem Martyri ſacrum, numine aſpirante ſignificauit, vt nar-

Lib. 5. c. 10.

de vit. S. German. lib. 1. cap. vlt. Erric. lib. 4. Tur. lib. 2. de mirac. Mart. c. 29. rant Conſtantius Presbyter, Erricus Altiſſiodorenſis, & Gregorius Turonenſis, Quid Auitus ex Cæſare Placentinus Epiſcopus cùm inſidias ſenſiſſet, fugam molitus in Aruernos ad baſilicam Iuliani martyris, & in itinere fatis præreptus, perlatus ad Briuatenſem vicum, & ad pedes martyris ſepultus, præſidium quod viuus expetijt, mortuus nactus eſt. Lib. 2. c. 9. Turonenſis: *Comperto autem quòd adhuc indignans ſenatus vitâ eum priuare vellet, Baſilicam ſancti Iuliani Aruerni martyris cum multis muneribus expetiuit; ſed impleto in itinere vitę curſu obijt, delatúſque ad Briuatenſem vicum ad pedes antè dicti Martyris eſt ſepultus.* Baſilicam Briuatenſem ædificauit Eoricus Rex Gothorum, Lib. 2. c. 29. Fredegario: *Eoricus Gothorum Rex*, XIV. *ſui regni anno, Eccleſiam ſancti Iuliani Briuate columnis ornatam mirificè conſtruxit.* Sed longè à vero aberrat: Eoricus enim Arrianus paſſim Eccleſias euertebat, & ſęuiebat in Catholicos, vt teſtantur Sidonius, & Gregorius Turonenſis. Sidon. lib. 7. ep. 6. Grego. Tur. lib. 2. c. 25. Baſilica Briuatenſis exempta, & immediatè pertinens ad Romanum Pontificem. Petrus Cluniacenſis Eugenio III. S. P. Lib. 6. ep. 28 *Briuatenſis Eccleſia iuri apoſtolico, nullo alio Epiſcopo mediante ſubiecta, iuxta proprię inſtitutionis morem, magna & nobilis diu permanſit*, &c. Briuatenſes Canonici, Comites dicuntur, Briuatenſi Comitatu donatione transfuſo in cenſum Eccleſiæ. Hunnorone dicitur locus iuxta Briuatē vbi Iulianus martyrium paſſus. Gregorius Turonenſis: Lib. 1. de Glor. Mart. c. 26. *Eſt etiam ad Hunoronem, quia ibidem martyr percuſſus eſt, virtus eximia.* Cantela, ſiue Cantella, vetus caſtrum in Aruernis, captum & expugnatum à Pipino Rege in bello Aquitanico aduersùs Vaifarium A. C. 761. Ducem. Annalis Pipini: *Tunc iterum Rex Pipinus illuc cum exercitu iter peragens, & eius filius primogenitus nomine*

Carolus, cum eo, multa caſtella cepit, quorum nomina ſunt, Burbonnis, Cantela, Clarmontis. Et Regino Abbas. *Et Aquitaniam ingreſſus,* Pipinus, *multa Caſtella cepit, ſcilicet Burdellum, Clarum montem, Cantellam, Auernen.* Cantilia in Tabula Peutingeriana, *Cantilia Auguſtonemetum.* Hodie *Chantelle.* Cantillenſem Eccleſiam memorat Sidonius, in epiſtola ad Vectium: *Nuper rogatu Germanici ſpectabilis viri Cantillenſem Eccleſiam inſpexi.* Scoralia etiam antiquiſſimum caſtrum in Aruernis captum à Pipino in eadem expeditione Aquitanica. Annalis Pipini: *Multas Roccas & ſpeluncas conquiſiuit, caſtrum Scoraliã, Torinnam, Petrociam.* & Regino: *Multas rupes & ſpeluncas cepit, nec non caſtra Scoraliam, Forunam* (lege Torinnam) *& Petrociam:* vulgò, *Scoraille.* Aureliacum oppidum ſitum in finibus Aruernorum. Odo Cluniacenſis, ſcriptor vitæ S. Geraldi Comitis Aureliacenſis: *Vir igitur Domini Geraldus, eá parte Galliarum, quæ ab antiquis Celtica vocatur ortundus fuit, territorio ſcilicet quod eſt Aruernenſi, atque Caturcenſi, nec non etiam Albienſi conterminum, oppido vel villa Aureliaco.* Aureliacenſe Caſtrum eidem: *Cum Aureliacenſe caſtrum peruaſerat.* Aurelhacus in teſtamento ipſius Geraldi Comitis, quod edidit Quercetanus: *Ad locum qui vocatur Aurelhacus Monaſterium*, vulgò *Aurillac.* Ibi nimirũ Cœnobiũ poſuit & de ſuo dotauit ac fũdationis lege Eccleſiæ Rom. ſubmiſit. Idem Odo Cluniacenſis: *Poſtquàm itaque diuino cultui ſeſe mancipauit per omnia, vt ſua quoque Domino conſecraret, Romam profectus eſt, & Aureliacum inſigne prædium Beato Petro Apoſtolorum principi, facto ſolenniter teſtamento delegauit cum tantis videlicet appenditiis, quæ monachis quos ibidem congregare diſpoſuerat, ad omne ſtipendium ſufficere poſſent.*

Lib. 2 Chr.

Lib. 4. ep. 13 & ib. Sauar.

A. C. 767.

Lib. 1. de vit. S. Gerald. cap. 1.

Eod. lib. 1. c. 39.

Lib. 2. de vit. S. Geraldi c. 4.

Non procul Aureliaco iacet Marculiſcus vicus. Idem Eod. lib. 2. c. 31. Odo Cluniacenſis : *Pagus non longè ab Aureliaco Marculiſcus vocatur.* Argentadum etiam vicus Aruernorum. Eod. lib. 2. c. 32. Idem Odo : *Solennitas ſancti Laurentij venerat, & ille in quandam ſuam capellam, quæ non longè à vico Argentado ſita eſt, eandem feſtiuitatem ſolennizabat.* S. Flori oppidum in edito monte ſitum, quem planum vocant, vt in vita S. Flori continetur, cuius radicem adluit Adia amnis, Belleforeſt. in Topogr. Gall. Epiſcopatus à Ioanne XXII. rerum nouarum ſtudioſo inſtitutus, abſciſſúſque è Claromontenſi Epiſcopatu. Non tacenda Auitacus villa Apollinaris in Aruernis, iuxta lacum qui hodie Sorliuia dicitur, quam eleganti Lib. 2. ep. 2. ſtylo depinxit ipſe Sidonius : *Auitaci ſumus, nomen hoc prædio, quod quia vxorium patrio dulcius.* Nimirum Auitacus dicta ab Auito Cæſare, qui hoc prædium Papianillæ filiæ, vxori Sidonij in dotem dixit, vt obſeruauit Ioannes Sauaro, in hunc locum, & ante eum Fauchetius, & P. Maſſonius.

Cap. VI.

Ruteni. Segodunum Ciuitas Rutenorum. Ariſitenſis vicus, olim ſedes Epiſcopalis. Vabrenſe Caſtrum, Concas, Amilianum, ſiue Milhau, *Caſtrum S. Antonini.*

IN Aquitania prima ſecundum à Bituricenſi Metropoli locum tenet Ciuitas Rutenorum. Ruteni in confinio Aquitaniæ, & Narbonenſis Lib. 4. Prouinciæ. Strabo : ῥυτηνοὶ δὲ ϗ γαβάλεις τῇ ναρβω-

νηοὶ πλησιάζουσι: *Ruteni & Gabales Narbonenſi propinquãt.* Lib. 4. c. 19.
Plinius: *Rurſus Narbonenſi Prouinciæ contermini, Rutheni, Cadurci, &c.* Rutheni primùm cum Aruernis, & Allobrogibus à Q. Fabio Maximo bello victi, ſed mitiùs cum his actum, nec in Prouinciam redacti. Hinc Cæſar apud Ariouiſtum Regem Germanorum: *Bello ſuperatos eſſe Aruernos, & Rutenos à Quinto Fabio Maximo, quibus Populus R. ignouiſſet, neque in Prouinciam redegiſſet, neque ſtipendiũ impoſuiſſet.* Rutenos Flauos deſcribit Lucanus, Lib. 1. de Bell. Ciuil.

Soluuntur flaui longa ſtatione Ruteni.

Rutenorum ciuitas ipſa, Ruteni Sidonio; *Burdegala, Petrogorij, Ruteni, Lemouices, Gabalitani, Heluſani, Vaſates, Conuenæ, Auſcenſes, multóque iam maior numerus ciuitatum, latum ſpiritualis ruinæ limitem traxit.* Lib. 7. ep. 6. Rutena ciuitas Gregorio Turonenſi: *Chlodouæus verò filium ſuum Theodoricum per Albigenſem, ac Rutenam ciuitatem ad Aruernos dirigit.* Lib. 2. c. 37. & alio loco: *& ſic in vrbe Aruerna, Rutena, atque Vcetica dux ordinatus eſt*: Lib. 8. c. 18. & rurſus alio loco. *Cúmque iam Innocentius Epiſcopatum Rutenæ vrbis ambiſſet.* Lib. 10. c. 8. Ciuitas Rodenorum in Notitia Prouinciarum Galliæ, quam cum ſcriptoribus rerum Gallicarum dedit Quercetanus. Tom. 1. pag. 12. Rotenus Aymoino. In Aquitania continentur vrbes egregiæ, *Narbona, Arunnias, quæ nunc Clarus Mons vocatur, Cadurx, Toloſa, Gaualis, Rotenus, Lemouis, &c.* Lib. 1. hiſt. cap. 4. Segodunum Ptolemæo: ὑπὸ δὲ τούτους ῥουτανοὶ, καὶ πόλις σεγόδουνον. *Sub ijs Ruteni & Ciuitas Segodunum.* vulgò *Rodés.* Lib. 2. c. 8.
Ariſitenſis vicus in pago Rutenenſi, olim ſedes tenuis Epiſcopatûs, delibati è Rutenenſi, de quo Gregorius Turonenſis: *Sed cùm obtinere non poſſet* (Mondericus) *à Rege, vt in locum vnde deiectus fuerat reſtitueretur, nocte per fugam lapſus ad Sigiberti regnum tranſiit, & apud Ariſitenſem* Lib. 5. c. 5.

vicum Epiſcopus inſtituitur, habens ſub ſe plus minus diœceſes quindecim, quas Gothi primùm tenuerant, nunc verò Dalmatius Ruthenenſis Epiſcopus vendicabat. Ariſidum Autori Carminis de Stirpe Ansberti Ducis, quod nuper dedit, & notis illuſtrauit R. P. Thomas Aquinas, Carmelita Diſcalceatus, vir antiquitatis peritiſſimus.

Tu quoque fraternos Moderice imitaris honores
Iuris Apoſtolici culmen ſublimiter ornans
Hariſido Confeſſor abis, ibidémque quieſcis.

Breui euanuit iſte Epiſcopatus. Synodo Remenſi habitæ anno DCXXX. interfuit Emmo Ariſitenſis, teſte Flodoardo; ſed inde damnata horum antiſtitum memoria, nec vllum hodie loci veſtigium in eo tractu apparet. Vabrincum, Rutenorum oppidum, Vabrenſe caſtrum Gregorio Turonenſi: *Infra Caſtrum Vabrenſe, quod villæ Vrſionis propinquum erat, cum rebus omnibus ſe muniunt*: & totus ille tractus qui ab eo iura petebat, pagus Vabrenſis eidem Turonenſi: *Erat enim villa in pago Vabrenſi, cui imminebat mons arduus.* Vulgò *Vabres, & le Pays Vabrois:* Hîc cœnobium Ordinis S. Benedicti à Raimundo I. Comite Toloſano fundatum famâ diſciplinæ & religionis adeò claruit, vt D. Geraldus Comes Aureliacenſis nobiles pueros eò mitteret aſceticâ informandos in ſui Monaſterij autoramentum. Odo Cluniacenſis: *Tum verè nobiles quoſdam pueros ad Vabrenſe cœnobium direxit, nam tunc regularis obſeruantiæ feruor incaleſcebat, vt ſcilicet apud fraternitatem illam ſub norma regulari ijdem pueri imbuerentur.* Tandem ex Monaſterio ſurrexit Epiſcopatus à Ioanne XXII. deciſus è Rutenenſi. In eodem pago Rutenenſi celebre caſtrum Concas, vbi & Monaſterium à Ludouico Pio ædificatum,

Lib. 2. hiſt. Rem. c. 5.

Lib. 9. c. 9.

Lib. 9. c. 12.

Lib. 2. de vit. S. Gerald. cap. 6.

vel inſtauratum. Autor eius vitæ: *Et quidem multa ab eo ſunt in eius ditione reparata, imo à fundamentis ædificata monaſteria, ſed præcipuè hæc, Monaſterium Carroffi, Monaſteriũ Concas, Monaſterium ſancti Maxentij.* Et in Conſtituto Ludouici Pij, de Monaſteriis Regni Francorum, quæ Regi militiam, cenſum, vel ſolas preces debent: *In Aquitania Monaſterium Magni locum, Monaſterium Conquas, Monaſterium ſancti Antonij.* Hodie nomen retinet *Conques.* In eodem pago Rutenẽſi Amilianum, oppidum inſigne præceptoriâ Militiæ, ſiue Ordinis ſancti Spiritus inſtituti à Guidone Comite Montepeſſulano, cuius caput eſt apud ipſum Montempeſſulanum, de quo Innocentius S.P. meminit. Vulgò *Milbau.* In confinio Rutenorum & Cadurcorum eſt Caſtrum ſancti Antonini ſitũ in valle amœniſſima ad ripam Auarionis amnis, olim vallis nobilis, vt legitur in vita Antonini Apamienſis Martyris; ſed Aquilarum miniſterio, diuinitus tranſlato huc Antonini Apamienſis martyris capite, & Eccleſia ibi à Feſto Comite & Domino loci ædificata in honorem Martyris, inde Antonini patroni ſui nomen excepit. Huius caſtri ſitum deſcribit Petrus Valliſſarnenſis: *Venimus ad Caſtrum ſancti Antonini illud obſeſſuri, & fiximus tentoria ex vna parte caſtri ante portas caſtrum autem illud nobiliſſimum in valle quadam ad pedes montis in loco amœniſſimo ſitum erat, &c.*

Apud Quercet. tom. I. ſcript. Gall.

Lib. I. ep. 95. & 97.

Hiſt. Albig. cap. 62.

Cap. VII.

Albiga. Caſtrum. Rapiſtagnum. Galliacum. vinum Albigenſe laudatum.

IN Aquitania prima quartas partes tenet Albienſium, ſiue Albigenſium Ciuitas. Albiga Gregorio Turonenſi, ex Paulino: *Si enim hos* Lib. 2. c. 13. *videas dignos Domino ſacerdotes vel Exuperium Toloſæ, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdegalæ, vel Diogenianum Albigæ, vel Dynamium Ecoliſmæ, &c.* Albige eidem Turonenſi, in pactione pacis inter Chil- Lib. 9. c. 20. debertum & Guntranum Reges: *Pari conditione ciuitates Meldis, & duas portiones de Siluanectis, Turonis, Pictauis, Abrincatas, Vico Iuli, Conſoranis, Lapurdo, & Albige, Domnus Childebertus Rex, cum terminis à præſenti die ſuæ vindicet poteſtati.* Et Conſtantio Albienſi Epiſcopo, in Epiſtola ad Deſiderium Caturcenſem Epiſcopum, apud Tom. 5. Antiq. lect. Caniſium: *Precamur enixè, & quaſi pedibus aduoluti, vt ſi euenit quòd natiuitatem Domini in territorio Alugenſi*(lege Albigēſi)*celebrare deliberetis, ſic vos merear in apoſtolatu videre, vt in ciuitate veſtra Albige ipſa ſolennitate in Dei nomen cele-* Hiſt. Albig. cap. 25. *brare debeatis.* Albia Ciuitas Petro Valliſſarnenſi: *Venit idem Comes Albiam, erat autem Albia Ciuitas quam tenuerat Vicecomes Biterrenſis; Epiſcopus autem Albiæ Guillelmus, qui erat Dominus Ciuitatis principalis, gratanter ſuſcepit illum dominum & tradidit ei ciuitatem.* In eodē pago Albienſi oppidum Caſtrum vulgò, *Caſtres*, olim celebre Monaſterio Ordinis ſancti Benedicti, quò Corpus B. Vincentij Martyris Valentiâ ciuitate Hiſpaniæ vbi latebat, ob metum

Sarracenorum

Sarracenorum tranſlatum. Aimoinus Monachus: *Anno* DCCCCLV. *diuinâ reuelatione corpus B. Vincentij à Valentia Hiſpaniæ ciuitate, per quendam Monachum Audaldum nomine, deportatum eſt, & apud Monaſterium Beati Benedicti, quod Caſtrum vocatur, ſitum in pago Albienſi, conditum.* De tranſlatione eiuſdem Martyris duos libros ſcripſit idem Aimoinus. Caſtra in plurali Petro Valliſſarnenſi: *Cùm hæc agerentur Burgenſes cuiuſdam nobiliſſimi Caſtri, quod dicitur Caſtra, in Albigenſi territorio, venerunt ad Comitem noſtrum.* & alio loco: *Venit ergo ad Caſtrum, quod Caſtra dicitur, & Burgenſes reddiderunt ei Caſtra.* In pago Albigenſi memorantur & alia oppida. Rapiſtagnum, ſiue *Rabaſtens*, Galliacum, & alia de quibus Valliſſarnenſis: *Nomina autem Caſtrorum nobilium, quæ tunc temporis ſunt amiſſa ſunt hæc, in Albienſi Diœceſi, Rabaſtens, Mons acutus, Galliacum, caſtrum de Graua, Cahuſacum. S. Marcellus, Gueſpia, S. Antoninus.* In quo vltimo deceptus; nam reuerâ Caſtrum ſancti Antonini ſitum in pago Rutenenſi, vt ſupra obſeruatum. Nec ſilendum Albigenſes, imprimis Galliacum & Rapiſtagnum laudatiſſimi vini copiâ iam olim præſtare, vnde & Albigẽſes graue tributum vini & annonæ in ſpecie præſtiterunt, quo tandem eos leuauit Ludouicus Pius, tum Rex Aquitanorum. Aimoinus: *Quo tempore Albigenſes tributo, quod in dando vino & annona grauabantur ſua liberalitate releuauit.*

Lib. 5. c. 20.

Hiſt. Albig. cap. 22.

Hiſt. Albig. c. 42. & 60.

Hiſt. Albig. cap. 58.

Lib. 5. c. 3.

Cap. VIII.

Cadurci, an liberi populi. Diuona Cadurcorum. Academia Cadurcenſis, Vxellodunum. Captenacum. Mons Albanus. Coſa, ſeu Villa S. Rufinæ. Moyſsiacum. Figiacum. Rocca Amatoris, Martellũ, Brunichildis Caſtrum.

IN Aquitania prima proximum ab Albigenſi gradum tenet ciuitas Cadurcorum. Cadurci Aquitanicæ primæ populi Narbonenſi Prouinciæ finitimi. Plinius : *Rurſus Narbonenſi Prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarnéque amne diſcreti à Toloſanis Petrocorij*, &c. Locus valdè deprauatus, ſed ita reſtituendus. Cadurci, Nitiobriges, Tarne amne diſcreti à Toloſanis : Petrocorij. Pagus Cadurcorum à Toloſano Tarne amne diuiditur. confines pagos ſignat Theodulphus Aurelianenſis apud Caniſium, in carmine de pugna volucrum, quæ conſertis agminibus ſpectata eſt in cœlo, in confinio Cadurcorum & Toloſanorum,

Lib. 4. c. 19.

Tom. 5. Antiq. lect.

Nempe Toloſani locus eſt ruriſque Caturci
Extimus hoc finit pagus vterque loco.

Tarnem etiam Diœceſi Cadurcinæ terminum ponere videtur, Conſtantius Epiſcopus Albienſis, in epiſtola ad Deſiderium Caturcenſem Epiſcopum, cùm eum Albigam vocat, & rogat vt prænunciet quantò ocyùs Tarnem tranſiturus ſit : *Interim quæſo denunciate nobis, quàm celeriùs vltrà Tarné*, (lege Tarnem,) *accedere deliberatis : aut vbi poſſimus quod ſæpè deſideramus, ve-*

Apud Caniſ. tom. eod. Antiq. lect.

ſtram merere præſentiam. Nonnulli liberos ſiue Eleuteros Cadurcos fuiſſe opinantur, & ſic accipi volunt locum Cæſaris: *Parem numerum Aruernis, adiunctis Heleuteris Cadurcis, Gaballis, Velaunis qui ſub imperio Aruernorum eſſe conſueuerunt.* Magiſque in hanc ſententiam mouentur, quòd paulò poſt idem Cæſar Heleuteros Sueſſiones dicit: ſed longè à veroſimili alienum eſt, Heleuteros referri ad Cadurcos, nam Romani in republica Græcis vocibus abſtinuêre, & Cæſar potiùs liberos quàm Heleuteros, quæ Græca locutio eſt dixiſſet, vt ſolent alij ſcriptores Romani: Tum temporibus quibus hæc Cæſar ſcribebat, Cadurci adeò non fuêre liberi, quinimò ſub imperio Aruernorum fuerunt, teſte ipſo Cæſare: & ideò Gallis fere vniuerſis ad libertatem prouocantibus, Vercingetorige Aruerno Duce, Cadurcis vnà cum Aruernis miles imperatus, tum Gallia nondum compoſita & in Prouinciam redacta erat: necdum Galliarum ciuitates bene meritæ, vel virtute ſpectatæ libertate donatæ; nam ſi qui Galliarum populi ob bene merita, vel virtutem, libertatem ſeruarunt, hoc demùm beneficium accepêre cùm Gallia in prouinciam redacta, túncque diſtincti liberi populi à prouincialibus, vt inſinuat Tranquillus. *Cæſar omnem Galliam præter ſocias ac bene meritas Ciuitates in Prouinciæ formam redegit.* Vnde corruptum eſſe locum Cæſaris exiſtimo, & pro, Heleuteros, legendum Heluios, ij ſunt Viuarienſes Aruernis contermini; & eandem vocem tamquam irreptitiam delendam in ſequentibus, vbi de Sueſſionibus meminit. Coniecturam fortiùs iuuat quòd Plinius Aquitaniæ populos diligenter recenſuit, & ex his quoſdam liberos notauit, vt Santones, Bituriges

Lib. 7. de Bell. Gall.

In Iulio cap. 25.

Lib. 4. c. 19.

cubos, Aruernos; Cadurcos inter Aquitaniæ populos numerauit, ſed libertatis charactere minimè diſtinxit. Lib. 4. Et ante eum Strabo, Auſcios & Conuenas iure Latij donatos ſcripſit. Cadurcos inter Aquitanos commendauit de linificio: ſed eos alio iure non habuit quàm cæteros prouinciales; quæ cùm ita ſint, abſit vt adornandæ patriæ ſtudio inſaniam, & affectatis dotibus iactem eam, quæ ſuis, veríſque non caret. Cadurcorum Lib. 2. caput Duïona, Ptolemęo: τούτοις δὲ καδοῦρκοι, καὶ πόλις δουήωνα. Malè interpres vertit Ducona; alijs Diuona, nimis deprauatè in Tabula Peutingeri Bibona, pro Diuona. Eo etiam nomine dictus fons ſacer apud Burde- In Burdegala. galam, Auſonio,

Diuona Celtarum linguâ fons addite Diuis.

Lib. 2. hiſt. Franc. c. 12. Diuona poſterioribus Cadurcum dicta. Gregorius Turonenſis: *Placidina verò mater eius* (Archadij) *& Alchima ſoror patris eius comprehenſæ, apud Cadurcum vrbem, rebus ablatis, exſilio condemnatæ ſunt*: & in exemplo pactionis inter Guntranum & Childebertũ Reges apud eun- Lib. 9. c. 20. dem Turonenſem: *De Ciuitatibus verò, hoc eſt Burdegala, Lemouica, Cadurco, Benarno, & Begorra, quas Gaileſuindam germanam domnæ Brunichildis tam in dote, quàm in Morganegiba, hoc eſt matutinali dono, in Franciam venientem certum eſt adquiſiſſe, Quas etiam per iudicium glorioſiſſimi Domni Gunthramni Regis vel Francorum, ſuperſtitibus Chilperico & Sigiberto Regibus, domna Brunichildis noſcitur acquiſiſſe, Ita conuenit, vt Cadurcum Ciuitatem cum terminis, & cuncto populo ſuo domna Brunichildis de præſenti in ſua* Lib. 1, c. 4. *proprietate percipiat.* Eadem Cadurx Aimoïno, & inter clariores Aquitaniæ vrbes numeratur. *In Aquitania continentur vrbs egregiæ Narbona, Aruernus, quæ nunc Clarus*

mons vocatur, Cadurx, Toloſa, Gaualis, Rotenus, Lemouis, Petragorica. Sequiori æuo Caturcum, vel Caturcium vt in vita MS. S. Deſiderij Caturcenſis E. & in vita D. Bernardi Clarçuallenſis, & paſſim in veteribus chartis. Lib. 4. c. 4. Litterarum ſtudijs iam olim claruit hæc ciuitas, horum famâ môtus Exuperius Rhetor Toloſanus, varijs honoribus perfunctus, Cadurci in otio litterario vitam finiuit, de quo Auſonius, In Profeſſ.

Decedens placidos mores tranquilláque vitæ
Tempora prædiues finiſti ſede Cadurcâ.

Hinc patrij decoris tuendi ſtudioſus Ioannes XXII. P. M. Academiam in hac vrbe inſtituit anno Chriſti MCCCXXXI. quæ clariſſimos varijs temporibus edidit profeſſores, Goueanum. Cuiacium, Benedictum, Fr. Roaldeſium, Gerard. Vaxeum, Ioan. Coſtam. Emundũ Merillium & alios, inter quos nec tacebo auos meos maternos, Antonium, Ludouicum & alterũ Antonium de Petrucia, qui cathedras, & prætoria tribunalia parĩ dignitate tenuerunt. In pago Cadurcenſi memorantur & alia oppida non ignobilia, quæ hîc in cenſum referre non pigebit. Vxellodúnum oppidum in finibus Cadurcorum in prærupto monte ſitum, amne cinctum, quod difficillimâ obſidione Cæſar à ſe expugnatum ſcribit, Lib. 8. de Bell. Gall. & poſt eum I. Frontinus lib. 5. Strateg. cap. 7. cuniculis auerſo fonte, & fluminis vſu per ſagittarios illis prohibito; & omnes qui arma tulerant, manibus truncatos, vt reliqui exemplo ſupplicij coërcerentur. Nonnullis idem cum Captenaco, de quo meminit Au- ctor vitæ S. Geraldi Aureliacenſis Comitis: *Et cùm nihil* Lib. 2. c. 33. *ad remedium reperire poßet, ad Captenacum tranſmittens* *aram de manibus Domini Geraldi clam ſibi deferri fecit* d veriùs Ioſepho Scaligero, & alijs eſt locus propè,

Martellum oppidum, deſcriptioni Cæſaris conuenientiſſimus, & flumen, cuius nomen tacuit Cæſar, eſt Doronia. Ac ne dubites, locus priſcum nomen retinet *Vſſoldun*, ſiue, *lo puech d'Vſſoldun*. Id eſt podium Vxelloduni. Mons albanus, caſtrum in finibus Cadurcorum, & Toloſanorum, ad Tarnem amnem olim ditionis Comitis Toloſani. Petrus Valliſſarnenſis: *Quo facto arripientes Comitem Balduinum duxerunt eum ad quoddam Caſtrum Comitis Toloſani, quod dicitur Mons Albanus.* Locus olim dictus Mons Aureolus, nobilis cœnobio D. Martino ſacro, vbi S. Theodardus, ſiue Audardus Archiepiſcopus Narbonenſis ſepultus, vt legitur in ipſius vita, quam Gu. Catellus edidit ex Sanctorali Bernardi Guidonis: *Poſtquàm ergo prædictus vir Dei Theodardus manifeſtè ac penitùs indubitanter agnouit vocari ſe diuinitùs ab hoc ſeculo, in ſuum quod quondam parentes eius in proprio, vt fertur, prædio ſub ſancti Martini Turonenſis olim Epiſcopi venerabili ſemper, ac perpetua memoria conſtruxerant, cœnobium ſuum, iter illicò vertit, vt ibi proprium ab hac luce recedens redderet Domino ſpiritum. Eſt autem iam dictum Monaſterium in Caturcenſi territorio in monte qui Aureolus nuncupatur, ad cuius montis radicem fluuius quidam decurrit, quem indigenæ regionis ipſius Teſconem vocant, hic ſuo decurſu confinia Toloſani, Caturcenſiſque ruris liquido dirimit patenter influxû, qui à prædicto monte recedens poſt modicum terræ ſpatium Tarno immergitur flumini.* & à ſepultura Theodardi cœnobio acceſſit nomen S. Theodardi, idque Epiſcopali cathedrâ inſignitum à Ioanne XXII. vt notum eſt ex Extrauagāti, Saluator, vbi emendatione indiget vulgata lectio, & pro Theodori, reſtituendum Theodoardi, vt primus deprehendit G. Catellus ſuprà à me lau-

Hiſt. Albig. cap. 75.

De præb. & dignit. in extr. comm.

datus. Religione & pietate, è cœnobio ſurrexit oppidum, ſed id iam ab æuo peſſima rerum conuerſione hæreſis arx & quaſi Capitolium factum eſt. Coſa etiam oppidum fuit in finibus Cadurcorum memoratum in tabula Peutingeri, in itinere à Diuona Toloſam, nomen retinet *Chos* caſtrum, quod & villa Sanctæ Rufinæ, ab Eccleſia eidem Virgini ſacra, quæ cœnobij Moiſſiacenſis cella, & prioratus eſt, & accepta refertur Vvilelmo Comiti Toloſano ex donatione anni M. LXI. quę habetur inter traditiones Moyſſiacenſes: *Cedo iure donationis totam illam Eccleſiam quæ eſt conſtructa in honore B. Petri Apoſtoli, & ſanctarum Rufinæ & Iuſtinæ Virginum Chriſti, & eſt ſita in pago Caturcino ſuper ripam Auarionis alueì iuxta caſtrum Chos cognominatum.* Moyſſiacus, ſiue Moſaïcum Cadurcorum oppidum amœniſſimũ, ſitum ad Tarnem amnem, nomen repetit Petrus Valliſſarnenſis ab Hebraïco Moys, quod aquam ſonat: ex eo ſcilicet, quòd fontibus abundet: *Caſtrum autem Moſaïci,* inquit, *tum erat ad pedem montis in quadam planicie prope fluuium Tarni in loco plurimum fertili & amœno. Vocatur Moſaïcum à Moys, quod eſt aqua, eò videlicet quòd dulciſſimis intus fontibus abundat.* Ibi cœnobium ex voto pro ſucceſſu belli Gothici aduersùs Alaricum à Clodouęo primo Francorum Rege ædificatum fertur, anno Chriſti DVI. ex Chronico Moyſſiacenſi nondum edito, de quo plura ſuo loco. Figiacum, ſiue Fiacum Cadurcini pagi oppidum inſigne Monaſterio, quod à Pipino Francorum Rege exædificatum & præſente Stephano Papâ, Angelicâ manû conſecratum, anno Chriſti DCCLV. vt agnoſcit Pipinus ipſe in Tabulis fundationis, quas in manibus habeo. *Notum* inquit, *eſſe volumus cunctis Chri-*

Sub tit. de S. Rufina.

Hiſt. Albig. cap. 63.

Vverner. in Faſc. temp. ſub A. C. 744.

ſtum colentibus præſentibus ſcilicet & futuris, qualiter locum in conualle Lunantis olim à prædeceſſoribus noſtris in pago Caturcino conſtructum, & ab aquis irruentibus iam penè diſſipatum, nos proximâ ſyluâ in eodem pago habiliori loco, cui Fiacum nomen impoſuimus mutantes monaſterium, & cetera ædificia à fundamentis ædificauimus, quod præſente Domino Stephano Papa mirabiliter à Deo conſecratum proſpeximus, vbi monachorum turmam, ſub cultu religionis diuinâ miſerante clementiâ congregauimus, cui, auctore Deo, venerabilem virum Anaſtaſium Abbatem ordinauimus. Huic ergo loco Fiaco per hos noſtros regales apices prædictum Monaſterium Lunantem, cum omnibus Eccleſiis rebus & mancipijs ad ſe pertinentibus, vel aſpicientibus ſolenni donatione tradimus, & ab omni poteſtate humana iam dictum Fiacum liberum eſſe præcipimus, nihilque in eo nos ipſi, niſi tuitionem & orationum iuuamina retinemus.
Figiacenſe monaſterium, Cluniacenſis Ordinis: ideò Petrus Cluniacenſis Abbas, Ademaro Figiacenſi Abba-
Lib. 6. ep. 1. ti diem dicit, vt ad ſe veniat reatûs purgandi gratiâ.
Rocca Amatoris Cadurcenſis pagi vicus, in aſpera eremo, nobilis æde Mariæ Virgini ſacrâ, quæ ædificata à Beato Amatore, quem Chriſti in cunis baiulum ſeu nutricium fuiſſe ferunt. Hic locus miro peregrinantium confluxu frequẽtatur. Hunc religionis causâ olim adijt Henricus II. Rex Anglorum, & Dux Aquitanorum de
In ſupp. Sigeb. A. C. 1171. his Robertus Montenſis: *Henricus Rex Anglorum perrexit cauſa orationis ad Roccam Amatoris, qui locus in Cadurcenſi pago montaneis & horribili ſolitudine circumdatur, Dicunt quidam quòd Beatus Amator famulus Beatæ Mariæ, & aliquando baiulus & nutricius Domini fuit, & aſſumpta piiſſima matre Domini ad æthereas manſiones, ipſe Amator præmonitus ab ea ad Gallias transfretauit & in prædicto loco vitam Eremiticam*

miticam tranſegit. Quo tranſeunte, & in introitu oratorij Beatæ Mariæ ſepulto, locus ille diu ignobilis fuit; excepto quòd vulgò dicebatur ibi Beati Amatoris corpus requieſcere, licèt ignoraretur vbi eſſet. Anno ab incarnatione Domini MCLXVI. *quidam indigena huius regionis ad extrema veniens præcepit familiæ ſuæ, diuinâ forſitan inſpiratione, vt in introitu corporis ſui glebam ſepelirent: effoſſa itaque terra, corpus Beati Amatoris integrum reperitur, & in Eccleſia iuxtà altare poſitum, integrum illud peregrinis oſtendunt, & ibi fiunt miracula multa, & antea inaudita per Beatam Mariam*, &c. Huius ſacræ ædis theſauros ſuſtulit, & thecam reliquiarum Amatoris decorticauit, id eſt argento abraſit Henricus iunior Rex Anglorum. Rogerus Hoüedenus: *Rex filius deficiente ſibi pecunia perrexit ad Mariam de Rupe Adamatoris, & decorticauit feretrum ſancti Amatoris, & theſauros Eccleſiæ aſportauit.* Martellum oppidum in finibus Cadurcorum, vbi idem Henricus Iunior à rupe Amatoris Lemouicum rediens præcipiti fato, ſacrilegij pœnas dedit, vt ſcribit idem Hoüedenus. Brunichildis caſtrum in pago Cadurcino vice Comitatus honore pollens; Prioratus immediatè ſubditus Monaſterio Moyſſiacēſi: Traditiones Moyſſiacenſes, paſſim Brunichildis caſtrū vocant, ex eo haud dubiè quòd à Brunichilde Regina ædificatum fuerit. Coniecturam ſuadet, quòd Gregorium Turonenſem duobus locis teſtem habemus: Cadurcū cū vniuerſo pago Brunichildi Reginæ datū. Et eandem ædificandi ſtudioſam, alia etiam opera condiſſe in Aquitania nimirū in ſylua Leccenna in confinio Biturigum, & Aruernorum ſcimus ex Aymoino. *Eſt in* (Aquitania) *ſylua vocabulo Leccenna, non contemnendæ magnitudinis, Biturigibus, atque Aruernis confinis, in qua*

Ad an. Chr. 1183.

Lib. 9. c. 11. & 20.

Lib. 1. de geſt. Franc. cap. 4.

vſque hodie oſtenditur lapidea domus Brunichildis Reginæ quondam Francorum, amœno ſatis, vt nos quoque aſpeximus, ſita loco.

CAP. IX.

Lemouices. Ratiaſtum caput Lemouicum. Briua Curretia. Solemniacum. Torinna. Calucium, Grandimontium. Nobiliacum. Vſarchia.

INTER Aquitaniæ primæ vrbes proximam à Cadurco ceram implet Lemouicum Ciuitas, Lemouices Straboni inter Aquitanos locantur, εἶτα Α'ρυερνὶ, καὶ λεμοβίκες, καὶ πετροκόριοι: *Deinde Aruerni & Lemouices & Petrocorij.* (Lib. 4.) Eoſdem Aquitaniæ accenſet Sidonius, vbi Aquitaniæ cladem, & Gothorum ſæuitiam deplorat: *Burdigala,* (Lib. 7. ep. 6.) *Petrocorij, Ruteni, Lemouices, Gabalitani, Heluſani, Vaſates, Conuenæ, Auſcenſes, multóque iam maior numerus ciuitatum, latum ſpiritualis ruinæ limitem traxit.* Poſterior ætas, Lemouicinum pagum regionem Armoricanam vocitauit, vt ſuprà obſeruauimus, & neſcio qua de cauſa Armoricæ nomen, quod antè fuit vniuerſæ Aquitaniæ, Lemouicũ, quod eſt pars Aquitaniæ, proprium factum. Lemouices quàm bello & viris potentes fuerint, ſatis diſces ex eo, quòd in tumultu Galliarum qui Vercingetorigem ducem habuit, Cæſar ipſe Lemouicibus X. (Lib. 7. de Bell. Gall.) millia armatorum militum imperata ſcribit. Lemouicum caput eſt Lemouica vrbs ſita ad Vigennam amnem, de qua in exemplo pactionis inter Childebertum

& Guntranum Reges apud Turonenſem: *De Ciuitatibus verò hoc eſt Burdegala, Lemouica, Cadurco, Benarno, & Begorra, quas Gaileſuindam germanam domnæ Brunichildis, tam in dote, quàm in Morganegiba, hoc eſt matutinali dono in Franciam venientem certum eſt adquiſiſſe.* Lemouix Aimoino: Lemouice Galliarum vrbe natus Eligius ex Aurifice Nouiomenſis Epiſcopus, *quæ ciuitas,* inquit Audoënus Rothomagenſis in eius vita *partibus ſita Armoricanis in vlteriore Gallia, primáque Aquitania.* Lemouicum oppidum Ratiaſtum Ptolemæo. ἐν δὲ τῇ μεσογαίᾳ τοῖς μὲν πήκτοσιν ὑπόκεινται λιμουῖκοι, καὶ πόλις ῥατίαστον. *In mediterranea autem Pictonibus ſubiacent Lemouices & Ciuitas Ratiaſtum.* Briua Curretia olim vicus in Lemouicino; nunc oppidum, de quo Gregorius Turonenſis: *Qui coniunctus cum ſupradictis ducibus, Lemouicinum accedens Briuam Curretiam vicum, in quo ſanctus Martinus noſtri vt aiunt, Martini diſcipulus requieſcit, aduenit.* Briua ſimpliciter Ruricio Lemouicenſi, in epiſtola ad Conſtantium: *Moneo vt craſtino; quod erit quarta feria, Briuas temperiùs tamen, quod te facturum minimè credo, mihi ieiunus occurras.* Curretia dicta à Curretia amne, qui ipſam adluit, corruptè noſtris *Briue la Gaillarde.* Alia eſt Briua in Aruernis de qua diximus. Solemniacum oppidum in Lemouicino pago, cœnobio ibi ab Eligio Nouiomenſi E. ædificato celebre, de quo Aimoinus: *Ille enim dum in palatio gratam Deo & hominibus ageret vitam à Rege Dagoberto petierat, condonari ſibi villam in pago Lemouicino ſitam, Solemniacum cognominatam, in qua & Monaſterium conſtruxit & congregationem Deo ſeruientium Monachorum ſtatuit.* De quo etiam Audoënus in vita S. Eligij, Et Ionas in vita S. Euſtaſij Abbatis Luxouienſis apud Su-

Lib. 9. c. 20

Lib. 1. de geſt. Fr. c. 4.

Apud Sur. Tom. 6. 24. Aug.

Lib. 2.

Lib. 7. c. 10.

Lib. 2. ep. 23.

Lib. 4. de Geſt. Franc. cap. 41.

Tom. 6 24. Auguſt.

Tom. 2. 29. Mart.

rium, Verùm illud infeſtis Sarracenorum per Aquitaniã excurſionibus vaſtatum Ludouicus Pius inſtaurauit, ſeu potiùs à fundamentis ædificauit, vt memorat Autor Anonymus eius vitæ. Diu religionis ſtudiis floruit hoc Monaſterium; hac de cauſa ſolennibus diebus id frequentabat Geraldus Comes Aureliacenſis, vt prodit Odo Cluniacenſis Autor eius vitæ. *Feſtiuus dies Dominicæ Aſcenſionis aduenerat, cùm quidem ille Solemniaco Monaſterio, vt eſt iuris ſolennis celebraturus accucurrit.* Torinna, ſiue Torenna caſtrum munitiſſimum in Lemouicibus à Pipino expugnatum, quòd partium Vvaifarij Aquitanorum Ducis præſidium eſſet. Annales Francorum: *Multas Roccas & ſpeluncas conquiſiuit, caſtrum Scoraliam, Torinnam, Petrociam, & reuerſus eſt Bituricam.* Aquitaniâ Normannorum incurſionibus laborante, theſaurus ſancti Martialis è Lemouico cuſtodię cauſa Torennam deportatus. Odo Cluniacenſis, Autor vitæ S. Geraldi Aureliacenſis Comitis: *Godefredus ille Torennenſis Comes quadam vice collecto militum agmine feſtinabat, vt hunc virum Dei bellando laceſſeret, aut quæ erant iuris illius deuaſtaret, &c.* & paulò pòſt. *Theſaurum quippe ſancti Martialis Torennæ cuſtodiebat, qui pridem ob metum paganæ gentis illuc fuerat deportatus.* Turonium corruptè Roberto Montenſi: *Caſtrum etiam munitiſſimum, & arte & natura Turònium Vicecomes eiuſdem caſtri reddidit eidem.* (Henrico II. Regi Anglorum.) In hunc diem Torenna Vice-comitatus tantùm honore gaudet, vulgò, *la Vicomté de Turene.* Calucium Caſtrum in Lemouicino pago ditionis Vicecomitis Lemouicenſis in cuius obſidione Richardus I. Rex Anglorum telo vulneratus cecidit. Calidum Lucium de Capreolo, Rigordo: *Richardus Rex Angliæ*

Lib. 2. c. 9

A. C. 767.

In ſupplem. Sigeb. A. C. 1177.

Ad An. Ch. 1199.

iuxta Lemouicum ciuitatem grauiter vulneratus occubuit: Obſederat enim caſtrum quoddam quod Calidum Lucium de Capreolo Lemouicenſes vocant, &c.
Calacis patria Guillelmo Britoni. Lib. 5. Philippid.

Lemouicâ regione procul mirabile factum
Contigit in Calacis patria, &c.

& paulò pòſt,

——— *Ergo cohortes*
Concitat & Calacis ſe mœnibus applicat armis.

Rogero Hoüedeno Chaluz: *Venit ergo Rex Angliæ cum exercitu magno in partes illas ad prædictum Vice-Comitem debellandum, obſeditque caſtellum ſuum quod dicitur Chaluz,* A. C. 1199. vulgò nomen retinet. Tutelenſis vicus pagi Lemouicini inſignis cœnobio Benedictini Ordinis, de quo Odo Cluniacenſis, in ſermone de Combuſtione Baſilicæ B. Martini: *Sanctus quoque Martinus cuidam pauperculo per viſum apparuit & quaſi conquerens dixit, quòd in ſua domo ſit iniuriatus, & concitè ſit inde migraturus atque ad Tutelenſem vicum peruenturus.* & rurſus: *Nam & priuſquàm illam prædicti domni Martini Baſilicam rogus abſumeret, quibuſdam fidelibus viſum eſt, quòd in Tutelenſi Eccleſia iſdem ſanctus Martinus cum ſancto Michaële ſtaret, eúmque de cura ipſius cœnobij iurando monuerit.* Idémque Odo in præfatione vitæ Geraldi Aureliacenſis Comitis. *Sed cùm cauſa inſiſteret vt Tutelenſis cœnobij fraternitatem inuiſeremus.* Tullum vocitat Aurelianus ſcriptor vitæ ſancti Martialis. *Ingreſſus itaque Lemouicinium venit ad Tullum caſtellum, & ibi receptus eſt in hoſpitium ab Arnulpho diuite* vulgò *Tulle.* cœnobium à Ioanne XXII. erectum in ſedem Epiſcopalem. Grandiſmons locus celebratiſſimus in Lemouicino, vbi Monaſterium caput Ordinis Grandimontenſis,

CAP. X.

Gabali, Anderedum, matrix Gabalorum. Mimate. Gredonenſe caſtrum. Vellauni Rueſſium, Anicium, ſiue Podium Velaunorum. Podomniacus, ſiue Poliniacum caſtrum. Calminiacum.

LEMOVICAS ordine proximè ſequitur Ciuitas Gabalum, ſiue Gabalorum; Gabali populi Aquitaniæ primæ, proximi Aruernis, quorum ſub imperiò eſſe conſueuerãt. Cæſar: *Altera ex parte Gabalos proximóſque pagos Aruernorum in Heluios.* Lib. 7. de Bell. Gall. Et eodem in Commentario: *Parem numerum Aruernis adiunctis Heleuteris, Cadurcis, Gaballis, Velaunis, qui ſub imperio Aruernorum eſſe conſueuerunt.* Ijdem Narbonenſi prouinciæ contermini. Lib. 4. Strabo: ῥουτηνοὶ δὲ καὶ γαβάλεις τῇ ναρβονίτιδι πλησιάζουσι: *Narbonenſi propinquant Ruteni, ac Gabales.* γαβάλεις, Straboni, Gabales Plinio: *Aruerni liberi Gabales.* Lib.4.c.19 Gabali, Gaballi Cæſari, γάβαλοι Ptolemæo Sic enim legendum pro τάβαλοι. Gabalitani Sidonio, & Gregorio Turonenſi. Lib.6.ep.7. Gabalici pagi meminit Plinius. Lib.11.c.48 Gabalorum caput fuit, Anderedum Ptolemæo: ὑφ' οὓς γάβαλοι καὶ πόλις ἀνδέριδον. Lib.2. In notis Tyronis, Gabal, id eſt Gabalus, Anderetum & in Tabula Peutingeri, vbi deſcribitur iter à Segoduno Rutenorum ad Anderetũ, hodie *Ghaue.* In imo montium, velut in profundo In propēpt. ad Libell. putei ſitam deſcribit Sidonius.

Tum terram Gabalum ſatis niuoſam

Et quantum indigenæ volunt putari
Sublimem in puteo videbis vrbem.

Sed Barbaris irruentibus in Gallias Anderetio, ceu Gabalo euerſo Sedes Epiſcopalis Mimate tranſlata. Vicus fuit temporibus S. Priuati Gabalorum Epiſcopi, vt legitur in eius vita, cui nomen à proximo monte Mimatenſi, in quem S. Priuatus orationis causâ ſecedere ſolebat, de quo Gregorius Turonenſis: Exinde Mimate velut ſedes Priuati celebrata. Idem Turonenſis: *Ecce adeſt Iulianus à Briuate, Priuatus ex Mimate, Martinus à Turonis, Martialiſque ab vrbe propria*, vnde & Mimate confuſa cum Gabalis, & quam vno loco Turonenſis Mimate vocitauit, alio loco nuncupat Gabalis. *Adeſt Priuatus ex Gabalis*, eadémque Gabalus Fortunato,

Lib. 1. hiſt. cap. 34.
Lib. 10. hiſt. cap. 28.
Lib. 2. de mira. Mart. cap. 30.

Priuatum Gabalus, Iulianum Aruernus abundans
Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit:

Lib. 8. c. 4.

In pago Gabalico memoratur Gredonenſe caſtrum Gregorio Turonenſi: *Inruentibus autem Alamannis in Gallias, ſanctus Priuatus Gaballitanæ vrbis Epiſcopus, in crypta Memmatenſis montis, vbi ieiunijs, orationibúſque vacabat reperitur, populi Gredonenſis caſtri munitione concluſus.* Aquitaniæ primæ Metropolim colit, & Ciuitas Vellaunorũ, Vellauni, ſiue Vellaui Cæſari populi Aruernis proximi, ſub quorum imperio eſſe conſueuerunt, Imò olim Aruernis attributi, ſed poſteà ſub Auguſto ciuitatem per ſe conſtituerunt. Strabo: ὀελλάϊοι δὲ μετὰ τούτους οἱ προσωρίζοντο ποτε Ἀρουερνίοις νῦν δὲ τάττονται καθ᾽ ἑαυτούς. *Et Vellaunij qui olim Aruernis adſcribebantur, nunc per ſe ciuitatem conſtituunt.* Male Ptolemæus locat ὑπὸ τοὺς αὐσκίους. Vellaunorum Ciuitas ῥουέσσιον Ptolemæo Anicium noſtris. Gregorius Turonenſis: *Ingreſſus*, inquit, *Vellauna*

Lib. 1. hiſt. cap. 34.
Lib. 7. de Bell. Gall.
Lib. 4.
Lib. 2.
Lib. 10. c. 25

Vellauæ vrbis terminum, ad locum quem Anicium vocitant. Accedit Petrus Cluniacenſis: *Præterito Beatæ Dei genitricis feſto apud Anicium Regalem Curiam, cui ipſe neceſſitate, non voluntate interſui, adierunt.* Nec non dicta eſt Podium Vellaunorum, ab editiſſimo monte, in cuius radice ſita eſt, Podium Galli vocant, vulgò *le Puy en Vellay.* Gregorius VII. P. *Exemplo*, inquit, *Caroli Magni, qui in tribus locis annuatim colligebat mille & ducentas libras, ad ſeruitium Apoſtolicæ Sedis, id eſt Aquis granis, apud Podium ſanctæ Mariæ, apud ſanctum Ægidium.* Ait Podium ſanctæ Mariæ; nam Eccleſia Cathedralis eſt dicata Virgini Mariæ, miraculis & peregrinantium frequentiâ valde celebris: & Rigordus, *In ciuitate Anicienſi quæ vulgò nunc Podium dicitur.* Nec prætereundum Poliniacum caſtrum munitiſſimum, & antiquiſſimum in Vellaunis, quod Vice-Comitatus honore gaudet. Continuator Aimoini: *Nam Claromontenſis Comes, & nepos eius Comes Podienſis Guillelmus, atque Vicecomes de* Poliniaco *inſtinctu diaboli exagitati, rapinis miſeram vitam agere conſueuerant.* Blandè Gabriel Symeonius, & poſt eum Sauaro commenti arcem illam Apollinarium fuiſſe, & inde nomen ſumpſiſſe; nam vetus nomen Caſtri, Podomniacus, vt ſæpius legi in veteribus chartis. Calminiacum in diœceſi Anicienſi, hîc Calminius ciuis Aruernus Monaſteriũ, quod dicitur S. Theofredi à fundamentis ædificauit, dotauitque, & de ſuo nomine Calminiacum appellauit, vt legitur in vita ſancti Calminij, vulgò S. *Chafre*: hoc monaſterium inſtaurauit Ludouicus Pius, teſte incerto Scriptore vitæ ipſius, vbi dicitur monaſterium S. Theotfridi.

Lib. 7. ep. 29. Lib. 3. ep. 23. In Philipp. A. C. 1183. Lib. 5. c. 56. In epiſt. 6. Sidon. lib. 4. Cap. 7.

Cap. XI.

Bituriges Cubi. Bituriges Vibiſci. Burdegala metropolis Aquitaniæ. Nouiomagus. Ebromagus. Blauia. Meduli. Metullum, Condate. Alingonis oppidum. Reontium. Syluæ Maioris Monaſt.

SECVNDÆ Aquitaniæ metropolis, & caput eſt Burdigala. Suidæ πόλις Κελτογαλατίας, Ciuitas Biturigum Viuiſcorum. Duplices in Gallia Bituriges; alij Bituriges Cubi ad Ligerim, quorum Metropolis Auaricum Biturigũ, *Bourges en Berry*. Alij Bituriges Vibiſci ad Garumnam, ij ſunt Burdigalenſes. ἰοσκοὺς appellat Strabo: ἐκβάλλει δ' ὁ μὲν γαρουνᾶς τρισὶ ποταμοῖς αὐξηθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ βιτουρίγων τε τῶν ἰοσκῶν ἐπικαλουμένων καὶ σαντόνων: *Garumna tribus auctus fluminibus, effluit inter Bituriges Ioſcos, & Santones.* Vbiſcos Plinius: *Bituriges cognomine Vbiſci.* Ptolemæus ὀυιβισκοὺς, id eſt Vibiſcos, ſiue Viuiſcos: Viuiſcam gentem Auſonius, vbi ſe Burdegalenſem profitetur,

Suid. in voce Βουρδίγαλα. Lib. 4. Lib. 4. c. 19. In Moſella.

Hæc ego Viuiſca ducens ab origine gentem.

& ita Ciuitas Biturigum Viuiſcorum, pro Burdigala accipitur, in inſcriptione veteri Burdigalenſi.

AVGVSTO. SACRVM.
ET GENIO. CIVITATIS.
BITV. VIV.

Hoc eſt Biturigum Viuiſcorum. Bituriges Viuiſci

liberi fuere. Strabo : *μόνον γὰρ δὴ τὸ τῶν Βιτουρίγων* Lib. 4.
τούτων ἔθνος ἐν τοῖς Ἀκουιτανοῖς ἀλλόφυλον ἵδρυται, καὶ οὐ συντελεῖ αὐτοῖς : *Sola enim horum Biturigum gens inter Aquitanos peregrina degit, & tributum cum illis non pendit.* Vrbs ſita eſt ad oſtium Garumnæ, quà is ad Oceanum accedens eundem æſtum patitur cum Oceano, emporium per Gallias celeberrimum. Idem Strabo : *ἔχει δὲ* Lib. 4.
ἐμπορεῖον Βουρδίγαλα, ἐπικείμενον λιμνοθαλάττῃ τινὶ ἣν ποιοῦσιν αἱ ἐκβολαὶ τοῦ ποταμοῦ : *& habet emporium Burdigala impoſitum paludi marinæ, quam Garumnæ oſtium efficit*, quod carmine expreſſit Auſonius, In Burdegala.

Feruent æquoreos imitata fluenta meatus :

& paulò pòſt,

Per mediúmque vrbis fontani fluminis alueum
Quem pater Oceanus refluo cùm impleuerit æſtu
Allabi totum ſpectabis claſſibus æquor.

Et Sidonius in epiſtola quâ Trigetium Burdegalam vocat : *Ecce*, inquit, *iam Leontius meus facilè primus Aquitanorum; ecce iam parum inferior parente Paulinus ad locum quem ſupra dixi per Garumnæ fluenta refluentia, non modò tibi cum claſſe, verùm etiam cum flumine occurrent.* Ideò æquoreum Garumnam appellat Auſonius, Lib. 8. ep. 12. adde Pauli. in Euchar. In Moſella, in fin.

Æquoreo te commendabo Garumnæ.

In Burdegalæ nominis etymo variant Autores : à Burgis Gallis conditoribus id repetit Iſidorus; *Burdegalim appellatam ferunt, quòd Burgos Gallos primùm colonos habuerit, quibus anteà cultoribus impleta eſt.* Per Burgos Gallos, quos intellexerit Iſidorus iam ſubodoratus eſt Elias Vinetus in Auſonium, Bituriges Gallos ſcilicet, id eſt Bituriges Cubos, quos per ſyncopen Burgos appellitauit, ſicut hodie eorũ metropolim quã veteres Bituri- Lib. 15. Orig. c. 1.

gas, vulgò *Bourges*, dicimus. Nec ſinè ratione de Biturigibus Gallicis accipiendus Iſidorus; ſcimus enim ex Strabone, Bituriges Vibiſcos eſſe ἀλλοφυλοὺς inter Aquitanos, à Biturigibus Cubis Gallicâ gēte profectos; quod expreſſit Iſidorus dum Burdigalam dictam ponit, quòd Burgos Gallos primùm colonos habuerit. Aliam nominis originem tentauit Papias, & Burdegalim ſic dictā exiſtimauit, quòd Gallorum Burgus, id eſt caſtrum fuerit, *Burdegalis vrbs dicta, quòd Burgum hunc priùs Galli habuerunt*: ſed ſtultum eſt Celticæ voci Latinam, ſeu Græcam accerſere originem. Romanis enim Burgi fuerunt caſtra per limitem Imperij diſpoſita, à Græco πύργος: tum Burgi vox non legitur niſi apud Autores, qui à Conſtantino ſcripſere, vt Vegetius, Oroſius, Honorius, & Iuſtinianus Imperatores; quî ergo fieri poteſt, vt vox medio æuo nata, antiquæ Galliarum vrbi, Straboni iam ab Auguſto memoratę, nomē indiderit. Ineptiùs Domitius in Martialem, Burdegalæ etymon ſibi finxit à Bardigalis, id eſt ſtultis Gallis; ſed quæ ratio, planè non video: vt vt ſit Burdegala inter claras Aquitaniæ vrbes cenſetur. Ammianus: *Prima prouincia eſt Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodùm culta, omiſſis aliis multis Burdegala & Aruernis excellunt, &c.* Et Aimoinus: *In Aquitania continentur vrbes egregiæ Pictauis, Burdegalis, Sanctona, & Engoliſma*, nec omittendum Burdegalam feracem vini laudatiſſimi, vuas Bituricas appellant Columella, Plinius, & Iſidorus à Biturigibus Viuiſcis quorum in ſolo proueniunt, vulgò, *Vin de Graue*. Præter Burdigalam, fuit aliud oppidum Biturigum Viuiſcorum, nomine Nouiomagus: Ptolemæo ὑφ' οὓς βιτούριγες οἱ ὀυιβίσκοι, ὧν πόλεις νουιόμαγος,

Veg. lib. 4. cap. 10. Oroſ. lib. 7 cap. 32. l. 2. C. de fund. rei priuat. l. 2. C. de præf. præt. Afric.

lib. 9. epigr. 33.

lib. 16.

lib. 1. cap. 4.

Columell. lib. 3. de re Ruſt. cap. 9. & 21.

βεϱδίγαλα. : *Sub quibus Bituriges Vibiſci, quorum vrbes Nouiomagus, Burdigala.* Idem oppidum eſſe exiſtimat Zurita, quod Nouioregum Antonini, ſed magis aſſentior Eliæ Vineto, qui ex ſitu Nouiomagi, quem deſcribit Ptolemæus, colligit versùs oſtium Garumnæ hanc ſitam fuiſſe, circa quem locum eſt Solacus, vicus nobilis, aliis S. Mariæ de Solaco. In pago Burdegalenſi ſunt & alia oppida non tacenda, Hebromagus, ſiue Ebromagus ſinè aſpiratione, oppidum haud procul Burdegalâ impoſitum Garumnæ, Paulini ditionis, quod & patriam ipſe Paulinus appellat, in epiſtola ad Seuerum: *Ebromagum enim non hortuli causâ, vt ſcribis, reliquimus, ſed paradiſi: illum hortum prætulimus & patrimonio & patriæ; quia illic magis domus vera vbi æterna, ibi veriùs patria, vbi originalis terra & principalis habitatio.* Meminit huius Ebromagi Auſonius non vno loco, vt in epiſtola ad Paulinum, Ep. 5. in fin.

Fer hanc ſalutem præpes & volucripes
Paulini ad vſque mœnia, Hebromagum loquor. Ep. 21.

Et in ſequenti epiſtola ad eundem Paulinum, pro Philone actore ſuo petit hoſpitium apud Ebromagum coëmptarum mercium condendarum causâ: Ebromagus, ſi fides Ioſepho Scaligero, ſita ad confluentes Duranij & Garumnæ, idque oppidum, quia in modum caſtri munitum fuit ab vno ex poſteris Paulini, Pontio Leontio, Burgus vocatum fuit; ſed probabiliùs Elias Vinetus veterem Ebromagum eſſe credidit vicum infra Blauiam ad Garumnam nomine *Embrau*. Et Ebromagus aliud oppidum à Burgo, quod ſcilicet ad confluentes Duranij & Garumnæ, quod eleganti carmine Sidonius deſcripſit, nomen retinet *Bourg*, vtrumque Paulini,

Ep. 22. adde eiuſd. ep. 24

Auſon. lect. lib. 2. cap. 9.

In edyll. 22.

nam multas ditiones, & prædia in Aquitania poſſedit, Ambroſio teſte, in Epiſtola ad Paulinum, *Splendore generis in partibus Aquitaniæ nulli ſecundum, venditis facultatibus tam ſuis, quàm coniugalibus, in hos ſe induiſſe cultus ad fidem comperi*, &c. Blauia caſtrum munitiſſimum, in Garumnæ ripa Santones ſpectante ſitum, leucis ſeptem à Burdegala, mendosè in Itinerario Antonini Blauutum, Blauium Turpino, vulgò *Blaye*. militarem vocat Auſonius in epiſtola ad Paulum,

Ep. 36.

De geſt. Carol. M. cap. 11. & 29.

Epiſt. 10.

Aut iteratarum qua glarea trita viarum
Fert militarem ad Blauiam;

quòd ſcilicet ibi erat præſidium militum Carronenſiũ, ſub diſpoſitione Ducis tractûs Armoricani, ſecundæ Aquitaniæ in obſequio continendæ gratiâ. Notitia Imperij: *Sub diſpoſitione viri Spectabilis Ducis tractûs Armoricani, Tribunus cohortis primæ nouæ Armoricæ Grannoua in littore Santonico, præfectus militum Carronenſium Blabia.* Blauia inſignis funere & tumulo illuſtrium virorum: hîc ſepulti S. Romanus Presbyter Blauienſis, Charibertus Rex Pariſiorum, & Rolandus Comes Cenomanenſis & Blauij Dominus, de quo Gregorius Turonenſis, Aymoinus, & Turpinus. Blauiam recentiores nonnulli Santonum promontorium, & Santonum portum Rupellam eſſe voluerunt, ſed ſitus ratio, quem ponit Ptolemęus reclamat: quoniam Santonum portum quum faciat Ptolemęus auſtralem magis quã promontorium Santonum, Rupellam illi locant vbi Blauia eſt, & Blauiam vbi Rupella, vt oſtendit Elias Vinetus in Auſonium. In Pago Burdegalenſi eſt tractus Medulorum, ij non ſunt finitimi Boijs, vt vult Ioſephus Scaliger, ſed ſiti ſunt infra Burdegalam inter Garum-

Gregor. Tur. lib. de glor. Cõfeſſ. cap. 6.

Aymoin. lib 3. cap. 2.

Turpin. cap. 11. & 29.

lib. 2. Auſonian. lect. cap. 12.

nam & Oceanum, vulgò *Medoc*. Auſonius in epiſtola Ep. 4.
ad Theonem Medulinum.

Auſonius cuius ferulam nunc ſceptra verentur
Paganum Medulis iubeo ſaluere Theonem.
Quid geris extremis poſitus telluris in oris
Cultor arenarum vates? cui littus arandum
Oceani finem iuxta, ſolémque cadentem
Vilis arundineis cohibet quem pergula teſtis,
Et tingit piceo lacrymoſa colonica fumo.

Non inſcitè cultor arenarum vates appellatur & fumoſus depingitur, eſt enim ſolum valdè arenoſum, & abũdans arboribus quæ picem & reſinam ferunt, & craſſum fumum edunt; infelix ſolum, ſed cui Oceanus effundit oſtrea Bajanis pretio certantia. Auſonius in alia epiſtola ad Theonem.

Oſtrea Bajanis certantia, quæ Medulorum Ep. 7.
Dulcibus in ſtagnis reflui maris æſtus opimat.

& idem in epiſtola ad Paulum, Ep. 8.

Sed mihi præ cunctis ditiſſima quæ Medulorum
Educat Oceanus, quæ Burdigalenſia nomen,
Vſque ad Cæſareas tulit admiratio menſas.

De quibus accipiendum illud Sidonij, *Medulicæ ſupellectilis epulones.* Medulorum caput Metullum vicus, vbi olim fuit officina monetæ regiæ. Capitulum Caroli Calui: *Conſtituimus vt in nullo loco alio, in omni regno noſtro moneta fiat, niſi in Palatio noſtro, & in Metullo, & in Narbona.* Miraris officinam monetæ regiæ conſtitutam in loco humili ad inuidiam Burdigalæ, quæ eſt Metropolis ſecundæ Aquitaniæ? & hac fortè de cauſa Sirmundus de hoc Metullo agi hoc loco non putat; ſed ſi ſpectes ſtatum iſtorum temporum mirari deſines: La-

Lib. 8. ep. 12.
tit. 31. cap. 12.

borabat Aquitania incurſionibus Normannorum, Burdegala, & aliæ vrbes igne, ferróque vaſtatæ: Burdigala, inquam, eò redacta erat, vt cùm Bituricenſis Eccleſia vacaſſet, Frotharius Burdegalenſis Epiſcopus in Pontigonenſi Synodo habita anno Chriſti DCCCLXXVI. poſtularit ſe transferri ad ſedem Bituricenſem, *Quia*, vt inquit Continuator Aymoini, *non poterat conſiſtere propter infeſtationem Paganorum in Ciuitate ſua.* Burdegala igitur in hoc ſtatu poſita, & Metullo fortè ob munitionem incolumi, vel poſt cladem reſtituto, fieri potuit vt officina monetæ, quæ erat Burdegalæ, tranſlata fuerit Metullum vicum; nec immeritò coniunguntur officinæ monetæ Metulli & Narbonæ; quia ſpectabant Aquitaniam, & Narbonenſem prouincias conterminas.

Lib. 5. cap. 33.

Condate portus olim fuit in ripa Duranij amnis haud procul vrbe, quam Liburniam vocant. Huius portûs meminit Auſonius in epiſtola ad Theonem, quâ eum inuitat vt è Medulis ad ſe veniat Lucaniacum,

Ep. 5.

Vnus Domnotoni te à littore perferet æſtus,
Condatem ad portum, ſi modò deproperes.

Condatinum vicum appellitat Paulinus, in epiſtola ad Auſonium,

Ep. 2.

In Condatino diceris degere vico.

Condate in tabula Peutingeriana: alius Condatenſis vicus pagi Turonici, vbi D. Martinus ſupremum diem vitæ nactus eſt, teſte Gregorio Turonenſi. Domnotonus fuit villa Theonis in tractu Medulorum. Auſonius Theoni,

Scirpea Domnotoni tanti eſt habitatio vati.

Lucaniacus fuit villa Auſonij in ripa Duranij ſuprà Condate; vt colligitur ex eadem epiſtola Auſonij ad Theonem,

Theonem, vbi Condate medium ſignat inter Domnotonum, & Lucaniacum, & poſtquàm peruentum ſit Condate, inde breue iter Lucaniacum vſque. *Villâ Lucani*, inquit, *mox potieris aco.* Lucanum fundum vocitat Paulinus, in Epiſtola ad Auſonium, Ep. 12.

Aut cùm Lucani retineris culmine fundi.

Malè Ioſephus Scaliger Lucaniacum Auſonij collocat in finibus Medulorum cùm in ipſius epiſtola ad Theonem non longè à Condate portu conſtituatur, quem conſtat fuiſſe in ripa Duranij. Pauliacus etiam fuit Auſonij in Burdegalenſi tractu, de quo ipſe meminit in epiſtola ad Theonem. Lib. 2. Auſonian. lect. cap.

Pauliacus tanti non mihi villa foret.

Hodie iſte vicus nomen retinet, *Pauliac.* Alingonij oppidum ad ripam Garumnæ ſitum ſeptem leucis à Burdegalè, Alingonis portum vocat Sidonius ad Trigetiũ: *Poſt hæc portum Alingonis tam piger calcas, ac ſi tibi nunc eſſet ad limitem Danubinum contra incurſaces Maſſagetas proficiſcendum*: Olim fuit Diœceſis Burdegalenſis, vnde Paulinus, in epiſtola ad Delphinum Burdegalenſem Epiſcopum: *Fatemur*, inquit, *venerandæ pietati tuæ legentibus nobis illam epiſtolæ partem, quâ Alingonenſi Eccleſiæ nouam filiam te auctore progenitam iam in nomine Domini, vſque ad dedicationis diem creuiſſe ſignabas.* Et idem ad Amandum Burdegalenſem Epiſcopum: *Si clericum fortè noluerit occupari, vnum de Alingonenſibus dignamini mittere.* Nunc ad Diœceſim pertinet Vaſatenſem, vulgò vocant *Lengon.* In pago Burdegalenſi ſecundùm Garumnam eſt Reontium villa, de qua meminit Gregorius Turonenſis: *Haud ſecus & Reontio villa eſt, in qua cùm eſſet Eccleſia Catholica, aduenientibus Gothis ad ſuam ſectæ immundi-* Lib. 8. ep. 12. Ep. 16. Ep. 21. Lib. de glor. Conf. cap. 48.

H

tiam eam tranſtulerunt. Vulgò Roianum vocant. In eodẽ tractu eſt vicus Vodollacenſis, de quo idem Turonenſis; *Nec tacendum Syluæ maioris Monaſterium in pago Burdegalenſi*: cuius fundatorem B. Geraldum agnoſcit Stephanus Tornacenſis, in epiſtola quadam: *Sanè Beatus Geraldus à partibus Gallicanis trahens originem, qui ad partes Burdigalenſes accedens, monaſterium Syluæ Maioris, & à primo lapide fundauit, & regularibus diſciplinis reformauit, hoc anno à Domino Papa Romæ debitâ Miſſarum ſolennitate authenticatus, & in catalogo Sanctorum meruit aſcribi.* Gallis, *la Seuue.* Aliud eſt Monaſterium Grandis Syluæ in pago Toloſano, de quo D. Bernardus meminit, vulgò *Grand-Selue.* In agro Burdegalenſi ad Garumnam fuerunt & Præmiacum, Biſſonnus, & Veroximis, prædia Leontij Burdegalenſis Epiſcopi, quæ carmine celebrat Fortunatus. In eiuſdem diœceſis finibus ſitum eſt Fronciacum caſtrum ad Dordoniam amnem, conditum à Carolo M. ſic dictum ſibi ſuadent nonnulli quaſi frontem Sarracenorum; id eſt munimentum Galliarum aduersùs irruptiones Sarracenorum: ſed planè nugatorium, & commẽtitium; nam vetus nomen Caſtro, Francicum. Annales Eginhardi: *At Rex caſtellum iuxta Dornoniam fluuium nomine Francicum ædificat*, alijs Fronticus. Regino Abbas: *Et abijt ſuper flumen Dordoniam & ædificauit ibi caſtrum, quod dicitur Fronticus, & in dicto præſidio Francos collocauit.* Præterea hoc caſtrum à Carolo M. exſtructum & munitum conſtat confecto bello Aquitanico, & Hunoldo Duce in poteſtatem redacto, ad cõtinendos in obſequio Aquitanos, potiùs quàm vt Sarracenis opponeretur, à quibus iam metus aberat

Eod. lib. c. 47.
Ep 231.
Ep. 241.
Lib. 1. ep. 18. 19. 20.
A. C. 769.
Lib. 2. Chr.

ſecuritate Gallijs partâ, inſigni de illis Caroli Martelli victoriâ.

Cap. XII.

Nitiobriges. Aginnum. Pompeiacus. Exciſum. Regula Caſtrum. Caſsinogilum, Caſtellio. Monſpenſatus. Condomium.

Metropoli Burdegalenſi proximè ſuccenturiatur Aginnum, Ciuitas Nitiobrigũ. Nitiobriges, & Nitiobroges Cadurcis, & Toloſanis contermini. Præter Cæſarem Lib. 7. Strabo: *πρὸς δὲ τούτοις νιτιόβριγες, καὶ Καδοῦρκοὶ*: *Tum Nitiobriges & Cadurci.* Et Plinius: *Rurſus*, inquit, Lib. 4. c. 19. *Narbonenſi prouinciæ contermini Ruteni, Cadurci, Antobroges, Tarnéque amne diſcreti à Toloſanis Petrocorij.* Locus valdè deprauatus, ſed ita reſtituendus, vt optimè animaduertit Ioſephus Scaliger: *Cadurci, Nitiobroges Tarne amne* Auſonian. lect. lib. 2. cap. 10. *diſcreti à Toloſanis: Petrocorij, &c.* Nitiobrigum meminit & Sidonius ad Lupum: *Quid agunt Nitiobroges? quid* Lib 8. ep. 11. *Veſunici tui?* Nitiobrigum caput Aginnum Ptolemæo: Lib. 2. *νιτιόβριγες καὶ πόλις ἀγιννόν.* Agennum Fredegario, Turpino, & recentioribus, vrbs ſita ad Garumnæ flumen versùs Burdegalam. Auſonius, Ep. 24.

Santonus vt ſibi Burdegalam mox iungit Aginnum.

Eius ſitum deſcribit Petrus Valliſſarn. *Erat enim Agin-* Hiſt. Albig. cap. 63. *num ciuitas nobilis, inter Toloſam & Burdegalam in amœniſſimo loco ſita, &c.* Iuxta Aginnum oppidum locatur Pompeiacus, locus inſignis martyrio Sancti Vincentij

5. Id. Iunij. Leuitæ Aginnenſis. Notkerus: *In Gallijs Ciuitate Agenno, loco Pompeiaco paſſio Sancti Vincentij Leuitæ & Martyris.* In Aginnenſi Pago ſitum Exciſum, de quo in Itinerario Antonini, *Aginnum, Exciſum, Traiectum, Veſunnam.* Hîc Monaſterium fundatum fertur à Carolo M. Monaſterium Exſcience dictum in Tabulis Moyſſiacēſibus. Vulgò *Noſtre Dame Deyſſes.* Ex huius oppidi ruderibus ſurrexit Villanoua ad Oltum amnem. Caſſinogilus villa regia in pago Aginnenſi. Ademarus & Eginardus ſcriptores vitæ Caroli Magni ijſdem verbis: *Natalem Domini in Duciaco Villa, Paſchâ verò in Aquitania apud Caſſi-*
Lib. 4. c. 71. *nogilum celebrauit.* Caſſinoilum Aimoini Continuatori.
Hiſt. Albig. cap. 79. Caſſanolij caſtrum Petro Valliſſarnēſi. Villam Regiam
Lib. 5. c. 1. nuncupant Auctor vitæ Ludouici Pij, & Continuator Aimoini: *In villa regia cuius vocabulum eſt Caſſinogilus.* Hîc natus Ludouicus Pius; hæc vna è quatuor hybernis ſtationibus, ſeu manſionibus, quas Ludouico Regi Aquitaniæ facto pater diſpoſuit, vt proditur in vita
Lib. 5. c. 3. Ludouici Pij, & ſupplemento Aimoini: *Ordinauit qualiter in quatuor locis hyberna tranſigeret, vt tribus annis exactis quarto demum anno hyematurum ſe quiſque eorum ſuſciperet locus, Theotuadum ſcilicet palatium, Caſſinogilum, Andiacum, & Eurogetum.* Gallis *Chaſſenüeil.* In eodem pago Aginnenſi Caſtellio, caſtrum munitiſſimum. Rober-
A. C. 1161. tus Montenſis: *Henricus Rex Anglorum perrexit in Aquitaniam, & inter alia quæ ſtrenuè geſſit Caſtellionem ſuprà vrbem Agennum, caſtrum ſcilicet naturâ & artificio munitum obſedit, &c.* Vulgò *Caſtillon.* In pago Aginnenſi etiam
Hiſt. Albig. cap. 79. Mons-penſatus, Caſtrum vetus, Valliſſarnenſi Monspiſatus vulgò *Montpezat.* In eodem tractu fuit Monsalbanus, Caſtrum Rainaldi Heroïs vernaculis fabellis

decantatiſſimi. Condomium oppidũ in Aginnenſi quod initia, noménque haud dubiè ſumpſit è Monaſterio ordinis Benedictini, cui Condomium nomen: Condomium enim mediæ ætati nihil aliud, quàm maſſa, ſeu prædium Eccleſiæ. Gregorius I. *Vnam illi de iure Eccleſiæ deputare Condumiam debuiſſes. Sed quia Condumiam ipſam vineolam paruulam iuris eiuſdem Eccleſiæ noſtræ tenere dicitur, ipſe ſibi pariter vineolam petit debere locari.* nunc Epiſcopatus ex Monaſterio delibatus ex Aginnenſi. Lib. 9. ep. 14

Cap. XIII.

Engoliſma, Santones. Mediolanum Santonum. Santonus portus, an Rupella. Santonum, promontorium. Ingeriacum Talleburgus, Pons Caſtrum, Mortania, Broagium, Nouerus Naiogialo.

Post Aginnum Nitiobrigum, ſub Metropoli Burdegalenſi locatur, Engoliſma ciuitas ſita in colle, cuius radicem adlambit Carantonus amœniſſimus amnis. Iculiſma Auſonio, qui primus è veteribus, eam memorauit in epiſtola ad Tetradium.

Quondam docendi munere aſtrictum graui Ep. 15.
Iculiſma quùm te abſconderet.

Ecoliſma Gregorio Turonenſi: *Dynamium Ecoliſmæ, vel Venerandum Aruernis.* Mendosè Ecoleſina eidem alio loco. *Chlodoueus verò apud Burdegalenſem vrbem hyemem agens, cũctos theſauros Alarici à Tholoſa auferens Ecoleſinam venit.* Et Sigeberto: *Fertur autem muros Ecoleſinæ vrbis* Lib. 2. hiſt. Franc. c. 13. d Lib. 2. cap. 27. A. C. 509.

antè faciem eius corruiſſe. Mendosè Etoliſenſium Ciuitas in Notitia Prouinciarũ; Mirum quod ait Auſoni' Iculiſmã ſitam deuio ac ſolo loco; quum ea ciuitas celebretur in Notitia Prouinciarum; & vetuſtiſſimus Epiſcopatus ſit, & ſita in vberrimo ſolo ad Carantonum amœniſſimum & piſcoſiſſimum amnem; eam inter claras Aqui-

Lib. 1. de geſt. Franc. cap. 5.

taniæ vrbes haud prætcrijt Aymoinus: *In Aquitania continentur vrbes egregiæ, Narbona, Pictauis, Burdegalis, Sãctona, & Engoliſma.* Engoliſmæ accedit Mediolanum Santonum, Santones Aquitaniæ populi ad Oceanum ſpe-

Lib. 4.

ctantes, Garumnæ accolæ. Strabo: πρὸς δὲ τῷ ὠκεανῷ σάντονοί τε καὶ πίκτονες, οἱ μὲν τῷ γαρουνᾷ παροικοῦντες, οἱ δὲ τῷ λείγηρι: *Ad Oceanum ſunt Santones & Pictones, quorum hi Garumnæ vicini, illi Ligeri.* Santonum fines latiùs olim patuêre, quàm nunc habeantur. Teſtem ha-

Lib. 1. de bell. Gall.

bem' Cæſarem, vbi ait Heluetios aſperitate patrij cœli, ſolique pertæſos conſilium cepiſſe incenſis laribus migrandi in Santonum fines, *qui non longè*, inquit, *à Toloſa-*

Lib. 1. de Bell. Ciu.

tium finibus abſunt, Santones, alijs Santoni. Lucanus,

---- Gaudétque amoto Santonus hoſte.

Lib. 8. ep. 6.

& Sidonius Nammatio: *Subitus à Santonis nuncius.* San-

Lib. 4.

tonum caput Mediolanium, ſeu Mediolanum. Strabo: τῶν δὲ σαντόνων πόλις ἐστὶ μεδιολάνιον. *Santonum vrbs*

Lib. 2. Lib de vrb. Lib. 6. Ann.

eſt Mediolanium. Similiter Ptolemæus σάντονες ὧν πόλις μεδιολάνον, & Stephanus μεδιόλανον πόλις Ακυτανίας. Tum Santonum vrbs regionis nomen ſuum fecit. Taci-

Lib. 6. Ann.

tus: *Tractique ſunt in caſum eundem Iulius Africanus, è Santonis Gallica ciuitate.* & Auſonius ad Paulum,

Ep. 11.

Vinum cum biiugo parabo plauſtro
Primo tempore Santonos vehendum.

Ep. 15.

Idémque ad Tetradium.

Cur me propinquum Santonorum mœnibus
Declinas vt Lucas boues. Ep. 24.
Idémque
Santonus vt ſibi Burdegalam, mox iungat Aginnum.

Ammianus quoque Santones, pro Santonum vrbe dictitauit: *Prima prouincia eſt Aquitanica amplitudine ciuitatum admodùm culta, omiſſis alijs multis Burdegala & Aruerni excellunt, & Santones, & Pictaui.* Lib. 15. Aimoïno inter claras Aquitaniæ vrbes cenſetur Sanctona, vulgò *Saintes.* Lib. 1. de geſt. Franc. cap. 4. Santones liberos notat Plinius & ante Æthicus Sanctones poſuit inter famoſa Oceani Occidentalis oppida. Lib 4. c. 19. Sanctonum Portum, & Santonum promontorium memorat Ptolemæus σαντωνῶν λιμὴν, σαντωνῶν ἄκρον. ſunt qui Santonum portum Rupellam, ſiue Rochellam; Santonum promontorium Blauiam eſſe ſcripſerunt, ſed eos falli putat Vinetus in Auſonium: quòd Santonum Ep. 12. portum quum faciat Ptolemæus auſtralem magis quã promontorium Santonum, Rupellam illi locant vbi Blauia eſt, & Blauiam, vbi Rupella; vt vt ſit Rupella ſita eſt ad Oceanum in territorio Alnienſi, de quo meminit Autor reuelationis capitis B. Ioannis Baptiſtæ; pars eſt pagi Santonici, vulgò *le Pays d'Aulnix.* Hæc vrbs olim bene merita ius Maioratus, & alia plurima priuilegia à Regibus noſtris obtinuit: quò pertinet Capitulum pen. extr. de Conſuetudine, inſcriptum, Maiori & Burgenſibus de Rupella. Sed tandem auitę erga Deum, Regémque fidei oblita, poſt diutinam terrâ, maríque obſidionem à Ludouico Iuſto capta, & expugnata, muris, priuilegiiſque diſcincta. Emporium totius Galliæ celeberrimum, vulgò *la Rochelle.* Angeriacum, ſiue Ingeriacum, Tiraquell. de ret. gent. gl. 2. §. 17. vel Engeriacum in pago Santonico ad Vultonam amnem, Regium Palatium fuit, ſi fides Autori ſuprà lau-

dato, de reuelatione capitis Ioannis Baptiſtæ: *Iſdem Rex Pipinus tunc morabatur in territorio Alnienſe ſuper fluuiũ Vultonæ in Palatio, qui vocatur Eugeriacus, inter medios fines Pictauorum, ac Xanctonicæ.* Hîc Monaſteriuṃ D. Ioanni

Lib. 2. c. 5. Baptiſtæ poſuit Pipinus Rex Aquitanorum, vt prodit idem ſcriptor, quod de Pipino Ludouici Pij filio accipiendum monet Autor vitæ S. Genulfi: *Pipinus verò filius eius* (Ludouici Pij) *hæc ædificauit cœnobia, Ingeriacum videlicet, atque Brantoſmum,* vulgò S. *Iean D'angely. Tallebourg*, caſtrum munitiſſimum pagi Santonici. Ro-

A. C. 1179. bertus de Monte: *Similiter fecit Richardus Dux Aquitaniæ de Gaufrido de Raueim: nam caſtrum Tallebourg quod videbatur inexpugnabile, munitum arte & naturâ obſedit, cepit,*

eod. ann. *diruit.* Pons caſtrum etiam eiuſdem pagi. Idem Robertus: *Similiter fecit Domino de Ponts, deſtruendo ſcilicet caſtellum ſuum Ponts, qui erat confœderatus ipſi Gaufrido.* Feudũ nobiliſſimum quod præcipuo regij nomine gaudet, vulgò *la Syrie de Pons*, cuius meminit Matthæus Paris:

A. C. 1242. *Inde venit ad Pontes nobilem ciuitatem, occurrente Domino ciuitatis eiuſdem, ſcilicet Reginaldo de Pontibus, cum alijs magnatibus Xantungiæ.* Niortum, Santonum oppidum vini ferax. Guillelmus Brito.

Lib. 8. Philipid. *Londunúmque ferax Cereris, Bacchique Niortum.*

Mortagne ſur mer, oppidum in ora Santonum nonnullis Mauricania, quem locum memorat Aurelianus in vita ſancti Martialis, ſed ſitus ratio valdè reſiſtit: cùm ille Mauricaniam ponat ſuper Garumnam, quæ multùm abeſt à littore Oceani Santonici, in quo ſitum eſt Mortagniæ oppidum. Broagium caſtrum, non à multis annis munitum in ora Santonica, vbi ſal paratur ex aquis, maris æſtu in littus effuſis ex eo ingens Regibus vectigal;

gal; laudantur & ſalinæ Narbonenſes de quibus meminit Rutilius Numatianus. Nouerus pagus in agro Santonico in quo luculenta prædia habuit Auſonius, teſtis ipſe in Epiſtola ad Paulinum. Lib. 1. Itinerar. Ep. 24.

Tótque mea in Nouero ſibi proxima prædia pago.

Naiogialo, villa in pago Santonico, clara miraculo D. Martini, de quo Gregorius Turonenſis; *Exinde egreſſi Santonicum territorium ingreſſi ſumus Naiogialo, villa eſt in hoc territorio ſita.* Lib. 4. de Mirac. S. Martin. c. 31

CAP. XIV.

Pictones. Vnde Teifali dicti. Auguſtoritum Pictonum, Limonum, Malleacum, Lucionum, Liziniacum, Caſtrum Heraldi. Carroſum Nobiliacum S. Maxentij oppidum. Fons Ebraldi. Sellenſe Caſtrum Ageſinates Aunedonacum.

MEDIOLANVM Santonum, ſequitur Pictauiorum, ſeu Pictonum Ciuitas. Pictones populi inter Aquitanos Santonibus proximi ad Oceanum, & Ligerim vſque pertinentes. Strabo: Lib. 4. πρὸς δὲ τῷ ὠκεανῷ σαντονοί τὲ καὶ πίκτονες, οἱ μὲν τῷ γαρουνᾷ παροικοῦντες οἱ δὲ τῷ λείγηρι: *Ad Oceanum ſunt Santones & Pictones quorum hi Garumnæ ſunt vicini, illi Ligeri.* Ideò Ligeris dicitur diuidere Pictones à Nannetibus, qui ſunt ad oſtia Ligeris. Idem Strabo: ὁ δὲ λείγηρ μεταξὺ πηκτόνων τὲ καὶ ναμνιτῶν ἐκβάλλει: *Ligeris inter Pictones & Nannetas effluit*, & Ratiatenſem

vicum proximum Nannetibus Pictauum terminum ponit Gregorius Turonenſis: *Infra ipſum Pictauorum terminum, qui adiacet ciuitati Namneticæ, id eſt in vico Ratiatenſi*, Pictones falsò Pictos Britannicas gentes autores iactant: quò alludens Guillelmus Brito Pictones Pictos vocitat.

De Glor. Conf. c. 34.

Lib. 6. Philippid.

At Picti quibus eſt fidei mutatio ſemper.
Grata comes.

Lib. 4. hiſt. Franc. c. 18. Theifalos dixit Gregorius Turonenſis de Auſtrapio Duce: *Tempore verò eius ad clericatum accedens apud Sellenſe caſtrum, quod in Pictaua habetur Diœceſi Epiſcopus ordinatur, futurum vt decedente Pientio Antiſtite, qui tunc Pictauam regebat Eccleſiam ipſe ſuccederet: Ipſe quoque regreſſus ad caſtrum ſuum, motâ ſuper ſe Theiſalorum ſeditione, quos ſæpe grauauerat lanceâ ſauciatus crudeliter vitam finiuit.* & idem alio loco de S. Senoch Abbate patria Pictauio: *Fuit autem genere Theiſalus & in Turonico clericus factus.* Vnde pagum Pictauenſem Theifaliam vocitat idem Turonenſis: *Senoch. Abbas genere Theifalus Pictaui Pagi, quem Theiſaliam vocant*: nempe à Theifalis Tranſiſtrianis barbaris, qui inclinante imperio Romanorum militiæ adlecti ex Zozimo, & alijs, ita vt Theifalorum præſidium Pictauis in Aquitania impoſitum fuerit. Notitia imperij Occidentis: *Sub diſpoſitione Magiſtri militum Præfectus Sarmatarum, & Taiſalorum gentilium Pictauis in Gallia.* Ex quo fieri potuit, vt Theifali è præſidiarijs militibus, connubijs ciues effecti, ſtatas ibi ſedes fixerint, & vniuerſo pago nomen reliquerint. Pictonum caput Pictauis, ſeu Pictauium ad Clanum, amnem, *αὐγουστόριτον* Ptolemæo Auguſtoritum Antonino, vulgò *Poictiers.* Inter Aquitaniæ vrbes eam agnoſcit Sozomenus:

Lib. 5. hiſt. Franc. c. 7.

de Vit. Patr. cap. 15.

Lib. 4.

ἰλάϱιον ὃς πικτάβων πόλις ἦ ἤδε ἀκοιτανίας ἐπίσκοπος ἦν. inter clariores totius Aquitaniæ, Ammianus: *Prima prouincia eſt Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodùm culta, omiſſis alijs multis Burdegala & Aruerni excellunt, & Santones & Pictaui.* Idem Aimoino iudicium. Nec omittendum teſtimonium Fulberti in vita ſancti Aichadri apud Surium: *Inter nobiliſſimas Aquitaniæ vrbes Pictauis ciuitas caput attollit, quæ hinc murali ambitu circumſepta, hinc copijs militaribus ſuffulta & ſuos fouet ciues interiùs, & hoſtiles procul pellit incurſus.* Haud procul oſtēduntur veteris oppidi veſtigia: vetus Pictauium vocant, vbi regnum inter ſe diuisêre Karlomannus & Pipinus fratres rerum potiti vt ſcribit Eginartus. Decimo à Pictaua vrbe milliario iacet campus Vogladenſis, in quo de ſumma rerum Aquitaniæ feliciter cum Alarico Gothorum Rege pugnauit Clodoueus, autore Gregorio Turonenſi, & alijs ſcriptoribus. Præter Auguſtoritum, ſeu Pictauium, alia Pictonum oppida, Limonum λίμωνον Ptolemæo, cuius veſtigia nec ex ſitu, nec ex nomine agnoſcuntur. Malleacum in pago Pictauenſi oppidum nobile cœnobio S. Benedicti, cuius fundatorem Guillelmum caput ſtupæ, Ducem Aquitanorum facit Ademarus, ſed vir aliàs rerum noſtrarum peritiſſimus hîc deceptus eſt: Nam multis ante ſeculis Malliacenſe cœnobium celebrauit Gregorius Turonenſis: *Silere nequiuimus quòd apud Malliacenſe Monaſterium comperimus*, &c. Illud à Ioanne XXII. in Epiſcopatum erectum, & à Pictauenſi auulſum vulgò *Maillesais.* Lucionum & pagi Pictauenſis oppidum, Lucæ caſtrum id eſſe putant nonnulli, quod in Aquitania locat, & à Carlomanno vnà cum Pipino in expeditione aduersùs Hu-

Lib. 5. c. 12.
Lib. 16. 15.
Lib. 1. de geſt. Fr. c. 4.
Tom. 5. Sept. 15.
A. C. 742.
Lib. 2. hiſt. Fran. c. 37.
Lib. de Glo. Conf. c. 21.

noldum Aquitanorum Ducem, captum & expugna-
A. C. 742. tum ſcribit Eginartus. *Karolomannus & Pipinus regno Francorum potiti primò Aquitaniam recipere volentes, contra Hunoldum ipſius Prouinciæ Ducem, cum exercitu eandem Aquitaniam ingrediuntur, & capto quodam caſtello, cui Lucas nomen eſt, priuſquàm ex prouincia ſecederent, regnum quod communiter adminiſtrabant, in loco, qui vetus Pictauium dicitur inter ſe diuiſerunt.* Nunc ſedes Epiſcopatus à Ioanne XXII. vnà cum Malliacenſi delibati ex Pictauenſi. Aliud à Lucacenſi caſtro, quod eſt pagi Turonici. Gla-
Lib. 2. c. 4. ber. *In pago ſcilicet Turonico milliario interpoſito à Lucacenſe*
Lib. 8. Philippid. *caſtro.* Lochia Guillelmo Britoni.

Nobile caſtellum quod Lochia nomine dicunt.

vulgò *Loches.* Liziniacum caſtrum in pago Pictauenſi.
Lib. 1. de mirac. c. 25. Petrus Cluniacenſis: *Apud Caſtrum Liziniacum, quod in*
A. C. 1169. *Pictauenſi pago ſitum eſt*, &c. Lezenninum caſtrum Roberto Montenſi: *Quod Rex* (Henricus II. Rex Anglorum) *audiens, impiger aduolat, & eorum inſaniæ obſiſtens Lezenninum caſtrum munitiſſimum cepit.* vulgò *Luzignan.* Caſtrum Heraldi in agro Pictauenſi ad Vingennam amnem, Vice-comitatus honore inſigne. Malbergionem Vice-Comitis de Caſtello Airaldi coniugem, dimiſsâ Hildegardi legitimâ vxore, ſuperduxit Guillelmus Dux Aquitanorum, de quo audita querela Hildegardis in Synodo Rhemenſi apud Callixtum II. vt refert Orde-
Lib. 12. ad ricus Vitalis. Carrofum locus in pago Pictauenſi; ibi
A. C. 1119. Monaſterium poſuit Ludouicus Pius, vt legitur in eius vita & *quidem multa ab eo ſunt in eius ditione reparata, imò à fundamentis ædificata Monaſteria, ſed præcipuè hæc, Monaſterium Carroffi, Monaſterium Concas, &c.* vulgò *Charroux.* Nobiliacum itidem locus in pago Pictauenſi, vbi Mo-

naſterium ædificatum à Ludouico Pio, vt ſubijcitur in eiuſdem vita; *Monaſterium Nouiliacum, Monaſterium ſancti Theotfridi*, &c. vulgò *Nouaille*. S. Maxentij oppidum in ora Pictonum, è Monaſterio S. Maxentij Abbatis, Clodouei coæui de quo Gregorius Turonenſis; *Erat in his diebus vir laudabilis ſanctitatis Maxentius, Abbas reclauſus, in Monaſterio ſuo ob Dei timorem, intra terminum Pictauenſem, cuius Monaſterij nomen lectioni non indidimus, quia locus ille vſque hodie cellula ſancti Maxentij vocatur.* Lib. 2. hiſt. Fran. c. 37. Idem à Ludouico P. refectum narrat eius vitæ Autor, & rurſus à Guillelmo caput ſtupæ inſtauratum & caſtri munitione cinctum prodit Ademarus, vulgò *S. Maxent.* Fons Ebraudi, Monaſterium ſanctimonalium celeberrimum; in pago Pictauenſi, quod à Roberto de Arbriſſello conditum, & inſtitutum, vt referunt Vvillelmus Malmesburienſis, & Vvillelmus Neubrigenſis, vulgò *Fonteуraut*. Lib. 5. de geſt. Angl. Lib. 1. c. 15. Sellenſe caſtrum in Pictaua diœceſi, ſedes Auſtrapij à Clothario deſignati in Epiſcopum Pictauienſem, poſt deceſſum Pientij Antiſtitis. Gregorius Turonenſis: *Tempore verò eius ad clericatum accedens, apud Sellenſe caſtrum, quod in Pictaua habetur diœceſi Epiſcopus ordinatur; futurum vt decedente Pientio Antiſtite, qui tunc Pictauam regebat Eccleſiam ipſe ſuccederet.* Lib. 4. hiſt. Fran. c. 18. Becciaco vicus in Arbatilico tractu pagi Pictauenſis. Gregorius Turonenſis: *Apud terminum verò Pictauum, vicus eſt in Arbatilico nomine Becciaco.* 1. De glor. Mart. c. 90. Lib. 4. c. 19. Ageſinates Plinio Pictonibus iuncti, id eſt Pictonibus contermini, vel potiùs pars Pictonum. Aunedonacum oppidum in finibus Pictonum. Itinerarium Antonini: *Mediolanum Santonum, Aunedonacum.* vulgò *Aulnay*, Limonum in itinerario Antonini λίμωνον Ptolemæo oppidum in finibus Pictonum cujus veſtigium non extat.

Cap. XV.

Petrocorij, Veſunna, Matrix Petrocoriorum. Sarlatum, Cadonium.

SEQVITVR Veſunna Petrocoriorum. Petrocorij Cæſari, Petrogori Plinio, populi Aquitaniæ ſecundæ. Lemouicibus, Cadurcis, Nitiobrigibus proximi, Strabo: (Lib. 4.) εἶτα ἀρουερνοὶ, καὶ λεμοβίκες, καὶ πετροκόριοι, πρὸς δὲ τούτοις νιτιόβριγες, καὶ Καδουρκοὶ: *Deinde Aruerni, & Lemouices, & Petrocorij, tum Nitiobriges & Cadurci.* Petrocorios Cadurcis ſubiungit Ptolemæus. Nemo eſt tantiſper locorum peritus, qui non rideat vulgatam lectionem (Lib. 4. c. 19.) Plinij: *Cadurci, Antobroges Tarnéque amne diſcreti à Toloſanis Petrocori*, & non fateatur ita legendum: Cadurci, Nitiobriges, Tarne amne diſcreti à Toloſanis: Petrocorij, cum inter Toloſanos & Petrocorios medij ſint (Lib. 2. c. 7.) Nitiobriges. Petrocoriorum caput Veſuna, Ptolemęus: ὑφ᾽ οὓς πετροκόριοι, καὶ πόλις οὐέσουννα. Itinerarium Antonini: *Aginnum, Exciſum, Traiectus, Veſunna.* Tabula Peutingeri *Condate* x. *Sarrum* xx. *Veſonna* XIIII. vetus inſcriptio in ciuitate Petrocoriorum

TVTELÆ AVG.
VESVNNÆ
SECVNDVS
SOTERD. S. D.

Nomen retinet vetuſta Petrocoriorum arx, quæ *Viſune* dicitur. Vnde & Petrocorij Veſunnici Sidonio ad Lupum. (Lib. 8. ep. 11) *Quid agunt Nitiobroges, quid Veſunnici tui.* Præter

Veſunnam ſunt alia Petrocoriorum oppida non tacenda. Sarlatum oppidum in pago Petrogoricenſi, vicus Sarlatenſis in vita nondum edita S. ſacerdotis Epiſcopi Lemouicenſis: vbi temporibus Ludouici Pij Monaſterium S. Saluatoris conditum, eóque tranſlatum corpus D. Sacerdotis Lemouicenſis Epiſcopi; vbi in hunc vſque diem quieſcit. Nunc ſedes Epiſcopatus à Ioanno XXII. delibati ex Petragoricenſi Epiſcopatu. Cadonium oppidum Petrocoriorum in Sarlatenſi diœceſi, vbi Monaſterium Ordinis Ciſtercienſis celebrè Sudario Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod Antiochiâ Sarracenorum manibus ereptâ per Raymundum Comitem Toloſanum in Gallias aſportatum, ſi fides Chronico Moyſſacenſi MS. *Cæterùm anno Domini* MCCCLXXXXV. *Abbas de Cadonio nuper detulit Toloſæ Sudarium Domini noſtri Ieſu Chriſti, quod dicebatur eſſe in Abbatia ſua, in Petragoricenſi pago, & in Diœceſi Sarlatenſi, quæ Abbatia eſt Ordinis Ciſtercienſis: Quidam autumant per Ramundum Comitem Toloſanum tempore conqueſtæ glorioſæ Hieroſolymitanæ factæ tempore Vrbani Papæ* II. *de Antiochia fuiſſe delatum.* Ioannes Puteanus, ex veteri tabula ſcripſit, id ab Anicienſi Epiſcopo Antiochiæ repertum, & in extremis apud clericum familiarem commendatum, qui redux in fines Petrocoriorum, vnde oriundus erat, Dominicum Sudarium depoſuit in quadam Eccleſia prope Cadonium ſita. In Epiſc. Petrocor.

CAP. XVI.

Nouempopulania, à Vaſconibus qui eam occuparunt Vaſconia dicta. Auſcij, Auſcius, Auſciorum vrbs. Eluſa, Eluſates. Socia Sociates. ſiue Sontiates.

AQVITANIA tertia eſt quidquid à Garumna flumine ad Pyreneos montes, & Oceanum pertinet, quæ Iulio Cæſari fuit vetus Aquitania. Ea Nouempopulonia dicta eſt, à Nouempopulis de quibus in primis meminère Ammianus. Lib. 15. *Nouempopulos Auſci commendant & Vaſatæ*, & Auſonius ipſe Aquitanus.

Parental. 3. *Et tria Hiberorum; quæque Nouempopulis.*

& idem alio loco, In prof. 21.

Et Staphyli genitum ſtirpe Nouempopulis.

Attamen neſcio qua ratione Nouempopulanæ adſcribuntur tres, ſupra nouem populos in Notitia Prouinciarum. Nempe Auſcij, Aquenſes, Lactorates, Conuenæ, Conſerani, Boij, Benarnenſes, Atturienſes, Vaſates, Bigeriones, Elloronenſes, Elluſates; imò & plures è veteribus Nouempopulanam, ſiue Nouempopuloniam prouinciam per ſe conſtituunt, duplicémque tantùm Aquitaniam faciunt. In Breuiar. Sextus Rufus: *Narbonenſis Nouempopulana, Aquitaniæ duæ.* Nomenclator Prouinciarum: *Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Nouempopulana.* Notitia Imperij: *Aquitania prima, Aquitania ſecunda, Nouempopuli.* Lib. 2 hiſt. Fran. c. 25. & Gregorius Turonenſis: *Maximè tunc Nouempopulanæ, geminæque Germaniæ* (lege Aquitaniæ) *vrbes,*

ab

ab hac tempeſtate depopulatæ ſunt. Eadem poſteà Vaſconia dicta, Gregorius Turonenſis: *Blandaſtes verò Dux in Vaſconiam abijt, maximámque partem exercitus ſui amiſit.* Et Guaſconia, mutata littera V. in G. vt Gallis familiare eſt. Petrus Cluniacenſis: *Migrauit tamen, ſicut audiui ad loca ſatis vobis contigua, & à Septimania veſtra vobis perſequentibus expulſa, in prouincia Nouempopulana, quæ vulgò Guaſconia vocatur, & in partibus ei adiacentibus ſibi foueas præparauit.* & Godefridus Viterbienſis.

Lib. 6. hiſt. Franc.

Aduerſ. Petrobrus.

Ad ſcelus, edoctos peperit Guaſconia Gothos.

& Anonymus Floriacenſis. *Vnde factum eſt dum Gaſconiam peragraret, vt trāſmeata Garonna fines eiuſdem regionis attingeret*: nempe à Vaſconibus ferociſſimis Pyrenæorum populis, qui cœli, ſolique ſui aſperitatis tædio; varijs incurſionibus Aquitaniâ peſſumdatâ in ea ipſius parte quæ ad imum Pyrenæi montis iacet, conſederūt, inclinante iam Regum primæuæ ſtirpis imperio: vt inſinuat Turonenſis. *Vaſcones verò de montibus prorumpentes in plana deſcendunt, vineas, agróſque depopulantes, domos tradentes incendio, nonnullos abducentes captiuos cum pecoribus, contra quos ſæpiùs Auſtroualdus Dux proceſſit, ſed paruam vltionem exercuit ab eis.* Ex quo facilè deprehendas lapsū Ioſephi Scaligeri, qui Vaſcones primùm à Pipino deuictos, tum à Ludouico Pio in plana Nouempopuloniȩ depoſitos; poſteà huic regioni nomen dediſſe exiſtimauit: cùm eam longè antè à Vaſconibus occupatam, & Vaſconiam dictam conſtet ex Gregorio Turonenſi. Vaſconia propriè vocata fuit, quicquid à Pyrenæo mōte pertinet vſque ad Garumnam, vnde Garumna fluuius Vaſconum & Aquitanorum conterminus dicitur, in vita Ludouici Pij, *& tranſijt Garonnam fluuium Aqui-*

Lib. de miracul S Benedict. c. 23.

Lib. 9. hiſt. Franc. c. 7.

In Notit. Gall.

tanorum & Vaſconum conterminum. Nouempopulaniæ Metropolis ciuitas Auſciorum. Auſci Aquitaniæ populi de quibus Cæſar: *Hac auditâ pugnâ maxima pars Aquitaniæ ſeſe Craſſo dedidit, obſidéſque vltrò miſit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Taruſates, Eluſates, Garites, Auſci, Garumni, &c.* Et Plinius: *Conſeranni, Auſci, Eluſates, Sottiates.* Inter clariſſimos Aquitaniæ populos cenſentur Melæ: *Aquitanorum clariſſimi ſunt Auſci.* Et Marcellino: *Nouempopulos Auſci Commendant.* Auſcijs quoque ius Latij datum à Romanis, Autor eſt Strabo: δεδώκασι, ἢ λατίνιον οἱ ῥωμαῖοι καὶ τῶν Ακυϊτανῶν τισὶ, καθάπερ Αὐσκίοις καὶ Κονουένοις: *Dederunt ius Latij Romani Aquitanorum nonnullis, vt Auſcijs, & Conuenis.* Auſciorum ciuitas Αὐγοῦστα Ptolemęo, Αὔσκιοι καὶ πόλις αὐγοῦστα. Ciuitas Auſcius in Itinerario Burdegalenſi: Auſcienſis vrbs Gregorio Turonenſi: Auſcium Martyrologio Romano, & Vſuardo, vulgò *Auch*, olim Nouempopulaniæ metropolis fuit Eluſa, & ſub ea cum ceteris Ciuitas Auſciorum, teſtantur non modò veteres notitiæ Prouinciarum, in quibus Nouempopulanæ ciuitates hâc ſerie deſcribuntur: Metropolis ciuitas Eluſatium, ciuitas Aquenſium, & agmen claudit ciuitas Auſciorum: teſtantur & ſubſcriptiones antiquorum Conciliorum Galliæ, Agathenſi enim ſubſcripſerunt, Clarus Eluſæ Metropolitanus, & Nicetius Auſciorum Epiſcopus. Aurelianenſi I. Leontius non Toloſanæ, vt mendosè legitur, ſed Eloſanæ Metropolis, & Tetradius Auſciorum Epiſcopus. Remenſi denique apud Flodoardum ſubſcripsêre Senochus Eloſanenſis, & Audericus Auſcenſis, vnde non iniuriâ Sidonius Eluſates Auſcenſibus præponit: *Heluſani,*

Lib. 3. de Bell. Gall. — Lib. 4. c. 19. — Lib. 3. c. 2. — Lib. 15. — Lib. 4. — Lib. 2. — Lib. 10. c. 22 — Kal. Maij. — Lib. 2. c. 5. — Lib. 7. ep. 6.

Vaſates, Conuenæ, Auſcenſes. Et antè Seuerus Eluſam à Priſcillianiſtis ex Hiſpania Romam per Aquitaniam iter facientibus, velut Prouinciæ caput nefariæ hæreſeos ſemine primùm tentatam obſeruauit: *Sed iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit, vbi tum ab imperitis magnificè ſuſcepti, ſparſere perfidiæ ſemina, maximéque Eluſanam plebem ſanè tum bonam & religioni ſtudentem prauis prædicationibus peruertêre.* Sed Eluſâ vt ſe habent rerum vices, hoſtili manu euerſâ, metropolis totius, prouinciæ facta eſt Ciuitas Auſciorum, vnde in Notitia Prouinciarum Galliæ quæ temporibus Caroli Magni edita fertur, extatque apud Goldaſtum Eluſa perperam confunditur cum Auſcio: *Metropolis ciuitas Eloſacis id eſt Auſcius*, vnde ualde miror in teſtamento Caroli M. apud Eginartum in deſcriptione imperij Metropoleon Bituricas & Burdegalam memorari, ſileri Auſciorum vrbem. *Nomina verò Metropolicarum ciuitatum in quas eadem eleemoſyna vel largitio relicta eſt, hæc ſunt: Roma, Rauenna, Mediolanum, Forum Iulij, Gradus, Colonia, Moguntiacum, Viuanum quæ & Salzburgum, Rotomagus, Treueri, Senones, Veſuntium, Lugdunum, Remi, Arelatum, Vienna, Tarantaſia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges,* & apud Notgerum Leodienſem: duas tantùm Aquitaniæ Metropoles ſtatui Bituricenſem & Burdegalenſem. *Habet Aquitania, præter caſtra, & loca munita, vrbes quatuordecim prægrandes, eáſque populoſas, & celeberrimas, è quibus duæ ſunt metropoles: vna Burdegalenſis magnis ſemper viris conſpicua; altera Bituricenſis*, magiſque mirum apud Aimoinum, in cenſu clariorum Aquitaniæ vrbium, non modò Auſcium, ſed & Biturigam ſilentio præteriri. *Secundum quam traditionem in Aquitania continentur vrbes egregiæ,*

Lib. 2. hiſt. ſacr.

Tom. 3. rer. Allemanni.

In vit. S. Remacli.

Lib. 1. Hiſt. Franc. c. 4.

Narbona, Aruernus, quæ nunc Clarus mons vocatur, Cadurx, Toloſa, Gaualis, Rotenus, Lemouis, Petragorica, Pictauis, Burdegalis, Sanctona, & Engoliſma. Sub Auſcis hodie comprehenditur Sotia oppidum vulgò *Sos*, Nonnullis idem quod Sotiatium oppidum quod à P. Craſſo legato Cę-
Lib. 3. de bell. Gall. Cæſar. eod. loc. Plinio lib. 4. c. 19. Oroſ. lib. 6. cap. 7. Athen. lib. 6. cap. 13. ſaris, deditione captum refert ipſe Cæſar. Sotiates, ſeu Sottiates tamen Cæſari & Plinio populi ab Auſcijs, & Eluſatibus diſtincti, Sontiates vocat Oroſius, σωτιανοὺς Athenæus ex Nicolao Damaſceno. In pago Auſcienſi memoratur Pontons villa ditionis Monaſterij Floriacenſis ad flumen Atturrum. Anonymus Floriacenſis.
Lib. 4. de mirac. S. Bened. cap 22. & cap. 23. *Vocatur itaque Pontons in regione poſita Guaſconiæ.* & alio loco: *Vnde factum eſt dum Gaſconiam peragraret, vt tranſmeatâ Garonna fines eiuſdem regionis attingeret, in quibus poſitus eſt locus ſuperiùs memoratus Pontons, videlicet in pago Auſcienſi ſuper flumen Adurcium ditioni Floriacenſium fratrum ſubditus.*

Cap. XVI.

Aquenſes, Aquæ Auguſtæ alias Tarbellicæ. Atyr. Tarbellicus ſinus. Lactora. Tauropolium. Conuenæ. Lugdunum Conuenarum. Oneſiæ Thermæ. Conſeranni.

INTER Comprouinciales Metropoles Auſciorum prior occurrit Aquenſium Ciuitas ad Atturrum flumen, Aquæ Auguſtæ Ptolemæo Ταρβελλοὶ καὶ πόλις αὐτῶν ὕδατα αὐ-
Lib. 2. γοῦστα: *Tarbelli & eorum Ciuitas Aquæ Auguſtæ.* Aquenſis
Lib. 7. hiſt. Fran. c. 31. vrbs Gregorio Turonenſi: *Dum autem in hac vrbe mora-*

rentur Fauſtianum Presbyterum Aquenſi vrbi ordinari præcipiunt. Aquenſe municipium eidem Turonenſi: *Aquenſibus igitur eſt conceſſus inclytus athleta Metrias: Tempore igitur quodam cum Franco Epiſcopus, huius municipij Eccleſiam gubernaret.* Aquæ Tarbellicæ in itinerario Antonini, vbi deſcribitur iter de Hiſpania in Aquitaniam: *Imum Pyrenæum Caraſam, Aquas Tarbellicas.* Aquis in Tabula Peutingeri, nempè ab aquis ſalubribus, quas Romanorum temporibus valde celebres fuiſſe teſtis eſt Plinius: *Emicāt benignè, paſſimq; in plurimis terris alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, ſicut in Tarbellis, Aquitanica gente.* Tarbella Ciuitas dicitur Vibio ſequeſtro. *Atyr, Tarbellæ Ciuitatis Aquitaniæ in Oceanū fluit,* nēpè quòd ſit in finibus Tarbellorum: Tarbelli enim eum tractum tenuere qui à Biturigibus Viuiſcis ad Pyrenæum vſque patet. Ptolemæus: ὑφ' οὓς (ſub Biturigibus Viuiſcis) μέχρι τῆς πυρήνης τοῦ ὄρους τάρβελλοι: *ſub ijs ad Pyrenæum montem Tarbelli.* Ideò Tarbellam Pyrenen vocauit Tibullus ad Meſſalam. Lib. de glor. Conf. c. 71. Lib. 31. c. 2. Lib. de flumin. Lib. 2.

-------- Tarbella Pyrene
Teſtis, & Oceani littora Santonici. Lib. 1. ele. 7.

Et Auſonius Paulino ex Hiſpania Burdigalam cogitanti iter ſignat per agrum Tarbellorum;

Et quando iſte meas impellet nuntius aures Ep. 24.
Ecce tuus Paulinus adeſt, iam ninguida linquit
Oppida Iberorum, Tarbellica iam tenet arua.

Imò & Tarbelli latiùs à Pyrenæo ad Oceanū vſq; habitarunt, & oram ſinus, quē Oceanus efficit accoluerunt. Strabo: ἔστι δ' ἡ μὲν παρωκεανῖτις τῶν Ακυιτανῶν ἀμμώδης ἡ πλείστη καὶ λεπτή· ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ ὁ κόλπος, Lib. 4.

ὁ ποιῶν τὸν ἰσθμὸν, ἔχουσι δὲ Ταρβελλοι τὸν κόλπον: *Aquitaniæ ſolum quod eſt ad littus Oceani, maiore ſui parte arenoſum eſt, & tenue, ibi eſt etiam ſinus iſthmum efficiens, Tarbelli hunc ſinum tenent.* Hoc eſt ad oſtia vſque Aturri, ideò Auſonius cum auum maternum ortu Æduum ad Tarbellos receſſiſſe obſeruat, eius ſeceſſum figit quà Aturrus in mare mergitur, & Oceanus Tarbellicus perſtrepit.

Parental. 4. *Tum profugum in terris per quas erumpit Aturrus*
Tarbellique furor perſtregit Oceani.

& Lucano Tarbellicus æquor dicitur, quà Atturrum excipit,

Lib. 1. *—— Tunc rura Nemoſſi*
Qui tenet & ripas Aturi, qua littore curuo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus æquor.

& Auſonius Tarbellium Aturrum vocitat

In Moſella. *In mare purpureum dominæ tamen ante Moſellæ*
Numine adorato Tarbellius ibit Aturrus.

Aquæ Auguſtæ, ſiue Tarbellicæ, non eæ quæ ad radicē Pyrenæi ſitæ ſunt, propè Tarbam Bigeronum noſtris *Bagneres.* Sed eæ quæ ad oſtia Aturri ſunt vulgò *Aqs,* Lib. 1. lect. cap. 6. vt docuit Ioſephus Scaliger in Auſonium, à nomine iſtius oppidi accolis nomen Aquenſes. Eoſdem Aquitanos dixit Plinius, & ab ijs vniuerſæ Aquitaniæ nomen Lib. 4. c. 19. transfuſum opinatus eſt; *Bituriges cognomine Vibiſci Aquitani vnde nomen Prouinciæ.* Parental. 24 Quò fortè alludens Auſonius. Paulini matrem ſtirpis Aquitanæ dixit, quòd eſſet Aquenſis: tamen Aquitanos à Tarbellis diſtinguit Plinius: & Aquitanis ſubiungit Begerros, Tarbellos. Ciuitatem Lib. 4. c. 19. Aquenſium ſequitur Ciuitas Lactoratium, ad Ægircium amnem ſita, Lactura Antonino, vbi iter ab

Aginno Lugdunum deſcribitur *Lacturam*, *Climberrum*, *Belſinum*, *Lugdunum*. Lactora in Tabula Peutingeri, nomen retinet. *Leictoure*. Ridendus prorſus Belleforeſtius, qui Tauropolium, de quo mentio occurrit in veteri inſcriptione, Lactorenſis iſtius vrbis vetus nomen eſſe credidit. Nemo enim eſt, qui neſciat Tauropolium eſſe taurorum ſacrificium, quod Iulio firmico Tauribolũ. Lib. de err. prof. auar. relig. Heſych. in v. ταυρόπολια. *Tauribolum vel Oriobolium ſceleratâ te ſanguinis labe perfundit.* Proximè accedit Conuenarum ciuitas, Conuenæ fuêre prædones qui à Cn. Pompeio perdomitâ Hiſpaniâ è Pyreneo ſaltu deportati, in vnum oppidum coaluêre. Hieronymus aduersùs Vigilantium. *Nimirùm reſpondet generi ſuo, vt qui de latronum & conuenarum natus eſt ſemine, quos Cn. Pompeius edomitâ Hiſpaniâ & ad triumphum redire feſtinans de Pyrenei iugis depoſuit, & in vnum oppidum congregauit, vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.* Qui fuerint illi latrones Pyrenei ſubſeſſores, non alij quàm Vaſcones, qui ad radices Pyrenei deiecti vt cœli mutatione eorum feritas compeſceretur. Iſidorus Hiſpalenſis: Lib. 9. Orig. cap. 2. *Vacca oppidum fuit iuxta Pyrenæum à quo ſunt cognominati Vacchi. Hi Pyrinæi iugis peramplam montis habitant ſolitudinem, ijdem & Vaſcones, quaſi Vaccones c, in s, litteram demutatâ, quod genus Pompeius edomitâ Hiſpaniâ, & ad triumphum venire feſtinans de Pyrenæi iugis depoſuit, & in vnum oppidum congregauit; vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit.* Hinc Plinius, cùm Aquitaniæ populos recenſet: Lib. 4. c. 19. *Aquitani*, inquit, *vnde nomen Prouinciæ, Sediboniates, mox in oppidum contributi Conuenæ.* Conuenarum oppidum ſitum ad Garumnam flumen & radicem Pyrenęi, Lugdunum Straboni: πρὸς μὲν τῇ πυρήνῃ τῶν Κονουένων ἐςὶ συγκλύδων, ἐν ᾗ πόλις λούγδουνος: Lib. 4. *Ad Pyræ-*

rannorum, ſiue Conſorannorum, vulgò *Conſerans*, primus Conſorannenſis Epiſcopus laudatur D. Valerius, apud Gregorium Turonenſem: huius tamen vrbis tutela S. Licerius, eiuſdem vrbis antiſtes, noſtris S. *Liſier*, non contemnendum oppidum fuiſſe ſatis argumento eſt, quòd in pactione habita, inter Guntranum & Childebertum Reges, Conſerannis cum alijs matricibus Aquitaniæ ciuitatibus Childeberti ſorti acceſſit, vt legitur apud Gregorium Turonenſem: *Pari conditione ciuitates Meldis & duas portiones de Syluanectis, Turonis, Pictauis, Abrincantis Vicoiuli, Coſeranis, Lapurdo, & Albige Domnus Childebertus Rex cum terminis à præſenti die ſuæ vindicet poteſtati.* inter Aquitaniæ populos non tacentur. Conſoranni. Plinius: *Vellates, Tornates, Conſoranni, Auſci, Eluſates.* Lib. de glor. Conf. c. 84. Lib. 9. c. 20. Lib. 4. c. 19.

Cap. XVIII.

Boij. Baiona aliàs Lapurda. Baſculi Baſcli. Caſtrum S. Ioannis de pede portus. portus fauces montium, Caſtrum Lybiæ, ſeu Lugiæ.

CONSERANNIS committitur ciuitas Boatum, id eſt Bot, ſiue Boius, variant enim veteres Notitiæ prouinciarum. Hodie Baiona, olim & Lapurdum, vbi dum res Romana ſtetit, excubabat præſidium militum. Notitia imperij: *Tribunus cohortis Nouempopulanæ Lapurdo*: Et in pactione modò adducta Guntrani & Childeberti Regum apud Gregorium Turonenſem: *Conſeranis Lapurdo & Albigé.* Lib. 4. c. 19. Vnde & Baionenſes Epiſcopi in veteribus tabulis La-

purdenſes vocitantur,& Baionenſis tractus, *Lapord.* nec
Lib.8.ep.12 non Lapurdenſes locuſtæ apud Sidonium, id piſcis genus Langoſtas noſtri vocant, quarum ingens copia in ora Baionenſi. Lapurdum eſſe Lordam, tenuem vicum
Lib.2 ep.7. in Comitatu Bigorræ primùm voluit Ioſephus Scaliger in Auſonium, ſed ipſe in poſteriori editione commentationis ſuæ, iudicio ſuo ſpongiâ damnato Lapurdum non aliud oppidum quàm Baionam eſſe agnouit. Ba-
Vinet. in Paulin.ep.3. n. 566. B. Scali. lib. 2. Auſon. lect. lib. 2.cap.7. ionæ nomen à Boijs populis hauſerunt Elias Vinetus & Scaliger, & Baionam dictam voluêre quaſi Boionã. Sed caue ne te decipiant viri doctiſſimi; nam Lapurdenſes, ſeu Baionenſes, ſunt pars Tarbellorum, qui à Pyrenęo pertinent ad oram Oceani quà in ſinum flectitur,& ad oſtia Aturri: Boij verò ſunt populi Medulis
Ep. 3. & Burdegalenſibus finitimi. Paulinus in epiſtola ad Auſonium.

Qua regione habites placeat reticere nitentem
Burdigalam, & piceos malis deſcribere Boios.

Piceos appellat, quòd ſolum ſit ferax arborum, quæ picem & reſinam ferunt. Prætereà Antoninus ab aquis Tarbellicis Boios vſque, ponit M. Paſſuum XLVII. & à Boijs Burdigalam M. P. XVI. quod Baionæ minimè conuenire poteſt, cùm ea abſit Burdegalâ, itinere quatuor fere dierum. Boiorum caput, vicus qui hodie dicitur *Buchs.* id eſt teſta Boiorum Ptolemæo: κȣριανὸν ἄκρον: *Curianum promontorium.* Huiuſce tractus dominus principalis Capitalis Buziorum P. Æmilio ſcriptori rerum Gallicarum: *Capitalis Buziorum ita principem ſuum Buzij, Vaſconiæ ea regio eſt, vocitant, nobilis bello Anglicarum partium Dux.* vulgò *Captal de Buch.* Vt vt ſit Baiona, eſt clariſſimũ Nouempopulaniæ oppidum Vicecomitatus

honore olim pollens. Rogerus Houedenus: *Deinde obſedit* (Richardus Comes Pictauienſis, tum Rex Anglorum) *Baioniam ciuitatem, quam Ernaldus Bertramus, Vicecomes Baioniæ contra eum munierat.* Imò caput Vaſcitaniæ, ſeu Vaſchorum regionis. Vvalſinganus: *Terram Baſclorum, cui caput eſt ciuitas Baiona.* Turpinus: *Cum igitur apud Baionam vrbem Baſculorum Caroli exercitus hoſpitatus eſſet.* Vaſcitania ea regio eſt in finibus Aquitaniæ quæ Baſconia dicitur Alberto Aquenſi: *Is autem Gaſton* (princeps Bearnenſis) *vir illuſtris atque ditiſſimus, vtrùm de Gaſconia, an Baſconia foret, non integrè memini.* Regionis incolæ Baſculi paſſim & Baſcli, vulgò *Baſchi*, populi linguâ & moribus à Gallis & Hiſpanis diſcrepantes, prædationibus & latrocinijs olim famoſi, Galliæque infeſti. Houedenus: *Et compulit* (Richardus modò laudatus) *per vim Baſclos & Nauarrenſes iurare, quòd pacem ab illa hora peregrinis & inter ſe ſeruarent in perpetuum.* & Robertus Montenſis: *Quidam Baſcli & Nauarenſes & Brebenſones venerunt ad vrbem Burdegalenſem, & ipſam vrbem vaſtauerunt, in ſuburbijs flammis & rapina.* Vnde Baſclorum appellatio tranſijt in factionis nomen, & in Concilio Lateranenſi habito ſub Alexandro III. anno Chriſti MCLXXIX. Baſcli, & alij id genus hominum velut hæretici diris ſolennibus proſcripti: *De Brabantionibus, & Aragonenſibus, Nauarijs, Baſcolis, Coterellis & Triauerdinis qui tantam in Chriſtianos immanitatem exercent, vt nec Eccleſijs, nec Monaſterijs deferãt, non viduis & pupillis, non ſenibus & pueris, nec cuilibet parcant ætati, aut ſexui; ſed more paganorum omnia perdant & vaſtent, ſimiliter conſtituimus, vt qui eos conduxerint, vel tenuerint, vel fouerint per regiones in quibus taliter debacchantur, in dominicis & alijs ſo-*

A. C. 1177.

A. C. 1231.

In Chron., cap. 7.

Lib. 2. c. 23.

A. C. 1177.

A. C. 1179.

Can. 27. & apud Guill. Neubrig. lib. 3. c. 2.

lennibus diebus, per Eccleſias publicè denuncientur, & eadem omnino ſententia & pœna cum prædictis hæreticis habeantur adſtricti, nec ad communionem recipiantur Eccleſiæ, niſi ſocietate illa peſtifera & hæreſi abiuratis. Nec dum iſtorum furor deſæuijt, iam enim proximo pòſt ſeculo apud Innocentium III. P. querebatur Guido Aruernorum Comes, terram & ditionem ſuam à Claromontenſi Epiſcopo armis vaſtatam, coniunctis ſeu adiuratis Baſculorum copijs, vt conſtat ex ipſius Pontificis epiſtola. In Diœceſi Baionenſi præcipua loca veterúmque memoriâ celebrata hæc ſunt: Caſtrum S. Ioannis de Pede-portus, ſeu portæ. Antonino imum Pyrenæum, vulgò, *S. Iean de Pied de port.* Id à Sancio Rege Nauarræ, Berengariȩ filiȩ nomine Richardo Regi Anglorum cum alijs in dotem dictum, teſtis Innocentius III. in epiſtola ad Regem Nauarræ. Fauces montium noſtri Portus appellitant. Turpinus: *Tunc Aigolandus fugiens tranſmeauit portus Aſerros, & venit vſque Pampiloniam.* & alio loco: *Tunc Carolus credens verbis Ganalonis diſpoſuit tranſire portus Ciſereos, & redire in Galliam.* Græci πύλας. Fanum S. Iohannis Luſſij in finibus Aquitaniæ. Caſtrum Lybiæ Iuliano Toletano apud Lucam Tudenſem. *Poſt hæc Rex Bamba in tres turmas exercitum diuidit, ita vt vna pars ad caſtrum Lybiæ, quod eſt Aquitaniæ caput, tenderet,* &c. & paulò pòſt. *& Caſtra Pyrenaica quæ vocantur Cancoliberum, Vulturariam & Lybiam mirabili victoriæ triumpho cepit.* Lugia Reginoni: *Carolus ſentiens viros regni à ſe defeciſſe, in vltimis finibus Aquitaniæ Lugiæ latibulum quæſiuit.* Hodie *S. Iean de Luz.*

Lib. 1. ep. 533.

Lib. 1. ep. 219.

In Chron. cap. 11.

Lib. 3.

A. C. 866. lib. 2.

CAP. XIX.

Benearnum. Aturrenſes. Vicus Iulij. S. Seueri oppidum. Vaſates, Coſsio Vaſatum. Regula caſtrum. Bigerones. Tarba Bigerronum. Aquenſis Vicus. Elarona, Eluſa.

BOATIVM ciuitati in Notitia Prouinciarum proximè additur ciuitas BENARNENSIVM, id eſt Benarnus, Benearnum Antonino, in itinere à Cæſar augusta Benearnum. *Summo Pyrenæo foro ligneo, Aſpaluca, Ilurone, Benearnum.* & in itinere ab Aquis Tarbellicis Toloſam, *Beneharnum oppidum nouum, Aquas Conuenarum.* Benarnum Gregorio Turonenſi: *de Ciuitatibus verò hoc eſt Burdegala, Lemouica, Cadurco, Benarno & Begorra.* Lib. 9. c. 20. BENARNA vrbs eidem: *Ennodius cum Ducatum vrbium Turonicæ, atque Pictauæ adminiſtraret, adhuc & Vici Iulienſis atque Benarnæ vrbium principatum accipit.* Lib. 9. c. 7. Vnde nomen BEARNENSI Dynaſtiæ, quodnam eſſet hoc oppidum, non conſentiunt noſtri. Ioſephus Scaliger in Auſonium, Orteſium eſſe exiſtimauit, ſed probabilius id eſſe Laſcurrim, vulgò *Leſcar.* Lib. 2. c. 7. in pago enim BENARNENSI non alios nouimus, quàm duos Epiſcopatus Laſcarienſem & Oloronenſem, quorum prior BENARNI nomine olim gaudebat, vt colligitur ex ſubſcriptionibus Synodi Agathenſis, cui ſubſcripsêre Galactorius Epiſcopus de BENARNO, & Gratus Epiſcopus Olorenſis. Inde Nouempopulaniȩ Metropoli faſces ſubmittit ciuitas Aturrenſium. Aturrenſes ſunt Nouempopulaniæ populi, his nomen ab Aturro amne qui pagum illum rigat,

vulgò *l'Adour*. Aturrenſium oppidum Vicus Iulij, in
Notitia Prouinciarum Galliæ, edita ex bibliotheca
Thuana, *Ciuitas Adtorenſium, Vico Iuli.* & in exemplo pa-
ctionis habitæ inter Guntranum & Childebertum Re-
Lib. 9. c. 20. ges apud Gregorium Turonenſem: *Pictauis, Abrincatas,*
Tom. 4. *Vico-Iuli Conſoranis*; & in vita S. Philiberti apud Surium:
Auguſt. 20. *Itaque Beatus Philibertus Heliſano territorio ortus; ſecularis*
litteraturæ minimè rudis, pro gentis illius more planè ſtrenuus
Lib. 9. c. 7. *in vico Iulij eſt educatus.* Vicus Iulienſis eidem Turonenſi:
Nuper enim in Aquenſi vrbe Epiſcopus obierat, & Nicetius
Comes loci illius, germanus Ruſtici Vici-Iulienſis Epiſcopi,
præceptionem ab Chilperico elicuerat, vt tonſoratus Ciuitati
De glor. Conf. c. 52. *illi Sacerdos daretur.* Eidémque alio loco: *Sub termino*
quoque Vici-Iulienſis ſunt tres Presbyteri conſepulti. Idem op-
Lib. 1. ep. 1. pidum de pagi nomine dictum Aturres. Sidonius: *Redijt*
ipſe Catilina ſeculi noſtri nuper Aturribus. Aduris in Com-
monitorio Aniani Codici Theodoſiano præfixo: *Ania-*
nus vir ſpectabilis ex præceptione D. N. glorioſiſſimi Alarici
Regis hunc Codicem de Theod. legibus, atque ſententijs iuris,
vel diuerſis libris electum Aduris anno XXII. *eo regnante*
edidit, atque ſubſcripſit. vulgò *Ayre.* In Diœceſi Adurenſi
eſt oppidum S. Seueri quod caput Vaſconiæ dicitur, ce-
lebre Monaſterio Ordinis S. Benedicti à Vvillelmo
Sancij Vvaſconiæ Comite ibi fundato; vt compertum
habemus ex Innocentio III. Sequitur Ciuitas Vaſati-
Regiſtr. 15. ep. 32. ca. Vaſates Nouempopulaniæ populi, olim cum Auſcijs
dignitate certantes. Ammianus: *Nouempopulos Auſci*
Lib. 15. Lib. 4. c. 19. *commendant & Vaſates*; Vaſſei Plinio. Vaſatum oppidũ
Lib. 2. Coſſio Ptolemæo. οὐασάτιοι ϗ πόλις κόσσιον. & Auſonio,
Parental. 24 *Coſſio Vaſatum municipale genus.*

Sed poſteà vt pleræque aliæ Galliarum vrbes Vaſates de pagi nomine nuncupata eſt. vulgò *Bazas*, ſita in arenoſo ſolo, & tractu illo Syrtium, quem Landas vocant, eius ſitum graphicè depingit Sidonius in epiſtola ad Trigetium: *Tantúmne te Vaſatium ciuitas, non ceſpiti impoſita ſed pulueri, tantùm Syrticus ager, ac vagum ſolum, & volatiles ventis altercantibus arenæ ſibi poſſident; vt te magnis flagitatum precibus, paruis ſeparatum ſpatijs, multis expectatum diebus attrahere Burdegalam non poteſtates, non amicitiæ, non opimata viuarijs oſtrea queant*; vnde arenoſi Vaſates Paulino ad Auſonium, Lib. 8. ep. 12 Ep. 3.

Conſul arenoſos non dedignare Vaſatas,

In Vaſatenſi Diœceſi eſt Monaſterium Regulæ ad Garumnam à Gumbaldo Epiſcopo Vaſatenſi, & Vvillelmo Sancio Vaſconiæ Duce germanis conditum: huic nomen Regulæ, quòd regulari diſciplinâ valde floruerit; olim *Squirs* eâdem ſignificatione. Aymoïnus Floriacenſis de S. Abbone Abbate Floriacenſi: *Vvaſconiam proficiſcitur. Eſt in illis partibus monaſterium quoddam* Squirs, *vt fertur antiquitus nominatum, à modernis contrario nunc vocabulo Regula vocitatum.* Et Fragmentum Chronici Floriacenſis: *Eodem anno tempore Paſchali cùm eſſem ſuper fluuium Garonnæ in loco qui dicitur Scyrs*, Regulæ caſtrũ, in quo cõſtructũ eſt monaſteriũ, celebrat. P. Valliſſarnẽſis; *Recipientéſque ſe in nauibus per Garonam fluuium celeriter deſcendebant ad quoddam caſtrum proximum Regis Angliæ, quod Regula dicebatur.* Nouempopulaniæ Metropoli ſuffragatur & Ciuitas Turſa, vbi caſtrum Bigorra, vt eſt in Notitia prouinciarum; Bigerones, ſeu Bigerriones ſunt Nouempopulaniæ populi ad Pyrenæum, Tarbellis & Conuenis proximi. Cæſar: *Hâc auditâ pugnâ maxi-*

Lib. de vit. S. Abbon c. 16. Idem in membrana. M. Regul. apud Pitheũ A. C. 1108.

Hiſt. Albig. cap. 79.

Lib. 3. de Bell. Gall.

ma pars Aquitaniæ ſeſe Craſſo dedidit, obſidéque vltrò miſit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani. & Plinius, *Mox in oppidum contributi Conuenæ, Begerri, Tarbelli,* Bigeronũ caput Tarba. olim Turſa, vbi fuit vetus caſtrũ Bigorra, ex quo ciuitas ipſa Begorra dici amauit, vt apud Gregorium Turonenſem: *De ciuitatibus verò hoc eſt Burdegala, Lemouica, Cadurco, Benarno & Begorra.* Beorritana, ſiue Beorritana vrbs eidem Turonenſi: *Eſt alius martyr infra terminum vrbis Beorritanæ Presbyterij honore præditus.* & alio loco: *Infrà terminum autem Beorritanæ vrbis.*

Lib. 1. de mirac. c 74

De Glor. Conf. c. 49.

Hodie Tarba, cui malè quidam nomen affingunt à Tarbellis: eſt enim Ciuitas Bigeronum, qui alij omnino ſunt à Tarbellis, vt iam ex Cæſare & Plinio comprobatum. Bigeronum in finibus eſt & vicus Aquenſis, ab aquis ſalubribus quæ ingentem famam loco conciliant, hodie *Bagneres.* In eodem tractu ſunt & vici inſignes Sanctorum reliquijs Sexciacenſis, & Talua, de quibus Gregorius Turonenſis. Eiuſdem metropolis vernacula eſt ciuitas Elloronenſium, Elarona in veteri Notitia edita ex Bibliotheca Thuana. *Ciuitas Lurunenſium Elarona.* Et apud Gregorium VII. Pontif. memoratur Amatus Ellorenſis, ſeu Olorenſis Epiſcopus, vulgò *Oleron.* Ciuitas Eloſatium quæ fuerat olim Metropolis totius Nouempopulaniæ, è faſtigio lapſa in infimum gradum, diu poſt caſum ſuos Epiſcopos habuit, ſed vltima luxit ſub Metropoli Auſciorum, tandémque in humilem vicum redacta, Epiſcopatum amiſit, & acceſſione ſua Auſcienſem locupletauit. Eluſa vrbs olim clariſſima Aquitaniæ, ſub Auſcis eam locat Mela. *Aquitanorum clariſſimi ſunt Auſci, Celtarum Hedui, Belgarum Treueri, vrbéſque opulentiſſimæ in Treueris Auguſta, in Heduis Auguſtodunum, in*

Lib. de glo. Conf. c. 49. & 50.

Lib. 2. ep. 2. & lib. 6. ep. 25.

Lib. 3.

Auſcis

Auſciis Eluſaberris. vulgò *Euſe*, patria Rufini quondam Præfecti imperij Romani, de quo Claudianus, In Ruffin. lib. 1.

Inuadat muros Elyſæ notiſſima dudum
Tecta petens.

Felicior partu S. Philiberti Abbatis Gemiticēſis, quem Heliſano territorio ortum, Vico Iulij educatum, & à ciuibus eius loci in Epiſcopum expetitum agnoſcit eius vitæ Autor.

Cap. XIX.

Obſcuriores Aquitaniæ populi.

TRINAM Aquitaniam, & clariores eius populos, pro ratione Notitiæ prouinçiarum exegimus, plures Cæſar & Plinius enurnerant, quos hodiernis componere, & ſuis locis collocare valdè difficile eſt. Nec mirum: plures Aquitaniæ gentes exiguas & obſcuras eſſe ait Strabo, quæ tot ętatum obductis tenebris facilè nos effugiunt, cùm ipſæ ſui nominis obſcuritate latuerint. Ob id Aquitanicorum cenſum qualis à Cæſare & Plinio poſitus eſt exſcribendum duxi, vt Lector iudicio & diligentiâ ſuâ quæ nobis deſunt ſuppleat: *Hac audita pugna* (inquit Cæſar poſtquàm rem aduersùs Sotiates à Craſſo feliciter geſtam explicuit) *maxima pars Aquitaniæ ſeſe Craſſo dedidit, obſidéſque vltrò miſit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Taruſates, Eluſates, Garites, Auſci, Garumni, Sibutiates, Cocoſatéſque, paucæ vltimæ nationes anni tempore confiſæ, quòd hyems ſuberat id facere neglexerunt.* Et Plinius: *Aquitanicæ ait ſunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi*

Lib. 4. (margin, beside "obductis te-")
Lib. 3. de Bell. Gall. (margin, beside "pleat")
Lib. 4. c. 19. (margin, beside "Et Plinius")

Seſignaui, Bituriges cognomine Vbiſci (lege Vibiſci.) *Aquitani vnde nomen prouinciæ, Sediboniates, mox in oppidum contributi Cõuenæ, Begerri, Tarbeli, Quatuor ſignani, Cocoſſates Sexſignani, Venami, Onobriſates, Belendi, Saltus Pyrenæus, infráque Moneſi, Olquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Saſſumini, Vellates, Tornates, Conſoranni, Auſci, Eluſates Sottiates, Oſquidates, Campeſtres, Succaſſes, Latuſates, Baſabocates, Vaſſei, Sennates Cambolectri, Ageſinates Pictonibus iuncti: hinc Bituriges liberi qui Cubi appellantur, dein Lemouices, Aruerni liberi, Gabales, rurſus Narbonenſi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarnéque amne diſcreti à Toloſanis Petrogori*, lege, Nitiobriges Tarne amne diſcreti à Toloſanis, Petrogori, vt pridem reſtituit Ioſephus Scaliger in Auſonium.

CAP. XX.

Aquitaniæ montes Pyrenæus. Alpes pro Pyrenæis. Gebenna, ſiue Cebenna. Loſera. Memmatenſis mons. Aruerni montes. Mons d'or. Mons donia. Grcon mons.

AQVITANIÆ & Hiſpaniæ limes mons Pyrenæus, cuius & pars quà Galliam ſpectat Aquitaniæ contribuitur; vnde Plinius in Aquitania locat, & ſaltum Pyrenæum, quo non vniuerſum Pyrenæum intelligit, ſed eam partem, quam noſtri vocant, *le Pays de Sault*. Auguſti æuo Pyrenæi latus Hiſpanicum arboribus opacum fuit, Gallicum nudum. Teſtis ipſe Strabo: Αὐτῆς δὲ τῆς πυρήνης τὸ μὲν

Lib. 4. c. 19.

Lib 3.

ἰβηρικὸν πλευρὸν, εὔδενδρόν ἐστι παντοδαπῆς ὕλης, καὶ τῆς ἀειθαλοῦς: τὸ δὲ κελτικὸν ψιλόν : Ipſius Pyrenes Hiſpanicum latus arborum diues eſt, & omnis generis ſyluam habet, etiam perpetuò virentem, Gallicum latus nudum eſt : ſed res in contrarium hodie verſa eſt; nam Pyrene, quà Galliam ſpectat, arborum feraciſſima, quà Hiſpaniam ſpectat, effœtum & infelix ſolum. Alpes pro Pyrenæis ſæpiùs accepêre veteres. Auſonius, Paulino, Aymoin. lib. 5. c. 1. Ep. 24.

Nunc tibi trans Alpes, & marmoream Pyrenen.

& alio loco cum eundem Paulinum ab Iberis reuocat. Ep. 25.

Vertiſti Pauline tuos dulciſſime mores
Vaſconis hoc ſaltus & ninguida Pyrenæi
Hoſpitia, & noſtri facit hoc obliuio cœli.
Triſtis egens deſerta colat, tacitúſque pererret
Alpinis connexa iugis

& Prudentius Poëta Hiſpanus.

Nos Vaſco Hiberos diuidit, Periſtepha. hymn. 2.
Binis remotos Alpibus.
Trans Cotianorum iuga
Trans & Pyrenas ninguidos.

& eos ſecutus Fortunatus ad Galactorium Comitem Burdegalenſem. Lib. 10. c. 25

Cantaber vt timeat, Vaſco vagus arma paueſcat
Atque Pyrenea deſerat Alpis opem.

Idémque alio loco.

Inde Pyrenæas per nubes tranſilit Alpes. Lib. 6. c. 7.

Etiam Gellius ipſe Hiſpanos Pyrenæum accolentes Alpinos vocitauit ex Catone : *Nam cùm de Hiſpanis Alpinis ſcriberet, qui circa Iberum colunt verba hæc poſuit.* Lib. 2. c. 28. Gebenna mons Cæſari, Cebenna Plinio, Cemmenus Straboni, Aquitaniam à Gallia Narbonenſi diuidit : vt defi-

Strabo lib.4 Plin. lib.3 c.4. & lib.4. c 17. Cæſar lib.7 de Bell. Gal. niunt idẽ Strabo, Plinius & alij, & Aruernos ab Heluijs diſcludit, vt ſcribit ipſe Cæſar, etiam Aquitania Cebennarum partem attingit. Auſonius,

in Narbona. *Interiúſque premunt Aquitanica rura Cebennæ.*

Idémque alio loco.

In Toloſa. *Ninguida Pyrenes, & pinea Cebennarum*
Inter Aquitanas gentes, & nomen Iberum.

Lib. 1. Hos montes celebrat Lucanus,

------ Qua montibus ardua ſummis
Gens habitat canâ pendentes rupe Gebennas.

Cebennarum pars Loſera mons altiſſimus in finibus

Lib. 11. c. 42 Gabalorum, caſei laude celebris. Plinius: *laus caſeo Romæ, vbi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouincijs Nemauſienſi præcipua Leſuræ, Gabalicique pagis*: ex eo Tar-

In propẽpt. nis oritur. Sidonius,

Hinc te Leſora Caucaſum Scytharum
Vincens aſpiciet, citúſque Tarnis
Limoſum, & ſolido ſapore preſſum
Piſcem perſpicua gerens in vnda.

vulgò *Lozere*. In eodem pago eſt mons Memmatenſis nobilis ſeceſſu S. Priuati, olim Gabalorum Epiſcopi.

Lib. 1. c. 32. Gregorius Turonenſis: *Inruentibus autem Alamannis in Gallias Sanctus Priuatus Gaballitanæ vrbis Epiſcopus, in crypta Memmatenſis montis vbi ieiunijs, orationibúſque vacabat reperitur*. Aquitaniam illuſtrant etiam Aruerni montes, pabuli dote laudatiſſimi, Alpes Aruernas dixit For-

Lib. 8. c. 17. tunatus, de Gregorio Turonenſi loquens,

Lumen ab Aruernis veniens feliciter aruis
Alpibus ex illis, properans mons altior ipſis.

Lib. 2. ep. 2. Et ante Sidonius Aruernus. *Hic quid de regionis noſtræ climate loquar, mundus incanduit, glacies Alpina deletur.* Inter

eos imprimis celebrantur *Mons d'or*, è quo duplici fonte delabitur Dordonia amnis amœniſſimus, & piſcoſiſſimus; Aymoinus Monachus: *Dordonia etiam qui ex monte, qui Dor dicitur, & eſt in finibus Aruernorum duobus ſcaturiens fontibus, quorum vni nomen eſt Dor, alteri Donia, qui haud procul à monte ipſo coniunguntur.* & Greon mons altiſſimus: Odo Cluniacenſis auctor vitæ D. Geraldi Aureliacenſis Comitis apud Aruernos: *Nam cùm Alodus eius eſſet Poſthomia & deinceps latifundia ipſius ita ſibi ſuccederent vt vſque ad montem magnum Greonem poſſet in eundo & redeundo in proprijs manſitare capellis.*

Lib. 1. c. 4.

Lib. 1. c. 41.

Cap. XXI.

Nobiliora Aquitaniæ flumina. Garumna. Tarnis. Auario. Oltus. Triobris. Dordonia alias Duranius. Aurigera, Ægircius. Aturrus. Carantonus Vultumus. Ligeris Toluera. Elauer. Vigennâ, Clanus.

GALLIA vniuerſa fluminum & aquarum copiâ abundat, quæ ſingularem amœnitatem, ſimúlque vbertatem ei conciliant. Vnus è multis Seneca. *At contrà conſtat Germaniam, Galliámque, & proximè ab his Italiam abundare riuis & fluminibus, quia cœlo humido vtuntur, & ne æſtas quidem imbribus caret.* Maximè Aquitania, fluminum & aquarum dote adeò antiſtat ceteris Galliæ regionibus, vt Iſidoro, Papiæ, Aymoino & alijs Aquitania dicta fuerit ab aquis: Nobiliora Aquitaniæ flumina ſunt hæc, Garumna, is ex Pyrenæo oritur, ſcilicet Auræ ſaltu: Toloſam primùm adluit. Auſonius

Lib. 3. Natural. quæſt. cap. 6.

V. Eliam Apam. lib. 1.

de Toloſa,

Pérque latus pulchro prælabitur amne Garumna.

Inde Aginnum, & Burdegalam nobiliſſimas Aquitaniæ vrbes perlabitur, hinc æſtuoſus & maiorum nauium patiens in Aquitanicum ſinum fertur. Mela: *Garumna ex Pyrenæo monte delapſus, niſi cùm hyberno imbre, aut ſolutis niuibus intumuit diu vadoſus, & vix nauigabilis fertur; at vbi obuius Oceani exæſtuantibus acceſſibus adauctus eſt, iiſdémque retrò remeantibus ſuas, illiúſque aquas agit aliquantùm plenior, & quantò magis procedit, eò latior fit: ad poſtremum magni freti ſimilis, nec maiora tantùm nauigia tolerat; verùm etiam more pelagi ſæuientis exſurgens iactat nauigantes atrociter, vtique ſi aliò ventus, aliò vnda præcipitat.* Æthicus: *Fluuius Garumna naſcitur in campis Aquitaniæ, currit millia* CCVII. *influit Oceano occidentali.* Tria potiſſimùm flumina ſinu excipit. Strabo: ἐκβάλλει δ' ὁ μὲν γαρούνας τρισὶ ποταμοῖς αὐξηθεὶς εἰς τὸ μεταξὺ βιτουρίγων τε τῶν ἰοσκῶν ἐπικαλουμένων καὶ σαντόνων: *Garumna tribus auctas fluminibus effluit inter Bituriges Ioſcos & Santones.* Hi tres fluuij ſunt Tarnis, Olda, quem conturbato nomine Lodam vocant, & Duranius, ſiue Dordonia: his auctus alueum latè pandit. Auſonius,

Lib. 3. c. 2. — Lib. 4. — Ep. 24.

Emeritæque amnes, latæque fluenta Garumnæ.

& ante Tibullus,

Lib. 1. eleg. 7

Teſtis Arar, Rhodanúſque celer, magnúſque Garumna.

vnde non immeritò Æthicus Garumnam ponit inter famoſa Oceani Occidentalis flumina; & fluminum principem ſignat Fortunatus, de Leontio Burdegalenſi loquens,

Lib. 1. c 15

Inferiora velut ſunt flumina cuncta Garumnæ,
Non aliter vobis ſubiacet omnis apex.

Cùm vergit in Oceanum, vehementem æſtum patitur. Claudianus, In Ruffin. Lib. 2

Quóſque rigat retrò pernicior vnda Garumnæ,
Oceani pleno quoties impellitur æſtu.

Hinc Sidonius Garumnæ fluenta, refluentia dixit, vbi confluentes Durani, & Garumnæ carmine depingit, Lib. 8. ep. 12

At cùm ſubmotus lunaribus incrementis
Ipſe Garumna ſuos in dorſa recolligit æſtus
Præcipiti fluctu raptim redit, atque videtur
In fontem iam non refluus, ſed deſluus ire.

Idcircò æquoream vocauit Auſonius, In Moſella.

Æquoreæ te commendabo Garumnæ.

Idémque alio loco, Ep. 14.

Æquoream liqui te propter amice Garumnam.

Garumna nomen retinet à fonte vſque Burdegalam Vol. 3. c. 23. Froſſardo, ad Blauiam Caſtrum Scaligero, inde Gironda, ſiue Girona, quòd æſtu maris impellente in ſe recurrat, & velut in gyrum voluatur. Gerunnam dixit Guillelmus Brito, In not. Gal.

Cùm poſt retrofluum pelago creſcente Gerunnam. Lib. 12. Philippid.

Garumna Cæſari veteris Aquitaniæ terminus, ſed ex quo auctior facta vſque ad Ligerim, & diuiſa in primã, ſecundam, & tertiam, quæ Nouempopulania dicta eſt, tandémque Vaſconia, tertiæ Aquitaniæ, ſeu Vaſconiæ terminus fuit Garumna: vnde in vita Ludouici Pij, Garumna fluuius Vaſconum & Aquitanorum conterminus dicitur. A Garumna flumine Cæſari Garumni dicti Lib. 3. populi huiuſce fluminis accolæ. vulgò, *le pays de Riuiere.*

Tarnis fluuius è Lozera monte Gabalorum oritur. Sidonius,

Hinc te Leſora Caucaſum Scytharum In propẽpt.

Vincens aſpiciet, citúſque Tarnis
Limoſum, & ſolido ſapore preſſum
Piſcem perſpicua gerens in vnda.

Per Aquitaniæ, & Narbonenſis fines decurrit in Garumnam, vnde Nitiobriges Tarne amne diſcretos à
Lib. 4 c. 19. Toloſanis agnoſcit Plinius. Maris commercio per Garumnam potitur facili deſcenſu & aſcenſu. Auſonius de
Epiſt. 22. Philone actore ſuo.

Soli & ſali commercio
Acatis Phaſelis, Lintribus, ſtlatis, rate
Tarnim & Garumnam permeat.

In Moſella. Auriferum amnem idem decantat, quòd auri ramenta deferat.

Auriferum poſtponet Gallia Tarnem.

Auario amnis è Rutenis ortus in Tarnim effluit: in vita M S. D. Antonini: *A Tarno per Auarionis alueum.* Aua-
Lib. 2. c. 29. rionus, in vita S. Geraldi Aureliacenſis Comitis. *Fluuio qui Auarionus dicitur.* & paulò pòſt, *In ſpatioſo flumine vt Auarionus eſt.* Auerio in vita S. Amandi Rutenenſis. Oltus amnis Olitis Theodulpho Aurelianenſi, in Elencho
Lib. 1. Carminum. fluminum, quæ erant ſub ditione Caroli Magni.

Iſter, Atax, Gabarus, Olitis, Arar.

Oltis in vita S. Deſiderij Cadurcenſis Epiſcopi. vulgò *Olt*, ſiue *Lot*. eundem putauit Sauaro, quem Sidonius
Carm. 5. Clitim vocat, ſed plerique aſſentiuntur P. Maſſonio qui Clanum Pictonum eſſe maluit, vulgò *le Clain*. Oltus è
In deſcript. Galliæ per flum. Gabalis delapſus Mimate oppidum adluit, Cadurcos penè cingens peninſulam efficit, tandémque ad Eguillonum Garumnæ committitur. Triobris amnis è iugis Gabalorum deffluens per Rutenos Olto infertur, de quo
In propépt. Sidonius,

Emenſíſque

Emenſúſque iugum die ſub vno
Flauum craſtinus aſpicis Triobrem,
Tum terram Gabalûm ſatis niuoſam.

Dordonia fluuius amœniſſimus, & piſcoſiſſimus, Huic nomen & origo ex monte Dor apud Aruernos. Aymoinus Monachus: *Dordonia qui ex monte qui Dor dicitur, & eſt in finibus Aruernorum duobus ſcaturiens fontibus, quorum vni nomen eſt Dor, alij Donia, qui haud procul monte ipſo coniunguntur,* in Garumnam influit: Duranus Auſonio, Lib. 1. c. 4. In Moſella.

Concede gelido Durani de monte volutus.

& Sidonio,

Exis curuatâ Durani muſcoſe ſaburrâ.

In Burgo. P. Leontij.

Doronia, vel ſi mauis, Dorononia Gregorio Turonenſi: *Itaque exercitus ad Dorononiam fluuium accedens præſtolari cœpit*: vulgò Dordonia, Aymoinus Floriacenſis: *Dordoniæ, ſeu Garonnæ quarum Aquitania inſignitur fluentis.* Ad Burgum Caſtrum Garumnâ excipitur, éſtque vnus ex tribus nobiliſſimis fluuijs, quibus Garumnam augeri ſcribit Strabo. Totum illum tractum qui patet inter Garumnam & Duranum indigenæ vocant *le Pays d'entre deux mers*, ob molem aquarum: ſic & Padus, quà in ſeptem flumina ducitur, ſeptem maria dictus facere, teſte Plinio. Aurigera amnis è Pyrenæo exoriens, per Fuxenſes Garumnæ miſcetur, haud procul Tolosâ, amnis piſcoſiſſimus & ramentis auri diues, vt exploratum eſt, & ipſe Helias Apamienſis teſtatur, vnde nomen, vernaculè *Lariege.* Ægircius amnis è Pyrenæis profluens Auſcium & Lactoram vrbes Nouempopulaniæ luſtrat, & in Garumnam defertur. Hunc carmine celebrat Fortunatus, quod inſcribitur de Ægircio flumine,

Lib. 7. c. 28. Lib. 7. de mirac. S. Bened. c. 1. Lib. 4. c. 22. Lib. 1. hiſt. Fuxenſ. Comit. Lib. 1. c. 21.

Laus tibi fortè minor fuerat generoſe Garumna
Si non exiguas alter haberet aquas.
Famulans intrat, ſed hunc tua regna refrænant
Gallicus Euphrates tu fluis, iſte latet.

Gerranum vocat Autor vitæ D. Saturnini, vulgò Gers. Aturrus fluuius oritur è ſaltu Pyrenæo, & per Tarbellos in Oceanum exit. Vibius Sequeſter: *Atyr Tarbellæ Ciuitatis Aquitaniæ in Oceanum fluit.* & Auſonius,

De flumin.
Parental. 5.

Tum profugum in terris per quas erumpit Aturrus
Tarbellique furor perſtrepit Oceani.

In Moſella.

Inde Tarbellius Aturrus vocatur Auſonio,

Inſanûmque ruens per ſaxa rotantia latè
In mare purpureum, dominæ tamen ante Moſellæ
Numine adorato Tarbellius ibit Aturrus.

Atyr Vibio Sequeſtro, vt tam obſeruatum, & Lucano, ex emendatione Ioſephi Scaligeri,

Lib. 1
Lib. 1. Auſon. lect. c. 5

Et ripas Atyri quem littore curuo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus Ancon.

vulgò *l'Adour*. Carantonus fluuius amœniſſimus è Pictonibus ortus per Engoliſmam, & Santonum in Oceanum exoneratur. De quo Auſonius,

In Moſella.

Santonico refluus non ipſe Carantonus æſtu.

χανέντελος Ptolemæo. vulgò *la Charente*. Vultumus amnis fontem petit è Pictonibus, per Santones labitur in Carantonum, præterfluit Ingeriacum oppidum. Vultona, ſeu Vvltonna in libello de Reuelatione capitis S. Ioannis Baptiſtæ: *Iſdem Rex Pipinus tunc morabatur in territorio Alnienſe ſuper fluuium Vvltonæ, in Palatio qui vocatur Engeriacus inter medios fines Pictauorum, ac Xantonicæ.* & alio loco: *Iámque propinquantes ad locum quò tendebant ſuper fluuium Vvltonnæ ad Palatium nomine Engeriacum per-*

uenerunt. vulgò *la Boutonne.* Toluera amnis amœniſſimus & carmine celebratus, in Carantonum influit noſtris *la Toulure.* Ligeris fluuius auctæ ab Auguſto Aquitaniæ terminus, ex Strabone. Is Aquitaniam obliquo curſu ferè in orbem cingit. Æthicus: *Aquitania prouincia obliquo curſu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus eius eſt, in orbem agitur.* Adeóque Aquitaniam ab obliquis aquis Ligeris fluminis appellatam volunt Iſidorus & Papias. Ob id Ligerim & Garumnam inter maiora Aquitaniæ flumina ponit Fortunatus. *Ac poſt Moſellam Moſam, Axonam & Sequanam, Ligerim & Garomnam Aquitaniæ maxima fluenta tranſmittens, &c.* Et Tibullus vtrumque flumen Aquitanicæ expeditionis Meſſalæ teſtem laudat,

Lib. 4.

Iſid. lib. 14. Origin. c. 4. Pap. in Gl. In voc. Aquitania. In præfat. lib. 1.

Lib. 1. Eleg. 8.

Teſtis Arar, Rhodanúſque celer, magnúſque Garumna
Carnuti & flaui cærula lympha Liger.

Elauer fluuius, è radicibus Lozeræ montis Gabalorum ortus, per Aruernos decurrens Gergouiam præterfluit Cæſari, in Ligerim euoluitur, Elaris Sidonio:

Clitis, Elaris Atax, Vachalis, Ligerímque bipenni
Exciſum per fruſtra bibit.

Lib. 7. de bell. Gallico cap. 6.
Carm. 5.

vulgò *Allier.* Elauerē Melacrem dictum nos docet Greg. Tur. *Fluuij quoque Liger, Elauérque quem Melacrē vocitant: vel reliqui torrentes decurrentes in eum ita intumuerant, vt terminos quos numquam exceſſerant præterirent.* Carus fluuius per Bituriges effunditur in Ligerim. Fredegarius: *Rex Pipinus Caſtrum cui nomen eſt Argentonus in pago Bitorino à fundamento miro opere in priſtinum oppidum reparare iuſſit; Comites ſuos ibidem ad cuſtodiendum mittens, ipſum caſtrum Remiſtano ad Vvaifario reſiſtendum, cum eis medietatem pagi Bitorini vſque ad Carum conceſſit.* Virſonis oppidum Bitu-

Lib. 5. hiſt. cap. 32.

Lib.5.Phil. rigum adluit: de quo Guillelmus Brito,

Hinc etenim dextrum Sigalonica plana ſerenant.
Frugifera iucunda ſolo, latus inde ſiniſtrum
Lene fluens per prata virentia Carus amœnat
Arboribus cultiſque placens, patiénſque carinæ
Piſcibus & multis iuuat vtilitatibus ipſum.

vulgò, *le Cher.* Is apud Virſonum excipit Auaricum amnem, Gallis *Auuron*, à quo Biturica priùs Auaricum dicta. Andria, fluuiolus per Bituriges fluit. Aymoinus Floriacenſis: *Inter quos Andria deſpicabilis quidam viſu fluuiolus, ſed crebra in multiplices diſcurſus aluei ſectione, ac paludum aliquantis in locis interpoſitione ad tranſmeandum difficilis.* Lochias oppidum Turonenſis pagi adlabitur. Guillelmus Brito

Lib. 1. de Mirac.S.Bened. c. 18.

Lib.8.Phil.

Nobile caſtellum quod Lochia nomine dicunt
Endria cui magnum decus addit & vtilitatem
Ducibus irriguis hortos & prata rigando.

vulgò *Yndre.* Vigenna fluuius, Viſenna Autori vitæ S. Martialis: *Fixerunt autem tentoria, & papiliones omnes principes & Comites è diuerſis regionibus coadunati ſuper Viſennam fluuium.* Is è Lemouicibus ortus Lemouicum prætermeat, & in Ligerim ruit. G. Brito,

Phil.lib.10.

Et ſic tres vnus Ligeris, Meduana, Vigenna
Efficitur fluuius.

Hunc fluuium Clodouæus aduersùs Gothos procedẽs, vado tranſijt cum exercitu, duce ceruâ: teſtis Gregorius Turonenſis, vulgò *la Vienne.* Clanus amnis, Clenus Gregorio Turonenſi: *Non inquiſito Cleni fluminis vado.* Clitis Sidonio, vulgò *le Clain.* Pictones rigat & Vigẽnę miſcetur. Creuſia fluuius, vulgò *la Creuſe*, excepto amne Vartampa, vulgò *la Gartampe*, in Vigenna erumpit.

Lib.2. c. 37.
Lib.9. c.41.
Carm. 5.

Cap. XXII.

Aquæ ſalubres in Aquitania. Aquæ Tarbellicæ. Aquæ Bigeronum. Thermæ Oneſiæ. Aquæ Conuenarum. Aquæ calidæ in Aruernorum finibus. Aquarum calentium fontes ſacri.

Mvltis locis in Aquitania erumpunt calidæ & ſalubres aquæ veteribus notiſſimæ. In primis occurrunt Aquæ Tarbellicæ, quæ Aquis vrbi nomen dederunt, olim vſu frequentiſſimæ, hodie memoriâ nominis claræ. Ad Pyrenæum ſunt thermæ hodiéque famoſiſſimæ Bagneris, Bigeronum oppido, quem vicum Aquenſem dixere, & aliæ in agro Conuenarum quas Thermas Oneſias vocat Strabo, Aquas Lib. 4. Cõuenarum Antoninus, vulgò *les Eaux d'Encauſſe*. Auſciorum aquas laudat & Strabo, ſed earum nullum veſtigium extat, has omnes complectitur Plinius: *Emicant benignè paſsimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, ſicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo diſcernente.* Lib. 31. c. 2. In Aruernis nobiles fuerũt Aquæ calidæ, quæ cognominem vicum impoſuerunt. Sidonius Apro: *Calentes nunc te Baiæ, &* Lib. 5. ep. 14 *ſcabris cauernatim ructata pumicibus aqua ſulphuris, atque iecoroſis, ac phtiſiſcentibus lãguidis medicabilis piſcina delectat,* nomen retinent, & in Tabula Peutingeri etiam vocãtur Aquæ calidæ, *Aug. Nemeto, Aquis calidis.* in Aruernis hodie frequentantur Aquæ loci, qui dicitur Vicus. Nec ignobiles apud Cadurcos Aquæ fontis qui fluit propè vicum dictum Mié. In Narbonenſi Aquæ Sextiæ con-

Lib. 31. c. 2. ditæ propter fontem calidarum Aquarum. Idem Plinius: *Augent numerum deorum nominibus varijs, vrbéſque condunt ſicut Puteolos in Campania, Statiellas in Liguria, Sextias in Narbonenſi Prouincia.* Tungris Belgicæ decus addit, & fons ſaluberrimus, de quo Plinius: *Tungri ciuitas Galliæ fontem habet inſignem, plurimis bullis ſtillantem, ferruginei ſaporis, quod ipſum non niſi in fine potus intelligitur: purgat hic corpora, tertianas febres diſcutit, calculorúmque vitia.* Heluetiorum quæ Gallica gens eſt, ſalutares aquas memorat Tacitus: *Vaſtati agri* (Heluetiorum) *direptus longá pace in modum municipij exſtructus locus, amœno ſalubrium aquarum vſu frequens.* Huiuſmodi aquarum fontes ſacri fuere apud Ethnicos. Seneca *Magnorum fluminum capita veneramur, ſubita ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet, coluntur aquarum calentium fontes.* & Solinus de Britannia. *In quo ſpatio magna & multa flumina ſunt, fontéſque calidi, oppiparo ex ſculpti apparatu ad vſus mortalium, quibus fontibus præſul eſt Mineruæ numen.*

Eod. loc. — Lib. 1. hiſt. — Epiſt. 41. — Polyhiſtor. cap. 25.

Cap. XXIII.

Sinus Aquitanicus. Sinus Tarbellicus. littus Santonicum. Littus Saxonicum. Comes littoris Saxonici. Inſulæ ſinus Aquitanici Antros, Vliarus. Herus.

Plin. lib. 4. cap. 19. Oroſ. lib. 1. cap. 2.

AQVITANIA à Circio terminatur Oceano, qui ſinus Aquitanicus Plinio, Oroſio, Æthico, & in Tabula Peutingeri, quia ibi Oceanus ſinũ efficit: idémque ſinus quà ad Aturri amnis oſtia flectitur Tarbellicus ſinus vocatur. Lucanus ex emendatione

Ioſephi Scaligeri, Lib. 1.

----- Et ripas Aturi quem littore curuo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus ancon.

Tarbellus Oceanus Auſonio,

Tum profugum in terris per quas erumpit Aturrus Parental. 4.
Tarbellique furor perſtrepit Oceani.

Quia ſcilicet Tarbelli hunc ſinum tenent, vt ſcripſit Strabo: Quà verò ſinus iſte porrigitur in oram Santonum Oceanum Santonicum vocant. Tibullus, Lib. 4.

----- Tarbella Pyrene, Lib. 1. Eleg. 8.
Teſtis, & Oceani littora Santonici.

Santonum littus Plinio: *Tiberio principe contrà Lugdunenſis Prouinciæ littus in inſula ſimul trecentas ampliùs belluas reciprocans deſtituit Oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum littore.* Santonicum ſalum Auſonius, de oſtreis loquens. Lib. 9. c. 5. Ep. 9.

Santonico quæ tecta ſalo.

Inde Pictonicum littus, eidem Auſonio. Ead. ep.

Et quæ Pictonici legis accola littoris.

Totum illum tractum maris, & quicquid pelagi vſque ad Rheni oſtia, Saxonicum littus veteres vocarũt, quòd Saxones Pyratæ myoparonibus id infeſtum haberent: vnde præfectus illius oræ, Comes littoris Saxonici dicitur in Notitia Imperij. Oram ſinus Aquitanici prætexunt nonnullæ inſulæ, in oſtio Garumnæ fluminis fuit Antros inſula, nota P. Melæ; *In eo eſt inſula Antros nomine, quam pendere & attolli aquis increſcentibus ideò incolæ exiſtimant, quia cùm videantur editiora queis obiacet, vbi ſe fluctus impleuit, illa operit, hæc vt priùs tantum ambitur, & quòd ea, quibus antè ripæ colléſque ne cernerentur obſtiterant, tunc velut ex loco ſuperiore perſpicua ſunt.* Hæc inſula flucti- Lib. 3. c. 2.

bus hauſta & obruta, eius reliquias, & tenue veſtigium eò loci ſupereſſe opinio eſt, vbi Cordoana Turris, ſeu Pharus, cui nomen à Cordubenſibus ſeu Sarracenis, quòd his arcendis oppoſita fuerit: Sarracenos Cordubenſes, ſeu Corduanoſ vocauit deterior ætas, quòd Corduba eorum Regia eſſet: & inde Ordericus Vitalis non vno loco ſotulares Corduanos dixit, calceos cōſutos è pellibus quæ Cordubâ aduehebantur in Galliā. Vernaculi *Cordoüan*. Vliarus Inſula ſinus Aquitanici objacens Santonis. Plinius: *Et in Aquitanico ſinu Vliarus*. Inſulam venatu leporum amœnam ſignat Sidonius, cum Namatio per ludum infit: *Temperas curſibus apertis quatere campos, & inſidiari lepuſculis Olarionenſibus*. Hæc videtur eſſe inſula in quam Palladius Santonenſis Epiſcopus per dies quadrageſimę religionis ſtudio ſecedebat; de quo Gregorius Turonenſis: *Erant autem eo tempore dies quadrageſimæ ſanctæ, & Epiſcopus in inſulam maris orationis cauſa ſeceſſerat*. Oræ Pictonum proxima Herus, vel Herio inſula. Ea eſt, in qua D. Philibertus cœnobiū locauit ope Anſoaldi Pictauienſis Epiſcopi. Autor eius vitæ apud Surium, *In maris inſula Herio Cœnobium conſtruxerunt, Anſoaldus ope & liberalitate, Philibertus religione, opere, doctrina & monachorum frequentia*. Eracina dicitur Gregorio Turonenſi; ſic enim reſtituendum pro Cracina illo loco: *Eracina Pictauenſis inſula vocitatur in qua à fiſcalis vinitoris ſeruo Leocadio nomine naſcitur*. Poſteriores Reacum vocitarunt, quòd rei in eam pœnæ causâ deportarentur, vulgò *l'Iſle de Ré*.

Lib. 5. hiſt. v. Theodul. lib. 1. Carm.

Lib. 4. c 19.

Lib. 8. ep. 6.

Lib. 8. c. 43.

Tom. 4. Auguſt. 20. Vſuardus in Martyrol. eod. die.

Lib. 5. hiſt. cap. 48.

Finis libri primi.

RERVM AQVITANICARVM LIBER SECVNDVS.

Cap. I.

Aquitaniæ dotes. Fecunditas, & amœnitas, Lemanes laus. Pictonum agri. Vuæ Bituricæ. Vinum Albigenſe. Vinum Cadurcum. Vinum Aruernum. Opes ſyrtium, quas Landas vocant, pix & reſina.

HACTENVS Aquitaniæ Chorographiam illuſtrauimus quâ diligentiâ potuimus, nunc eiuſdem dotes, & cetera memorabilia deſcribere conuenit. Aquitania vbertate & amœnitate ſoli, reliquas Galliarum prouincias facilè ſuperat, adeóque his dotibus ſecum ipſa certare videtur, vt medullam Galliarum, vber fœcunditatis, & imaginem paradiſi vocet Saluianus: *Nemini dubium eſt Aquitanos, ac Nouempopulos medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fecunditatis habuiſſe, nec ſolùm fecunditatis; ſed quæ præponi interdum fecunditati ſolent iocunditatis, voluptatis, pulchri-* Lib. 7. de gubernat. Dei.

tudinis, adeò illic omnis admodùm regio, aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut diſtincta culturis, aut conſita pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus, aut crinita meſſibus fuit; vt verè poſſeſſores, ac Domini terræ illius, non tam ſoli iſtius portionem, quàm paradiſi imaginem poſſediſſe videantur. Et Harigerus Abbas: *Eſt autem Aquitania riuulis & fluminibus piſcoſa, glebis terræ pinguiſſima, vineis nectarea, nemoribus conſita, fructibus opulenta, paſcuis pecorum ſufficientiſſima, auri & argenti, & ceterorum metallorum copijs referta, nauium & vectigalium commeatibus quæſtuoſa, ſed voluptatum omnium præ cunctis prouincijs luxurie fracta.* Nec ſibi ſolùm Aquitania abundat, ſed & Hiſpaniæ, aliiſque prouincijs annonæ copiã miniſtrat. Cantabros ex Aquitania annonam petere ſolitos teſtis Strabo: προσελάμβανε δὲ καὶ ἁλῶν σπανὶς καὶ σίτου, ἐπεσιτίζοντο δὲ ἐκ τῆς Ἀκυϊτανίας χαλεπῶς διὰ τὰς δυσχωρίας: *accedebat enim ſalis & frumenti inopia, cùm ob locorum difficultatem ex Aquitania ægrè commeatum afferrent.* Et Iulianum tum præfectum Galliarum in expeditione aduersùm Alemannos commeatu Aquitanico vſum, nec ante in hoſtem proceſſiſſe, quàm annonâ ex Aquitania aducheretur autor eſt Ammianus: *At Cæſar hyemem apud Pariſios agens, Alemannos præuenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in vnum coactos, ſed ad inſaniam poſt Argentoratum audaces omnes & ſæuos, operiénſque Iulium menſem, vnde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutiùs angebatur; nec enim egredi poterat, antequàm ex Aquitania æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus, & pruinis veheretur annona.* Hinc Africâ Honorio ereptâ à Gildone Comite Africæ, ac per hoc vrbe deſtituta ſolatio annonæ, quæ ex Africa ſubuehi ſolebat, frumentum quæſitum ex

In vit. S. Remacli c. 48. Idē Notger. in vit. eius apud Sur. tom. 5. Sept. 31.

Lib. 3.

Lib. 17.

Galliâ, maximè ex Narbonenſi, & Aquitania. Claudianus, vbi Romam fingit loquentem, In Eutrop. lib. 1.

Inuectæ Rhodani Tyberina per oſtia claſſes,
Cyniphijſque ferax Araris ſucceſſit ariſtis
Teutonicus vomer, Pyreneique iuuenci
Sudauêre mihi.

Idémque alio loco. Lib. 2. de laud. ſtilic.

Nec priùs auditus Rhodanus iam donat ariſtas,
Vt mihi vel Maſſyla Ceres, vel Gallica proſit
Fertilitas.

Sed & quò magis Hiſpaniæ intelligant ſe Galliâ carere non poſſe, Narbonenſis frumentum ſuppeditauit in ſubſidium belli Hiſpanici, quod cum Sertorio à Pompeio gerebatur. M. Tullius: *Huic prouinciæ quæ ex hac gentium varietate conſtaret, M. Fonteius præfuit, qui erant hoſtes, ſubegit, qui proximi fuerant, eos ex ijs agris, quibus erant multati decedere coëgit: ceteris qui idcircò magnis ſæpè erant bellis ſuperati, vt ſemper populo Romano parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum populo Romano gerebantur, magnas pecunias ad eorum ſtipendium, maximũ frumenti numerum ad Hiſpanienſe bellum tolerandum imperauit.* Inter Aquitanas gentes Aruernia inferior, quę vulgò *Limagne*, vbertatis & amœnitatis laude celebratur. Sidonius Apro: *Taceo territorij peculiarem iocunditatem, taceo illud æquor agrorum, in quo ſine periculo quæſtuoſæ fluctuãt in ſegetibus vndæ, quod induſtriùs quiſque quò plus frequentat, hoc minùs naufragat, viatoribus molle, fructuoſum aratoribus, venatoribus voluptuoſum, quod montium cingunt dorſa paſcuis, latera vinetis, terrena villis, ſaxoſa caſtellis, opaca luſtris, aperta culturis, concaua fontibus, abrupta fluminibus, quod denique huiuſmodi eſt, vt ſemel viſum aduenis multis patriæ*

Pro Fonteio

Lib. 4. ep. 21

obliuionem perſuadeat. Gregorius Turonenſis : *Dicere* Lib. 3. hiſt. cap. 9. *enim erat ſolitus Rex* (Childebertus) *velim vmquam Aruernam Lemanem, quæ tantæ iocunditatis gratiâ reſulgere dicitur, oculis cernere.* Idémque Turonenſis : *&* Lib. 1. de Mirac. c. 84. *ſicut Lemane veſtitum ſegetibus, nudum habetur à ſiluis.* Et In Panegyr. Petri vener. Petrus Pictauienſis,

Hunc Cluniace tibi tellus Aruernica miſit,
Qua nihil vberius Gallia noſtra tenet.

Vbertatis laude & Pictonicum agrum commendat Paulinus ad Auſonium.

Vel quia Pictonicis tibi fertile rus viret aruis.

Mirêris Pictones calce agros ſuos fecundaſſe : teſtem Lib. 17. c. 8. habeo Plinium : *Hedui & Pictones calce vberrimos fecere agros, quæ ſanè & vineis & oleis vtiliſſima reperitur.* Aquitania præcipuè ferax ſegetum & Panici, quod eſt fru- Lib. 18. c. 11 menti genus. Plinius : *Panico Galliæ quædam, præcipuè Aquitania vtitur.* Eadem vineis paſſim exculta eſt, & vino nobiliſſimo abundat. Romanis notæ fuêre vuæ Bituricæ ſeu Burdegalenſes, & inde in Italiam tranſlatæ. De re ruſti. lib. 3. cap. 2. Columella : *Poſſunt tamen etiam ſecundæ notæ vites prouentu & vbertate commendari, qualis eſt Biturica, qualis Baſilica.* & alio loco : *Vnam etiam præcocem vitem, ante hoc tempus incognitam in Græca conſuetudine Dracontion vocitari comperimus, quæ fecunditate, iocunditateue Arcelacæ, Baſilicæque,* Idem lib. 3. cap. 9. *& Bituricæ comparari poſſit.* & alio loco : *Nec incredibilis debet in Aminæis hæc fecunditas videri, quas plerumque ſolas antiqui nouerant, niſi putamus ea quæ nuper ac modò planè longinquis regionibus accerſita notitiæ noſtræ ſunt tradita Bi-* Idem lib. 3. cap. 21. *turici generis, aut Baſilici vineta eos coluiſſe.* Et rursùs alio Lib. 14. c. 2. loco : *Bituricæ fructibus opimæ.* Et Plinius : *Aliquando tamen cæli, aut ſoli opera non fallunt vetuſtatem ſicuti Fecenia*

& cum ea florens Biturica. & poſt hos Iſidorus: *Biturica, à regione nomen ſortita eſt, turbines & pluuias, & calores fortiſſimè ſuſtinens, nec in macra terra deficiens*, vulgò *vin de Graue.* Hinc Burdegalam Baccho inſignem iactat Auſonius, Lib. 17. Ori. cap. 5. In Burdegala.

O Patriam inſignem Baccho, fluuiiſque, viriſque.

& idem de oſtreis Burdigalenſibus loquens, Ep. 9.

Non laudata minùs noſtri quàm gloria vini.

idémque alio loco, In Moſella.

Sic mea flauentem pingunt vineta Garumnam.

Etiam Albigenſe vinum antiquæ laudis tenax in hunc diem, olim menſæ Regum vectigale, donec Ludouicus Pius Albigenſibus id tributi genus remiſit. Aymoinus: Lib. 5. c. 3. *Quo tempore Albigenſes tributo quo in dando vino & annonâ grauabantur ſua liberalitate releuauit.* Nec præteribo vinū Cadurcum, quod iam olim celebre fuit, decem huiuſce amphoris dono acceptis, Paulus Virdunenſis Antiſtes Deſiderio Cadurcenſi Epiſcopo impenſas gratias egit per epiſtolam, quæ inter Deſiderij epiſtolas cenſetur apud Caniſium. *Præterea*, inquit, *multiplices dominationi veſtræ agimus gratias de Eulogijs ſanctis, de falerno nobili, nec vaſculis decem, quæ nobis tanti habuiſtis dirigere ſuperexcreuit quidem & ſuperabundauit benedictio largitatis veſtræ; adeò vt dum nos vnam falerni amphoram depoſcimus, vos eminentia vaſa, & vt vſitatiùs dicam, Tunnas decem elegantiſſimi falerni tanti habuiſtis dirigere.* Aruernæ viti nec defuit ſua laus, quæ iam exoleuit. Plinius: *Iam inuenta vitis per ſe in vino picem reſipiens, Viennenſem agrum nobilitans, Aruerno, Secanoque, & Heluico generibus non pridem illuſtrata.* Denique vniuerſa fere Aquitania ſegetum & vitium prouentu luxuriat, vix aliud ſterile & incultum ſolum, Tom. 5. Antiq. lect. Lib. 14. c. 1.

quàm quod ad littus Oceani, & tractus ille Syrtium
Lib. 4. quas Landas vocant, qui arenoſus eſt. Strabo: ἔστι δὲ μὲν παρωκεανῖτις τῶν Ἀκυϊτανῶν ἀμμώδης ἡ πλείστη καὶ λεπτὴ κέγχρῳ τρέφουσα τοῖς δὲ ἄλλοις καρποῖς ἀφορωτέρα: *Aquitaniæ ſolum quod eſt ad littus Oceani, maiore ſui parte arenoſum eſt, & tenue, milio alens, reliquarum frugum minus ferax.* Hoc tamen ſolum ſuis opibus non caret, apibus gaudet, vnde cera in cenſu eſt, & arboribus quæ picem & reſinam ferunt. Auſonius ad Theonem Me-
Epiſt. 5. dulinum Poëtam.

Mercatúſne agitas leuiore numiſmate captans
Inſanis quod mox pretijs grauis auctio vendat,
Albentiſque ſeui globulos, & pinguia ceræ
Pondera, Naryciámque picem, ſciſſámque papyrum
Fumantéſque olidum paganica lumina tædas.

Lib. 1. c. 93. Et de hac parte Galliarum intelligendus locus Dioſcoridis: γίνεται δὲ ῥητίνη ὑγρὰ πιτυίνη, καὶ πευκίνη κομιζόμεναι ἀπὸ γαλλίας καὶ τυῤῥηνίας. *Naſcitur & liquida reſina è pinu & picea, quæ ex Gallia & Hetruria aduehi ſolet.*

Cap. II.

Gallia paſcuis & pecore abundans. Caſeus Gabalicus Equi Gallici, Aquitanici, Arelatenſes, Aquitania equitatu pollens. Abſinthium Santonicum. Perna Cantabrica. Salmo Aquitanicus. Lapurdenſes locuſtæ, Garumnici Mugiles. Oſtrea Medulica, Burdegalenſia. Succinum Aquitanicum.

Gallia vniuerſa diues pabulo & pecore. Horatius Lib. 3. Car.

Nec pinguia Gallicis
Creſcunt vellera paſcuis.

In Paneg. Maiorian.

Sidonius

Arcas equos, Epirus equas, pecuaria Gallus.

Pro Fōteio.

Hinc Marc. Tullius, cùm teſtes poſcit aduersùs Fonteium Prætorem Galliæ Narbonenſis repetundarum reum, pecuarios deſignat. *Vnum,* inquit, *ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producant, verè accuſatū eſſe concedam.* Aquitania inprimis pecore abundat & lactis copiâ. Romæ laudatus caſeus Lezoræ montis Gabalum. Plinius: Lib. 11. c. 42 *Laus caſeo Romæ, vbi omnium gentium bona cominùs iudicantur è prouincijs Nemauſienſi, præcipua Leſuræ, Gabalicique pagis, ſed breuis ac muſtea tantùm commendatio.* Caſeum Lib. 12. epigr. 32. Toloſatum laudat Martialis,

Nec quadra deerat caſei Toloſatis.

Sed veriùs dixeris Aquitanicum; nam caſeus qui hodiéque venit Toloſæ, prouenit ex imo Pyrenæo, &

Benarnenſi aut Bigerrico pago, & ager Toloſanus ſegete quàm paſcuis cultior. Gallia vt pabuli fœnora proſequamur, nobiles & generoſos gignit equos. In Claudio. Trebellius Pollio : *Quid equarum, quas fama nobilitat Celticarum.* & Apuleius :*equis etiam Theſſalicis, & alijs* Lib. 10. Metamorp. *iumentis Gallicanis, quibus generoſa ſoboles perhibet pretioſam dignitatem.* Aquitania præcipuè præſtantes & regios fert equos, è Vaſconia & Aruernia lecti feruntur equi qui Vvillelmo Anglorum Regi ſæpiùs dono mittebantur à principibus noſtris. De geſtis Guillielmi R. Anglor. Vvillelmus Pictauienſis : *De Vaſconia & Aruernia potentes ei tranſmittebant, vel adducebant equos, qui nominibus proprijs vulgò ſunt nobilitati, feroces & in orbem agi doctos.* Vaſconum equos memorat Monſtreletius. Vol. 1. c. 61. *En outre eſtoient venus au mandement du Duc d'Orleans en cette armée grand' quantité de Lombards & Gaſcons, leſquels auoient leurs cheuaux terribles, & accouſtumez de virer en courant; que ce point n'auoient accouſtumé les François, Picards, Flamans, Brabançons de voir, & pour ce leur ſembloit eſtre grand merueille.* In pretio ſunt & Lemouicenſes equi, ex his vnum tranſmiſit Ruricius Epiſcopus Lemouicenſis Sedato Nemauſenſi Epiſcopo, vt Lib. 1. ep. 34 patet ex ipſius epiſtola. Et ne Narbonenſi Prouinciæ ſuum decus tollam, Circenſium palmas tulère Arelatenſes equi. Id genus equos depoſcit Symmachus ab amico in honorem ludorum, quos editurus erat pro filij prætura : *Præterea adiumentum meis oro decernas ad* Lib. 9. c. 19. *equorum coëmptionem, ſi quos in Arelatenſi vrbe curſu, & genere præſtantes meorum cura repererit.* Vtraque ſanè prouincia Narbonenſis, & Aquitanica, equitatu adeò valuit, vt Romani eo vſi ſint grauioribus in expeditionibus. De Narbonenſi teſtatur M. Tullius loco ſupra adducto.

adducto. De Aquitania variæ inſcriptiones apud Gruterum PRÆF. COH. I. AQVITANOR. EQVIT. PRÆF. COH. DVAR. SECVNDÆ. AQVITAN. & PRÆF. COHORT. PRIMÆ BITVRICVM. Et in Notitia Imperij, *Tribunus cohortis Nouempopulanæ Lapurdo.* Inde Aquitaniam ab equis quibus abundat; quaſi Equitaniam dici tentauit Geruaſius Tiſlesberienſis. Equitatus robore Sontiates populos Aquitaniæ commendat ipſe Cæſar: *Cuius aduentu cognito Sontiates magnis copijs, equitatuque, quo plurimum valebant, in itinere agmen noſtrum adorti.* Eâdem laude præſtant Aruerni. Sidonius

Pro Fonteio. p. 534. p. 480. Lib. Otior. Imperial. In Panegyr. Auit.

Hanc Aruerne colens nulli pede cedis in armis,
Quoſuis vincis equo.

Imò & Galliam vniuerſam equitatu pollere præter Cæſarem & alios, teſtis Manilius, cùm Galliam ſignat prætentis, ita vocant equites exploratores.

Lib. 4.

Gallia prætentis, Hiſpania maxima bellis.

Aquitania etiam ſuillo pecore ſcatet. Laudatiſſimæ totâ Galliâ pernæ Baionenſes, veteribus pernæ Cantabricæ, quarum meminit Strabo: παρ' οἷς πέρναι διάφοροι συντίθενται ταῖς κανθαβρικαῖς ἐνάμιλλοι: *Apud hos* id eſt Ceretanos *pernæ conficiuntur præſtantes, Cantabricis non cedentes*, quem locum exſcripſit Atheneus. Nec Cerere, & Baccho, pabulo & pecore, Aquitania ſolùm cenſetur; ſed & certantibus in ſe naturæ ſtudijs pulcherrimam meſſem addit, ſalubrium herbarum copiam. Inter alias fertur Abſinthium Santonicum, quòd apud Santones creſcat. Plinius: *Abſinthij genera ſunt plura; Santonicum appellatur à Galliæ ciuitate.* Dioſcorides: ἔστι δὲ καὶ τρίτον εἶδος ἀψινθίου γινομένου ἐν τῇ κατὰ τὰς ἄλπεις γαλατίᾳ πλεῖστον, ὃ ἐπιχωρίως σαντόνιον

Lib. 3. Lib. 14. c. 21 Lib. 27. c. 4. Lib. 3. c. 28.

καλȣ̃σιν ἐπωνύμως τῇ γλυνώσι αὐτὸ σαρδονίδι χώρᾳ. *Tertium genus Abſinthio aſſignatur, quo Gallia Alpibus finitima ſcatet, id patrio nomine Santonicum vocant regionis in qua naſcitur cognomento.* Santonica herba Columellæ, Lib 6. c.25. & Marcello. Santonica virga Martiali.

Lib.de Medicam c.28.

Lib. 9.ep.96 *Santonica medicata dedit mihi Procula virga.*

Nunc age, Aquitaniæ opes fluminum & maris ſinu ſepoſitas ſcrutemur. Aquitaniæ flumina piſce abundant, etiam Salmone, qui marinis omnibus lautior. Plinius: Lib. 8. c.17. *In Aquitania Salmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur.* Aturri fluminis piſcem, Garumnæ Mugiles celebrat Sidonius ad Trigetium: *Hic Atturricus piſcis, Garumnicis* Lib.8.ep.12. *mugilibus inſultet*, in ora Lapurdenſi, id eſt Baionenſi, in quæſtu eſt captura locuſtarum, quæ eſt cancri marini Eod. loc. genus. Sidonius: *Hic ad copias Lapurdenſium locuſtarum cedat vilium turba cancrorum.* Baianis certant oſtrea Medulica & Burdigalenſia. Auſonius Theoni.

Ep. 7.

Oſtrea Baianis certantia quæ Medulorum
Dulcibus in ſtagnis reflui maris æſtus opimat.
Sed mihi præ cunctis dulciſſima quæ Medulorum
Educat Oceanus quæ Burdigalenſia nomen
Vſque ad Cæſareas tulit admiratio menſas.

Lib. 8.ep.12 Medullicam ſupellectilē vocat Sidonius ad Trigetium: *Veni cum mediterraneo inſtructu, ad debellandos ſubiugandoſque iſtos Medullicæ ſupellectilis epulones.* Quo in pretio fuerint oſtrea Burdigalenſia indicio fuerunt piſcinæ apud eos refertæ oſtreis; quorum delicijs Sidonius Trigetium prouocat, vt Burdegalam veniat: *Vt te magnis flagitatum precibus, paruis ſeparatum ſpatijs, multis expectatum diebus, attrahere Burdegalam non poteſtates, non*

amicitiæ, non opima viuarijs oſtrea queant. Accedunt ſed longo interuallo oſtrea Sanctonici & Pictonici littoris. Auſonius, Ep. 9.

Proxima ſint quæuis, ſed longè proxima multo
--- - Ex interuallo.
Santonico quæ tecta ſalo, quæ nota Genonis
Aut Eborum miſſus pelago quæ protegit amnis
Sunt & Aremorici qui laudent oſtrea Ponti
Et quæ Pictonici legit accola littoris,

In ora ſinus Aquitanici legitur Electrum ſiue Succinum, quod accedente maris æſtu in littus eijcitur. Plinius: *Theophraſtus Oceano id exæſtuante, ad Pyrenæi promontorium eijci, quod & Xenocrates credidit qui de ijs nuperrimè ſcripſit.* Oceani accolæ bonam rem appellant. In oram maris Germanici exundat & ſuccinum quod Germanis gleſſum vocatur. Teſtes Plinius & Tacitus. Fuerunt & Græci qui prodidere flumen quoddam in Gallia electrum fundere. Dio Chryſoſt. τί δαὶ χρὴ περὶ κελτῶν λέγειν ὅπου φασὶ ποταμόν τινα καταφέρειν τὸ ἤλεκτρον: *quid autem opus eſt de Celtis dicere, ibi aiunt flumen quoddam deferre electrum.*

Lib. 37. c. 2.

Plin. lib. 37. cap. 3. Taci. de moribus German.

Orat. 191.

CAP. III.

Pallia Aquitanica. Bigerrica veſtis. Santonicus Cucullus. Linificium apud Cadurços, Rutenos, Bituriges. Aurifodinæ apud Tarbellos. Argentifodinæ apud Rutenos & Gabalos. Aurifer Tarnis. Ferrariæ Biturica. Marmor Aquitanicum.

AQVITANIA pecoris, atque adeò lanitij ferax, & veſtificij ſtudioſa: quo in honore fuerit veſtis Aquitanica teſtatus Gregorius I. P. cùm Eulogio Epiſcopo Alexandrino pallia Aquitanica eulogiæ nomine miſſitauit: *Paruulam verò*, inquit, *benedictionem de amatoris veſtri Sancti Petri Eccleſia ſex minora Aquitanica pallia & duo oraria tranſmiſi.* Pretio vilior, ſed antiquitate celebris Bigerrica veſtis villoſa, qua Bigerones vtuntur. Paulinus ad Auſonium,

Lib. 6. ep. 201.

Epiſt. 2.

Dignáque pellitis habitas deſerta Bigerris.

Dial. 2. c. 1. Vnde huiuſmodi veſti Bigerricæ nomen. Sulpicius Seuerus: *A proximis tabernis Bigerrigam veſtem, breuémque atque hiſpidam quinque comparatam argenteis rapit.* & Fortunatus,

Lib. 3. c. 1. de Sancti Martini vita.

Induitur Sanctus hirſuta Bigerrica palla.

& Gloſſarium vetus. *Bigerra veſtis gruſſa, id eſt vellata.* Romanis vſu notus Santonicus cucullus, tegumentum capitis, quo noctu vtebantur. Iuuenalis,

Satyr. 8.

------ *Quo te nocturnus adulter*

Tempora Santonico velas adoperta cucullo.

Bardocucullum vocat Martialis. Lib. 14. ep. 128.

Gallia Santonico veſtit te Bardocucullo.

Linificio plurimum floruêre Cadurci, Ruteni, Bituriges. Plinius: *Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges vltimíque hominum exiſtimati Morini, imò verò Galliæ vniuerſæ vela texũt.* & paulò pòſt. *Sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum.* de Cadurcis teſtis etiam Strabo: παρὰ δὲ τοῖς Καδούρκοις λινουργία, *apud Cadurcos linificium*, vnde Cadurcum vocarunt quoddam cuculli genus, aut tentorium, quod haud dubiè texebatur apud Cadurcos. Vetus interpres Iuuenalis in illud, *Niueíque Cadurci. Cadurcum quidam cucullum dicunt candidum propter hiemes, & niues comparatum, alij tabernaculum, aut tentorium, quibus merces ſuas protegere conſueuerunt.* Nec his contenta Aquitania cæcas opes ſuo ſinu premit, aurum, argentum, & ferrum. Sciens prætereo quod aiunt Pyrenæum auro, argentóve fluxiſſe, cùm caſu, aut à paſtoribus iniecto igne deflagraſſet; ſed apud Tarbellos, qui Pyrenæum attingunt aurifodinas etiam inuenio. Strabo: ἔχουσι δὲ Lib. 4. Ταρβέλλοι τὸν κόλπον παρ᾽ οἷς ἐστι τὰ χρύσεια σπουδαιότατα πάντων, ἐν γὰρ βόθροις ὀρυχθεῖσιν ἐπὶ μικρὸν εὑρίσκονται, καὶ χειροπληθεῖς χρυσίου πλάκες ἔσθ᾽ ὅτε μικρᾶς ἀποκαθάρσεως δεόμεναι· τὸ δὲ λοιπὸν ψῆγμα ἐστὶ καὶ βῶλοι, καὶ αὗται κατεργασίαν οὐ πολλὴν ἔχουσαι: *Tarbelli hunc ſinum tenent, apud quos optima ſunt auri metalla, in foſſis enim non altè actis inueniũtur auri laminæ, manuum aliquando exiguâ indigentes purgatione, reliquum ramenta & glebæ ſunt, ipſæ quoque non multum operis deſiderantes.* Apud Rutenos & Gabalos etiam Argentifodinæ.

Lib. 4. Strabo: *παρὰ δὲ τοῖς ρυτηνοῖς ἀργύρεια, ἔχουσι δὲ ἀργύρεια καὶ οἱ γάβαλεις: Argēti metalla Ruteni habent & Gabales*: Auri metalla & apud Gabalos eſſe indicio eſt, quòd Tarnis è Gabalis ortus ramenta auri deuehit, vn-
In Moſella de Auriferum Tarnem vocat Auſonius. Apud Petroco-
lib. 4. rios & Bituriges celebres Ferrariæ. Strabo: *παρὰ μὲν οὖν τοῖς πετροκορίοις σιδηρουργεῖα, ἐστιν ἀστεῖα καὶ τοῖς κούβοις βιτούριξι: apud Petrocorios & Bituriges Cubos ferri ſunt præclara metalla.* Bituricas ferrarias celebrat ipſe Cæſar, & inde indigenas cuniculorum agendorum peritiſſimos
Lib. 7. de Bell. Gall. cap. 5. tradit, loquens de obſidione Auarici. *Et aggerem cuniculis ſubuehebant eò ſcientiùs, quòd apud eos magnæ ſunt ferrariæ, atque omne genus cuniculorum notum atque vſitatum eſt.* Et
Itiner. lib. 1. Rutilius Numatianus

Occurrit chalybum memorabilis vlna metallis,
Qua nihil vberius Norica gleba tulit:
Non Biturix largo potiùs ſtrictura camino
Nec quæ Sardonio ceſpite maſſa fluit.

Denique quàm metallis abundet Aquitania teſtis ipſe Cæſar, quo loco deſcribit obſidionem Sottiatum oppidi, cùm Aquitanos cuniculorum agendorum peritiſſimos ait ob metallorum copiam: *Cuniculis*, inquit,
Lib. 3. de Bell. Gall. cap. 5. *ad aggerem, vineáſque factis, cuius rei ſunt lōgè peritiſſimi Aquitani propterea quòd multis locis apud eosærariæ ſecturæ.* Hâc artis laude Aquitanos ſuo æuo Ibericis metallis eruen-
Lib. 33. c. 6. dis dediſſe operā teſtis eſt. Plinius: *Mirū adhuc per Hiſpanias ab Hannibale olim inchoatos puteos durare ſua ab inuentoribus nomina habentes ex quis Bebelo appellatur hodiéque, qui* CCC. *pondo Hānibali sūminiſtrant in dies, ac mille quingentos iam paſſus cauato monte per quod ſpatium Aquitani ſtantes diebus, noctibúſque egerunt aquas lucernarum menſurâ, am-*

némque faciunt. Metalla ſubit marmor, quod & inter metalla cenſetur, nam in Aquitania maximè in Pyrenæo, & in agro Conuenarum cæditur precioſiſſimum marmor, quod Aquitanici nomine audijt. Sidonius ad Heſperium; *Huic eſt porticus applicata triplex fulmentis Aquitanicis ſuperba.* Et Anaſtaſius: *In medio cancellis æreis, & columnis, cum faſtigijs, & epiſtylijs vndique ornatum ex muſiuo, & columnis Aquitanicis & tripolitis & porphyreticis.* Lib. 2. ep. 2 In Hilar. P.

Cap. IIII.

Aquitanorum ingenium moréſque. Aquitani bellicoſi. Aquitani facundi. Aquitani Græci origine iactantur. Studia florent apud Aruernos. Scholæ Burdegalenſes. Schola Cadurcorum.

NEc ſatis eſt Aquitaniæ dotes, ſolo, ſalóque noſſe; nunc popularium ingenium, moréſque, & alia inſignia ſcrutari iuuat. Aquitani à reliquis Gallis diſcrepant, non linguâ modò, ſed & ſpecie corporis, & moribus, & Reipublicæ adminiſtrandæ ratione. Cæſar: *Gallia eſt omnis diuiſa in partes tres, quarum vnam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam qui ipſorum linguâ; Celtæ, noſtrâ Galli appellantur. Hi omnes lingua, inſtitutis, legibus inter ſe differunt.* & Strabo: οἱ Ἀκυϊτανοὶ διαφέρουσι τοῦ γαλατικοῦ φύλου κατά τε τὰς τῶν σωμάτων κατασκευὰς καὶ κατὰ τὴν γλῶτταν, ἐοίκασι δὲ μᾶλλον ἴβηρσιν: *Aquitani à reliquis Gallis tum corporum conſtitutione, cum linguâ differunt, magiſquè ſunt Hiſpanorum ſimiles.* In hoc certè Aquitani cum ce- Lib. 1. de Bell. Gall.

teris Gallis omnino conueniunt, quòd armis æquè ſtrenui & fortitudine haud impares, etiam ipſius Cæſaris iudicio, qui eorum operâ vſus eſt in bello ciuili aduersùs Afranium & Petreium legatos Pompeij in

Lib. 1. de Bell. Ciuil. Hiſpania: *Cæſar*, inquit de ſe, *legiones in Hiſpaniam præmiſerat, ad* VI. *millia auxilia peditum, equitum* III. *millia, quæ omnibus ſuperioribus bellis habuerat, & parem ex Gallia numerum, quem ipſe parauerat, nominatim ex omnibus ciuitatibus, nobiliſſimo & fortiſſimo quoque euocato, hinc optimi generis hominum ex Aquitanis, montaniſque qui Galliam Prouinciam attingunt.* Vnde meritò queramur iniquius de Aquitanis iudicium latum à Marcellino homine Græ-

Lib. 15. culo, qui eos peregrinis delicijs eneruatos tradidit: *Horum omnium apud veteres Belgæ dicebantur eſſe fortiſſimi, ea propter quòd ab humaniore cultu longè diſcreti, nec aduentitiis effeminati deliciis, diu cum Transrhenanis certauere Germanis; Aquitani enim ad quorum littora, vt proxima placidáque merces aduentitiæ conuehuntur, moribus ad mollitiem lapſis facilè in ditionem venere Romanam:* etiam multis pòſt ſeculis Aquitani vtcumque moribus lapſi, bellicæ fortitudinis

In vit. S. Remacl. c. 48. laudem non amiſere. Harigerus Abbas: *Eſt autem Aquitania voluptatum omnium præ cũctis prouincijs luxuriæ fracta, ac viris efferatos mores habẽtibus, bellicoſa pariter & inquieta.* Et ſi Aquitanos hodie æſtimes, omnium gentium fortiſſimi, & hoſtium Galliæ terror. Nec ſolùm armis, ſed etiam pacis artibus & litteris Aquitani in primis floruere.

Lib. 9. ep. 83 Symmachus: *Fatendum tibi eſt amice Gallicanæ facundiæ hauſtus requiro, non quòd his ſeptem montibus eloquentia Latiaris exceſſit, ſed quia præcepta Rhetoricæ pectori meo ſenex olim Garundæ* (lege Garumnæ) *alumnus immulſit, eſt mihi cum ſcholis veſtris per doctorem iuſtæ cognatio, quicquid in me*

eſt,

eſt, quod ſcio quàm ſit exiguum cœlo tuo debeo. & Seuerus vbi Gallum inducit Poſthumianum Aquitanum affantem: *Sed dum cogito*, inquit, *me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat veſtras nimium vrbanas aures ſermo ruſticior; audietis me tamen vt burdonicum hominem, nihil cum ſucco, aut cothurno loquentem.* Nec ſoli genio, ſed Rhetorum arti, & origini, eloquentiæ ſtudium in Aquitanis acceptum refert Hieronymus, quòd origine Græcos ſe iactarent. *Itaque non mirum eſt ſtultos, & ad intelligentiam tardiores Gallatas appellatos, cùm & Hilarius Latinæ eloquentiæ Rhodanus, Gallus ipſe, & Pictauis genitus, in hymnorum carmine Gallos indociles vocet, & quòd nunc Oratorum fertiles ſunt, non tam ad regionis diligentiam, quàm ad Rhetorum clamorem pertinet, maximè cùm Aquitania Græcâ ſe iactet origine, & Galatæ non de illa parte terrarum, ſed de ferocioribus Gallis ſint profecti.* Etiam infelici Normanorum æuo, extincto litterarum nomine in Gallia, ſola Aquitania barbariem neſcijt. Abbo Floriacenſis.

Dialog.1.de virt.Monac. Orient.c.10

Lib. 2. in ep. ad Gala.

Francigeni approperant alta cum fronte ſuperbi.
Calliditate, venis, aciéque Aquitania linguæ.

Lib. de obſid. vrb. Pariſiac.

Apud Aruernos maximè eloquentiæ & litterarum ſtudia claruerunt. Sidonius Ecdicio; *Mitto iſtic ob gratiam pueritiæ tuæ, vndique gentium confluxiſſe ſtudia litterarum, tuæque perſonæ quondam debitum, quòd ſermonis Celtici ſquammam depoſitura nobilitas nunc oratorio ſtylo, nunc etiam camœnalibus modis imbuebatur.* & idem Aſpro: *Hic te imbuendum liberalibus diſciplinis Grammatici, Rhetoriſque florentia ſtudia monitu certante fouerunt, vnde tu non tam mediocriter inſtitutus exiſti, vt tibi liceat Aruernos vel propter litteras non amare.* Quid Schola Burdegalenſis, nónne celeberrima fuit altrix ſtudiorum? Auſonius.

Lib.3.ep.3.

Lib.4.ep.21.

In Rhetor. Burdegal.

Adſerat vſque licèt Fabium Calagurris alumnum,
Non ſit Burdegalæ dum cathedra inferior,
Mille foro dedit hæc iuuenes, bis mille ſenatus
Adiecit numero, purpureiſque togis.

Quot profeſſores ex hac ſchola prodierunt, qui pulcherrima fuere Auſonio carminum argumenta? Nec Gallis ſolùm frequentatam inuenio, ſed & Romanis, qui eò ſtudiorum gratiâ ſecedebant, teſtis ipſe Symmachus, qui Rhetoris Garumnæ alumni ſe auditorem, & quicquid in ſe eſt huic cœlo ſe debere profitetur, quo Rhetore, non alium quàm Burdegalenſem intelligas. Nec ſuâ laude caruit Schola Cadurcorum, quæ vel eò memoranda, quòd Exuperius Rhetor Toloſanus dimiſſis faſcibus abiectâ patriâ cathedrâ hanc amplexus eſt, ibíque conſenuit, autore Auſonio,

In Profeſſ. carm. 18.

Decedens placidos mores, tranquilláque vitæ
Tempora, prædiues finiſti ſede Cadurcâ.

Aquitani, inquam, belli & pacis ſtudiis illuſtres, ſed non leuis his laudis acceſſio ingenuis & candidis è moribus.

In Moſella. Auſonius,

Gallorum extremos inter, celsámque Pyrenen
Temperat ingenuos, quà læta Aquitania mores.

Aquitani etiam vt eorum cultum corporis, animíque ſectemur, veſte mundi & compti, etiam in tenuiori fortuna. Ammianus: *Terſi tamen*, inquit, *pari diligentiâ cuncti & mundi, nec in tractibus illis, maximéque apud Aquitaniam poterit videri vel fœmina, licèt perquàm pauper, vt alibi fruſtis ſqualere pannorum.* Iidem lautiſſimi, mundiſſimíque in epulis, vt toralibus & mappis lineis, & laticlauijs diſcumberent. Idem Ammianus: *Tunc illud apud*

[illegible]ib. 15.

Lib. 26.

Aquitanos euenit, quod latior fama vulgarat : Veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundum, qualia ſunt in ijs regionibus plurima, cùm vidiſſet linteorum toralium par, duos clauos ita latiſſimos, vt ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohærerent, menſámque operimentis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens intrinſecus ſtructuram omnem vt amictus adornauerat principales quærens, patrimonium diues euertit. Sed vt mortalium vitia ſuas ætates habent, Aquitani nimiis opibus in libidinem, & omnem vitæ labem ſoluti, de qua iuſtas ſecundâ ſeruitute pœnas dederunt. Saluianus: *Tales igitur etiam omnes abſque dubio Aquitani eſſe debuerunt, & quidem vt diximus ſpecialiùs tales, quia ſpecialia Dei munera poſſidebant, & quid poſthæc omnia quod ſecundum eſt, quid niſi cuncta quæ è diuerſo ſunt, in omnibus quippe Gallijs ſicut diuitijs primi fuere, ſic vitijs, nuſquam enim improbior voluptas, nuſquam inquinatior vita, nuſquam corruptior diſciplina.* & paulò pôſt: *Apud Aquitanicas verò quæ ciuitas in locupletiſſima, ac nobiliſſima ſui parte non quaſi lupanar fuit.* & infrà. *Cúmque ob impuriſſimam vitam traditi à Deo barbaris fuerint; impuritates tamen ipſas etiam inter barbaros non relinquunt, eſſe inter Gothos non licet ſcortatorem Gothum, ſoli inter eos præiudicio nationis ac nominis permittuntur impuri eſſe Romani; & miramur ſi terræ vel Aquitanorum, vel noſtrorum omnium à Deo barbaris datæ ſunt, cùm eas quas Romani polluerunt fornicatione, nunc mundent barbari caſtitate?* Nec ſuis tantùm, ſed & communibus reliquis Galliis vitiis laborāt Aquitani, naturâ leues, & rerum nouarum ſtudioſi. Adreualdus: *Faciles Aquitanorum animi ad noua quæque leuiter mollienda.* Aquitanos moribus & veſte laſciuientes aulæ ſe, & ſua vitia obtruſiſſe ſuo æuo teſtis eſt Glaber: *Olim*

Lib. 7. de Guber. Dei.

Lib. 1. de Mirac. S. Bened. c. 38.

Lib. 3. c. 9.

igitur circa milleſimum incarnati Verbi annum, cùm Rex Robertus accepiſſet ſibi Reginam Conſtantiam, à partibus Aquitaniæ in coniugium, cœperunt confluere genera eiuſdem Reginæ in Franciam, atque Burgundiam, ab Aruernia, & Aquitania homines omni leuitate vaniſſimi, moribus & veſte diſtorti, armis & equorum phaleris incompoſiti, à medio capitis nudati, hiſtrionum more barbis raſi, caligis & ocreis turpiſſimi, fidei & pacis fœdere omnino vacui, quorum itaque nefanda exemplaria, heu proh dolor! tota gens Francorum nuper omnium honeſtiſſima, ac Burgundionum ſitibunda rapuit, donec omnis foret nequitiæ & turpitudinis illorum conformis. Denique quàm malè de Aquitanorum moribus ſenſerit Carolus M. ſatis eo aperuit quòd Ludouicum filium à cunis Aquitaniæ Regem, iam pubeſcentem ab Aquitanis ad ſe reuocauit, ne peregrinis moribus diuinam indolem afficeret. Aymoini Continuator: *Inter quæ cauens ne aut Aquitanorum populus propter eius longum abſceſſum inſoleſceret, aut filius in tenerioribus annis peregrinorum aliquid diſceret morum, quibus difficulter expeditur ætas ſemel imbuta, miſit & accerſiuit filium iam bene equitantem cum omni populo militari, &c.* Nec prætercam ædificia in Aquitania olim tecta ſcandulis roboreis, id eſt tabellis aſſulatim ſectis, tegularum vice, vel ſtramentis ſeu ſtramine, quod & hodie ruſticorum caſulæ retinent. Vitruuius: *Ad hunc diem nationibus exteris, ex his rebus ædificia conſtituuntur, vt in Gallia, Hiſpania, Luſitania, Aquitania, ſcandulis robuſteis, aut ſtramentis.*

Lib. 5. c. 2. Id. in vit. Lud. P.

Lib. 2. c. 1.

Cap. V.

Vaſcones latrocinijs famoſi, augurijs dediti & ſuperſtitioſi, bellicoſi, leues, perfidi, & rerum nouarum cupidi. Calagurritanorum fides.

Vascones Pyrenæum ſaltum primùm inhabitarunt, vnde à Pompeio ob latrocinia in plana depoſiti, & in vnum oppidum collecti, cui Conuenæ nomen dictum, cœlum non animum mutarunt, & traduce ſemine ingenitam labem poſteris tranſmiſerunt, vnde latrones Conuenas vocat Hieronymus: *Nimirum reſpondet generi ſuo, qui de latronum & Conuenarum natus eſt ſemine.* Vagos Fortunatus, quòd prædæ causâ palarentur. Aduerſ. Vigilant.

Cantaber vt timeat, Vaſco vagus arma paueſcat. Lib. 10. c. 25

Ijdem ſuperſtitioſi, & augurijs ad inſaniam dediti. Capitolinus: Ὀρνεοσκόπος *magnus, vt & Vaſcones, & Hiſpanorum, & Pannoniorum augures vicerit*: & Milo ſcriptor vitæ S. Amandi apud Surium: *Audiuitque ab eis gentem quam Vacceiam appellauit antiquitas, quæ nunc vulgò nuncupatur Vaſconia, nimio errore deceptam, ita vt augurijs, vel omni errori dedita idola etiam pro Deo coleret.* Nec dum exemptam luem notat Valliſſernenſis: *Audiens autem dictus Rogerius* (is erat Comes Conuenarum) *quòd Comes* (Monsfortius) *vnicum ſternitum emiſiſſet, vocauit illos qui ſecum erant in partem conſulens eos, & nolebat illa hora facere quod Comiti propoſuerat, in terra enim obſeruant auguria ſtultiſſimi homines terræ illius.* Bellicoſi & audaces nudi olim pugnarunt. Silius Italicus,

In Macrino.

Tom. 1. Febr. 6.

Hiſt. Albig. cap. 53.

Lib. 5.

Cantaber, & galeæ contempto tegmine Vaſco.

Lib. 10. & idem,

Ac iuuenem quem Vaſco leuis, quem ſpicula denſus
Cantaber vrgebat.

Sed leues & quietis impatientes, & dubiæ fidei, vt in vita Ludouici Pij: *Vaſcones vt ſunt natura leues, propter euentum ſupradictum valde elatos, & propter mulctationem Adelerici nimis reperit efferatos.* & in eiuſdē vita: *Vaſcones natiuum, aſſuetúmque fallendi motem exercere conati, mox ſunt prudenti aſtutiâ deprehenſi.* Et Stephanus Tornacenſis, in Epiſt. 92. epiſtola ad Ioannem Pictauienſem Epiſcopum: *Abſit Pater à manſuetudine veſtra, vt ad Gothorum barbariem, ad leuitatem Vvaſconum, ad crudeles & efferos mores Septimaniæ declinetis, vbi ſupra fidem infidelitas.* Iidem imperij muta- Vol. 3. c. 21. tione gaudent quaſi ſeruitutis ſolatio. Froſſardus: *Onc-* Lib. 8. c. 80. *ques les Gaſcons trente ans à vn tenant ne furent fermement à vn Seigneur.* Honorum & opum cupidos agnoſcit Ioannes Villanus, de Clemente V. Pap. *Mà cognoſcendo huomo vago d'honore, & di Signoria, & che era Guaſcone, che di natura ſono cupidi, che di leggieri.* Olim tamen Calagurritani pars Vaſconum ſingulari fidei exemplo erga Sertorij cineres Pompeianam obſidionem vſque ad extrema quæque, & nefarium cadauerum vxorum & natorum Lib. 7. c. 6. paſtum perpeſſi ſunt: teſte Valerio Maximo: quod verſu inſinuat Iuuenalis,

Satyr. 15. *Vaſcones, hæc fama eſt, alimentis talibus olim*
Produxere animas.

Cap. VI.

Celtica lingua, alia à Germanica, affinis Britannica. Maſſilienſes trilingues. Galli à Romanis victi victorum linguam aſſumpſere. Ruſtica Romana lingua.

GALLI ſuam linguam habuere: hæc alia fuit à Germanica, tamen Germanis nota, ob mutuum harum gentium commercium. Hoc ſenſu de Sertorio memorat Plutarchus eum à Mario pro exploratore in Cimbrorum caſtra ſubmiſſum quòd Gallicam linguam noſſet, & cum his ſermonem habere poſſet. Linguam Gallicam aliam à Germanica euincit etiam, quòd Ariouiſtum Regem Germanorum linguâ Gallicâ vſum ob longam cum Gallis conſuetudinem ſcribit Cæſar: *Commodiſſimum viſum eſt M. Valerium Procilium, C. Valerij Caburi filium, ſumma virtute & humanitate adoleſcentem, & propter linguæ Gallicæ ſcientiam, qua multa iam Ariouiſtus longinqua conſuetudine vtebatur, & quòd in eo peccandi Germanis cauſa non eſſet, ad eum mittere.* Lingua Gallica Britannicæ propior, & quaſi germana. Tacitus de Britannis loquens: *In vniuerſum tamen æſtimanti Gallos vicinum ſolum occupaſſe credibile eſt, eorum ſacra deprehendas ſuperſtitionum perſuaſione, ſermo haud multùm diuerſus.* Vetus Celtarum lingua etiam à Græca & Romana diuerſa: teſtantur litteræ Cæſaris ad Q. Ciceronem Græcis litteris ſcriptæ, ne his caſu interceptis conſilia Cæſaris hoſtibus, id eſt Gallis pro-

In Sertor.

Lib. 1. de Bell. Gall. cap. 14.

In Agricola.

Lib. 5. de Bell. Gall. cap. 52. derentur. *Cæſar tum cuidam ex equitibus Gallis magnis præmijs perſuadet vti ad Ciceronem epiſtolam deferat, hanc Græcis conſcriptam litteris mittit, ne intercepta epiſtola noſtra ab hoſtibus conſilia cognoſcantur.* Eandem diuerſitatem
2. ad Galat. in Proœm. Ep. ad Gal. cap. 3. agnoſcit Varro apud Hieronymum, cùm Maſſilienſes trilingues vocat, quòd Græcè loquerentur Latinè, & Gallicè. Et Hieronymus ipſe cùm Galatas, ideſt Gallo-Græcos, qui ſunt Gallorum coloni, præter Græcam propriam linguam habere ait Treuericæ ſimilem, id eſt veteri Celticæ: *Vnum eſt quod inferimus. Galatas, excepto ſermone Græco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguam*
Lib. 1. adu. hæreſ. in præfat. apud Epiphan. hæreſ. 30. 10. *eandem penè habere quàm Treuiros.* Quid Irenæus Lugdunenſis Epiſcopus, vir Græcus, nónne Celticam linguam à Græca prorſus diſcrepantem inſinuat, cùm ſe inter Celtas verſari, & in barbarica lingua plurimum laborare fatetur? οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ' ἡμῶν τῶν ἐν κελτοῖς διατριβόντων, καὶ περὶ βάρβαρον διάλεκτον τὸ πλεῖστον ἀσχολουμένων λόγων τέχνην ἣν οὐκ ἐμάθομεν: *Non exigis à nobis degentibus inter Celtas, atque in barbara lingua plurimùm laborantibus oratoriam artem, quàm nunquam didicimus.* Gallica lingua inculta, horrida, & barbaricum ſonans. Latinus Pacatus: *Non eſſe faſtidio rudem*
In Panegyr. Theodoſ. *hunc & incultum Tranſalpini ſermonis horrorem.* Sermonis Celtici ſquammam dixit Sidonius. Celtica verba quaſi
Lib 3. ep. 3. Lib. 11. Noct. Atticar. c. 7. barbara riſere Romani apud Gellium: *Poſt deinde, quaſi neſcio quid Tuſcè, aut Gallicè dixiſſet, vniuerſi riſerunt.* Tamen ob neceſſitatem rerum gerendarum & promiſcui vſus non defuere inter Romanos qui eam diſcerent. Decimum Brutum vnum ex percuſſoribus Cæſaris linguæ Gallicæ peritum ſignat Appianus: ἤλλαξε δὲ τὴν ἐσθῆτα ἐς τὸ Κελτικόν, ἐξεπιστάμενος ἅμα καὶ τὴν

φωνὴν, καὶ διεδίδρασκε σὺν ἐκείνοις οἷά τις Κελτός. *Tùm verò ſumpto cultu Gallico non ignarus & linguæ, fugiebat cum his paucis, pro Gallis habitus.* Gallicè ſcripta fideicommiſſa rata eſſe voluere iuris auctores. Vlpianus: *Fideicommiſſa quocumque ſermone relinqui poſſunt* l. fideicommiſſa 11. ff. de lega. 3. *non ſolum Latinâ, vel Græcâ; ſed etiam Punica, vel Gallicana, vel alterius cuiuſcumque gentis.* Alexandro Seuero non ignotum fuiſſe Celticum probabile eſt, quandoquidem Druidem feminam ei procedenti in hoſtem, belli euentum Gallico ſermone præcantaſſe autor eſt Lampridius: *Mulier Druias eunti exclamauit Gallico ſermone, vadas,* In Alexand. *nec victoriam ſperes, nec militi tuo credas.* Interdum & Romani Oratores verba Celtica affectarunt eáque ciuitate donarunt: Quintilianus in oratione Labieni, ſiue illa Lib. 1. inſti. orator. 5. Cornelij Galli eſt in Pollionem, *Caſnar, aſſectator, è Gallia ductum eſt;* & paulò poſt: *Plurima Gallica valuerunt, vt Rheda, ac Petoritum, quorum altero Cicero, tamen altero Horatius vtitur.* Hinc querela ipſius Ciceronis Gallorū Lib. 7. epiſt. ad Famil. ep. 15. in vrbē colluuie infusā peregrinitatē: *Ego autem mirificè capior facetijs maximè noſtratib⁹, præſertim cū eas videā primū oblitus latio cum in vrbem noſtram eſt infuſa peregrinitas; nunc verò etiā Brachatis & Tranſalpinis nationibus, vt nullum veteris leporis veſtigium appareat.* Aquitani à Belgis & Celtis linguâ & moribus diſcrepantes fuere. Cæſar: *Hi omnes* Lib. 3. de Bell. Gall. *linguâ, inſtitutis, & legibus inter ſe differunt.* Strabo: τοὺς Lib. 4. μὲν Ἀκυϊτανοὺς τελέως ἐξηλλαγμένους, οὐ τῇ γλώττῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς σώμασιν ἐμφερεῖς Ἴβηρσι μᾶλλον ἢ γαλάταις *Aquitanos à ceteris planè differentes non linguâ modò, ſed & corporibus Hiſpanis, quàm Gallis ſimiliores.* Quod repetit idem Autor non longè pòſt: & Ammianus. *Temporibus priſcis cùm laterent hæ partes vt barbaræ, tripar-* Lib. 15.

titæ fuiſſe creduntur, in Celtas, eoſdémque Gallos diuiſa, & Aquitanos & Belgas linguâ, inſtitutis, legibúſque diſcrepantes. Quod ita accipiendum vt non linguâ omnino, ſed dialecto variaſſe intelligamus. Aquitanos enim Celticâ

Lib. 3. ep. 3 linguâ vſos ſatis locuples teſtis Sidonius, cùm ait, Aruernos Latinis litteris ab Ecdicio excultos, Celticæ linguæ ſqualore deterſo: *Tuæque perſonæ quondam debitum, quòd ſermonis Celtici ſquammam depoſitura nobilitas, nunc oratorio ſtylo, nunc etiam camœnalibus modis imbuebatur.* Aquitanos etiam Celticæ linguæ compotes facit Seuerus cùm Poſthumianum Aquitanum inducit rogantem Gallum, vt Celticè, aut ſi malit Gallicè, res geſtas D. Martini enarret: *Tu verò*, inquit, *Poſthumianus vel Celticè, aut ſi mauis Gallicè loquere, dummodò iam Martinum loquaris* ait Gallicè, quò intelligas plebeiam & vulgarem linguam, quæ corrupta erat è veteri Celtica, vt & Latina lingua ſuam habuit vulgarem, velut domina ancillam. Seruius in hæc verba Virgilij,

3. Æneid.

---- Dodonæoſque lebetas

Ollas æreas Græcè dixit; zemas enim vulgare eſt, non Latinum. Aquitaniâ & Galliâ armis ſubactâ, & in prouinciam à Romanis redactâ, Celtica lingua paulatim exoleuit, & victi in victorum nomen, linguam, leges, mores, habitúmque ceſſerunt: hæc enim victoriæ lex

12. Æneid. fuit, quò ſpectat Virgilius,

Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos
Neu Troas fieri iubeas, Teucróſque vocari,
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtem.

Hâc lege Britanni victi à Romanis linguam Romanam

In Agricola tandem aſſumpſerunt. Tacitus: *Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire & ingenia Britannorum ſtudijs*

Gallorum anteſerre ,vt qui modò linguam Romanam abnuebant eloquentiam concupiſcerent. Hâc lege Turduli in Hiſpania, adeò Romanam linguam, & mores hauſerunt, vt idiotiſmi ſui penitus oblitos tradat Strabo: οἱ μὲν τοι τουρδιτανοὶ καὶ μάλιστα οἱ περὶ τὸν βαῖτιν τελέως εἰς τὸν ῥωμαίων μεταβέβληνται τρόπον, οὐδὲ τῆς διαλέκτου τῆς σφετέρας ἔτι μεμνημένοι: *Turditani autem, maximè qui ad Bætim ſunt, planè Romanos mores aſſumpſerunt, ne ſermonis quidem vernaculi memores.* Hâc lege & Aſiaticæ prouinciæ ſub Romanis linguam, & nomina amiſerũt. Idem Strabo: τελευταῖοι δὲ ῥωμαῖοι ὑφ᾽ ὧν ἤδη καὶ τὰς διαλέκτους, καὶ τὰ ὀνόματα ἀποβεβλήκασιν οἱ πλεῖστοι γεγονότος ἑτέρου τινὸς μερισμοῦ τῆς χώρας: *Vltimi Romani ſub quibus iam & linguam & nomina amiſerunt plerique, nouâ quadam regionum inſtituta diuiſione.* Denique hâc lege Galli Romanam linguam ſuſceperunt, quam Celticæ contagio, & alienigenarum vſu corruptam ruſticam Romanam linguam vocarunt: Concilium Turonenſe III. *Et vt eaſdem homilias quiſque apertè transferre ſtudeat in ruſticam Romanam linguam, aut Theotiſcam, quò faciliùs cuncti poſſint intelligere quæ dicuntur.* Idiotiſmus *le Roman.* Vnde Gallia Romana, & Galli Romani dici amarunt, quòd tum linguâ, cum legibus Romanis vterentur. Cùm igitur Aquitaniam ſuâ luce donare nobis propoſitum ſit, haud quaquam alienum erit veterem Celticam linguam, quâ vſi & Aquitani, iam obliuione ſepultam excitare, eiúſque voces quotquot apud Autores Græcos, aut Latinos ſparſas reperi, colligere ordine alphabetico.

Lib. 3.

Lib. 12.

Can. 17.

Cap. VII.

Alauda. Al. Alpes. Ambacti. Armorica. Aripennis.

ALAVDA Gallis, Galerita auicula apice caput inſignis, vnde legionem ex Gallis conſcriptam criſtatis galeis donatam Cæſar Alaudam vocauit. Tranquillus: *Qua fiducia ad legiones, quas à Rep. acceperat alias priuato ſumptu addidit, vnam etiam ex Tranſalpinis conſcriptam, vocabulo quoque Gallico, Alauda enim appellabatur.* & Plinius: *At quæ ab illo Galerita appellata quondam, poſteà Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat Alauda.* Præter hos teſtis Marcellus Empiricus, patria Aquitanus, & linguæ Celticæ peritiſſimus. *Corydalus auis, id eſt, quæ Alauda vocatur.* & Gregorius Turonenſis: *Auis Corredalus, quam Alaudam vocamus.*

In Iulio c. 23. — Lib. 11. c. 38 — De Medic. cap. 29. — Lib. 4. hiſt. cap. 30.

AL Celticum in Catalectis Maronis quid ſignificet, quærit Auſonius.

Edyl. 12.

Dic quid ſignificent Catalecta Maronis ex his Al
Celtarum poſuit

Quærit iſtud Poëta noſter, vt Grammaticorum ingenia torqueat. Turnebus Al, Celtarum linguâ vt Germanicâ totum ſignificaſſe ſenſit, Ioſephus Scaliger, & poſt eum Elias Vinetus Al, pro Allium à Gallis dictum putant, quæ vocum Latinarum truncatio adhuc Gallis familiaris eſt.

Lib. 23. aduerſ. c 30.

ALPES Gallis vocantur omnes montes editiſſimi. Seruius: illo loco Virgilij,

10. Aeneid.

Alpes immittit apertas,

Sanè omnes altitudines montium licèt à Gallis Alpes vocentur, propriè tamen montium Gallicorum ſunt. ſic Alpes pro Pyrenæis dixere, vt modò obſeruatum, Alpes dici & Pyrenæos & regionis accolis Alpes vſurpari pro faucibus montium animaduertit Procopius. Ἱσπανία ὠνόμασται ἄχρι ἐς ἄλπεις τὰς ἐν ὄρει τῷ πυρηναίῳ οὔσας, ἄλπεις δὲ καλεῖν τὴν ἐν στενοχωρίᾳ δίοδον οἱ ταύτῃ ἄνθρωποι νενομίκασιν: *Hiſpania dicitur ad vſque Alpes, quæ in Pyrenæis ſunt montibus, Alpes vero dici in anguſtijs tranſitum, qui ea in regione ſunt homines decreuerunt.* Alpes etiam pro Atho monte Thraciæ. Sidonius: Lib. 1. de bell. Goth. Carm. 9.

Admiſſoque in Athon tumente Ponto.
Iuxta frondiferæ cacumen Alpis
Scalptas claſſibus iſſe per cauernas.

Ambacti Gallis clientes nobilium, qui eis obſequium, & operam in bello præſtabant. Cæſar: *Omnes in bello verſantur, atque eorum vt quiſque eſt genere, copiiſque ampliſſimus, ita plurimos circùm ſe Ambactos clientéſque habet.* Malè Ennius apud Feſtum Ambactum linguâ Gallicâ ſeruum ſignificaſſe credit, *Ambactus apud Ennium lingua Gallica ſeruus dicitur.* Ambacti enim non erant ſerui, ſed principum comites bello & pace, Lib. 6. de Bell Gallic.

Armoricæ apud Gallos dicũtur ciuitates quæ Oceanum attingunt. Cæſar: *Vniuerſis ciuitatibus quæ Oceanum attingunt, quæ eorum conſuetudine Armoricæ appellãtur.* & idẽ: *Ceteræque ciuitates poſitæ in vltimis Galliæ finibus Oceano coniunctæ, quæ Armoricæ appellantur.* Hãc ſignificatione Armoricana etiam dictũr apud Henricum Altiſſiodorenſem. Lib. 7. de bell. Gall. cap. 14. Lib. 5. vit. S. Germani.

Gens inter geminos notiſſima clauditur amnes
Armoricana prius veteri cognomine dicta.

Armor enim ad mare, vel ſupra mare illis ſignificat. Inde Aquitania Aremorica ante dicta Plinio, quòd ab occaſu pertineat ad Oceanum. Lib.

Aripennis Gallis ſemiiugerum terræ ſignificat. Columella: *At Galli Candetum appellant, in areis vrbanis, ſpatium centum pedum; in agreſtibus autem pedum* CL. *quòd aratores Cadetum nominant, ſemiiugerum quoque arepennem vocant.* Lib. 5. de re ruſt. c. 1.

CAP. VIII.

Bagaudæ. Baracacæ. Bardi. Bardaicus. Bardocucullus veſtis Gallica.

BAGAVDÆ, Gallis nomen factionis agreſtium & latronum, quæ Diocletiani tempore commota in Gallia, Heliano & Amando ducibus, quamprimùm oppreſſa à Maximiano. Aurelius Victor præter alios: *Namque vbi comperit Carini diſceſſu Helianum, Amandúmque per Galliam excita manu agreſtium ac latronum, quos Bagaudas incolæ vocant, populatis latè agris, pleraſque vrbium tentare, Maximianum Imperatorē iubet &c.* de his Pæonius Eutropij interpres: Βακαῦδαι ὄνομα ἐστὶ τοὺς τυράννους δηλοῦν ἐπιχωρείους: *Bagaudæ id nomen latronibus indigenis.* Bagaudæ dicti quaſi ſyluicolæ: Gau enim linguâ Gallicâ ſyluam ſonat. Sub Theodoſio & & Valentiniano recruduit Bagaudarum tumultus in Gallia, ſed defectionis principum ſupplicio ſopitus: Proſper Aquitanus: *Gallia vlterior Tibutonem principem rebellionis ſecuta à Romana ſocietate diſceſſit, à quo tracto initio omnia penè Galliarum ſeruitia in Bagaudam conſpirauere:* In Diocletiano.

capto Tibutone, & ceteris ſeditionis partim principibus vinctis, partim necatis, Bagaudarum commotio conquieſcit. Hinc Eumenius ex emendata lectione *latrocinio Bagaudicæ rebellionis obſeſſa.* E Gallia trãſijt in Hiſpaniam nomen Bagaudarum. Idacius: *Aſturius Dux vtriuſque militiæ ad Hiſpanias miſſus, Tarraconenſium cædit multitudinem Bagaudarum.* Bagaudarum infelicitatem deplorat Saluianus: *De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt, qui per malos iudices, & cruentos ſpoliati, afflicti, notati poſtquàm ius Romanæ libertatis amiſerunt, etiam honorem Romani nominis perdiderunt, & imputatur his infelicitas ſua, imputamus his nomen calamitatis ſuæ, imputamus crimen quod ipſi fecimus, & vocamus rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos; quibus enim alijs rebus Bagaudæ facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus iudicum, niſi eorum proſcriptionibus & rapinis qui exactionis publicæ nomen in quæſtus proprij emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas ſuas eſſe fecerunt.* Sic in Ægypto ſub Antonino Philoſopho tumultuata turba ruſticorum & pecuariorum, quos Βυκόλυς vocarunt. Xiphilinus: καὶ οἱ καλύμϑνοι ἢ Βυκόλοι κατὰ τὴν Αἴγυπτον κινηθέντες: *Ad hæc moti in Ægypto qui Bucoli dicuntur.*

De Schol. inſtaur.

Lib. 5. de gubernat.

In Antonin.

Baracacæ Celtica vox ſacras membranas interpretatur Heſychius: βαρακάκαι ἅγιοι διφθέραι παρὰ Κέλτοις.

Bardi apud Gallos, vates erant qui principum, & virorum fortium laudes carmine canebant. Strabo: βάρδοι μὲν ὑμνηταὶ, καὶ ποιηταί. *Bardi hymnorum cantores & Poetæ.* Diodorus Siculus: εἰσὶ καὶ παρ' αὐτοῖς καὶ ποιηταὶ μελῶν, οὓς βάρδους ὀνομάζουσιν οὗτοι ἢ μετ' ὀργάνων ταῖς λύραις ὁμοίων ᾄδοντες, οὓς μὲν ὑμ-

Lib. 4.

Lib. 5.

νῦσιν, οὓς ἢ βλασφημοῦσι. *Sunt etiam apud hos carminum melicorum Poëtæ, quos Bardos nominant hi ad inſtrumenta lyris ſimilia, aliorum laudes, aliorum vituperationes decantant.* Athenæus ex Poſſidonio ait Celtas ſecum in bello circumducere paraſitos, præcones laudum ſuarum: ταῦτα δὲ ἀκούσματα αὐτῶν εἰσὶν οἱ καλούμενοι βάρδοι ποιηταὶ δὲ οὗτοι τυγχάνουσι μετ᾽ ᾠδῆς ἐπαίνους λέγοντες: *Earúmque cantionum Bardos Poëtas eſſe, laudes ipſorum cum cantu celebrantes.* Latinis noti & Bardi Gallorum. Lucanus,

Lib. 6. Dipnoſoph. cap. 12.

Lib. 1. de Bell. ciuil.

Vos quoque qui fortes animas, bellóque peremptas
Laudibus in longum vates dimittitis æuum
Plurima ſecuri fudiſtis carmina Bardi.

Lib. 15.

Ammianus: *Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta, heroïcis compoſita verſibus, cum dulcibus lyræ modulis cantitarunt.* & Feſtus: *Bardus Gallicè cantor appellatur, qui virorum fortium laudes canit*: huc vſque lego verba Feſti, hæc enim quæ ſequuntur, *à gente Bardorum, de quibus Lucanus*, Pauli commentum eſſe reor, qui non intellexit Bardos apud Lucanũ non eſſe nomen gentis, ſed vatum, ſeu cantorum Gallorum. Malè Ioannes Meurſius voluit Bardum linguâ Gallicâ eſſe viam, deceptus illo loco corrupto Heſychij: βάρδοι αἱ ὁδοὶ παρὰ γαλάταις: *Bardi viæ apud Gallos.* Nam legere debuerat, βάρδοι οἱ ᾠδοὶ παρὰ γαλάταις: *Bardi Cantores apud Gallos*, vnde Bardaïcus dicitur, pro Gallo, vt apud Martialem ex emendatione Turnebi,

In voc. Bardus.

Lib. 4. Epig. 4.

Laſſi Bardaici os quod euocati.

Satyr. 16.

& Bardaïcus iudex, pro præfecto militari callico: apud Iuuenalem,

Bardaïcus iudex datur hæc punire volenti.

inde

inde etiam Bardocucullus eſt genus veſtis, quo vtebantur Bardi illi vates Gallorum, fidem aſtruit quòd Martialis veſtem Gallicam agnoſcit,

Gallia Santonico veſtit te Bardocucullo. Lib. 14. epigr. 128.

CAP. IX.

Baro, ſeu Varo. Becco. Benna. Belenus, Braccæ. Briua. Bulgæ.

BARO, vel Varo linguâ Gallicâ ſtultus, ſtolidus: vnde Baronis nomen migrauit ad calones & lixas, id eſt ſeruos militum probri causâ. Cornutus in illum locum Perſij, P. Pithœus ſubſecia lib. 1. cap. 8.

Baro reguſtatum digito terebrane Salinum. Satyr. 5.

Linguâ Gallorum Barones, vel Varones dicuntur ſerui militum, qui vtique ſtultiſſimi ſunt, ſerui videlicet ſtultorum. Pari ſignificatu Romanis Varones, Rupices, & Ruſtici. Lucilius apud Feſtum,

Varronum ac rupicum ſquarroſa incondita roſtra.

& Baronis nomen pro ſtolido & bardo vſurpat M. Tullius: *Hæc cùm loqueris nos Barones ſtupemus*, & in epiſtola ad Atticum: *Apud Patronem & reliquos Barones te in maxima gratia poſui.* Barones à Græco βαρεῖς deducit Iſidorus, quo nomine appellitat mercenarios, id eſt ſeruulos, qui mercede locant operas: *Mercenarij*, inquit, *ſunt qui ſeruiunt acceptâ mercede, ijdem & Barones Græco nomine quòd ſint fortes in laboribus.* Hoc ſenſu Barones accipiuntur pro militibus conductitijs apud Cæſarem; ſic enim malim legere quàm Berones: *Concurritur ad Caſſium defendendum; ſemper enim Barones complureſque euo-*

Lib. 2. de finib. — Lib. 5. ep. 11. — Lib 9. Orig. cap. 4. — Lib. 1. de bell. Ciuil. cap. 9.

catos cum telis ſecum habere conſueuerat. Sic apud Caſſiodorum legendum puto Barones, pro Breones, illo loco: *Præſentibus te affamur oraculis, vt ſi re verá mancipia eius Barones irrationabiliter cognoueris abſtuliſſe, qui militaribus officijs aſſueti ciuilitatem premere dicuntur armati, &c.* Tandem variante locutionis vt rerum ſorte, Baronum nomen tranſlatum ad viros nobiles, & militares. Auguſtinus. *Vbinam eſt Cæſaris corpus præclarum, vbi apparatus deliciarum, vbi multitudo dominorum, vbi caterua Baronum, vbi acies militum?* & alio loco: *Dic vbi Imperatores, & Reges, vbi Duces principes, aut Barones, vbi aurum & argentum ac ornamenta eorum?* In legibus Saliorum, Alamannorum, Ripuariorum & Longobardorum Baronis nomen, pro viro paſſim receptum: hodiéque apud nos, Barones ſunt maiores vaſſi, qui immediatè feuda tenent à Rege, vt in ſanctione Henrici I. Regis Anglorum apud Matthæum Paris: *Si quis Baronum meorum, Comitum, vel aliorum qui de me tenent, mortuus fuerit.*

Lib. 1. ep. 11

Serm. 48. ad frat. in Ere.

Serm. 68. ad eoſd.

A. C. 1110.

BECCO linguâ Gallicâ Gallinacei roſtrum: Tranquillus de Antonio Primo: *Toloſæ nato cognomen in pueritia Becco fuerat, id valet Gallinacei roſtrum.* Græcis βεκὸς, pro bardo & ſtolido. Heſychius βεκὸς ἄνοητος.

In Vitell. cap. 18.

BENNA, Gallis genus vehiculi. Feſtus: *Benna lingua Gallica genus vehiculi appellatur, vnde vocantur Conbennones in eadem Benna ſedentes.* Alio ſignificatu noſtris Bennæ nomen pro piſcatoria. Aymoinus: *Cum piſcatoria quæ appellatur Benna*: vnde Caroli Benna, Helgaldo: *Ecce venientes ad portum Sequanæ, qui dicitur Caroli Benna, hoc eſt Piſcatorio,* (legendum Piſcatoria) *quæ erat difficultate tranſmeabilis.* Alij Gordum, vt in tabulis Ludouici Iunioris, quæ inter Martinianas editæ ſunt: *Gordum*

In v. Benna.

Lib. 1. c. 20.

in Rober. R.

etiam piſcium apud Poiſſiacum in Sequana, de dono patris mei. 13. Ianuar.
Aliàs etiam Benna, pro vaſe, vt in vita S. Remigij apud Surium: *Coxit panes, & carnes, & accepit ceruiſiam in vaſculis, pro vt potuit, quæ omnia in vaſe, quod vulgò Benna dicitur collocauit.*

Belenvs. Sic Galli vocant Apollinem. Auſonius In profeſſ. 4.

Beleni ſacratum ducis è templo genus,
Et inde vobis nomina.
Tibi pateræ ſic miniſtros nuncupant
Apollinaris myſtici.

Nec ſoli Galli, ſed & Norici, Alpini populi, Belenum pro Apolline coluerunt. Tertullianus; *Vnicuique etiam prouinciæ & ciuitati ſuus Deus eſt, vt Syriæ Aſtartes, vt Arabiæ Diſares, vt Norici Belenus, vt Africæ Cæleſtis, vt Mauritaniæ Reguli ſui.* Belenum, ſeu Belum, quod idem eſt, etiam coluêre Aquileienſes. Herodianus: βέλην δὲ καλοῦσι τοῦτον, σέβουσί τε ὑπερφυῶς ἀπόλλωνα εἶναι ἐθέλοντες. *Belem vocant indigenæ, magnáque religione colunt.* & Capitolinus. *Deum Bellenum per aruſpices ſpopondiſſe Maximinum eſſe vincendum.* (Apolog. 24. — Lib. 8. in Maximinis. — In Maximi.)

Bracæ, vel Braccæ. Gallicâ linguâ ſunt caligæ, quibus Galli vtuntur. Didorus Siculus, ἐσθῆσι δὲ χρῶνται καταπληκτικαῖς, χιτῶνας μὲν βαπτοὺς, χρώμασι παντοδαποῖς διηνθισμένοις, καὶ ἀναξυρίσιν, ἃς ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι: *Veſtibus vtuntur mirificis, tunicas enim tinctas, & varijs coloribus floridas, quas illi Bracas geſtant.* & Tranquillus: *Galli Bracas depoſuerunt.* Vnde Gallia Narbonenſis Bracata ante dicta apud Plinium, Melam, & alios. (Lib. 5. Biblioth. — In Iulio c. 8. — Lib. 3. c. 4. & lib. 4. c. 17 — lib. 2. c. 5.)

Brance, Gallis genus farris ſeu tritici, quod Romani ſandalum. Plinius: *Galliæ quoque ſuum genus farris* Lib. 18. c. 6.

dedere, quod illi Brance vocant, apud nos Sandalum nitidiſſimi grani.

Briva. Celtica lingua, nonnullus traiectum vel vadum, alijs autem & forte rectius pontem vel oram fluminis ſignificat: vnde & Briua Curretia in Lemouici-
Lib.7.c.10 Id. Aymoin. Lib. 3.c.61. bus, de qua Gregorius Turonenſis *Lemouicinum accedens Briuam Curretiam vicum aduenit*: ſic dicta quòd ſita ſit ad Curretiam amnem, qui vulgò dicitur *la Correze*, inde & Briuate in Aruernis, & Briua Iſaræ quæ & Pontiſara nuncupatur, vulgò *Pontoiſe*, inde & Samarobri-
A.C. 385. ua, quæ & Sommonobriua ab obuio Soma flumine, Sigebertus: *Ciuitatem quam Antoninus Pius cum filio Aurelio condidit, & Sommonobriam ab adiacente flumine appellauit Gratianus Imperator ſuo dominio mancipatam, mutato nomine, Ambianis ab ambitu fluminum fecit vocari.* Prodeſt hic locus vt notetur origo nominis vrbis, aliàs enim falſum eius conditorem eſſe Antoninum, nam Samarobriua eſt longè antiquior, & M. Tullio memorata in
Lib.7.Epiſt. epiſtolis ad Trebatium.

Bvlgæ, Gallis ſacculi ſcortei. Feſtus: *Bulgas Galli ſacculos ſcorteos appellant.* Vernaculi adhuc nomen retinent Boulgetes.

Cap. X.

Cæcos. Candetum. Candoſoccus. Caſnar. Caracalla. Carroco. Cateia. Caterua. Ceruiſia. Circius. Couinus. Crupellarij. Culcitra.

CÆcos. Gallicâ linguâ ſonat dimitte. Seruius in eum locum Virgilij, 11. Æneid.

Direptúmque ab equo dextrâ complectitur hoſtem.

Hoc, inquit, *de hiſtoria tractum eſt; nam C. Iulius Cæſar, cùm dimicaret in Gallia, & ab hoſte raptus equo eius portaretur armatus, occurrit de hoſtibus qui eum noſſet, & inſultans ait; Cecos Cæſar, quod Gallorum lingua dimitte ſignificat.*

Candetvm, Gallis modus, ſeu ſpatium ſoli centum pedum. Columella, & ex eo Iſidorus ijſdem verbis: *At Galli Candetum appellant in areis vrbanis ſpatium centum pedum, in agreſtibus autem pedum* CL. *quod aratores Candetum nominant.* & auctor incertus de limitibus, agrorum: *Galli Candetum appellant in areis vrbanis ſpatium centum pedum, quaſi centeatum; in agreſtibus autem pedum* CL. *quadratorum iuſtum Candetum vocant.* Lib. 5. c. 1. Lib. 15. Orig. c. 15.

Candosoccvs, Gallis palmes vitis terrâ obrutus vt propagetur, Latinis Mergus. Columella; *Nonnullos tamen in vineis animaduerti, & maximè eluenacei generis prolixos palmites, quaſi propagines ſummo ſolo adobruere, deinde rurſus ad arundines erigere, & in fructum ſummittere, quos noſtri agricolæ mergos, Galli Candoſoccos vocant.* Lib. 5. c. 5.

Casnar, Celtis aſſectator. Quintilianus: *Et in oratione Labieni, ſiue illa Cornelij Galli eſt in Pollionem Caſ-* Lib. 1. inſtit. cap. 5.

nar aſſectator è Gallia ductum.

CARACALLA, veſtis genus, cuius inuentum, noménque è Gallia Romam migrauit, auctore Antonino, qui hoc genus veſtis plebi erogauit, vnde Caracalla dictus: *Cùm è Gallia*, inquit Aurelius Victor, *veſtem plurimam deuexiſſet, talaréſque Caracallas feciſſet, coëgiſſetque plebem ad ſe ſalutandum indutam talibus introire de nomine huius veſtis Caracalla cognominatus eſt.* Barbaricam veſtem notat Xiphilinus: ἰδίαν ἔνδυσιν βαρβαρικῶς πῶς καταχόπτων, καὶ συῤῥάπτων ἐς μανδύης τρόπον προσεξεῦρε: *propriam veſtem barbaricè diſciſſam & conſutam ex multis partibus, in modum penulæ adinuenit.* Caracallæ nomen, quæ erat veſtis militaris, aut plebeia, detortum ad veſtē cucullatam, quâ vtebantur Monachi & aſcetæ, & ipſi clerici. Beda: *Mox ſe ſanctus Albanus, pro hoſpite, ac magiſtro ſuo ipſius habitu, id eſt Caracalla qua veſtiebatur indutus militibus exhibuit.* & in vita D. Eugendi Agaunenſis Abbatis apud Surium: *Æſtiuis namque temporibus Caracalla, nec ſcapulari cilicino vtebatar.* Seruilem veſtem vocat Palladius de Melania loquens: αὕτη ἡ ἀνδρεία, παιδάριυ καρακάλλιον λαμβάνουσα καθ' ἑσπέραν εἰσέφερεν αὐτοῖς τὰ πρὸς τὰς χρείας; *Hæc fortis mulier ſeruuli Caracalla induta, veſpere eis ferebat quæ erant ad vſum neceſſaria.*

In epit. hiſt. Auguſt.

In Caracal.

Lib. 1. Hiſt. Anglic. c. 7.

1. Ianuar.

Hiſt. Lauſia. cap. 117.

CARROCO linguâ Aquitanicâ Medulici piſcis genus, de quo Auſonius.

Ep. 4. *Carroco, lethalis Trygon, molléſque Plateſſæ.*

Elias Vinetus putat eſſe Aciperenſem, quem vulgus vocat, *Creac.*

CATEIA, vox Gallica, teli Gallici genus, de quo Virgilius.

Lib. 7. Æne.

Teutonico ritu ſoliti torquere Cateias.

& Seruius ibi. *Tela Gallica*, inquit, *vnde & Teutonicum ritum dixit.* Idémque Iſidorus. Lib.18.Origin. cap. 7.

Caterva, vt Phalanx Macedonum, ſic caterua Gallorum legio erat. Vegetius: *Denique Macedones Græci, Dardani, Phalanges habuerunt; Galli atque Celtiberi, pluréſque barbaricæ nationes cateruis vtebantur in prælio.* Lib.2. de re milit. c. 2.

Cervisia, Gallis potus genus auenâ confectum Plinius: *Ex iiſdem* (frugibus) *fiunt & potus, zythum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hiſpania, Cerniſia & plura genera in Gallia, aliiſque prouinciis.* De huiuſmodi potionis genere intelligendus alter locus Plinii: *Eſt & Occidentis populis ſua ebrietas fruge madida pluribus modis per Gallias, Hiſpaniáſque nominibus aliis, ſed ratione eadem.* Lib 22.c.25 Lib.14 c.22.

Cimbri linguâ Gallicâ latrones. Feſtus: *Cimbri lingua Gallica latrones dicuntur*, inde fortè gentis nomen.

Circivs, lingua Gallica venti nomen, qui flat ab occidente, & valde infeſtus eſt Galliæ Narbonēſi. Phauorinus patriâ Arelatenſis apud Gellium: *Noſtri namque Galli*, inquit, *ventum ex ſua terra flantem, quem ſæuiſſimum patiuntur Circium appellant, à turbine, opinor, eius ac vertigine.* Cercium M. Cato vocat, apud Gellium eodem loco: *Sed quod ait ventum, qui ex terra Gallia flaret Circium appellari, M. Cato in libris Originum eum brutum Cercium dicit, non Circium.* Hic ventus vt dixi prouinciæ Narbonēſi valde infeſtus præter Phauorinum teſtis Plinius: *Item in Narbonenſi prouincia clariſſimus ventorum eſt Circius, nec vlli violentia inferior.* ob id D. Auguſtus, cùm in Gallia ageret, Circio, quò eum placaret templum vouit & poſuit. Seneca: *Galliam Circius infeſtat cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ, tanquam ſalubritatem cæli ſui debeant* Lib.2.Noct. Att. c. 22. Lib. 2. c.47. Lib. 1. Natur. quæſt. cap. 18.

ei; Diuus certè Auguſtus templum illi, cùm in Gallia moraretur & vouit & fecit.

COVINVS, ſeu Couinum, Gallis currus falcati genus, quo illi in prælio vtebantur. Mela: *Dimicant*
Lib. 3. c. 6. *non equitatu modò, aut pedite, verùm & bigis, & curribus, Gallicè armati Couinos vocant, quorum falcatis axibus vtun-*
Lib. 1. de Bell. Ciuil. *tur.* Couinis maximè vſi Belgæ, Lucanus,

Et docilis rector roſtrati Belga Couini.

CRVPELLARII, Gallis genus gladiatorum, gal-
3. Annal. licè armati. Tacitus: *Adduntur è ſeruitijs gladiaturæ deſtinati, quibus more gallico continuum ferri tegimen, Crupellarios vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles.*

CVLCITRA ſtratum lecti. Galliarum inuentum
Lib. 18. c. 1. Plinius: *Sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum.* Vnde & vocabulum Gallicum eſſe arbitror; rebus enim inuentis auctor nomen dare ſolet.

CAP. XI.

Dercoma. Diuona ſeu Duiona. Druides. Dunum. Duſii.

DERCOMA Gallis potionis genus ex fruge, &
Lib. 4. c. 12. melle confectum. Athenæus: παρὰ δὲ τοῖς ὑποδεεστέροις ζῦθος, πύρινον μετὰ μέλιτος ἐσκευασμένον, παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς καθ᾽ αὑτὸ καλεῖται δέρκομα: *Egentioribus zythum ex hordeo cum melle confectum malsi,* de Gallis loquitur, *vocant dercoma.* Niſi cum Caſaubono legendum malis Κόρμα.

DIVONA,

DIVONA, ſeu, Duiona linguâ Celticâ Deorum fons. Auſonius, In Burdega.

Diuona Celtarum lingua fons addite Diuis

Duiona legitur Scaligero ex fide veterum codicum, & hæc lectio magis Celticum ſonat; nec enim à Diuis dicitur, nam eo etiam nomine Ciuitatem Cadurcorum, patriam cariſſimam vocant, quæ Ptolemæo δουίωνα. Lib. 1. Auſon. lect. cap. 28.

DRVIDES, ſacerdotes & Philoſophi veterum Gallorum, de quibus Cæſar, Strabo, & alij. Hi à Tiberio ſublati, vt vult Plinius, vel à Claudio, autore Tranquillo. His nomen peregrè ductum vix fas eſt credere, tamen à Græco δρῦς quod quercum reddit appellari voluit Plinius: *Nihil habent Druidæ, ita ſuos appellant Magos, viſco & arbore in qua gignatur, ſi modo ſit robur, ſacratius, iam per ſe roborum eligunt lucos, nec vlla ſacra ſine fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione græcâ poſſint Druidæ videri.* Cæſar. lib. 6. cap 4. Strabo lib. 4. Plin. lib. 30. cap. 4. Sueton. in Claud cap. 25. v. Senec. in Apolocynth. lib. 16. cap. 44.

DVNVM, veteri linguâ Celticâ, locum editum, aut montem ſignificat. Sic Lugdunum Seguſianorum quod in colle primùm conditum fuit, ſic dictum, quaſi Lugodunum id eſt corui mons. Plutarchus ex Clitophonte. Lib. de fluminib. μώμορος γὰρ οἰωνοσκοπίας ἔμπειρος ὑπάρχων, τὴν πόλιν λούγδουνον προσηγόρευσεν, λοῦγον γὰρ τῇ σφῶν διαλέκτῳ τὸν κόρακα καλοῦσιν, δοῦνον δὲ τὸν ἐξέχοντα: *Momorus autem augurij peritiſſimus Ciuitatem Lugdunum vocauit, lugum enim linguâ ſuâ coruum vocant, Dunum verò montem, aut locum eminentem.* Sic & plurium Galliæ oppidorum, quæ in collibus aut locis editioribus ſita ſunt, nomina deſinunt in dunum; vt Lugdunum Conuenarum, in Aquitania, Lugdunum Batauorum, in Belgica,

In Moſell. Laudunum Clauatum, Vxellodunum, Lupodunum de quo Auſonius, Auguſtodunum quaſi Auguſti mons. Henricus Altiſſiodorenſis

Lib. 1. de vit. S. Germani.

Auguſtidunum demum concepta vocari
Auguſti nomen, lege Auguſti montem, *transfert quod*
Celtica lingua.

Lib. 15. de Ciuit. Dei cap. 23. Lib. 8. Orig. cap. 11. Dvsii. Gallis dæmones incubi, Auguſtinus: *Et quoſdam dæmones quos Duſios Galli nuncupant.* Idem Iſidorus: *Piloſi qui Græcè panitæ, Latinè Incubi appellantur, ſiue iniui ab ineundo paſſim cum animalibus, vnde & incubi dicuntur ab incumbendo, hoc eſt ſtuprando; ſæpe enim improbi exiſtunt etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Duſios nuncupant; quia aſſiduè hanc peragunt immunditiam.* Dianum ruſtici vocabant in Gallia. Cyprianus in vita Cæſarij Arelatenſis, apud Surium: *Dæmonium quod ruſtici Dianum vocant.* Piloſos vocant id genus demonum, qui domos infeſtant. Radeuicus: *Piloſi quos Satyros vocant in domibus plerumque auditi.*

Tom. 4. Aug. 27.

Lib. 2. de geſt. Frider. cap. 13.

Cap. XII.

Eglecopala. Emarcum. Eporedicæ. Eſſedum. Eubages, aliis Saronidæ.

Lib. 17. c. 8. Eglecopala, Gallicâ linguâ genus cretæ, ſeu Margæ columbinæ. Plinius: *Columbinam Galliæ ſuo nomine Eglecopalam appellat.*

Lib. 3. c. 2. Emarcvm, Gallis vitis genus mediocris vini. Columella: *Earum altera, quam Galliarum incolæ Emarcum vocant, mediocris vini.*

Eporedicæ, Gallis equorum domitores, vnde

Eporediam Salaſſorum oppidũ dictum voluit Plinius: *Oppidum Eporediam, Eporedicas Galli bonos equorum domitores vocant.* Lib. 3. c. 17.

ESSEDVM linguâ Celticâ genus vehiculi à Belgis inuentum. Seruius in illum locum Virgilij, Lib. 3. Geor.

Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.

Gallicana vehicula, inquit, *nam Belgæ ciuitas eſt Galliæ, in qua huiuſcemodi vehiculi repertus eſt vſus.*

Hoc vehiculi genere & nomine vſi Romani. Perſius, Satyr. 6.

Eſſedáque, ingentéſque locat Cæſonia Rhenos.

EVBAGES, ſeu Euhages, alij à Druidibus Philoſophi, & Theologi Gallorum. Ammianus: *Euhages verò ſcrutantes ſeriem, & ſublimia naturæ pandere conabantur*, οὔατεις Straboni. Οὔατεις δὲ ἱεροποιοὶ, καὶ φυσιολόγοι *Vates Sacrificuli, & Phyſiologi.* Saronidas vocat Diodorus Siculus: φιλόσοφοί τε τινες εἰσὶ, καὶ θεολόγοι περιττῶς τιμώμενοι, οὓς σαρονίδας ὀνομάζουσι. *Philoſophi apud eos ſunt & Theologi, eximiè honorati, quos Saronidas vocant.* Lib. 15. Lib. 4. Lib. 5.

CAP. XIII.

Galba. Gæſa, vel Geſſa Gæſi. Gunia. Gurdus.

GALBA, vox Gallica, præpinguem & obeſum ſignificat. Suetonius: *Galba*, inquit, *dictus, quòd præpinguis fueri viſus, quem Galbam Galli vocant.* Galba probri nomen, Gallis enim turpe erat pingueſcere. Strabo ex Ephoro: ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο ἀσκεῖν γὰρ αὐτοὺς, μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ προγάστορας, τὸν δὲ ὑπερβαλλόμενον τῶν νέων τὸ τῆς In Galba cap. 3. Lib. 4.

ζώνης μέτρον ζημιοῦσθαι: *Proprium eſt dare operam, ne obeſi fiant, neve prominentem ventrem habeant, & ſi quis adoleſcens cingulo præſcriptam menſuram excedat, eum multari.*

GÆSA, vel GESSA, linguâ Celticâ dicuntur
Lib. 7. Ænei. haſtæ Celticæ. Seruius in illum locum Virgilij,

Pila manu, ſæuóſque gerunt in bella dolones.

Pilum propriè, inquit, *eſt haſta Romana, vt Geſſa Gallorum, Sariſſæ Macedonum, vnde & viros fortes Galli Gæſos vocabant, quòd huiuſmodi haſtis in prælio vterentur.* Idem
Lib. 8. Ænei. Seruius illo loco Virgilij

----- Duo quiſque alpina coruſcant
Gæſa manu.

Gæſa inquit, *haſtas viriles; nam etiam viros fortes*
Lib. 2. *Galli Gæſos vocant.* Gallos ipſos γαισάτους vocat Polybius, quòd apud exteros mercede militarent, & id nominis ſignificare conductitios milites voluit. διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς ἄλπεις καὶ τὸν ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τὸ μίσθου στρατεύειν γαισάτους, ἡ γὰρ λέξις αὕτη οὕτως σημαίνει κυρίως: *Confeſtim ad eos Gallos mittunt, qui trans Alpes ad Rhodanum habitant, & propterea quòd mercenariam militiam obeunt Gæſatæ vocantur; nam id ea dictio ſignificat.* Hinc Galliam dextrâ bina Geſa vibrantem depingit
Lib. 1. de laudib. Stili. Claudianus

Gallia crine ferox, euinctáque torque decoro,
Bináque geſa tenens, animoſo pectore fatur.

GVNIA linguâ Celticâ inſtrumentum lignarium,
Lib. 20. Orig. c. 19. quod Latinis Canterium Iſidorus: *Canterium, Gallia, Gunia.*

GVRDVS, pro bardo & ſtolido, vocem Hiſpani-
Lib. 1. inſtit. cap. 5. cam eſſe autor Quintilianus: *Et Gurdos, quos pro ſtolidis*

accipit vulgus ex Hiſpania duxiſſe originem audiui, tamen hanc vocẽ Gallis noſtris vſu frequẽtiorẽ inuenio, quod ſuadet eſſe Celticã. Gallus apud Sulpitium Seuerũ: *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat veſtras nimiùm vrbanas aures, ſermo ruſticior; audietis me tamen vt gurdonicum hominem nihil cum ſucco, aut cothurno loquentem.* Et Abbo Floriacenſis. Dialog. 1. de virtut. Monach. orient. c. 20. Lib. de obſid. vrb. Pariſ.

Nóxque ſalam gurdis mandat cuſtodibus ipſam.

& alio loco,

Hoſtibus accingunt carpentum arentibus areis
Ante fores gurdi miſeranda gramine plenum.

& rurſus.

Pugna adolet, ponunt animas cum ſanguine gurdi.

Nomen hodiéque retinent Galli, *gourd*, pro ſtolido.

Cap. XIIII.

Heſus. Iſarndorum.

HESVS, vnus è tribus Dijs veterum Gallorum, quos verſu comprehendit Lucanus, Lib. 1. de bell Ciuil.

Et quibus immitis placatur ſanguine diro
Teutates, horrénſque feris altaribus Heſus,
Et Taramis Scythicæ non mitior ara Dianæ.

Heſi, & Teutatis meminit Lactantius: *Galli Heſum, atque Teutatem, humano cruore placabant.* Heſum Martem credunt, quem heredem inſtituere conceſſum credit Vlpianus. Anubim latrantem vocauit autor Pſeudoqueroli, quod canina forma pingeretur. *Anubi noſtro latranti Deo.* Lib. 1. diui. inſtit. Lib. Regular. tit. 22.

ISARNDORVM. Celticâ linguâ valet ferreum

oſtium in vita S. Eugendi Abbatis Agaunenſi ſap ud Su-
Tom. 1. Ian. 1. rium: *Ortus namque eſt haud longè à vico, cuius vetuſta paganitas, ob celebritatẽ, clauſurámque fortiſſimam ſuperſtitioſiſſimi templi Gallica lingua Iſarndori, id eſt ferrei oſtij indidit nomen.*

CAP. XV.

Læna. Larix Leuca, ſeu Leuga. Linna. Lugos.

LÆNA, linguâ Celticâ veſtis genus quâ Galli vtebantur. Strabo, de Belgis: ἡ δ' ἐρέα τραχεῖα μὲν, ἀκρόμαλλος δέ· ἀφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσι, οὓς λαίνας καλοῦσιν: *Lana eorum aſpera eſt, & ſummè villoſa, ex ea denſa ſaga texunt, quæ lenas vocant.* (Lib. 4.)

LANCEA Gallis haſtæ genus. Diodorus Siculus: (Lib. 5.) περιβάλλονται δὲ λόγχας, ἃς ἐκεῖνοι λαγκίας καλοῦσι. *Tum haſtas præ ſe ferunt lanceas illis dictas.* Strabo de Gallorum armatura (Lib. 4.) καὶ λόγχαι κατὰ λόγον: *lanceæ pro modo.*

LARIX Gallis ſubalpinis reſina quæ è pinu, & picea defluit Dioſcorides de Reſina (Lib. 1. c. 93.), καὶ ἀπὸ γαλατίας τῆς πρὸς ταῖς ἄλπεσιν ἣν ἐπιχωρείως ἁ τῆς δὲ ἔποικοι λάρικα ὀνομάζουσιν: *affertur & è Gallia ſubalpina, quam vernaculo nomine laricem appellant incolæ.*

LEVCA, ſeu LEVGA, vox merè Gallica, quæ ſignificat ſpatium itineris quingentorum paſſuum. Iſidorus (Lib. 15. Orig. cap. 16.): *Menſuras viarum nos milliaria dicimus, Græci ſtadia, Galli Leucas, Aegyptij Signes, Perſæ Paraſangas.* & mox: *Leuca finitur paſſibus quingentis.* Iornandes (De reb. Geti. c. 36.): *Conuenitur itaque in campos Catalaunicos C. leugas, vt Galli vocant, in longum tenentes, & LXX. in latum.* Heſychius. λεύγη μέτρον τι γαλατικόν. à Lugduno ſpatia itinerum leugis non

milliaribus putare coëptum in gallia. Ammianus: vbi de Lugduno: *Qui locus exordium eſt Galliarum, exindéque non millenis paſſibus, ſed leugis itinera metiuntur.* Vnde in Itinerario Antonini poſt Lugdunum, leugæ coniunctim cum milliaribus ad interualla viarum ſignanda ponuntur, Et in tabula Peutingeri ſcriptum eſt, *Lugdunum caput Galliarum vſque hic leugas.* Huiuſmodi rationem metiendorum à Lugduno itinerum in omnes Galliarum partes inſtituit Agrippa temporibus Auguſti. Strabo: τὸ δὲ λούγδουνον ἐν μέσῳ τῆς χώρας ἐστὶν, ὥσπερ ἀκρόπολις, διά τε τὰς συμβολὰς, τῶν ποταμῶν, καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι πᾶσι τοῖς μέρεσι, διόπερ καὶ Ἀγρίππας ἐντεῦθεν τὰς ὁδοὺς ἔτεμε τὴν διὰ τῶν Κεμμένων ὀρῶν μέχρι Σαντώνων; καὶ τῆς Ἀκουιτανίας, καὶ τὴν ἐπὶ ῥῆνον, καὶ τρίτην τὴν ἐπὶ τὸν ὠκεανὸν, τὴν πρὸς βελλοακοῖς, καὶ ἀμβιάνοις τετάρτη δ' ἐστὶν ἐπὶ τὴν ναρβωνῖτιν, καὶ τὴν μασσαλιῶτιν παραλίαν: *Lugdunum in medio Galliæ ſitum eſt, inſtar arcis cùm ob fluminum confluentes, tum quòd omnibus partibus eſt propinquum. Itaque etiam Agrippa hinc vias aperuit, vnam per Cemmenos montes in Aquitaniam, & ad Santones vſque, alteram ad Rhenum, tertiam ad Oceanum per Bellouacos, & Ambianos, quartam in Narbonenſem Galliam, & ad littus Maſſilienſe.* nomen retinuere Franci. Nithardus: *Caſtra ponunt diſtantes ab inuicem plus minùs leucas VI.* Lib. 15. Lib. 4. Hiſt. lib. 2.

Linnæ, linguâ Celticâ veſtis genus, ſingulare Gallis, vt Rhenones Germanis. Iſidorus: *Quibuſdam autem nationibus ſua cuique propria veſtis eſt, vt Parthis Saraabra, Gallis Linnæ, Germanis Renones, Hiſpanis Striges, Sardis Maſtruga.* & paulò pòſt: *Linnæ ſaga quadra, & mollia ſunt*, de quibus Plautus: *linnæ cooperta eſt textrino Gallia.* Lib. 19. Orig. c. 23.

Lvgos, linguâ Celticâ coruum ſignificat, inde

Lugdunum, quaſi Lugodunum, id eſt corui mons, ex
Lib. de flu. Clitophonte apud Plutarchum.

CAP. XVI.

Marck. Marga. Mataris. Murci.

MARCK, id nomen equo linguâ Celtica: vnde & Galli equeſtris pugnæ inſtitutionem quæ tribus equis conſtabat, Trimarci-
In Phocicis ſiam vocarunt. Pauſanias: τοῦτο ὀνομάζον τὸ σύνταγμα τριμαρκισίαν, τῇ ἐπιχωρείῳ φωνῇ, καὶ ἵππων τὸ ὄνομα ἔσω τις μάρκαν ὄντα ὑπὸ τῶν κελτῶν: *Equeſtris pugnæ inſtitutionem Trimarciſiam nominant patriâ voce, equum enim Marcam appellant.* Eâdem ſignificatione herbæ genus, quod Celticè Calliomarcus, Latinè
De medica. cap. 6. redditur equi vngula: Marcellus Empyricus: *Herba quæ Gallicè Calliomarcus, Latinè equi vngula vocatur.* & Mareſcalli nomen receptum, pro equorum præfecto, vt in
tit. 79. lege Alamannorum: *Si Mariſcalcus qui ſuper* XII. *Caballos*
Lib. 5. ep. 7. *eſt, occiditur.* Et Mareſtala pro equili regio apud Petrum de Vineis; *Ronchini verò in noſtra Mareſtalla non ſunt ad præſens, quos tibi poſſemus commode deſtinare.*

MARGA, linguâ Celticâ cretæ genus, quæ terram
Lib. 17. c. 6. alit & fecundat. Plinius: *Alia eſt ratio, quam Britannia & Gallia inuen[ere] alendi tam ipſa quod genus vocant Margam.* vulgò *Marne.*

MATARIS, linguâ Celticâ genus teli Gallici.
Lib. 1. de bell. Gall. Cæſar: *Et nonnulli*, de Heluetijs loquitur, *inter carros, rotáſque mataras, ac tragulas ſubijciebant noſtróſque vulnera-*
Lib. 4. *bant.* Autor ad Herennium: *Vt ſi quis Macedonas appella-*
uit

uit hoc modo, non tam citò ſariſſæ Græcia potitæ ſunt, aut idem Gallos ſignificans dicat, nec tam facilè ex Italia materis tranſalpina depulſa eſt. Et Strabo: καὶ μάδαρις (ſic enim legendum pro μάρις) παλτοῦ τι εἶδος, *& Mataris tragulæ genus.* Inde fortè deductum vulgare, *Matras*, apud Vaſcones pro ſagitta. Lib. 4.

MVRCI, Murcos Galli per ludibrium appellitabant ignauos, qui militiæ detrectandæ causâ pollicem ſibi præſcinderent. Ammianus, de Gallis: *Nec eorum aliquando quiſquam, vt in Italia, munus martium pertimeſcens pollicem ſibi præcidit, quos iocaliter Murcos appellant;* tamen Murcus vox Latina videtur, Murciam enim ſegnium Deam ponit Arnobius, & mutilos ac ſacræ militiæ inhabiles Murcos dixit Innocentius I. P. in epiſtola decretali ad Felicem Nucerianum E. *Scripſiſti, in his clericos quos conſtituas non habere, aliquos verò Murcos, aliquos bigamos eſſe.* Lib. 15. Lib. 4. adu. Gent. Ep. 4.

CAP. XVII.

Pades. Patera. Peculium. Peninus. Penna. Petoritum. Planarati.

PADES, linguâ Celticâ arbor picea, ſeu quæ picem fert, vnde Pado flumini nomen, quòd circa ipſius fontem ſit copia arborum, quæ picem ferunt. Plinius: *Metrodorus tamen Scepſius dicit, quoniam circa fontem arbor multa ſit picea, quæ Pades Gallicè, vocetur Padum hoc nomen accepiſſe.* Lib. 3. c. 16.

PATERÆ, Pateras Galli vocarunt Beleni, id eſt Apollinis Sacerdotes. Auſonius, In Profeſſ. Burdig. ed. 4

Tibi Pateræ ſic miniſtros nuncupant,
Apollinaris Myſtici.

PECVLIVM, Peculium Galli vocitarunt, quod Græci παράφερνα, id eſt bona quæ ſunt extra dotem. In l. ſi ego §. ceterùm ff de iur. dot. Vlpianus: *Ceterùm ſi res dentur, in ea quæ Græci παράφερνα dicunt, quæque Galli peculium appellant.*

PENINÆ Alpes. His nomen inditum non à Pœnorum cum Hannibale tranſitu, ſed à Pennino Deo Lib. 21. quem Galli Alpini colebant. Liuius: *Id cùm inter omnes conſtet, eò magis miror ambigi, quanam Alpes tranſierit, & vulgò credere Pennino, atque inde nomen & iugo Alpium inditum transgreſſum. Nec veriſimile eſt ea tum ad Galliam patuiſſe itinera, vtique cùm quæ ad Penninum ferant obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſent, neque Hercule montibus his, ſi quem fortè id mouit, ab tranſitu Pœnorum, vllo Veragri incolæ iugi eius norunt nomen inditum, ſed ab eo quem in ſummo ſacratum vertice Penninum montani appellant*, Penninam 10. Æneid. Deam vocat Seruius illo loco Virgilij,

Alpes immittit apertas.

Denique loca ipſa quæ rupit (Hannibal) *Apenninæ Alpes vocantur, quamuis legatur à Pœnina dea, quæ ibi colitur Alpes vocari.* Ego veriùs exiſtimarim Penninas Alpes dictas à Celtico Penna, quod iugum & montem ſignificat; vnde duplex Pennæ Caſtrum, vnum in pago Aginnenſi, alterum in pago Albigenſi, vtrumque ſic dictum quòd in vertice montis ſitum ſit. Hiſt. Albig. cap. 63. prioris ſitum deſcribit Petrus Vallisſarnenſis: *Erat autem caſtrum Pennæ nobiliſſimum in territorio Aginnenſi in cuiuſdam collis amœnitate ſitum &c.*

PETORITVM, vox Gallica, quæ vehiculi Gallici genus, è quatuor rotis ſignificat. Varro apud Gellium:

Petoritum enim eſt non ex Græca dimidiatum, ſed totum transalpibus factum: nam eſt vox Gallica. Idem Feſtus: *Petoritum & Gallicum vehiculum eſſe, & nomen eius dictum exiſtimãt, à numero quatuor rotarum.* Præter hos Quintilianus: *Plurima Gallica valuerunt, vt Rheda, ac Petoritum, quorum altero Horatius vtitur.* Horatij locum excipe, Lib. 15. c. 3. Lib. 1. inſtit. cap. 5. Lib. 1. ſer. 6.

------ Plures Calones, atque Caballi
Paſcendi, ducenda Petorita.

PLANARATI, Celtis genus vomeris, quod duabus rotulis nititur ad arandum terram. Plinius: *Galliæ verò duas addiderunt rotulas, quod genus vocant planarati.* Lib. 18. c. 18.

CHAP. XVIII.

Rheda. Rhaphium. Sagum. Sapo. Saunium. Senæ. Soldurij Deuoti. Sparus.

RHEDA vox Celtica, quæ vehiculi Gallici genus ſignificat. Quintilianus: *Plurima Gallica valuerunt vt Rheda, ac Petoritum, quorum altero Cicero, tamen altero Horatius vtitur.* & mox: *Rheda Gallicum.* Hâc voce, inquam, Cicero vſus eſt, cuius verba hæc ſunt: *Obuiam fit ei Clodius expeditus in equo nullâ Rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, vt ſolebat.* Lib. 1. inſtit. cap. 5. Pro Milone.

RHAPHIVM, ſic Galli vocant Lupum Ceruarium alij Chaum. Plinius: *Pompeij Magni primùm ludi oſtenderunt Chaum, quem Galli Rhaphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis.* Lupum Ceruarium vocat Plinius alio loco. Lib. 8. c. 19. 22.

SAGVM, linguâ Celticâ veſtis militaris Gallicæ

Lib.8. Æne. genus. Virgilius, de Gallis,

Virgatis lucent ſagulis & lactea colla.

Strabo: σαγηφοροῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι: *Saga ferunt, &*
Lib. 4. Lib. 5. *comam alunt.* & Diodorus Siculus: ἐπιπορπῶνται δὲ σάγοις ῥαβδωτοὺς, ἐν μὲν τοῖς χειμῶσι δασεῖς, κατὰ δὲ τὸ θέρος ψιλούς: *Fibulâ ſubnectunt ſaga virgata, hyeme denſa, æſtate tenuiora.* Sagum etiam Gallicum vocabulum eſſe, & genus veſtis forma quadratum obſeruat Iſido-
Lib: 19. Orig. c. 24. rus: *Sagum autem Gallicum nomen eſt, dictum autem ſagum quadrum, eò quòd apud eos primùm quadratū, vel quadruplex*
Lib.16.c.44 *eſſet.* Sago excipiebatur viſcus vbi à Druide falce decerptus eſſet. Plinius: *Sacerdos candida veſte cultus, arborem ſcandit, falce aurea demetit, candido id excipitur ſago.* Inde
In Iulio c. 47. per Sagatos, Gallos intelligit Tranquillus, cùm ſcribit Iulium Cæſarem coniuatum aſſiduè per prouincias duobus triclinijs, vno quo ſagati, palliatíve, altero quo togati cum illuſtrioribus prouinciarum diſcumberent. Saga Gallica ſumpſerunt & Franci Gallorum conſue-
In vit. Car. M. tudine. Sangallenſis: *Cùm inter Gallos Franci militantes virgatis eos ſagulis lucere conſpicerent, nouitate gaudentes antiquam conſuetudinem dimiſerunt, & eos imitari cæperunt.*

Sapo, Gallicum nomen, & Gallorum inuentum.
Lib.28.c.12 Plinius: *Prodeſt & ſapo, Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis ex ſeuo & cinere.* Saponis Gallici meminit Ætius non vno loco. Sapone vtebantur & Germani ad rutilandos capillos. Plinius: *Apud Germanos maiore in vſu*
Lib.14. epi. 26. *viris, quàm feminis.* & Martialis;

Cauſtica Teutonicos accendit ſpuma capillos.

Romanæ etiam Matronæ capillum croco fucarunt,
Lib. de cult. feminar. vt Gallæ & Germanæ viderentur. Tertullianus: *Video quoſdam & capillum croco vertere, pudet eas etiam nationis*

ſuæ, quòd non Germanæ, aut Gallæ ſint procreatæ, ita patriam capillo transferunt.

Savnivm linguâ Celticâ, Gallici teli genus. Diodorus ſiculus: *σαυνιάζουσι τοὺς ἐναντίους. Saunio hoſtem petunt.* & paulò pòſt: *τὰ μὲν γὰρ ξίφη τῶν παρ' ἑτέροις σαυνίων ἐστὶν οὐκ ἐλάττω, τὰ δὲ σαυνία τὰς ἀκμὰς ἔχει τῶν ξιφῶν μείζω: Nam gladij non minores ſunt aliorum Saunijs, Sauniorum verò acies maior eſt, quàm gladiorum.* Heſychius. *σαυνίον ἀκόντιον βαρβαρικὸν, Saunium barbarici teli genus.* Lib. 5.

Senæ, Senas Galli vocarunt virgines Antiſtitas cuiuſdam Gallici numinis, quod colitur in Sena inſula Britannici maris Oſiſmijs obiecta. P. Mela: *Sena in Britannico mari Oſiſmicis aduerſa littoribus Gallici numinis oraculo inſignis eſt, cuius antiſtites perpetuâ virginitate ſanctæ, numero nouem eſſe traduntur Galli Senas vocant.* Lib. 3. c. 6.

Soldvrii, Gallis fuerunt deuoti homines, & vtriuſque fortunæ ſocij ſatellites principum. Cæſar: *Adcantuanus qui ſummam imperij tenebat, cum DC. deuotis, quos illi Soldurios appellant, quorum hæc eſt conditio, vt omnibus in vita commodis, vnà cum his fruantur, quorum ſe amicitiæ dediderint ſi quid ijs per vim accidat, aut eundem caſum vnà ferant, aut ſibi mortem conſciſcant; neque adhuc hominum memoriâ repertus eſt quiſquam, qui eo interfecto, cuius ſe amicitiæ deuouiſſet, mori recuſaret.* Σιλοδούνους vocat Athenæus ex Nicolao Damaſceno: Αδιάτομον τὸν τῶν Σωτιανῶν βασιλέα (ἔθνος δὲ τοῦτο Κελτικὸν) ἑξακοσίους ἔχειν λογάδας περὶ αὐτὸν, οὓς καλεῖσθαι ὑπὸ Γαλατῶν τῇ πατρίῳ γλώττῃ Σιλοδούνους (τοῦτο δ' ἐστὶν Ἑλληνιστὶ εὐχωλιμαῖοι) τούτους δ' οἱ βασιλεῖς ἔχουσι συζῶντας, καὶ συναποθνήσκοντας, ταύτην ἐκείνων εὐχὴν ποιουμένων. αὐθ' Lib. 3. de bell. Gall. Lib. 16. c. 13.

ἧς συνδυναστεύουσί τε αὐτῷ τὴν αὐτὴν ἐσθῆτα, καὶ δίαιταν ἔχοντες καὶ συναποθνήσκουσι κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, εἴτ' ἐν νόσῳ τελευτήσει ὁ βασιλεὺς, εἴ τε πολέμῳ εἴτε ἄλλως πῶς, καὶ οὐδεὶς εἰπεῖν ἔχει τινὰ ἀποδειλιάσαντα τοῦτον τὸν θάνατον, ὅταν ἥκῃ βασιλεῖ, ἢ διεδύντα: *Adiatomum Regem Sotianorum (eſt autem ea Galliæ natio) ſexcentos habuiſſe proximos ſibi delectos homines, Galli propria lingua Siloduros vocant, (ea dictio Græcis deuotos ſignificat) qui cum Rege & vitam agunt, & moriuntur, id ſummoperè votis optantes, ob quam erga Regem fidem, cum eo principatum gerunt, eodem victu & corporis cultu, quoties eius neceſſitatis contingit occaſio, mortem libenter oppetentes, ſiue Rex intereat morbo, ſiue cadat in prælio, ſiue alia quauis de cauſa vitâ exceſſerit, nec eſt qui dicere poſſit ex illis amiſſo Rege quempiam mortem vel expauiſſe, vel recuſaſſe tergiuerſantem.* Malè nonnulli volunt milites ſtipendiarios quos vernaculâ linguâ *ſoldats* vocamus, nomen deflexum à Solduriis; veriùs enim originem petas à ſolido, quod eſt nummi genus è quo ſtipendium militibus præſtitari ſolebat, vnde milites ſtipendiarios ſolidarios appellarunt. Otho Friſin-

Lib. 1. de geſt. Frider. c. 31. genſis: *Ab hoſpitibus, quos nunc ſolidarios dicimus.* Radeuicus. *Vt largitione pecuniæ milites, qui ſolidarij vocantur, col-*

Lib 1. c. 20. *ligeret.* Robertus Montenſis: *Henricus Rex Anglorum ſum-*

In ſuppl. Sigeb. A. C. 1160. *ptis LX ſolidis Andegauenſibus de feudo vniuſcuiuſque loricæ, capitales Barones ſuos cum paucis ſecum duxit* (in expeditionem Hieroſolymitanam) *ſolidarios verò milites innume-*

Lib 3. c. 29. *ros*, & in ſupplemento Bedæ: *VVillelmus Rufus Rex Anglorum dicitur mirabilis militum mercator & ſolidator.* vnde

In Philipp. ſolda, pro militum ſtipendio. Abbas Vrſpergenſis: *Cùm non haberet pecunias quibus ſalaria, ſiue ſolda præberet militibus*, & ſoldata dicitur feudi improprij genus, quod

in annua ſolidorum penſitatione conſiſtit, vt eſt in libris feudorũ. Hiſpanis fuere & deuoti ſimiles Soldurijs Gallorũ. Strabo: Ἰβηρικὸν δὲ καὶ τὸ ἐν ἔθει κατασπένδειν αὐτοὺς, οἷς ἐὰν προσθῶνται ὥστε ἀποθνήσκειν αὐτοὺς ὑπὲρ ἑαυτῶν: *Hiſpanici quoque moris eſt, ſe deuouere pro ijs quibus ſe addicunt, mortémque pro ijs oppetere.* Solenni Hiſpanorum more Auguſto ſe deuouerunt Pacuuius Tribunus plebis, & eius exemplo complures alij. Dio: Σέξτος τις Πακούβιος ἐν τῷ συνεδρίῳ ἑαυτόν τέ οἱ τὸν τῶν Ἰβήρων τρόπον καθωσίωσε, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευε τοῦτο ποιῆσαι. *Sextus Pacuuius more Hiſpanorum in senatu Auguſto ſe conſecrauit, & alijs conſilio fuit idem facere.* Lib. 2. feud. tit. 10. Lib. 3. Lib. 53.

SPARVS, genus teli Gallici. Feſtus *Rumex genus teli, ſimile ſpari Gallici.* In v. Rumex

CAP. XIX.

Taramis. Tau. Taxea. Teutates. Thirei. Tomentum. Toles. Traiectum. Tripetia.

TARAMIS, Iouem tonantem Taramis nomine Galli imprimis coluêre, ex Lucano loco ſupra citato.

TAV Gallicum, pro cruce Quintilianus, ex Virgilio in Priapeis Lib. 8. inſtit. Orat.

—— Allicæ febres
Tau Gallicum imminet

& Auſonius.

Dic quid ſignificent catalecta Maronis in his Al Edyll. 5.
Celtarum poſuit, ſequitur non lucidius Tau.

Eâdem ſignificatione Tau accipe apud Gregorium

Lib. 5. hiſt. Turonenſem: *Tunc etiam in ſubita contemplatione parietes* Fr. c. 5. *& domorum & Eccleſiarum ſignari videbantur, vnde à ruſticis hæc ſcriptio Thau vocabatur.*

Lib. 10. T A X E A, Gallis laridum, ſeu lardum; Iſidorus: Orig. c. 2. *Taxea laridum eſt Gallicè dictum, vnde dicit Afranius,*

In roſa gallum ſaginatum pingui paſtum Taxea.

T E V T A T E S, Teutatis nomine Gallis cultus Mercurius, artium inuentor, & itinerum dux, de quo Lucanus & Lactantius. Huic humanis hoſtijs litatum, præter Cæſarem, & Lactantium. Apolog. c. 9. Tertullianus: *Maior ætas apud Gallos Mercurio proſecatur.*

T H I R E I, Gallis ſcuta patria, Gerrhis Perſicis In Arcadic. ſimilia. Pauſanias: καὶ ἐπιμηκέστερα ὅπλα κατὰ τοὺς κελτικοὺς θυρεοὺς, ἢ τὰ γέρρα τὰ περσῶν: *Prælonga arma ſicut Celticos Thyreos & Gerrha Perſica.* Et Strabo, de Lib. 4. Gallorum armis: καὶ θυρεὸς μακρὸς, καὶ λόγχαι κατὰ λόγον: *ſcutum longum, lanceæ pro modo corporis.* Hoc genus Lib. 5. hiſt. ſcuti inſigni proprio diſtinctum. Diodorus Siculus: ὅπλοις δὲ χρῶνται θυρεοῖς μὲν ἀνδρομήκεσι, πεποικιλμένοις ἰδιοτρόπως: *ſcutis vtuntur pro ſtatura hominis inſigni proprio variegatis.*

T O M E N T V M, Tomentum culcitrarum Gallicum Lib. 19. c. 1. inuentum, & nomen. Plinius: *ſicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent, Galliarum hoc & tomenta pariter inuentum.*

T O L E S Gallis Tuſillæ quæ in faucibus turgeſcere Lib. 11. Ori. cap. 1. ſolent. Iſidorus. *Toles Gallica lingua dicunt, quas vulgò per diminutionem Tuſillas vocant, quæ in faucibus turgeſcere ſolēt.*

TRAIECTVM. Gallicâ linguâ ſonat oppidum. Beda, de Lib. 5. hiſt. Angl. c. 11. Vvilbrodo Friſiorum Apoſtolo: *Donauit autem ei Pipinus locum cathedræ Epiſcopalis in caſtello ſuo illuſtri, quod antiquo*

tiquò gentium illarum vocabulo Vviltaburg, ideſt oppidum Vviltorum, linguâ autem Gallicâ Traiectum vocatur. Et Si- A. C. 697.
gebertus: *Vvilibrodus à Sergio Papa Clemens agnominatus, & ad prædicandum genti Friſonum Epiſcopus conſecratus, ex dono Pipini principis ſedem Epiſcopalem ſtatuit in loco Vultaburch, qui nunc Vultraiectum dicitur, à nomine gentis Vultarum, & Traiecto compoſitum quaſi Vultarum oppidum; nam Traiectum lingua Gallica oppidum dicitur.*

Tripetia. Gallis ſellula ruſticana tripes. Seuerus: *Sedebat autem Martinus in ſellula ruſticana, vt eſt in vſibus ſeruulorum, quas nos ruſtici Galli Tripetias, vos ſcholaſtici, aut certè tu qui de Græcia venis tripodas nuncupatis.* Dialog. 2. de vit. B. Mart.

Cap. XX.

Vargi Scamari. Vaſſo. Vergobretus. Vernemetis. Virga. Vri. Viſcus. Volemum. Zythum.

Vargi, indigenas latrones Galli Vargos nuncuparunt. Sidonius, Lupo Trecenſi E. Lib. 6. ep. 4.
Vargorum, hoc enim nomine indigenas latrunculos nuncupant. Vargi fuerunt Ἀπόλιδες & extorres, latrocinijs & prædis aſſueti vt in lege Salica: *Si quis corpus iam ſepultum exfoderit, & exſpoliauerit Vargus ſit*, hoc eſt expulſus de eodem pago, & in lege Ripuaria: *Vvargus ſit, hoc eſt expulſus.* Nō diſpari ſignificatu linguâ Gothicâ abactores, & latrones, Scamari dicti. Iornandes: *Et pleriſque abactoribus, Scamariſque & latronibus vndecumque collectis.* Et Eugippius Abbas: *Ipſe quantocyùs Iſtri fluenta prætermeans, latrones properanter inſequitur, quos vulgus Scamaros appellabat.* Tit. 57. §. 5. Tit. 87. §. 2. De reb. Getic. cap. 58. In vit. S. Seuerin. c. 10

X

VASSO, linguâ Gallicâ celebre cuiuſdam Gallici numinis delubrum in Aruernis, quod ſtetit vſque ad Chroci Alemanorum Regis excurſionem in Gallias. Lib. 9. hiſt. cap. 32. Gregorius Turonenſis: *Veniens verò Aruernos delubrum illud quod Gallicâ linguâ Vaſſo Galatæ vocant.* templum In originib. Claromont. Martis credidit Ioannes Sauaro.

VERGOBRETVS, linguâ Gallicâ ſummus magi- Lib. 1. de bell. Gall. cap. 4. ſtratus Heduorum. Cæſar: *In his Diuitiaco & Liſco, qui ſummo magiſtratui præerant, quem Vergobretum appellant Hedui, qui creatur annuus, & vitæ neciſque in ſuos habet poteſtatem.*

VERNEMETIS, linguâ Gallicâ fanum ingens, ſic dictum, vetus fanum gentilium, vt videtur in agro Burdegalenſi, quod à Leontio Burdegalenſi Pontifice, conuerſum in baſilicam D. Vincentio Aginnenſi ſa- Lib. 1. c. 9. cram. Fortunatus,

Nomine Vernemetis voluit vocitare vetuſtas
Quod quaſi fanum ingens Gallica lingua refert.

VIRGA. linguâ Gallicâ pro purpura. Seruius illo Lib. 8. Æneid. loco Virgilij,

Virgatis lucent ſagulis.

Et bene adluſit ad Gallicam linguam, per quam virga, purpura dicitur, virgatis ergo, ac ſi diceret purpuratis. Varro apud Nonium: *Sagum,* inquit, *virgula diuina.* Cap. 3.

VRI vox Gallica, quæ feros boues ſignificat, hâc vſi Romani. Macrobius: *Nec non & punicis oſciſque ver-* Lib. 6. Satur. cap. 4. *bis vſi ſunt veteres, quorum imitatione Virgilius peregrina verba non reſpuit, vt in illo,*

Silueſtres vri aſſiduè ----

Vri enim Gallica vox eſt, qua feri boues ſignificantur.

VISCVS. Gallis ramus qui arboribus maxime ro-

bori agnaſcitur, quique à Druidibus falce aureâ decerpebatur cæſis victimis. Plinius: *Non eſt omittenda in ea re & admiratio Galliarum, nihil habent Druidæ, ita ſuos appellant Magos, viſco & arbore in qua gignatur ſi modo ſit robur ſacratius, omnia ſanantem appellantes ſuo vocabulo.* hodie *Guy de cheſne.* Lib. 16. c. 44

VOLEMVM Gallis idem valet quod bonum & magnum. Iſidorus: *Quidam autem volemum Gallica lingua bonum & magnum intelligunt.* Lib. 17. Orig. c. 6.

ZYTHVM, Gallis potionis genus hordeo confectum. Diodorus Siculus: διόπερ τῶν γαλατῶν οἱ τούτων τῶν καρπῶν στερισκόμενοι πόμα κατασκευάζουσιν ἐκ τῆς κριθῆς τὸ προσαγορευόμενον ζύθος. *Ideò Galli horum fructuum inopes, ex hordeo ſibi potum conficiunt, qui Zythus appellatur.* Lib. 5.

CAP. XXI.

Aliquot Herbarum Celtica nomina.

HERBARVM nomina Celtica prodere hoc loco nec alienum, nec fortè iniucundum erit Græcorum & Romanorum munus iſtud, qui rebus noſtris alteram lucem dederunt.

ALVM ſiue Halus Gallis, Conſolida Latinis, herba curandis vulneribus præſtans. Apuleius: *Latini Conſolidam, Galli Alum:* Marcellus *Symphyti radix quæ herba Gallicè Halus dicitur, Romani nomen ſuum fecerunt.* Plinius: *Alum nos vocamus, Græci Symphyton.* De virtut. herb. c. 59. De Medic. cap. 31. Lib. 27. c. 6

BADITIS Gallis eadem quæ Latinis claua Herculis. Marcellus: *Herba eſt quæ Græcè Nymphea, Latinè claua* De Medica. cap. 33.

Herculis, Gallicè Baditis appellatur.

Lib. 1. c. 9. BACCAR. Celtis Nardus ruſtica. Dioſcorides οἱ δὲ νάρδον ῥύστικομ, γάλλοι βάκκαρ, *Alij Nardum ruſticum Galli Baccar.* Romani & inde nomē ſumpſerunt. Plinius:

Lib. 21. c. 6. *Baccar quoque radicis tantùm odoratæ eſt, à quibuſdam Nardum ruſticum appellatum.*

De virtut. Herb. c. 4. BELINVNCIA Gallis, ὑοσκύαμος Græcis, Apuleius: *Græcis Hyoſcyamos dicitur, Galli Belinunciam.*

Lib. 4. c. 67 & Dioſcorides. ὑοσκύαμος γάλλοι βιλινουντίαν. Huic herbæ nomen à Beleno Deo qui Gallis eſt Apollo; vnde & Romani eodem ſignificatu Apollinarem vocitāt.

BELIOCANDIVM Gallis herba, quæ Romanis

Lib. de virt. Herbar. millefolium. Apuleius: *Latini millefolium, Galli Belliocandium.*

Lib. 4. c. 110. Dioſcorides: μυριόφυλλον, γάλλοι βελιουκάνδας.

De Medica. cap. 26. BRICVMVM Gallis herba, clara nomine Artemiſiæ. Marcellus: *Artemiſia herba eſt, quam Gallicè Bricumum appellant.*

Lib. 2. c. 168. CORNA Celtis herbæ genus, alijs Argemone. Dioſcorides Αργεμώνη· γάλλοι κόρνα.

Lib. 4. c. 168. DVCONE Gallis herba eſt, quam Romani vocant Ebulum, Græci Camæacten: Dioſcorides: περὶ Καμαιάκτης ῥωμαῖοι ἔβουλουμ γάλλοι δουκωνέ.

Lib. 25. c. 6. EXACON Galli vocant Centaurium. Plinius: *Hoc Centaurium noſtri fel terræ vocant, propter amaritudinem ſummam Galli Exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum.*

De medica. cap. 10. GIGARVS Celtis herba quæ Græcis Dracontium. Marcellus: *Polypon emendat herba Proſerpinalis, quæ Græcè Dracontium, Gallicè Gigarus appellatur.*

Idem c. 10. GILARVM Gallis, Latinis Serpyllum ſonat Idem Marcellus: *Serpyllum herbam, quam Galli Gelarum dicunt.*

GLASTVM. Gallis herbæ genus quo Britanni tingendis corporibus tam viri, quàm fœminæ vſi. Plinius: *Glaſtum in Gallia vocatur, quo Britannorum coniuges, nuruſque toto corpore oblitæ, quibuſdam in ſacris & nudæ incedunt*, & ante Iul. Cæſar. *Omnes verò ſe Britanni Glaſto inficiunt, quod cæruleum efficit colorem.* Dioſcoridi. ἰσάτις, Gueſdum, vel paſtellum noſtri appellant eius inficiendis lanis maximus vſus. Plinius: *Quarto infectores lanarum vtuntur, quod Glaſtum vocant.* Lib.22. c.1. Lib. 5. de bell. Gall. V.Soli.c.25. Lib.2. c.177 Lib.20. c.7.

HÆMATITES Gallis herba, quam Latini vocant Heliotropium; quòd ſemper ſe ad ſolem vertat. Apuleius: *A Græcis dicitur Heliotropion, Galli Hæmatiten.* De virtut. herb.

LIMÆVM Gallis herba, quâ ſagittas in venatu liniebant. Plinius: *Limeum herba appellatur à Gallis qua ſagittas in venatu tingunt.* Lib.17.c.11

PIPERACIVM Gallis ea herba eſt, quam Græci ἄκορον vocāt, Romani veneream herbam. Dioſcorides: ἄκορον ῥωμαῖοι βενέρεα, γάλλοι πεπεράκιουμ. Lib.1. c.2.

RATIS Gallicè filicula. Marcellus: *Herbæ Pteridis, id eſt filiculæ, quæ Ratis Gallicè dicitur.* De medica. cap.25.

SAPANA Gallis eſt herba, quæ Græcis ἀνάγαλλις, Romanis Macia. Dioſcorides: Ἀνάγαλλις ῥωμαῖοι μακία γάλλοι σαπάνα. Dioſcorid. lib.2. c.170.

SCOBIES Gallorum lingua Sambucum ſignificat. Dioſcorides: ῥωμαῖοι σαμβοῦκουμ γάλλοι σκοβίημ. Lib.4.c.168.

SVIBITES Gallis Hedera. Dioſcorides: οἱ δὲ ἕδερα γάλλοι σουβίτης. Lib.2.c.171.

SELAGO & Samolus Gallis herbæ hominum & pecoris medelæ ſaluberrimæ, quæ à Druidibus ſolenni ritu legebantur. Plinius: *Similis herbæ huic Sabinæ eſt Selago appellata, legitur ſinè ferro, dextra manu per tunicam,* Lib.24.c.11

quà ſiniſtra exuitur velut à furante candida veſte veſtito, puréque lotis nudis pedibus, ſacro facto priuſquàm legatur pane vinoque, fertur in mappa noua: hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum vitia fumum eius prodeſſe, ijdem Samolum herbam nominauere naſcentem in humidis, & hanc ſiniſtra manu legi à ieiunis contra morbos ſuum, boumque, nec reſpicere legentem, nec alibi quàm in canali deponere, ibique conterere poturis.

De virtut. herbar.

VRA Gallis herbæ genus, quod Græcis Satyrion. Apuleius: *Græcis dicitur Satyrion, Galli Vram.*

VSVBIM Gallis herba, quæ græcis Chamędaphne. Dioſcorides: χαμαιδάφνη γάλλοι οὐσούβιμ. Apuleius, *Chamædaphne, Itali Muſtellaginem dicunt, Galli, Eugubim, Vſibon.*

RERVM AQVITANICARVM LIBER TERTIVS.

Cap. I.

Status Prouinciarum Imperij Romani, aliæ vectigales, aliæ ſtipendiariæ, ſeu tributariæ. Gallia ſtipendiaria facta. Duplex tributum in Gallia ſoli & capitis, vtrumque exactum in Aquitania. Tributum in Aquitania in ſpeciebus penſitatum.

PROVINCIARVM orbis Romani ſumma ratio hæc fuit, vt vectigales eſſent, Romano magiſtratui parerent, & victorum leges acciperent. Nempe Romani agros ab hoſte captos partim diſtrahebant, partim veteranis aſſignabant, partim veteri poſſeſſori relinquebant: præter Iuris auctores, Siculus Flaccus: *Vt verò Romani omnium gentium potiti ſunt agros ex hoſte captos in victorem populum partiti ſunt; alios verò agros vendiderunt.* & alio loco: *Cauſam autem diuidendorum agrorum bella fecerunt; captus enim ager ex hoſte, victori* Lib. de condit. agror.

militi veteranóque eſt aſſignatus, hoſtibus pulſis æqualis in modo manipuli datus eſt. Nec tamen omnibus perſonis victis ablati ſunt agri; nam quorundam dignitas, aut gratia, aut amicitia victorem ducem mouit vt eis concederet agros ſuos. Quibus agros ex parte reliquerunt, aut in totum non ademerunt, eos vectigales, aut ſtipendiarios, ſeu tributarios fecerunt. Hoc pacto aliæ prouinciæ fuerunt vectigales, aliæ ſtipendiariæ & tributariæ, Vectigales erãt: quæ vectigal penſitabant, quale eſt portorium, vectigal rerum venalium, metallorum, ſalinarum, picariarum,

l. inter ff de verb. ſignif. quæ omnia publicanis locabantur: Stipendiariæ & tributariæ, quæ ſtipendium & tributum. Stipendium

l. ager. ff. de verb. ſignif. & tributum promiſcuè accipi docuit Vlpianus; tamen reuerà ſtipendium erat vectigal certum & ordinarium; tributum incertum & extraordinarium, quod pro ratione rerum, & temporum indicebatur. Hanc Prouinciarum diuerſitatem rectè indicauit M. Tullius:

In Frumentar. *Inter Siciliam, ceteráſque Prouincias in agrorum vectigalium rationibus hoc intereſt, quòd ceteris aut impoſitum vectigal eſt certum, quod ſtipendiarium dicitur, vt Hiſpanis, & pleriſque Pænorum, quaſi victoria præmium, ac pœna belli; aut Cenſoria locatio conſtituta eſt, vt Aſia lege Sempronia. Siciliæ ciuitates ſic in amicitiam, fidémque recepimus vt eodem iure eſſent, quo fuiſſent, eadem conditione populo R. parerent, qua ſuis anteà paruiſſent, perpaucæ Siciliæ ciuitates ſunt bello à maioribus noſtris ſubactæ, quarum ager cum eſſet publicus populi R. factus, tamen illis eſt redditus, is ager à Cenſoribus locari ſolet &c.*

Aliam ſtipendiariorum, & tributariorum prædiorum

In §. per traditionem inſt. de rer. diuiſ. differentiam comminiſcitur Theophilus græcus Interpres iuris; vt ſtipendiarij agri populo, Tributarij pendant principi. Aliæ, inquam, prouinciæ fuerunt vectigales

gales, vt Aſia lege Semproniâ: donec Cæſar, deuicto Pompeio, cùm venit in Aſiam è vectigali in tributariã transformauit, teſte Dione. Galliam Narbonenſem etiam fuiſſe vectigalem ſatis inſinuat M. Tullius cùm Fonteium Narbonenſis prætorem de peculatus crimine purgat, hoc argumento, quòd nullus in eum teſtis produceretur è publicanis, & pecuarijs qui vectigalium & paſcuorum publicorum erant conductores. *Vnum,* inquit, *ex toto negotiatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero teſtem producant.* Verùm Galliâ perdomitâ vniuerſæ ſtipendium impoſitum. Tranquillus: *Omnem Galliam quæ à Saltu Pyrenæo, Alpibúſque, & monte Gebenna fluminibus Rheno & Rhodano continetur, præter ſocias ac bene meritas Ciuitates, in prouinciæ formam redegit, eique quadringenties in ſingulos annos ſtipendij nomine impoſuit.* Idcircò Auguſtus ſummâ rerum potitus, venit in Galliam, eiúſque cenſum egit, vt ex modo cenſûs tributum indiceretur. Florus: *Cùm ille conuentum Narbonæ egit, cenſus à tribus Gallijs, quas Cæſar pater vicerat, actus.* & Dio: ἐς δὲ δὴ τὰς γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα διέτριψεν ἐκεῖ καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο. *in Galliam veniens hic nonnihil moratus eſt & Gallorum cenſum egit.* Tributum in Gallia ſingulos in menſes indictum ex eo colligi poteſt, quod de Licinio Galliarum præfecto ſcribit Dio; eum duobus menſibus annum ampliaſſe vt plura exigeret. Duplex fuit in Gallia & conſimilibus prouincijs tributi genus, vnum agrarium & reale, quod erat onus prædiorum & fructuum; alterum perſonale, & in capita indictum: prioris meminit Sidonius, cùm poſſeſſores in Gallia tributis exhauſtos ſcribit, in epiſtola ad Ferreolũ: *Sic habenas Galliarũ modera-*

Lib. 41.

Pro Fonteio

In Iulio cap. 25.

Epitom. liu. lib. 34.

Lib. 53.

Lib. 54.

Lib. 7. ep. 12

rere, vt poſſeſſor exhauſtus tributario iugo releuaretur. Cenſum vocat idem Sidonius, quòd ex modo facultatum penſitaretur,

Gallia continuis quamquam ſit laſſa tributis
Carm. 5. *Hoc cenſu placuiſſe cupit, nec pondera ſentit.*

lib. 16. Alterius ſingulare veſtigium occurrit apud Ammianum: *Primitus partes eas ingreſſus* (Iulianus) *pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari, diſcedens verò ſeptenos tantùm, munera vniuerſa complentes.* De capitatione Heduis remiſsâ Conſtantino grates egit In panegyr. Conſtant. dicto. Eumenius: *Septem millia capitum remiſiſti, quartam ampliùs partem noſtrorum cenſuum.* & mox. *Remiſſione iſta ſeptem millium capitũ, viginti quinque millibus dediſti vires, dediſti opes, dediſti ſalutem.* Remiſsionem trium capitum à Maioriano poſtulauit Sidonius, Carm. 13.

Geryones nos eſſe puta, monſtrúmque tributum
Hic capita vt viuam tu mihi tolle tria.

Vtriuſque tributi modus, & in alijs prouincijs notus. Apol. c. 13. Tertullianus: *Sed enim agri tributo onuſti, viliores, hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora; nam hæ ſunt notæ captiuitatis.* Haud diſpari ſorte Aquitania, duplex tributum agnouit, in prædia, & capita; prædiaria tributa ſignat Sidonius, cùm de feſtiua ciuium Aruernorum, qui ſunt in Aquitania confabulatione ſcribens, *nulla* Lib. 2. ep. 1. *mentio de poteſtatibus, aut de tributis.* & cùm de Seronato: *Rediјt*, inquit, *ipſe Catilina ſeculi noſtri nuper Aturribus, vt ſanguinem, fortunáſque miſerorum, quas ille ibi ex parte propinauerat, hic ex aſſe miſceret.* & ſtatim: *Indicit vt dominus, exigit vt tyrannus.* & rurſus: *veteres culpat noua tributa perquirit.* Tributa enim propriè poſſeſſionibus indicuntur, non perſonis. Tributum capitis ægrè tulere

Aquitani: informe vectigal vocitauit Sidonius quòd ſtatum capitum, id eſt perſonarum, deformet, & Auitum Aruernum huiuſce remiſſionis poſcendæ gratiâ ad Honorium legatum prædicat. Carm. 7.

Eligitur primus iuuenis ſolus mala fracta
Alliget vt patriæ, poſcátque informe recidi
Vectigal.

Tributum ſoli apud Aquitanos in ſpeciebus ipſis præſtabatur: teſtem habemus Gregorium Turonenſem qui Imperatorem precibus B. Illidij Aruernorum Epiſcopi tributa quæ in ſpecie tritici & vini exactitari moris erat in Aruernia pecuniâ commutaſſe ſcribit, ob difficultatem ſubuectionis annonæ; nec non Iuliano Cæſare ſummam rerum gerente in Gallijs Aquitaniam commeatum & annonam in expeditionem Germanicam intuliſſe, quod erat onus prouinciarum, locuples teſtis Ammianus: *Operiénſque Iulium menſem vnde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutiùs angebatur; nec enim egredi poterat, antequàm ex Aquitania æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus & pruinis veheretur annona.* De vit. Patr. cap. 1. apud Sur. tom. 4. Iul. 7. Lib. 17.

Cap. II.

Ratio tributorum in Gallia & Aquitania ſub Francis. Capitularium. Annua dona. Inferenda, Oblatæ. Foderum. Talliæ reales in Aquitania & Occitania.

Galliarvm imperio à Romanis ad Francos conuerſo, vectigalium & tributorum ratio olim inſtituta in prędia, & capita, haud labefactata. Ter-

tiam fructuum prædiorum exegit Clotharius etiam ab
Lib. 4. hiſt. cap. 1. Id. Aymoin. lib. 2. c. 17. Eccleſijs. Gregorius Turonenſis: *Denique Clotharius Rex indixerat vt omnes Eccleſiæ regni ſui tertiam partem fructuum fiſco diſſoluerent.* Tributum amphoræ vini in ſingula iugera indixit Chilpericus. Lib. 5. c. 28. Idem Turonenſis: *Statutum enim fuerat vt poſſeſſor de propria terra, vnam amphoram vini per aripennem redderet.* Ob id, vt prædia à Rege Eccleſijs cõceſſa, tributorum iugo ſoluerentur, principali beneficio opus fuit. Can. 7. Synodus Aurelianenſis I. *De obligationibus* (lege oblationibus) *vel agris quos Dominus noſter Rex Eccleſiæ ſuo munere conferre dignatus eſt, vel adhuc non habentibus Deo, ſibi inſpirante, contulerit ipſorum agrorum vel clericorum immunitate conceſsâ, id eſſe iuſtiſſimum definimus, &c.* & quia Eccleſia parem emunitatem tentabat, in alijs prędijs, ex priuatorum liberalitate profectis, Capitulare Caroli M. id vetuit. Lib. 3. c. 86. & lib. 4. c. 37. Denique vectigalis agrarij modus facilè deprehenditur ex eo, quòd, etiam lege Francorum, ob ceſſationem in ſoluendo tributo fundus à fiſco diſtraheretur. Can. 61. In Synodo Meldenſi: *Iuxta legale & antiquum edictum qui negligit cenſum perdat agrum.* nec ſolùm tributum ſoli, ſed etiam capitis agnouêre. Lib. 3. c. 15. Capitulare Caroli M. *Cenſus regalis vndecumque legitimè exigebatur, volumus vt inde perſoluatur, ſiue de propria perſona hominis, ſiue de rebus.* Vnde Capitularium vocarunt librum deſcriptionis tributorum, quòd etiam capitum cenſum contineret. Lib 9. c. 30. Gregorius Turonenſis: *Gaiſo verò Comes eiuſdem temporis accepto Capitulario, quod anteriores Scriptores feciſſe commemorauimus, tributa cœpit exigere: ſed ab Eufronio Epiſcopo prohibitus, cum exacta paruitate ad Regis direxit præſentiam, oſtendens Capitularium in quo tributa continebantur.* Cenſus à prouincialibus lecti annui,

doni nomine Principi offerebantur in anniuerſario Galliarum conuentu. Geſta Ludouici P. *Imperator autem duobus conuentibus habitis, vno apud Nouiomagum, altero apud Compendium in quo & annualia dona ſuſcepit, &c.* & alio loco. *Medio Auguſto Vvormatiam venit, ibique habito generali conuentu, & oblata ſibi annua dona ſolenni more ſuſcepit.* & Aymoini Continuator de Carolo Caluo: *Generale quoque placitum idibus Iunijs in villa Duziaco tenuit, vbi & annua ſua dona ſuſcepit.* & Hincmarus in Epiſtola ad Carolum Craſſum. *Ceterùm autem propter dona generaliter danda, aliud placitum cum ſenioribus tantùm, & præcipuis Conſiliarijs habebatur.* Vnde Synodus Aurelianenſis I. loco iam reſtituto, cenſus & tributa oblationes vocat. Capitulare Ludouici P. Inferendam: *Tributum quod inferenda vocatur.* Fredegarius, & Aymoinus, Vaccas inferendales, quod erat tributum Saxonum: nec diſpari ſignificatu minores cenſus, quos emphyteutæ numis luunt oblatas vocarunt, vulgò *Oblies*, vt & panes qui altari offerebantur. Ioannes Monachus: *His panibus quos oblatas appellant.* In Aquitania ſub Francis duplex tributi genus obſeruo; vnum quod prædijs indicebatur in ſpeciebus ipſis, putà frumento & vino, id eſt, quo Albigenſes leuauit Ludouicus P. In eius vita. & Aymoini Appendice. *Quo tempore Albigenſes tributo quo in dando vino & annona grauabantur, ſua liberalitate releuauit.* Aliud quod Foderum dictitarunt, annonam militarem interpretatur Aymoini Continuator, quam ipſe à Ludouico P. Aquitanis remiſſam teſtatur: *Inhibuit à plebeis vlteriùs annonas militares, quas vulgò Foderum vocant, dari.* Porrò in Aquitania & Occitania Talliæ, vt loquuntur, ſunt reales, id eſt poſſeſſionibus indicuntur, non perſo-

A. C. 827.
Aymoi. li. 4. cap. 115.
A. C. 828.
Aymoin. lib. 4. c. 117.
Lib. 5. c. 31.
Ep. 2. c. 30.
add. 4. c. 86.
Fredeg. c. 74
Aymoin. lib. 4. c. 26.
In vit. Gaufred. com. Andeg.
Lib. 5. c. 3.
Lib. 5. c. 3.

nis, propterea indicuntur ad ſolidum & libram *au ſol la liure*, hoc eſt pro modo iugerum; veteres enim menſores agros diuidebant ad modum ſolidi & libræ; vnde ſolidatam & libratam vocarunt certum modum, ſeu menſuram agri, putà iugerum vel aripennem, eadémque de cauſa talliæ imponuntur in loco vbi prædia ſita ſunt: at in alijs Galliæ partibus taliæ ſunt perſonales, id eſt perſonis imponuntur propter res, & prædia; & ideò imponuntur in loco domicilij, non ſitus prædiorum, vt cautum eſt conſtitutione Caroli VIII. quæ ad Occitaniam pertinet, ſed vſu recepta apud Aquitanos.

Cap. III.

Nonnulli Aquitaniæ populi liberi. Refutatur error nuperi Auctoris ſcribentis vniuerſam Aquitaniam fuiſſe liberam. Prouinciarum effigies muliebres. Omnes qui erant in orbe Romano ciues Romani facti ex conſtitutione Antonini P.

EST qui nuper non dubitauit ſcribere, Aquitaniam Romanis fuiſſe liberam & immunem, quod adeò confidenter iactitat, vt ad pileum prouocare videatur veteris imaginariȩ libertatis memoriâ; ſed quàm ei obrepſerit immane ſtudium tollendæ in cœlum patriæ facile erit diſcutere. Haud equidem diffiteor prouincias æquioribus, aut durioribus conditionibus pro cuiuſque meritis in fidē, & poteſtatem P. R. acceptas, vt par erat. Siculus Flaccus: *Quidam enim populi pertinaciter aduersùs Romanos*

Lib. de condit. agror.

bella geſſerunt, quidam experti virtutem eorum, ſeruauerunt pacem, quidam cognitâ fide, & iuſtitia eorum, ſe eis addixerunt, & frequenter aduersùs hoſtes eorum arma tulerunt; leges itaque pro ſuo quiſque merito acceperunt: neque enim erat iuſtum, his qui toties admiſſo periurio rupere pacem, ac bellum intulere Romanis, idem præſtari quod fidelibus populis: & certè vt quæque regio populo Romano acceſſit, & in prouinciæ formam redacta, nonnullæ ex ea ciuitates aliæ liberæ, & immunes, aliæ federatæ habitæ ſunt. Strabo vbi de Prouincijs: εἰσὶ δὲ καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, αἱ μὲν ἐξ ἀρχῆς κατὰ φιλίαν προσελθοῦσαι, τὰς δ᾽ ἠλευθέρωσαν αὐτοὶ κατὰ τιμήν. *Sunt & liberæ Ciuitates, aliæ ab initio, per amicitiam, aliæ honoris gratia libertate donatæ.* Hâc ratione Siciliâ in prouinciam redactâ nonnullæ ciuitates liberæ, vel federatæ factæ. M. Tullius: *Federatæ ciuitates duæ ſunt, quarum decumæ venire non ſoleant, Mamertina, & Taurominitana; quinque prætereà ſine federe immunes ciuitates ac liberæ, Centuripina, Haleſina, Segeſtana, Halicienſis, Panormitana. Prætereà omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus eſt.* Et Galliam vniuerſam à Cæſare armis ſubactam, & in prouinciam redactam ſtipendio annuo impoſito præter ſocias ac bene meritas ciuitates, ſcribit Tranquillus. Teſtis ipſe Cæſar Atrebatum ciuitatem à ſe libertate donatam in gratiam Comij, cuius inſigni operâ vſus erat, in expeditione Britannica: *Huius opera Comij fideli atque vtili ſuperioribus annis vſus erat in Britannia Cæſar, pro quibus meritis ciuitatem eius immunem eſſe iuſſerat, iura, legéſque reddiderat, atque ipſi Morinos adtribuerat.* Non aliter actum cum Aquitania, eâ nempe in prouinciam redactâ ſtatim vectigalis fuit, & Magiſtratus populi Romani, legéſque ſuſcepit: belli cladem effugère

Lib. 17.

In Frumentar.

In Iulio c. 25.

Lib. 7. de bell. Gall. cap. 14.

nonnullæ ciuitates, quas liberas & immunes reliquit
Lib.4. c. 19. populus R. In hoc cenſu Plinio locantur Santones, Bituriges Vibiſci, id eſt Burdigalenſes; ſuo enim loco reſtituendi, quos malè expungit Gelenius contra fidem veterum Codicum, eo deceptus quòd inferiùs Plinius meminit Biturigum Cuborum, non aduertens alios eſſe à Biturigibus Viuiſcis. Inter liberos cenſentur & Arverni, Pictones, de quibus etiam Lucanus,

Lib. 1. *Pictones immunes ſubigunt ſua rura.*

& Bituriges Cubi. Ius Latij datum Auſcijs & Conuenis
Strabo lib.4 autores ſunt Strabo & Ptolemæus. Ius Latij fuit, vt qui apud ſuos magiſtratum geſſiſſet ciuis Romanus, & Romæ petendi magiſtratus compos eſſet, vt eſt apud
Strabo lib.3 Appian. lib. 2. de bell. Ciuil. Aſcon. in Piſon. Strabonem, Appianum & Aſconium. Verùm his oppidis exceptis, reliqua Aquitania communi iure prouinciarum vſa eſt, id eſt fuit vectigalis, paruítque Magiſtratibus, & legibus Romanis: alioquin fruſtra habita eſſet ratio liberarum Aquitaniæ ciuitatum, ſi vniuerſa Aquitania eodem iure cenſeretur. Hoc ita rectè intelligi voluit Strabo, cùm vt liberos ſignificet Bituriges
Lib. 4. Viuiſcos, ait non eſſe vectigales ſimul cum Aquitanis: *μόνον γὰρ δὴ τῶν Βιτουρίγων τούτων ἔθνος, ἐν τοῖς Ἀκουϊτανοῖς ἀλλόφυλον ἵδρυται καὶ οὐ συντελεῖ αὐτοῖς: Sola enim Biturigum iſtorum gens, in Aquitanis peregrina iacet, neque vectigal pendit ſimul cum his.* Ex quo fateare neceſſe eſt Aquitaniam non fuiſſe liberam, atque adeò malè argumentari hominem, qui Aquitaniam liberam ponit, hoc argumento, quòd nonnulla Aquitaniæ oppida libera fuerint, quum è contrario exceptio illa liquidò comprobet reliquam Aquitaniam minimè fuiſſe liberam. Et ſanè vix inuenies prouinciam vniuerſam manu-

miſſam

miſſam, ſi demas vnam, aut alteram. Vniuerſæ Hiſpaniæ Veſpaſianus iactatus procellis Reipublicæ Latij ius tribuit, autore Plinio, vniuerſæ Græciæ ſuam reddidit libertatem Nero: ſed iterum Veſpaſianus annuum ei vectigal & Romanos magiſtratus impoſuit, quòd diceret libertate vti Græcos iam dedidiciſſe, vt ſcribit Pauſanias. Ac vt hominem ſuis telis petam, fatetur ille Aquitaniam fuiſſe prouinciam, & quidem Præſidialem, quo ſemel concesſo quis inficias ierit, non fuiſſe liberam? ex quo enim gens quæque in Prouinciæ formam redacta, deſijt eſſe libera, & ſtatim vectigalis, aut ſtipendiaria facta eſt. Auguſtinus eò alludens: *Quid quærit ab homine videamus Deus noſter Imperator & Rex noſter, quod vectigal nobis indicit, quomodo voluit eſſe Rex noſter & voluit nos eſſe prouinciam ſuam.* Fatetur idem Aquitaniam paruiſſe Præſidi, & lege Romanâ, non patriâ vſam, nónne igitur ſecum pugnat, qui Aquitaniam liberam vindicat, quum inſignibus liberorum populorum careat. quæ huiuſmodi fuerunt: vt immunes eſſent à vectigalibus & ſtipendijs, & ſuis legibus ac magiſtratibus viuerent? vnde liberos populos ſtipendiarijs opponit M. Tullius. *Te indemnatum videri putas, quem ſocij, quem federati, quem liberi populi, quem ſtipendiarij omni cruciatu dignisſimum putant.* & Mothoneis liberis Græciæ populis Traianum dediſſe αὐτονομίαν ſcribit Pauſanias: μοθωναίοις δὲ βασιλεὺς μὲν Τραιανὸς ἔδωκεν ἐλευθέρους ὄντας ἐν αὐτονομίᾳ πολιτεύεσθαι: *Mothoneis autem Traianus Cæſar dedit cum liberi eſſent ſuis legibus vti.* Aquitaniã liberam ſibi fingit & hoc argumento, quòd in veteri nummo Galbæ, & in Prouinciarum notitia Aquitania matronæ ſchemate depingatur, lineâ margaritarum

Lib. 3. c. 3.

In Achaicis

In pſal. 40.

In Piſonem

V. l. non dubito. ff. de captiu. & poſtlim. reu.

In Meſſenia.

quæ ingenuitatis, inquit, indices ſunt, collum redimita & fiſcum geſtans auro refertum, quod aurum coronarium eſſe interpretatur, quod lætitiæ publicæ causâ non tributi nomine offerri ſolebat; ſed non ſatis perſpexit, hanc eſſe prouinciæ triumphatæ imaginem: Prouinciarum enim & vrbium deuictarum ſimulacra Romæ in triumpho circumlata conſtat inter omnes. Zonaras: οὕτω δὲ σταλέντες εἰσῄεσαν εἰς τὴν πόλιν, ἔχοντες προπέμποντα σφῶν τὰ σκῦλα, τε καὶ τὰ τρόπαια, καὶ ἐν εἰκόσι τά τε αἰχμάλωτα φρούρια, ἠσκημμένα, πόλεις τε καὶ ὄρη, καὶ ποταμοὺς, λίμνας θαλάσσας τά τε σύμπαντα ὅσα ἑαλώκεσαν: *Sic autem exornati ingrediebantur vrbem, victoriæ inſignibus antecedentibus in quibus expreſſa erant caſtella, vrbes, montes, fluuij, paludes, maria denique omnia quæ capta erant.* Has Prouinciarum & vrbium imagines muliebri habitu expreſſas ſatis docent veteres nummi.

Tom. 2. Annal. Liu. lib. 26. V. Tacit. 2. Annal. Plin. lib. 5. cap. 5. Quintil. lib. 6. inſtit. c. 3.

Hâc formâ Galliam depingit Claudianus,

Lib. 2. de laud. Stilicon.

----- Tum flaua repexo
Gallia crine ferox, euinctáque torque decoro,
Bináque geſa tenens animoſo pectore fatur.

Lib. 4. & Strabo Lugduni aram communi Gallorum voto Auguſto poſitam ait, cum inſcriptione LX. gentium, & imagine ſingularum, quam non alio quàm muliebri vultu, & cultu fuiſſe: hâc formâ etiam Romam vrbem depingit Corippus,

Lib. 1. de laud. Stilicō

Addidit antiquam tendentem brachia Romam
Exerto & nudam geſtantem pectore mammam.

Quòd Aquitania vas aureis plenum geſtet, cōmune eſt omnibus prouincijs ſignum exactionis vectigalium & tributorū; & ſi interpremur id aurū coronariū, etiā Prouinciæ aurū coronarium Imperatori triumphāti offerre

cõſueruntin vitæ beneficium. Seruius illo loco Virgilij, Lib. 8. Aen.
Dona recognoſcit populorum
Aurum coronarium dicit, quod triumphantibus hodiéque à victis gentibus datur, imponebant autem hoc Imperatores propter conceſſam vitam. & ante M. Tullius: *Quod ad quemcumque* In Rullum.
peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario, quod neque conſumptum in monumento, neque in ærarium relatum ſit, id ad Decemuiros referri iubet. Fuerint margaritæ, quæ Aquitaniæ velut nobiliſſimæ Heroidis collo apponuntur, dignitatis & opum argumenta, ſed libertatis minimè. Coronata pingitur & Aquitania, vt & aliæ Prouinciæ quod propiùs libertatis argumentum eſſe poterat, nam & manumiſſis corona dabatur: *Coronat & libertas ſecularis* ait Tertullianus. Sed hæc omnia nuda Lib. de coron.
ſunt ornamenta, quæ prouincijs addebantur in ſolatium ſeruitutis. Coronatur victima etiam cùm ad funus ducitur: in triumpho circumferebantur captæ vrbes ſpecie matronarum, cum aureis coronis. Ita in pompa Antiochi Syriæ Regis, quæ deſcribitur ab Lib. 5. c. 8.
Athenæo, eius currum ſequebantur mulieres cultæ & ornatæ cum titulis ciuitatum Ioniæ & ceterarum Hellenidum Aſiæ, omnes cum aureis coronis ἐφόρουν δὲ πᾶσαι στεφάνους χρυσοῦς. Nec cautiùs iſte Narbonenſem liberam pronunciauit, hoc argumento; quòd in libris noſtris Narbonenſes iuris Italici ſunt, ſi qua fides vulgatæ lectioni: ius Italicum autem tribuit immunitatem vectigalium & tributorum: ſed tutior eſt lectio Pandectarum Florentinarum, & Haloandri ex qua ſoli Viennenſes in Narbonenſi iuris Italici ponuntur: huiuſce lectionis fidem tuetur quòd Narbonenſem quartam fuiſſe prouinciam certum, eandémque vectigalem.

Pro Fonteio M. Tullius: *Prouincia Galliæ M. Fonteius præfuit, quæ conſtat ex ijs generibus hominum & ciuitatum, qui partim noſtra memoria bella cum populo Rom. acerba, & diuturna geſſerunt; partim modò ab noſtris Imperatoribus ſubacti, modò bello domiti, modò triumphis ac monumentis notati, modò ab ſenatu agris, vrbibúſque mulctati ſunt.* & ſtatim: *Huic prouinciæ, quæ ex hac gentium varietate conſtaret, M. Fonteius vt dixi, præfuit, qui erant hoſtes ſubegit, qui proximi fuerant eos ex ijs agris quibus erant mulctati decedere coëgit, ceteris, qui idcircò magnis ſæpe erant bellis ſuperati vt ſemper populo Rom. parerent, magnos equitatus ad ea bella, quæ tum in toto orbe terrarum populo Romano gerebantur, magnas pecunias ad eorum ſtipendium, maximum frumenti numerum ad Hiſpanienſe bellum tolerandum imperauit.* Narbona vtpotè Colonia ciuium Romanorum iuris Italici fuit, ſed ferendum non eſt id iuris produci ad vniuerſam prouinciam; Nemauſo in Narbonenſi ius Latij tribuit Strabo: eodem Lib. 4. iure Plinio cenſentur Ruſcino, Aquæ-Sextiæ, Auenio Cauarum, Alba Heluiorum, & alia quamplura oppida Narbonenſis, ſed his demptis reliqua prouincia communi iure cur abſoluatur non liquet. Auguſtus equidē alijs prouinciarum oppidis ius ciuitatis, alijs ius Latij In Auguſt. cap. 47. tribuit, teſte Tranquillo: *Vrbium quaſdam federatas, ſed ad exitium licentiâ præcipites libertate priuauit, alias aut merita erga pop. Rom. allegantes latinitate, vel ciuitate donauit.* Tandem Antoninus P. omnes prouinciales ciuitate donauit: vt eſt apud Vlpianum, & Iuſtinianum: de quo Auguſtinus: *Quiſnam non cognoſcit gentes ſubiectas Imperio Romano, quæ quidem erant quando omnes Romani facti ſunt, & omnes Romani dicuntur,* idem Auguſtinus alio loco, *Nónne Romanis, & ceteris gentibus vna eſſet eadémque con-*

l. in orbe ff. de ſtat. ho. & Nou. 78. cap. 5. in Pſal. 58. Lib. 5. de Ciuit. Dei. cap. 17.

ditio, præſertim ſi mox fieret, quod poſteà gratiſſimè, atque humaniſſimè factum eſt, vt omnes ad Romanum imperium pertinentes ſocietatem acciperent Ciuitatis, vt Romani ciues eſſent, ac ſic eſſet omnium, quod erat ante paucorum? Ideò Roma erat patria omnium qui ditioni Romanæ ſubiecti erãt. Eleganter hanc in rem Theodoritus in Epiſtola ad Leonem P. M. de Roma: πρὸς δὲ τούτοις καὶ νῦν κρατοῦσαν ἡγεμονίαν ἐβλάστησε, καὶ τῆς οἰκείας προσηγορίας τοῖς δεχομένοις μετέδωκε: *Ad hæc imperium quod nunc ſtat produxit, & ſuum ipſa nomen ſubditis impertijt.* & Sidonius, *In qua vnica totius orbis ciuitate ſoli barbari & ſerui peregrinantur.* & Rutilius Numatianus.

l. Roma ff. ad Municip. l. 6. ff. de excuſ. tut. Epiſt. 115. Lib. 1. ep. 6. Lib. 1. itiner.

Feciſti patriam diuerſis gentibus vnam
Profuit iniuſtis te dominante capi,
Dumque offers victis proprij conſortia iuris
Vrbem feciſti, quod prius orbis erat.

Verùm hâc arte Imperator ius Latij & Ciuitatis prouincialibus quibuſdam datum euacuauit, ita vt exinde inane & ſine re, honoris nomen fuerit, & Prouinciales vtcumque Ciues Romani effecti, vectigalium & tributorum iugum ſubierint, quod indicat ipſe Auguſtinus: *Numquid enim,* inquit, *illorum agri tributa non ſoluunt? numquid eis licet diſcere quod alijs non licet? numquid non multi Senatores ſunt in alijs terris, qui Romam ne de facie quidem norunt?* Hanc ob cauſam nomen Ciuium Romanorum adeò vile & contemptum euaſit, vt prouinciales ſeruitutis impatientiâ ad Gothos & Bagaudas migrarent. Saluianus: *Itaque paſſim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios vbique dominantes Barbaros migrant, & commigraſſe non penitet; malunt enim ſub ſpecie captiuitatis viuere liberi, quàm ſub ſpecie libertatis eſſe captiui. Itaque nomen Ci-*

Loco ſupra laudat. Lib. 5. de gubernat.

uium Romanorum, aliquando non ſolùm magno æſtimatum, ſed magno emptum, nunc vltrò repudiatur ac fugitur, nec vile tantùm, ſed etiam abominabile penè habetur.

Cap. IV.

Prouinciarum aliæ Proconſulares, aliæ Præſidiales. Aquitania Prouincia Præſidialis. Decuriones, & Conſules municipales. Maiores ciuitatum.

PROVINCIARVM alterum σημεῖον fuit, vt Romano magiſtratui parerent. Auguſtus prouincias orbis Romani ita diuiſit; vt aliæ Proconſulares eſſent, aliæ Præſidiales: pacatiores Prouincias, quæ facilè ſinè armis in obſequio contineri poterant Senatui permiſit, in quas is mittebat Proconſules: Validiores & ferociores prouincias, quæ ſinè militari præſidio regi non poterant ſibi ſeruauit, in quas ipſe mittebat legatum, id eſt Præſidem, hâc quidem ſpecie, vt leuiora Imperij onera ſenatus ſubiret, ſed reuerâ vt arma ſòlus in poteſtate haberet, vt ſentiunt Strabo, & Dio. Præſidiales in Gallijs fuere Narbonenſis primùm, ſed poſteà Auguſtus eam Senatui reddidit, & Aquitania, cum Celtica: καὶ γαλάται πάντες, οἱ τε ναρβωνήσιοι, καὶ οἱ λυγδουνήσιοι, Ἀκυϊτανοί τε, καὶ Κελτικοὶ. Auctore Dione. Præſides Aquitaniæ fuere, quorum memoria ad nos peruenerit, Vibius Auitus Nerone imperante. Plinius, de Zenodoro ſtatuario: *Poſtquàm ſatis ſibi artem approbauerat, Romam accitus eſt à Nerone.* & mox: *Statuam Aruernorum cùm faceret, Prouinciæ Vibio Auito*

Strabo li. 17 in fine. Dio. lib. 53. Lib. 53. Lib. 34. c. 7.

Præſidente. Eodem principatu Galba Aquitaniæ Præſes fuit. Tranquillus: *Prouinciæ Aquitaniæ anno fere præfuit; mox conſulatum per ſex menſes ordinarium geſſit.* Veſpaſiano Cæſare, Agricola. Tacitus: *Reuertentem ab legatione legionis Diuus Veſpaſianus inter Patricios aſciuit, ac deinde Prouinciæ Aquitaniæ præpoſuit.* Sub Adriano, Saluius Iulianus Saluio legato Aquitaniæ reſcripſit Adrianus. Legatum vocat Adrianus, nam Præſides ſunt legati Cæſaris, vt patet ex infinitis iuris locis, & ita legatum Aquitaniæ accipere oportet apud Tranquillum: *Legato Aquitaniæ auxilia implorãte, ſuperuenerunt Vindicis litteræ.* Multis pôſt ætatibus Aquitaniæ præſidatum geſſit Tetricus, & Burdegalæ purpurã ſuſcepit: Autores ſunt Aurelius Victor & Eutropius. Apud Gruterum legitur & inſcriptio poſita 1. Iulio Iuliano Pr. Prouinciæ Aquitaniæ Aquitaniâ diuisâ in tres Prouincias omnes Præſidiales permanſere, vt patet ex Notitia Imperij. Valentiniani temporibus Præſidem Aquitaniæ fuiſſe Saturninum inuenio in inſcriptione Gruteri? *Saturnino Secundo V. C. Præſidi Prouinciæ Aquitanicæ.* Habuit & Aquitania procuratorem fiſci. Inſcriptio Gruteri. *C. Iunio Proc. Prouinciarum Lugdunenſis & Aquitanicæ.* Præter legatum Cæſaris ſiue Præſidem, municipia, & oppida Aquitaniæ ſuos habuernnt magiſtratus, quos vocarunt Decuriones vel Curiales, & eorum collegium, Curiam, ſiue ſenatum municipalem, auitæ libertatis reliquias: de Curia Vaſatenſi & Burdegalenſi, Auſonius in Epicedio in patrem, quem talia fantem inducit.

In Galba cap. 6.
In Agricola
In l. milites ff de cuſtod. reorum.
l. legatus ff. de offic. præſid l. 4. ff. de offic. adſeſſ. l hos accuſare ff. de accuſat.
In Galba, cap. 9.
pag. 421. inſcript. 7.
In Aureliano.
pag. 455. inſcr. 8.
pag. 426. inſcr. 5.

Vicinas vrbes colui, patriáque, domóque
Vaſates patria, ſed lare Burdigalam.
Curia me duplex, & vterque Senatus habebat,

Edyll. 30.

Muneris exortem, nomine participem.

Clariores etiam vrbes Aquitaniæ & Galliæ ſuos Conſules habuere, Romæ vrbis æmulæ: de Burdegala teſtis Auſonius,

In Burdiga. *Diligo Burdigalam, Romam colo, ciuis in illa*
Conſul in ambabus.

Iuratos vocitant Burdegalenſes. Habet hodiéque Toloſa ſuos Conſules, qui Capitolini vocantur, veteribus tabulis Capitulares, vel Domini de Capitulo, quod nomen barbarum non eſt, ſed merè Romanum. Capitulanos dixit Symmachus, pro exactoribus præbitionis tyronum, Capitularios horreariorum, & tabernariorum Caſſiodorus, pro curatoribus horreorum publicorum, & tabernarum. Denique omnes fere ciuitates Galliæ ſuis reguntur Scabinis, ſeu Conſulibus, quorum plerique iuriſdictione temporali potiuntur, vt notum etiam ipſis Pontificibus. Nonnullæ etiam Ciuitates Aquitaniæ, & Galliæ ius eligendi quendam magiſtratum, qui Maior vocatur, *le Maire*, priſcæ libertatis ſpecimen incolume tuentur. Capitulare Caroli M. *Vt Presbyteri, neque iudices, neque Maiores fiant.* Hoc iure lætantur Bituriges, Burdegalenſes, Pictauienſes, hoc iure ſuperbierunt etiam Rupellani ad quos pertinet inſcriptio decretalis epiſtolæ Honorij III. *Maiori, & Burgen. de Rupella ſed eo per ſcelus excidere.*

Lib.9.ep.20 Lib.10.Var. ep.28. Cap.ex parte. ex. de alien. iud. mut. cauſ. c.1.de imm. Ecclesſ.in 6. Lib.5.c.107. c.ex parte. ex. de Conſuetud.

Cap. V.

CAP. V.

Prouincijs legem ſuam dedere Romani. Academiæ veteres iuris Romani, Roma in Occidente, Berytus in Oriente.

IVRE gentium victoriæ lex fuit, vt victi in victorum mores, legéſque concederent, vt hoc fœdere ſeipſos dediſcerent, & eiuſdem diſciplinæ vinculo continerentur. Ita Crotoniatæ Brutiorum detrectãtes imperium morituros ſe affirmabant, citiùs, inquit Liuius, quàm immixti Brutijs in alienos mores, ritus, legéſque, & mox linguam verterentur. Lib. 24. Hoc conſilio victores gentium Romani, victis ac in prouinciam redactis non ſolùm vectigalia, ſed etiam iura, legéſque ſuas, & magiſtratus impoſuerunt. Auguſtinus: *An verò aliquid nocuerunt Romani gentibus, quibus ſubiugatis impoſuerunt leges ſuas, niſi quia id factum eſt ingenti ſtrage bellorum, quod ſi concorditer fieret id ipſum fieret meliore ſucceſſu, ſed nulla eſſet gloria triumphantium, neque enim & Romani non viuebant ſub legibus ſuis, quas ceteris imponebant.* Lib. 5. de Ciuit. c. 17. & Prudentius, Lib. 2. cont. Symmach.

Hanc frenaturus rabiem Deus vndique gentes
Inclinare caput docuit ſub legibus iiſdem,
Romanóſque omnes fieri quos Rhenus & Iſter.
Quos Tagus auriſluus, quos magnus inundat Hiberus.
Corniger Heſperidum quos interlabitur, & quos
Ganges alit, tepidíque lauant ſeptem oſtia Nili
Ius fecit commune pares, & nomine eodem
Nexuit, & domitos fraterna in vincla redegit
Viuitur omnigenis in partibus, haud ſecus ac ſi
Ciues congenitos concludat mœnibus vnis
Vrbs patria, atque omnes lare concilientur auito.

Diſtantes regione plagæ, diuiſáque Ponto
Littora conueniunt nunc per vadimonia ad vnum
Et commune forum.

De 6. Cos Honorij. & Claudianus,

------ Mirataque leges
Romanum ſtupuit Mæotica terra tribunal.

Hinc & ius Romanum latè cum imperio propagatum, per vniuerſi imperij fines, adeò vt Prouincialibus familiare eſſet eius ſtudium colere, quaſi in ſeruitutis ſolatium. In Panegyr. ad Origen. Gregorius Thaumaturgus E. Neocæſarienſis magnum id viaticum eſſe prædicat: *μέγιστον ἐφόδιον τὴν μάθησιν τῶν νόμων.* Orat. 21. & Gregorius Nazianzenus Romanorũ legem nemini ignorare fas eſſe ait: *ῥωμαίων μὲν νόμων μηδενὶ ἀγνοεῖν ἐξεῖναι.* Hac de cauſa orbis Romani habitatores humaniores hominum cenſuit Libanius, In Panegyr. Iulian. cos. qui Romanis legibus viuerent, tamquam imperij & legum cultu manſuefactos: *καλῶ γὰρ ἥμερον γένος ἀνθρώπων τοὺς ἐν τοῖς ἡμετέροις ζῶντας νόμοις. Humaniores homines voco eos, qui ſub noſtris legibus viuunt.*

Hoc ſtudium primam in Oriente excitauit legum ſcholam apud Berytum. In eodem Panegyr. Gregorius Neocæſarienſis, qui legibus Romanis, operam ſe ibi dediſſe de ſe teſtis eſt, Socrates lib. 4. c. 22. *ἡ τῶν Βηρυτίων πόλις*, inquit, *ῥωμαικοτέρα πως καὶ τῶν νόμων τούτων εἶναι πιστευθεῖσα παιδευτήριον: Berytus iuris Italici harum legum ſchola.* Lib. 2. hiſt. v. Ennap. in Iulian. & Liban. orat. 26. tom. 1. Agathias de Beryti excidio ob terræ motum, interitúque Ciuium, & legum ſtudioſorum: *οἱ δὴ παρῆσαν τοὺς ῥωμαίων ἀναλεξόμενοι νόμους, τοῦτο γὰρ πάτριον τῇ πόλει, καὶ ὥσπερ γέρας τι μέγιστον πόιαδε αὐτῇ ἀνεῖται διδασκαλεῖα: Qui ibi erant legum Romanarum addiſcendarum causâ, erat enim hoc patrium vrbi, & veluti maximum præmium, quòd ibi ſcholæ dicatæ eſſent.*

Vnde & Iuſtinianus Berytum matrem & nutricem legum appellat. In Occidente etiã Prouinciales inprimis Galli noſtri Romam ſedem Imperij,& legum parentem auidiſſimè Iuris Ciuilis ſtudio frequentarunt. De Germano Altiſſiodorenſi teſtis eſt Erricus Altiſſiodorenſis, Lib. 1. de vit. S. Germani.

Incitus his animis, talique cupidine raptus
Quà caput eſt orbis terrarum maxima Roma
Tendit iter, Latij nodos addiſcere iuris
Et didicit, palmamque breui tulit ille laboris.

De Palladio, Rutilius Numatianus. Lib. 1. itine.

Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis
Miſſus Romani diſcere iura fori.

Eutropium hortatur Sidonius, vt pergat Romam, Lib. 1. ep. 6. domicilium legum, gymnaſium litterarum, Iuris diſcendi gratiâ. Romam expetierunt & Græci, & Afri. Hinc formoſus puer Arcas Romæ in carcerem truſus à Domitiano, quòd eius libidini non indulſiſſet: Me quoque, inquit ille apud Philoſtratum, pater per- Lib. 7. de vit. Apollo. cap. 17. didit, nam Meſſanæ, quæ eſt in Arcadia natum, litteras Græcas non docuit, ſed huc miſit, μαθησόμενόν ἤδη νόμικα, *vt legitima iura perdiſcerem.* E Græcis etiam, quorum genius gaudebat ſua tantùm mirari, legem Romanam vtpotè rectam morum regulam, nouit & laudauit Dio Chryſoſtomus, cùm apud Corinthios orans Orat. 37. Romæ ſe honeſte vixiſsè perſuaſum voluit, hoc argumento, quòd ibi apud Imperatorem (is erat Traianus) & in medio legum περὶ αὐτὸν τὸν ἄρχοντα καὶ τοὺς νόμους verſatus eſſet, & Alipium Romam contendiſſe, vt iuris ciuilis latices de fonte hauriret, teſtis Auguſtinus: Lib. 6. Confeſſ. cap. 8. *Non ſanè relinquens incantatam ſibi à parentibus terrenam viam, Romam proceſſerat, vt ius diſceret.*

CAP. VI.

Origo & proceſſus legis Romanæ in Gallia & Aquitania ſub Romanis.

GALLIA Romanorum armis edomita, & in prouinciam redacta, ſuis legibus multata, Romanas accepit. Has vices primùm ſubijt Narbonenſis, quò pertinet Critognati Aruerni oratio apud Cæſarem: *Reſpicite finitimam Galliam, quæ in prouinciam redacta, iure & legibus commutatis, ſecuribus ſubiecta, perpetuâ premitur ſeruitute.* Eadem expeditione victi Aruerni & Ruteni, quibus tamen populus R. ignouit, nec legem ſuam inflixit, teſtis Cæſar ipſe in colloquio apud Ariouiſtum Regem Germanorum: *Bello ſuperatos eſſe Aruernos & Rutenos à Q. Fabio Maximo, quibus populus R. ignouiſſet, neque in prouinciam redegiſſet, neque ſtipendium impoſuiſſet.* & mox: *Si iudicium ſenatus ſeruari oporteret, liberam debere eſſe Galliam, quam bello victã ſuis legibus vti voluiſſet.* Tandem vniuerſa Gallia Cæſaris armis proſtrata, & in prouinciam redacta, in Romanam legem iurauit, cuius rei argumenta hæc profero: Primum occurrit ex libris noſtris, in quibus Legatis, id eſt Præſidibus prouinciarum Galliæ, in dubijs de iure conſulentibus Imperatores reſcripſiſſe, inuenio, vt Adrianum Saluio, (is eſt Saluius Iulianus Autor edicti perpetui, vt ſupra oſtendimus) legato Aquitaniæ, necnon & Vitraſio Pollioni legato Lugdunenſi, & Scæuolam de fideicommiſſo à libertis teſtatoris Reip. Arelatenſium relicto ex Gallia conſultum reſpondiſſe, & Gor-

Lib. 7. de Bell. Gall. cap. 14.

Lib. 1. de Bell. Gall. cap. 10.

l. milites ff. de Cuſtod. reor.

l. ſpadonẽ §. Imperator. ff. de excuſ. tut.

dianum Frontoni etiam reſpondiſſe manumiſſum ab l. 2 C. de
ea quæ originem ducebat ex prouincia Aquitania ſequi municip. & originar.
originem manumittentis. Secundum repete ex eo, quòd Galli adoleſcentes Romam ſtudiosè properabant iuris ciuilis ediſcendi gratiâ, vt probatum eſt ex Rutilio, Sidonio, & Errico Altiſſiodorenſi. Tertium præſtat ſolenne illud vetus, vt nouæ conſtitutiones principum promulgarentur apud Galliarum tribunalia, & actis
forenſibus inſinuarentur. Sidonius ad Nammatium: Lib. 8. ep. 6.
Per ipſum ferè tempus, vt decemuiraliter loquar, lex de præſcriptione tricennij fuerat proquiritata; cuius peremptorijs abolita rubricis, vis omnis in ſextum tracta quinquennium terminabatur. Hanc intrà Gallias antè neſcitam primus, quem loquimur, orator indidit proſecutionibus, edidit tribunalibus, prodidit partibus, addidit titulis frequente conuentu, raro ſedente, paucis ſententijs, multis laudibus. Quartum excipe
ex eo, quòd ſcripſit Zozimus, inclinante imperio Bri- l. 6. p. 827.
tanniam, & nonnullas Galliarum prouincias ſuis viribus ſinè Romanorum ope, à Germanorum irruptione reſtitutas, ad ſuam legem poſtliminio redijſſe, nec ampliùs legem Romanam audijſſe: *καὶ καθ' ἑαυτὸν βιοτεύειν, οὐκ ἔτι τοῖς τούτων ἐπακούοντα νόμοις.* Quæ omnia ſatis ſupérque euincunt Galliam, ex quo prouincia facta eſt, legibus Romanis paruiſſe, aliquot ſanè federatis, aut liberis Ciuitatibus ſuis legibus viuere permiſſum.
Heduorum leges intactas reliquit Cæſar, vt ipſe teſta- Lib. 1. de Bell. Gall.
tur, *Et quòd legibus Heduorum ijs qui ſummum magiſtratum* cap. 6.
obtinerent, excedere ex finibus non liceret, ne quid de iure, aut legibus eorum diminuiſſe videretur, ipſe in Heduos proficiſci ſtatuit, ſenatúmque omnem, & quos inter controuerſia eſſet, etiam ad ſe euocauit. Atrebatibus libertate donatis iura,

Lib. 7. de Bell. Gall. cap. 14. legéſque ſuas reddidit Cæſar, vt ex ipſo ſupra docuimus. Suam Remp. & leges tuiti ſunt Maſſilienſes, qua- Lib. 3. rum veſtigia extant apud Strabonem, Valerium Maximum, & alios. Primum Gallia vidit Romanum Iure- Lib.7.ep.10 conſultum Trebatium, comitem Cæſaris bello Gallico, cui per iocum Tullius: *Legi tuas litteras, ex quibus intellexi te Cæſari noſtro valde Iureconſultum videri, & quòd gaudeas te in iſta loca veniſſe, vbi aliquid ſapere viderere; quòd ſi in Britanniam quoque profectus eſſes, profectò nemo in illa tanta inſula peritior te fuiſſet.* & eidem Samarobrinæ, id eſt Lib.7.ep.16 oppidum Ambianorum, in hybernis agenti; *Conſtat enim inter omnes neminem te vno Samarobrinæ iuriſperitiorem eſſe.*

Cap. VII.

Lex Romana defenſa aduerſus Gothos.

RVente imperio, Gothis incubantibus Aquitaniæ & Narbonenſi prouinciæ, ius Romanum, & alia imperij decora euertere nitentibus, Aquitani & Prouinciales ſpretis Gothicis legibus, Theodoſianas, id eſt Romanas fortiter tuiti ſunt: graues hanc ob rem querelæ excitatæ in Seronatum præfectum Galliarum, qui Gothos fo- Lib.2.ep.2. uebat in necem legis Romanæ. Sidonius ad Ecdicium: *Exultans Gothis, inſultanſque Romanis, illudens præfectis, colludénſque numerarijs, leges Theodoſianas calcans, Theodoricianáſque proponens.* Vnde & Prouinciales abhinc Ro- Lib. 7. de Gubernat. mani dici gaudebant. Saluianus: *Iam apud Gothòs impudici non ſunt niſi Romani.* Tandem Alaricus vltimus Rex

Gothorum in Gallia, ſentiens Aquitanos & Prouinciales legum Romanarum genio nimiùm deuotos, in Gothicas vix vmquam conſenſuros, Codicis Theodoſiani breuiarium, ex quo inter eos ius diceretur, lectiſſimorum prudentum operâ compoſitum, non Aniani Cancellarij ſui, vt malè exiſtimarunt Tillius & Cuiacius, per Anianum ipſum edi curauit; & ne maieſtatem minuere videretur, alienæ legis æmula poteſtate, iudicio adumbrato ſuam fecit, vt conſtat ex Alarici Commonitorio, ad Timotheum Comitem, præfixo Codici Theodoſiano: *Anianus vir Spectabilis, ex precepto D. N. glorioſiſſimi Alarici Regis, hunc Codicem de Theod. legibus atque ſententijs iuris vel diuerſis libris electum Aduris anno* XXII. *eo regnante edidit, atque ſubſcripſit.* Hæc olim obſeruabam, cùm legem Romanam Aquitaniæ noſtræ primitias edidi, à qua nuper nonnulli legem Romanam vſque ad Eurici tempora, apud Gothos ſecuram & intemeratam ſtetiſſe voluerunt, eo quòd non ante Gothis lex ſcripta fuerit, teſte Iſidoro, & quòd Theodoricum Iuniorem legis Romanæ ſtudioſum depinxerit Sidonius, cùm ipſum his Auitum affantem inducit

--- -- *Mihi Romula dudum* Carm. 7.

Per te iura placent.

Sed quis nō aduertit figuratè Poëtico more id dictum, & vt commendaretur Auiti gratia apud Gothum, quod exquiſitiùs fieri non potuit, quàm barbari principis profeſſione ſe amici gratiâ patrios mores dediſcere, & hoſtilem legem amplecti; ſi enim verum amamus, vix ſuadebimur principem Romani nominis oſorem acerrimum, in legem Romanam æquiorem fuiſſe. Conſilium de obliterando Romano nomine depoſuit

Ataülphus, tum Placidiæ vxoris ſuaſu, cum negotij mole præpeditus; verumtamen fatetur ipſe apud Lib. 7. c. 29. Oroſium, Gothos legem Romanam non tuliſſe, etſi planè intelligeret Rempublicam ſinè lege ſtare non poſſe: *Neque Gothos vllo modo parere legibus poſſe, propter effrænatam barbariem, neque Reipublicæ interdici leges oportere ſinè quibus Reſpub. non eſt Reſpub.* Quo animo in legem Romanam fuerint eum ſecuti Reges ſatis ſignificant rupta paſſim fœdera, & perpetua quæ cum Romanis geſta ſunt bella de Galliarum imperio: nec mirum barbaris diſplicuiſſe legem Romanam, quæ barbariem abolet. Denique ſub Gothis vix eluxit lex Lib. 1. in Ruffinum. Romana, quò ſcitè alluſit Claudianus, illo verſu:

Merent captiuæ pellito iudice leges.

Seriùs & Alaricus legi Romanæ acquieuit, cùm intelligeret ſe prouincialium pertinaciam nequire vincere; nec beneficium videri debet, quod haud principis indulgentia, ſed temporum ratio extorſit.

Cap. VIII.

Series legis Romanæ ſub Regibus Francorum primæ ſtirpis: Aquitani & alij cis Ligerim cur Romani dicti.

CÆso Alarico in prælio Vocladenſi, Aquitania cum parte Narbonenſis prouinciæ peruenit in poteſtatem Clodouæi: verùm Septimania ad præſens victoris manus elapſa, in Vviſigothorum ditione remanſit, & Arelatenſis prouincia Theodorico Oſtrogotho caducam occupanti ceſſit.

ceſſit, in hoc rerum nouarum lubrico lex Romana ſecura ſtetit: occurrit locuples teſtis Theodoricus ipſe qui cùm expeditionem compararet in Galliam Gothicam aduersùs Francos, eam lege Romanâ viuere lætari ſe ſcripſit apud Caſſiodorum: *Delectamur iure Romano viuere, quos armis cupimus vendicare, nec minor nobis cura eſt rerum mortalium, quàm poteſt eſſe bellorum; quid enim proficit Barbaros remouiſſe confuſos, niſi viuatur ex legibus? quapropter cùm Deo propitio Gallias exercitus noſter intrauerit ſi qua mancipia ſeruitium declinantia ad alios ſe, quàm quibus debebant competere, contulerunt, prioribus dominis iubemus ſine aliqua dubietate reſtitui.* Nec vana fides Theodorici; Arelatenſis enim prouinciæ compos factus, legem Romanam, & togatos mores Prouincialibus ſe reſtituiſſe videri voluit, etſi reuerâ inſtauratorem non deſiderarent. *Libenter*, inquit ille, apud Caſſiodorum, *parendum eſt Romanæ conſuetudini, cui eſtis poſt longa tempora reſtituti, quia gratus ibi regreſſus eſt, vbi prouectum veſtros conſtat habuiſſe maiores; atque ideò in antiquam libertatem, Deo præſtante, reuocati, veſtimini moribus togatis, exuite barbariem, abijcite mentium crudelitatem, quia ſub æquitate noſtri temporis non vos decet viuere moribus alienis.* Et ſanè exſtat apud Baronium Cæſarij Archiepiſcopi Arelatenſis teſtamentum breui pòſt conditum, adhibitis formulis iuris Ciuilis, & clauſulâ codicillari: *Et ideò* (hæc ſunt verba) *iuxta hanc epiſtolam, quam manûs noſtræ ſubſcriptione roborauimus, cuique diem & conſulem ſubtus adiecimus, Deo diſpenſante, hoc teſtamentum meum condidi, vel manu propriâ ſubſcripſi, atque iure Prætorio, vel iure Ciuili, & ad vicem illorum codicillo firmaui.* Clodouæus quoque rerum ſummâ potitus in Aquitania, & parte Narbonenſis prouinciæ, ſtatus

Ep. 43. lib. 3.

Ep. 17, lib. 3.

Tom. 6. A. C. 509.

mutationem inuidioſam ratus, perpetuúmve defectionis incentiuum, vel memor ſtudij & affectus Prouincialium, quorum votis, & paſſis manibus euocatus: quorum non ſinè beneficio Gothi vno prælio fore confecti, & oblatæ prouinciæ viribus, animíſque, diuturnioris belli moli non impares, ipſis ius Romanum illibatum reliquit, ex quo deinceps Aquitani, ceteríque Prouinciales, cis Ligerim poſiti, Romani Francis quoque dicti, quòd lege Romanâ viuerent. Fredegarius: *Interim rebellantibus Vaſconibus, in regione Aquitaniæ cum Chunoaldo Duce, filio Eudonis, quondam Carlomannus, atque Pipinus principes germani congregato exercitu, Ligeris alueum Aurelianis vrbe tranſeunt, Romanos proterunt, vſque Biturigas vrbem accedunt, ſuburbana ipſius igne comburunt.* Ante Fredegarium, Fortunatus, de Baſilica S. Saturnini Toloſæ,

Salui. lib. 5. de proud.

Cyprian. in vit. Cæſar. Arelat.

Grego. Tur. lib. 2. c. 36.

In Chronic.

Lib. 2. c. 8.

Launebodes enim poſt ſecula longa ducatum
Dum gerit, inſtruxit culmina ſancta loci;
Quod nullus veniens Romanâ gente fabriuit
Hoc vir barbaricâ prole peregit opus.

Lib. 9. c. 6. Idem ad Chrodinum Ducem,

Gentibus obſtrictus, Romanis charus haberis.

Lib. 7. c. 8. & alio loco,

Romaníſque lyrâ, plaudat tibi Barbarus harpâ.

Can. 9. Conc. Turonenſe II. *Adijcimus etenim ne quis Britannum, aut Romanum in Armorico, ſine Metropolitani, aut Comprouincialium voluntate, vel litteris; Epiſcopum ordinare præſumat.* Concil. Narbonenſe. *Vt omnis homo tam ingenuus, quàm ſeruus, Gothus, Romanus, Syrus, Græcus, vel Iudæus die Dominico nullam operam faciant.* & alio canone. *In cuiuſcumque domo Gothi, Romani, &c.* Vnde & regio vniuerſa cis Ligerim Romania, vel Romana terra, ſiue

Can. 4.

Gallia Romana; Fortunatus de Chariberto Rege,

Hinc cui barbaries, illinc Romania plaudit.

Et vita Odiliæ Virginis: *Temporibus Childerici Imperatoris Romanæ, & Franciæ terræ.* Luitprandus Ticinenſis de Guidone Comite Spoletano: *Quúmque Burgundionum regna tranſiens Franciam, quam Romanam dicunt, ingredi vellet.* Lib. 1. c. 6. & Regino: *Interim Ludouicus Rex Galliæ Romanæ, filius Caroli.* Lib 1. Chr. A. C. 939. Et Rex Galliæ, Romanus Dominus Hugoni Comiti Claromontenſi apud Sugerium. *Malo*, inquit, *Romane Domine, te terram totam meam habere &c.* In vit. Lud. Craſsi. Romanis hoc ſenſu, id eſt Aquitanis, ceteríſque Cis-ligeritanis rata, & perpetua fuit lex Romana, etiam conſtitutione Clotharij R. edita ab H. Bignonio: *Inter Romanos negotia cauſarum Romanis legibus præcipimus terminari:* In Not. ad Marculf. æquè Guntrano, Chilperico, & Sigeberto Regibus, vſum legis Romanæ apud Aquitanos commendauit, eiuſdem ſtudium quod florentiſſimum fuit in Aruernorum ciuitate, quæ eſt primæ Aquitaniæ. Gregorius Turonenſis: *De Andarchij vero interitu locuturus, priùs genus ordiri placet, & patriam: Hic igitur vt adſerunt, Felicis Senatoris ſeruus fuit, qui ad obſequium domini deputatus ad ſtudia litterarum cum eo poſitus bene inſtitutus emicuit; nam de operibus Virgilij, legis Theodoſianæ libris, artéque calculi plenè eruditus eſt.* Lib. 4. hiſt. cap. 41. Andarchium Aruernum fuiſſe, & apud Aruernos eruditum inſinuat, tum mentio Felicis ipſius domini Senatoris Aruerni, tum eius reditus in Aruernum, de quo paulò pòſt loquitur Turonenſis. Ijſdem Regibus vſum legis Romanæ in Aquitania illuſtrat Teſtamentum MS. S. Aredij Lemouicenſis: *Quod teſtamentum noſtrum ſi caſu iure Ciuili, aut Prætorio, aut cuiuſlibet legis Nouellæ conſcriptione, vel* Aredij teſtamenti meminit Greg Tur. hi. l. 10. c. 20.

veteris valere non potuerit, ad vicem codicillorum & omnium ſcripturarum, quæ firmitate conſiſtunt valere iubemus. Nec præterire poſſum, eodem ſeculo, Lugduni in foro recitatum teſtamētum Nicetij Lugdunenſis E. poſt diem lege Romanâ præſcriptum, is erat tertius, vel quintus à morte teſtatoris. Gregorius Turonenſis, de vita Patrum apud Surium: *Poſt dies autem quos lex Romana ſanciuit, vt defuncti cuiuſpiam voluntas publicè legatur, huius Antiſtitis teſtamentum in foro delatum, turbis circumſtantibus à iudice reſeratum, recitatúmque eſt.* Eâdem ætate occurrit & teſtamentum Mummoli Francici Comitis ſubſcriptionibus & ſigillis teſtium, quæ ſunt iuris ROMANI ſolennia munitum. Gregorius Turonenſis: *Igitur dum ſe ita feſſum, & ſine ſpe vitæ decernit, teſtamentum ſuum petit ſcribi, munitúmque ſubſcriptionibus, ac ſigillis inquiri præcepit &c.* Sub Dagoberto Sadregiſili Ducis Aquitanorum filij, Francorum iudicio hereditate paternâ indigni pronunciati iuxta legem ROMANAM, ob inultam necem parentis. Aimoinus Monachus: *Anno* XXIII. *regnante Dagoberto, Sadregiſilus Dux Aquitanorum à quibuſdam hominibus gladiatorio aduersùs eum animo inſurgentibus trucidatur, cuius filij cùm vltores potuiſſent fieri effuſi ſanguinis paterni, maluerunt viuere deſides, ac otioſi, quàm per vrgendo armis homicidas, cruorem exigere interfecti: idcircò in publico Francorum conuentu, à quibuſdam proceribus ſecundùm leges Romanas, quæ ſanciunt à paterna eos decidere hereditate debere, qui noluerunt interfecti necem vindicare, omnibus paternis exſpoliati ſunt bonis, atque inanes relicti.* Eâdem tempeſtate floruit S. Deſiderius Cadurcenſis E. quem patriâ Albigenſem ferunt, qui legum ROMANARUM ſtudijs enutritus, vt legitur in ipſius vita MS. *Ac deinde legum Roma-*

Huius exemplum acceptum debeo R. P. Thomæ Aquin. Carmelitæ Diſcalceato, viro erudiſſ. & pijſſ.

1. Apr. to. 2.

Lib. 1. de mirac. Mart. cap. 31.

Lib. 4. c. 28.

Cap. 1.

narum indagationi ſtuduit. Clodouci II. Dagoberti filij ſequens ætas legis ROMANÆ obſeruantiam apud noſtros ſatis prodit ex Marculfi ſolenni formula DUCATUS, Patriciatus, vel Comitatus, id eſt formulâ principalium Codicillorum, quibus mandabatur rectoribus Prouinciarum pro earum diſcrimine vt ſuos Prouinciales Francos, Romanos, Burgundiones recto tramite ſecundùm legem & conſuetudinem eorum regerent. Denique nónne etiam ſequiori æuo Childerici II. lex Romana trita in iudicijs & ſcholis Aruernicis? Vita S. Præiecti Aruernenſis E. *Ipſe cœpit renuere, & rationem veram reddere iuxta ſtatuta canonum, vel lege quæ dicitur Romana, quia magnus Sabbati dies erat, quo vigiliæ ſanctæ Paſchæ celebrari ſolent, ſe nullomodo de hac cauſa reſpondere poſſe.* Et vita S. Boniti itidem Aruernenſis E. apud Surium. Tom. 1. Ianuar. 15. *Poſteà vbi natus puer adoleuit, in Aruernorum vrbe traditur litteris imbuendus, ſubinde etiam iuri ciuili dat operam.*

CAP. IX.

Progreſſus legis Romanæ ſub Regibus ſecundæ ſtirpis. Interpretatio loci Eginarti de duabus legibus Francorum defenditur.

EXEMPLO deceſſorum, Aquitanis, ceteríſque Prouincialibus Ciſligeritanis legem Romanam vltrò ſanciuit Carolus M. & in vſum ipſorum Codicem Theodoſianum reſtitui, emendaríque curauit, vt docent poſtrema verba, quæ adiecta ſunt Commonitorio Alarici, præfixo Codici Theodoſiano: *Et iterum anno XX. regnante Carolo Rege*

Franc. & Longobard. & Patritio Romano. Adeóque legem Romanam coluit diuinus princeps, vt multa ex Codice Theodoſiano in Capitularia transfuderit: ex quo ſatis intelligere licet, quomodo accipiendæ ſint diuerſæ leges, quas memorat Eginartus: *Nam Franci duas habent leges plurimis in locis valde diuerſas*, nimirum vt Romana fuerit vna è duabus, altera non alia quàm Salica, ſiue Francica. Legem Romanam intelligit Theodulphus per almam legem, quam in Gallia Narbonenſi vſu forenſi tritam inſinuat, cum geſtæ in eadem prouincia legationis à Carolo demandatæ meminit, Lib. 1. carm.

Vndique conueniunt populi, clerique cateruæ
Et Synodus clerum, lex regit alma forum.

Capit. add. 4. cap. 106. Legem Romanam omnium humanarum matrē legum agnouit Ludouicus P. ſub eo Septimanos legē auitam, id eſt Romanam aduersùs Bernardum Ducem, eius oppugnatorem aſſeruiſſe ſcribit Anonymus: In vit. Lud. P. *In eodem loco & tempore penè omnes Septimaniæ nobiles affuerunt, conquerentes aduersùs Bernardum Ducem illarum partium, eo quòd illius ſatellites tam rebus Eccleſiaſticis, quàm priuatis, abſque vllo reſpectu diuino, humanóque, pro libito abuterentur; vnde petierunt vt Dominus Imperator ſub ſuæ protectionis munimine eos ſuſciperet, & poſthac tales Miſſos in eandem terram dirigeret, qui & poteſtate & prudentiâ de ablatis æquo libramine penderent, & auitam eis legem conſeruarent.* A Ludouico, Carolus Caluus Aquitanis, & conſortibus, exemplo deceſſorum legis Romanæ beneficium confirmauit. Tit. 31. c. 20. Capitulare Caroli Calui: *In illis autem regionibus, in quibus ſecundùm legem Romanam iudicantur iudicia, iuxta ipſam legem committentes, talia iudicentur, quia ſuper illam legem, vel contra ipſam legem, nec anteceſſores noſtri quodcumque*

capitulum ſtatuerunt, nec aliquid conſtituimus. His adde alia eiuſdem capitula, quibus legem vnicuique prouinciæ competentem exemplo prædeceſſorum inprimis patris & aui ratam eſſe iubet. Tum etiam legem ROMANAM in Aquitania legis nomine per antonomaſiam vulgò celebratam deprehendo. Fragmentum hiſtoriæ Aquitanicæ: *Vvlgrinus autem* (is erat Comes Engoliſmenſis) *multis prælijs laborauerat frequenter cum Normannis, hac de cauſa ædificauerat caſtrum Martiliacum & Maſlatium, vt eſſent munimen contra paganos, miſerátque in Martiliacum Robertum legis doctum, & cum eo amicum ſuum fideliſſimum nomine Ranulfum.* Inclinante Regum ſecundæ ſtirpis Imperio, hoc etiam ferreo ſeculo ſuperſtes lex ROMANA audita eſt in Aquitania; tunc plures quàm centum ſeruos non manumiſit teſtamento Gerardus Comes Aureliacenſis Aquitanus, ne legis Fuſiæ Caniniæ modum tranſire videretur; quam legem mundialem vocat Odo Cluniacenſis: *Centum ex mancipijs tantùm libertate tunc donauit: mouebatur autem à quibuſdam ſuis, quatenus de familia quæ ſibimet affatim ſuperabundabat maiorem multitudinem iugo ſeruitutis abſolueret: quibus, ait, Iuſtum, inquit, eſt, vt lex mundialis in hoc obſeruetur, & ideò numerum in eadem lege præſtitutum prætergredi non debere.* Id temporis etiam in Aquitania fuere primi ordinis viri legis ROMANÆ ſtudioſi. Ioannes Italus, de Abbone Patre Odonis Cluniacenſis Aquitano: *Veterum namque hiſtorias, & Iuſtiniani Nouellam memoriter tenebat.* [Nuper prodijt qui in noſtram legem ROMANAM malignè cauillatus, etſi per eam profecerit, locum Eginarti de duabus legibus Francorum me non aſſecutum ſcriptitauit, néue legi ROMANÆ locus eſſet, duas leges Salicas finxit; vnam

Tit. 1. c. 3. Tit. 7. c. 5. Syn. Meld. c. 3.

Lib. 3. vit. S. Gerald.

In vit. S. Odon. Abb. Clun.

Tranſrhenanam, aliam Ciſrhenananam; ad quas referri voluit duas leges Francorum, de quibus meminit Eginartus. Miror audaciam hominis, qui duplicem Salicam poſuit ſinè auctore: legem Salicam à Francis trans Rhenum, quæ prima eorum ſedes fuit, conditam nemo eſt qui neget, partóque à Francis Galliarum imperio, à Chriſtianá religione ſuſceptá Clodoueum legem Salicam emendaſſe, & latinitate donaſſe, ac eum ſecutos Reges aliquot decretis auxiſſe liquet, ex præfatione & corollario ipſius legis Salicæ: ſed hactenùs inauditum alteram legem Salicam à Clodoueo editam, quâ vterentur Francogalli, vnam legem Salicam agnoſcunt Childebertus & Clotharius in decreto, quod ad calcem legis Salicæ poſitum eſt, vbi laudant legem Salicam: *Et perſecutor cauſæ de ſuis conſimilibus tres, & de electis alijs tres dabit, qui ſacramenta firmarent per placita, quod lex Salica habet fuiſſe completum.* Et quidem lege Salicâ vſi Franci Orientales, id eſt Germani ad poſteriora vſque tempora. Autor eſt Otho Friſingenſis: *Leges quoque*
Lib. 4. Chr. cap. 32. *Vviſigaſtaldo & Salagaſto auctoribus exhinc habere cæpere ab hoc Salagaſto legem, quæ ex nomine eius Salica vſque hodie vocatur inuentam dicunt, hác nobiliſſimi Francorum qui Salici dicuntur adhuc vtuntur.* Sed apud Francos Occidentales, id eſt Francogallos, lex Salica in viridi obſeruantia eſſe deſijt iam à Caroli M. ætate, eiuſdémque Capitula inualuere. Hincmarus Rhemenſis in epiſtola ad Epiſcopos Franciæ, de Comitibus & Vicarijs:
Ep. 4. c. 15. edit. Mog. *Quando etenim ſperant aliquid lucrari ad legem ſe conuertunt, quando verò per legem non æſtimant acquirere, ad Capitula confugiunt, ſicque interdum fit, vt nec Capitula pleniter conſeruentur, ſed pro nihilo habeantur, nec lex.* Nec Francorum

nomen

ſtrictè accipiendum apud Eginartum pro Francis ſpecialiter ſumptis, quà diſtinguuntur à Romanis, id eſt prouincialibus ciſligeritanis; ſed pro vniuerſis etiam Gallis, qui à Caroli M. æuo Francorum nomine gaudebant. Sangallenſis: *Clericos doctiſſimos cantilenæ ad eum in Franciam miſit, Franciam verò interdum cùm nomino omnes Ciſalpinas prouincias ſignifico.* & mox: *In illo tempore propter excellentiam glorioſiſſimi Caroli, Galli, & Aquitani, Edui, & Hiſpani, Alamanni & Baioarij, non parum inſignitos ſe gloriabantur, ſi vel nomine Francorum ſeruorum cenſeri mererentur.* Et ne dubites Eginartum ſic accepiſſe Francos, attende quæ ſit mens Autoris, ea nempe, Carolum M. Capitula legibus addidiſſe, vt duas leges Francorum valde diuerſas hoc medio conciliaret, nec hac in re ſolis Francis Tranſligeritanis conſultum, ſed vniuerſo populo, cuius nomine continentur etiam Aquitani, & alij Ciſligeritani in regno Francorum poſiti, vt clariùs liquebit ex loco integro Eginarti, quem ſubijcere viſum eſt. *Poſt ſuſceptum imperiale nomen, cùm aduerteret multa legibus populi ſui deeſſe: nam Franci duas habent leges plurimis in locis valde diuerſas, cogitauit quæ deerant addere, & diſcrepantia vnire, praua quoque, ac perperam prolata corrigere, ſed in ijs nihil aliud ab eo factum eſt, quàm quòd pauca Capitula, & ea imperfecta legibus addidit.*

Lib. 1. de vit. Caroli M. cap. 9.

CAP. X.

Lex Romana ſub Regibus tertiæ ſtirpis. Ius ſcriptum & conſuetudinarium.

TRANSLATO demum regno ad Hugonem Capetium, Ius Romanum noſtris tutum & incolume ſtetit, tempori conſulente, nondum adultâ poteſtate: in hac enim regni conuerſione, nullam ſtatus prouinciarum mutationem tentatam notiſſimum eſt: Imò verò Duces & Comites ex præfectis dominos effectos, cum ipſo principe de dignitate ferè certaſſe: quibus rebus ſic ſtantibus, haud paſſuri fuerint Prouinciales legem Romanam tot ſeculis inuictam labefactari. Hac de cauſa ab Hugone Capetio ortum eſt diſcrimen Prouinciarum, quod hodiéque viget, vt aliæ vulgò appellarentur iuris ſcripti, aliæ conſuetudinarij, quòd hæ regerentur iure moribus recepto; illæ iure ciuili Romanorum: cuius rei veſtigium ſignat Honorius III. R.P. cùm vetat ne Pariſijs, vel alijs vicinioribus locis ius ciuile quiſquam docere, vel audire moliatur: *quia in Francia*, inquit, *& nonnullis Prouincijs laïci Romanorum Imperatorum legibus non vtuntur.* Non abs re animaduertit Pontifex Franciam, (quæ hoc loco ea prouincia eſt quæ eſt inter Ligerim & Sequanam, à Carolo Martello Francia dicta, teſte Lupoldo Bambergenſi) & nonnullas prouincias ius Romanum neſcire; quia non latebat eum alias eſſe prouincias Galliarum, quæ eo iure vterentur, nempe Aquitaniam & finitimas prouincias dudum inſignes patriæ iuris ſcripti nomine, ab eodem Capetio, quo ius Romanũ,

In cap: ſuper ſpecula ext. de priuileg.

Lib. de rel. ver. princ. Germ.

tam ciuile, quam Pontificium cœpit appellari ius ſcriptum, vt ſecerneretur à iure conſuetudinario, quod ſine ſcripto, moribus conſtitutum, non ante tempora Caroli VI. in ſcriptis redactum eſt. Rigordus: *Mira & laudanda iuſtitia Principis, licèt de iure ſcripto poſſet propter publicum regni commodum in alieno fundo muros erigere & foſſata, ipſe tamen iuri præferens æquitatem damna ſua quæ per hoc homines incurrebant de fiſco proprio compenſabat.* Cœleſtinus III. P. *Hâc igitur ratione inducti quatenus ſi quas cauſas ſeculares clerici Pariſius commorantes habuerint contra aliquos, vel aliqui contra eos, app. remota, iure Canonico decidatis, nec permittatis iuri ſcripto conſuetudinem præualere.* Matthæus Paris ex libello Maiorum Franciæ: *Quod regnum non per ius ſcriptum, nec per clericorum arrogantiam, ſed per ſudores bellicos fuerit adquiſitum.* Ioinuilla ſcriptor Gallicus vitæ D. Ludouici: Bonum virum ait pij executoris teſtamentarij officio fungi debere, primùm luere noxas, tum ſi quid ſuperfuerit erogare in pauperes: *Ainſi que le Droict eſcrit l'enſeigne*, ipſa ſunt verba Autoris. Inſtitutum verò legis Romanæ proceſſum in Aquitania, & finitimis prouincijs magis, magíſque produnt tabulæ ſponſalitiæ Raimundi Comitis Toloſani cum electa, quas dedit G. Catellus in annum Chriſti M. LXXXXV. quibus Comes, qui multas ditiones tenebat in Aquitania, vnde & Comes Toloſanus non vno loco dicitur Dux Aquitanorum, Comitatum Rutenenſem prima in Aquitania ſitum, Viuarienſem in Occitania, Diuienſem & Auenionenſem in Prouincia, vice donationis propter nuptias offert, iuxta legem Romanam: *Et ob amorem tui, atque decorem filiorum nobis procreandorum, dono tibi in tuo ſponſalitio, & donatione, ciuitatem Rutenis cum Comi-*

De geſt. Philip. A. 1211.

In cap. vlt. de for. cõp. in 2. Collec.

ad A. C. 27

tatu & Epiſcopio, ſicut lex mea eſt, & inſuper dono in dotalitio Viuarium ciuitatem, cum Comitatu, & Epiſcoplo, & ciuitatem Dinnam cum ciuitate, & Epiſcopio, & ciuitatem Auenionem cum ciuitate & Epiſcopio ſicut lex mea Romana eſt. Eiuſdem argumenti ſunt tabulæ Alphonſi Comitis

Ep. 50. Toloſani, & Pictauienſis anni M. CC. LXXX. quæ exſtant in eius Chartulario Aginnenſi MS. *Iudices noſtros, & Seneſcalli noſtri Aginnenſis admonemus, qui in cauſarum examinationibus & deciſionibus, vti ſolebant iure ſcripto, volentes &c.* Litem quæ ſuborta eſt inter executores teſtamentarios Alphonſi Comitis Pictauiēſis & Regem Angliæ de iure & ditione pagi Aginnenſis ſolenni iuris ſcripti ordine diſceptari placuit Arreſto Parlamenti omnium Sanctorum, anni M. CC. LXXXXVII. *Dixit quòd ſuper conſuetudinibus ſuper quibus inquirendum erat inter Regem Angliæ, & executores defuncti Comitis Pictauienſis inquireretur per teſtes ſingulares, cùm terra Agennenſis regeretur iure ſcripto.* Conſtitutione D. Ludouici anni M. CC. LIIII. publicata bona Albigenſium ob hæreſim, ſaluo iure coniugum & creditorum; ne fraus fieret iuri ſcripto quo vtuntur Aquitania & Occitania, quas maximè huiuſce hæreſis labes fœdauit: *Creditoribus hæreticorum credita, vel vxoribus eorum dotem vel dotalitium repetentibus, licèt de conſuetudine Gallica aliter obſeruetur; quia tamen terra illa regitur iure ſcripto volumus eis ſatisfieri vſque ad valorem bonorum, ſi culpa eis propria non reſiſtat.* Hac de cauſa in pactione vnionis Comitatus Toloſani, & totius Occitaniæ, regno Francorum, hoc inter cetera actum eſt, vt

In c. Rayn. in verb. & vxor. n. 499. Lib. 1. de dō. tit. 6. nu. 19.

ius commune illibatum ſeruaretur, vt obſeruarunt Benedictus, & Chopinus: ſic olim dictum ius ciuile, quòd vniuerſo orbi Romano commune eſſet, vt modò didici

ex illo verſu Prudentij.

Ius fecit commune pares, & nomine eodem.

Inde ſecuta conſtitutio Caroli VIII. vt Occitania, iure ſcripto vteretur, quemadmodum ante vti conſueuerat. Porrò leges Romanæ in ijs prouincijs quæ iure ſcripto vtuntur, non ex ſubiectione, id eſt non quaſi Gallia ſit ſubdita Imperatori, ſed longo vſu, ac conſuetudine ſeruantur, vt ait Petrus Iacobus, & pro ratione tantum apud nos valent, non pro auctoritate vt vulgò circumfertur. In ſua pract. Rubr. 33. num. 21. Gloſſ. in can. de accuſat. 3. q. 5.

CAP. XI.

An Septimania à Cindaſuindo legem Gothicam admiſerit, exulante lege Romana.

ALARICI nece Clodoueus vniuerſâ Aquitaniâ & Tolosâ Gothorum regiâ potitus eſt; at Narbonenſis prouinciæ pars, quæ Septimania dicitur, cum Hiſpanijs in Gothorum ditione remanſit, Francique obſeſsâ Carcaſſonâ occurrente Theodorico Oſtrogotho obſidionem ſoluerunt, autore Procopio. Guntranus poſteà Septimaniam tentauit, ſed infelici euentu. Rurſus Vambâ Rege Vviſigothorum, pleriſque Epiſcopis Septimaniæ, tædio Gothici dominatus coniunctis, cum Paulo Comite affectatæ tyrannidis reo, Franci Septimaniam obtentu ſuppetiarum imperio ſuo adijcere moliti ſunt: ſed capto Paulo, & ſupplicio affecto, Epiſcopiſque in ordinem redactis, conſilium ſucceſſu caruit. Tandem poſt cladem Hiſpaniarum, & vniuerſæ ditionis Gothicæ, irru- Lib. 1. de Bell Goth. Greg. Tur. lib. 8. c. 30. Iſidor. in Chron.

ptione Sarracenorum, Carolus Martellus Narbonam, Nemauſum, Biterras, Agathen, & alia Septimaniæ oppida Sarracenis eripuit, ſolóque æquauit, cùm tueri vix poſſet. Medio tempore rebus Gothicis ſtantibus in Septimania, Cindaſuindus Rex Vviſigothorum edicto legem Romanam vniuerſis regni ſui finibus exegit, eo colore quæſito, quòd interpretationem deſideraret:

leg. Vviſig. lib. 2. c. 8. *Alienæ gentis legibus*, inquit, *ad exercitium vtilitatis imbui, & permittimus & optamus; ad negotiorum verò diſcuſſionem, & reſultamus & prohibemus: quamuis enim eloquijs polleant, tamen difficultatibus hærent, adeò cum ſufficiat ad iuſtitiæ plenitudinem & præſentatio rationum, & competentium ordo verborum, quæ Codicis huius ſeries agnoſcitur continere, noluimus ſiue Romanis legibus, ſiue alienis inſtitutionibus amodò ampliùs conuexari.* Poſt huiuſmodi edictum ſatis credibile eſt legem Romanam obſoleuiſſe, & Gothicæ locum fuiſſe in Septimania; adeò enim omnia manu à Gothis gerebantur, vt ſtatus Eccleſiaſticus prouinciæ conuelleretur, & Narbonenſis Epiſcopus, aliique comprouinciales, quotquot Gothis parebant, cogerentur conuenire ad Concilia Toletana; vt apparet ex ſubſcriptionibus Toletani III. IV. VI. & ex Canone IV. Toletani VII. Can. VI. Tolet. XII. & ex Roderico Toletano: quam ob rem violentum Regum imperium damnat Innocent. III. *Cùm conſtet Narbonen. per multa tempora veniſſe ad Concilia Toletana; nec tamen Toletana Metropolis aliquid iuris habuit in Eccleſia Narbonen. ſed mandato Regum illa fiebant, quod magis violentum, quàm iuſtum præſumitur extitiſſe.* Subacto igitur ſummo Pontificum ordine, & barbaricum iugum, etiam in rebus ſacris experiente, vix ſuaderi poſſit, mitiùs eum plebe

Can. inter cetera 10. qu. 3. c. cum longe 63. diſt. lib. 3. c. 13. lib. 2. ep. 120.

actum, & Romanæ legis iam edicto exploſæ arbitrium ei relictum. Bello partâ Septimaniâ à Francis aduersùs Gothos & Sarracenos, an lex Romana in Septimania poſtliminio reſtituta ſit, & an lex auita, quam Septimani aſſerebant temporibus Ludouici Pij aduersùs Bernardum Ducem, ſit lex Gothica, an Romana dubitari poſſit: ſcrupulum mouent leges dictæ à Pipino deditioni ciuitatis Narbonæ à Sarracenis receptæ; Gothorum operâ, nempe vt eis ſua lex ſeruaretur. Vetus Chronicon MS. *Anno Chriſti ſeptingenteſimo quinquageſimo nono, Franci Narbonam obſident, datóque ſacramento Gothis, vt ſi ciuitatem traderent partibus Pipini, permitterent eos legem ſuam habere, quo facto Gothi Sarracenos occiderunt, & ciuitatem partibus Francorum reddiderunt.* Tum etiam magis impellor ex epiſt. Ioannis VIII. R. P. ad Epiſcopos & Comites Gothiæ, quæ exſtat in Iuonis decreto, vbi Part.3.c.98. legitur librum Gothicæ legis à Sineboldo Epiſcopo Narbonenſi editum in Concilio Trecenſi coram ſummo Pontifice; & quia nihil in eo cautum erat de ſacrilegijs, de ijs adiectum eſſe apicem ex legibus Romanis deſumptum. Cur enim lex Gothica ſupplenda proferretur in Concilium, apud Pontificem ab Epiſcopo Narbonenſi, ſi in ijs partibus non vigeret? Sed hunc ſcrupulum facile eſt amouere ſi diſtinguas Gothos à Romanis, id eſt prouincialibus. Haud enim diffiteor legem Gothicam, quæ primùm ſcripta fuerat ab Eorico, Septimaniâ Gothis auulsâ à Francis, Gothorum reliquijs non ereptam, ſed Romanis, id eſt prouincialibus legem Romanam edicto Cindaſuindi fortè ſopitam, à Francis poſtliminio reuocatam: argumento ſunt Caroli M. Ludouici Pij, Caroli Calui perpetuæ leges, quæ legem

Romanam quibuſque prouincijs competentem tuentur: argumento ſit etiam in melius mutatus ſtatus Narbonenſis Metropolis, quæ iam ipſo Sineboldo, ſiue, Sigebodo Narbonenſi Antiſtite, Bituricenſem Aquitaniæ Primatem agnoſcebat, vt docet Nicolaus I. & certè magis eſt vt legem auitam, quam Septimani aſſeruerunt tempore Ludouici Pij interpreteris de lege Romana, quàm de Gothica: cùm notiſſimum ſit Romanam nondum audito Gothorum nomine, priorem fuiſſe legem prouincialium: imò & tunc legi Gothicæ in Gallia locum non fuiſſe niſi inter Gothos, qui ſupererant immixti Prouincialibus, deprehenditur ex ipſa vita Ludouici Pij: *In Palatio quoque Bera Comes Barcinonenſis cùm impeteretur à quodam vocato Samila, & infidelitatis argueretur, cum eodem ſecundùm legem propriam, vtpote quia vterque Gothus erat, equeſtri prælio congreſſus eſt, & victus eſt.* Concludamus igitur, in horum gratiam tantùm legem Gothicam, in Concilium Trecenſe adductam, nec hanc labem inuramus Prouincialibus, vt iam liberi, Gothicis legibus vltrò audientes fuerint, quas olim ſerui faſtidierant.

c. conqueſtus 9. q. 3.

Cap. XII.

Lex Romana Francis nota quo ad perſonas & res Eccleſiaſticas.

FRANCI Galliarum vindices potiùs, quàm hoſtes, Chriſtianæ religionis vinculo in vnam cum Gallis gentem coëuntes, etſi legem Salicā ſibi haberent, Romanam ſtatim amplexi quo ad perſonas

ſonas & res Eccleſiaſticas, probatur ex Concilio Aurelianenſi I. *Id conſtituimus obſeruandum, quod Eccleſiaſtici canones decreuerunt, & lex Romana conſtituit, vt ab Eccleſiæ atrijs, vel domo Epiſcopi reos abſtrahere omnino non liceat.* Can. 3 can. ut conſtituimus 17. q. 4. Eiuſdem argumenti eſt Concilium Turonenſe II. *Statuamus obſeruandum vt nullus ſacratam Deo Virginem, quæ in honorem Chriſti veſtem mutauit aut rapere, aut competere, aut ſibi coniugem ſociare præſumat, quia etiam lex Romana conſtituit, vt quicumque ſacratam Deo Virginem, vel viduam fortaſſe rapuerit, ſi poſtea eis de coniunctione conuenerit, capitis ſententia feriantur.* Can. 21. Accedit Capitulare Caroli M. quo poſt varias editas leges de rebus Eccleſiaſticis, ſubijcit vt iuxta Romanam legem hæc corrigantur. Add. 4. c. 29. Legatur teſtamentum Remigij Epiſcopi Rhemenſis apud Flodoardum nónne legis Romanæ formulis, & ipſamet clauſula codicillari inſignitum, vtcumque eſſet ſub lege Francica? *Ego Remigius Epiſcopus Ciuitatis Remorum ſacerdotij compos, teſtamentum meum condidi iure prætorio, atque id codicillorum vice valere præcepi, ſi ei iuris aliquid videbitur defuiſſe.* Hiſt. Rhem. lib. 1. c. 18. Quid ſi audiamus legis Salicæ Iudices, fatentur ipſi non liquere ſibi de rebus Eccleſiaſticis, vtpotè quæ Romanâ lege regerentur. Adreualdus Floriacenſis: *Sed cùm legem in eo placito finire nequirent, eo quòd Salicæ legis iudices, Eccleſiaſticas res ſub Romana conſtitutas lege diſcernere perfectè non poſſent, viſum eſt Miſſis Dominicis placitū Aurelianis mutare.* Lib. 1. de mirac. S. Bened. c. 25. Vnde iudicio Caroli de coniuratis in Leonem III. P. quæſtio decies habita iuxta legem Romanam, vt reis maieſtatis. Author vitæ Caroli M. & Aymoinus Monachus ijſdem fere verbis: *Poſt paucos dies iuſſit eos qui Papam anno ſuperiore dehoneſtauerant exhiberi & habita decies quæſtione ſecundùm legem Romanam, vt* Aimoin. lib. 4. cap. 28. & 90.

maieſtatis rei capite damnati ſunt. Imò Franci adeò in legem Romanam propenſi fuere, vt eam non dedignati Lib. 1. hiſt. Iuſtin. ſint in formulis contractuum & ritu nuptiarum. Agathias: εἰσὶ γὰρ οἱ Φράγγοι οὐ νομάδες ὥσπερ ἀμέλει ἔνιοι τῶν βαρβάρων, ἀλλὰ δὲ πολιτείᾳ ὡς τὰ πολλὰ χρῶνται ῥωμαϊκῇ καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς τὰ ἀλλὰ ὁμοίως ἀμφί τε τὰ συμβόλαια καὶ γάμους: *Sunt enim Franci non agreſtes, vt fere plerique barbarorum, ſed & politiâ vtplurimum vtuntur Romanâ, & legibus iiſdem, eadem etiam contractuum & nuptiarum ratione.* Ne fides Græculo abſit, lege Francorum ſponſalia contrahebantur per oſculum, & annulorum pignora, haud aliter atque apud Romanos. Supplementum Sigeberti de Philippi Cæſaris filia Ottoni Cap. 51. IV. deſponſa: *Mox à Duce Leopoldo cognato ſuo per manus* Conc. Trib. can. 39. c. 1. de Sponſal. *Cardinalium lege Francorum Regi Ottoni deſponſatur à quo amantiſſimè amplexata publici ſigno oſculi, mutuationéque annulorum ſubarratur.* Etiam in condendis teſtamentis Franci ſolennibus Iuris Ciuilis vſi, vt ſigillis & ſignis. Marculſus in formula teſtamenti mutui inter coniuges: Lib. 1. c. 17. *Ego ille & coniux mea illa, ſana mente, integroque conſilio metuentes caſus humanæ fragilitatis teſtamentum noſtrum condidimus, quod illi Notario ſcribēdum commiſimus, vt quo modo dies legitimus poſt tranſitum noſtrum aduenerit, recognitis ſigillis, inciſo lino, vt Romanæ legis decreuit auctoritas per illuſtres viros illos, quos in hac pagina teſtamenti noſtri legatarios inſtituemus, geſtis Reipublicæ municipalibus, tituliſque eorum proſecutione ab ipſis muniatur.* Sic Mummoli Ducis Franci teſtamentum ſubſcriptionibus & ſigillis teſtium munitum ſcripſit Gregorius Turonenſis: Lib. 1. de mirac. c. 31. *Teſtamentum ſuum petit ſcribi, munitúmque ſubſcriptionibus, ac ſigillis inquiri præcepit, &c.*

Cap. XIII.

Legis Theodoſianæ, & Iuſtinianeæ ætates.

NVNC operæpretium eſt, vt vtriuſque legis Theodoſianæ & Iuſtinianeæ vices & ſucceſſionem expendã. Primùm Codex Theodoſianus, cuius autor Theodoſius Iunior autore Iſidoro, in Oriente quidem editus iam ab anno Chriſti ccccxxxi. in Gallia minimè ante Conſulatum Aſterij, qui incidit in annum ccccxxxix. quo lex de præſcriptione tricennij, quæ eſt conſtitutio Theodoſij Iunioris, transfuſa in Nouellam Valentiniani intrà Gallias ante neſcita, fuit proquiritata, vt Sidonij verbis vtar. Exinde lex Theodoſiana celebratiſſima in Gallijs, & Codex ipſe Theodoſianus primùm Alarici autoritate breuiatus, tum Caroli M. ſtudio purgatus & emendatus, vt ſuprà probatum eſt: verùm à Carolo Caluo obſoleuit lex Theodoſiana, & Iuſtinianea ſucceſſit, vt innuunt huius æui Autores, qui priores legem Iuſtinianeam paſſim memorant, de Theodoſiana ſilent. Hincmarus Rhemenſis: *Et ſacri Africæ Prouinciæ canones, & lex Iuſtiniana decernunt vt clerici de iudicij ſui cognitione cùm cogantur in publico dicere teſtimonium.* Et idem in Opuſculo aduersùs Hincmarum Laudunenſem. *Vnde etiam leges, quibus debitæ obſeruationis reuerentiam ſancta Eccleſia exhibet in* cxvii. *conſtitutione, Capitulo* ccclxii. *conſtitutionis Iuſtiniani dicunt, vt locorum venerabilium adminiſtratores ſine pecunia fiant.* Ioan. VIII. P. epiſtola ad Ludouicum Regem: *Nónne Ioannes Papa Romanus, & Iuſtinianus in-*

Lib. 5. Orig. cap. 11.

Ep. 7.

cap. 51.

Ep. 119.

clytus Imperator legem Romanam facientes, ſcripſerunt ita capitali crimine damnatorum bona, non ad lucrum præſidis, ſed Ep. 163. *cognatis punitorum reddi oportere?* Idem Pontifex alia epiſtola: *Scitote quemadmodum in C. Capitulo Africani Concilij legitur, ſimiliter in ſecundo Nouellarum Iuſtiniani libro, vt nemo Epiſcopus, aut Presbyter aliquem excommunicet, antequàm cauſa probetur.* & Epiſtolâ ad Ludouicum Regem, can. nemo 16. qu. 3. quæ refertur apud Gratianum adducit legem de præſcriptione centum annorum, pro rebus Romanæ Eccleſiæ, quæ eſt Nouella Iuſtiniani IX. Retexatur & locus ſupra laudatus Ioannis Itali, *& Iuſtiniani Nouellam memoriter tenebat.* Non deſunt tamen poſteriores qui legis Theodoſianæ autoritate vſi ſunt, vt Iuo Carno-Ep. 212. tenſis.

Cap. XIV.

Legi Rom. pepercere Oſtrogothi, & Longobardi in Italia. Ius Ciuile ab Irnerio reſtitutum. Ius Ciuile floruit in Academia Pariſienſi ante Honorium.

SOLIS coloſſus Rhodi terræ motu proſtratus iacens quoque miraculo fuit, Imperij ruinâ oppreſſa lex Romana, etiam barbaros Italiæ ſubſeſſores ſuâ majeſtate continuit; ei pepercit Theodoricus Romani expugnator Imperij, & Romanos ſiue actores, ſiue reos ſuâ lege diſceptare Ep. 23. li. 3. cum Gothis tulit apud Caſſiodorum: *Intrà itaque prouinciam Sannij, ſi quod negotium Romano cum Gothis eſt, aut Gotho emerſerit aliquod cum Romanis, legum conſideratione*

definies, nec permittimus diſcreto (ſic enim lege, non indiſcreto) *iure viuere quos vno voto volumus vendicare.* Idémque Athalaricus apud Caſſiodorum, epiſtola ad Gildiam Comitem. *Duorum negotia Romanorum etiam his inuitis ad tuum diceris vocare iudicium, vos armis iura defendite, Romanos ſinite pace legum litigare.* Inde Theodorico Regi Italiæ gratulatur Symmachus P. quòd legem Romanam in Italia ſeruari annueret: *Certum eſt magnificentiam veſtram leges Romanorum principum, quas in negotijs hominum cuſtodiendas eſſe præcepit, multò magis circa reuerentiam Beati Petri Apoſtoli pro ſuæ felicitatis augmento velle ſeruari.* Haud ſecus Longobardi ſuſpenſâ feritate in legis Romanæ venerationem, Romanis ſuâ lege viuere permiſerunt: legis Longobardorum tit. de Longobarda quæ Romanum virum tulerit: *Filij qui de tali matrimonio naſcuntur, ſecundùm legem patris Romani fiant, & lege patris ſui viuant.* Exactis Italiâ Longobardis Carolus M. vltrò edixit vt Romani ſuâ lege viuerent, in lege Longobardorum: *Sicut conſuetudo noſtra eſt vt Longobardus, aut Romanus ſi euenerit quòd cauſam inter ſe habeant, obſeruamus vt Romani ſucceſſiones iuxta illorum legem habeant, ſimiliter & omnes ſcriptiones ſecundùm legem ſuam faciant:* Lotharius ſubmotâ lege Romanâ, Capitula Caroli M. & Ludouici P. patris & aui in vniuerſa Italia ſeruari edicto præcepit; verùm Leo IIII. P. Auguſtum enixè deprecatus, vt lex Romana reſtitueretur, in epiſtola quę eſt apud Gratianum. *Veſtrã,* inquit, *flagitamus clementiã vt ſicut hactenus Romana lex viguit abſque vniuerſis procellis, & pro nullius perſona hominis reminiſcitur eſſe corrupta, ita nunc ſuum robur, propriúmque vigorẽ obtineant.* Ac Põtificijs precibus motus Lotharius, populo Romano indulſit,

Lib. 9 ep. 14

Can. certũ diſt. 10. apud Gratian.

Lib. 2. tit. 7.

Lib. 2. tit. 56 §. 1.

leg. Longobard. lib. 3. tit. 37.

Cap. veſtrã d. 10.

vt lege quâ vellet viueret, vt habetur in lege Longobardorum: *Volumus vt cunctus populus Romanus interrogetur, quali lege vult viuere.* Tandem langueſcente Imperio, rurſúmque tyrannis laborante Italiâ, ius Romanum barbarie obſitum, & penè inauditum infeliciter iacuit, donec imperante Lothario Saxone, hortatu Mathildæ Comitiſſæ, Irnerij operâ reſtitutum. Abbas Vrſpergenſis: *Eiſdem quoque temporibus Dominus VVvernerius libros legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quiſquam in eis ſtuduerat, ad petitionem Mathildæ Comitiſſæ renouauit, & ſecundùm quod olim à diuæ recordationis Imperatore Iuſtiniano compilati fuerant, paucis fortè verbis alicubi interpoſitis eos diſtinxit, in quibus continentur Inſtituta præfati Imperatoris quaſi principium & introductio Iuris Ciuilis, edicta quoque Prætorum & Ædilium Curulium, quæ rationem & firmitatem præſtant Iuri Ciuili, hæc in libro Pandectarum, videlicet in Digeſtis continentur: additur quoque his liber Codicis, in quo Imperatorum ſtatuta deſcribuntur. Quartus quoque liber eſt Antenticorum quem præfatus Iuſtinianus ad ſuppletionem & correctionem legum Imperialium ſuperaddidit.* Is Irnerius primus Bononiæ Ius Ciuile docuit, & libros noſtros gloſſis elucidauit, vnde Lucerna iuris dict⁹, autore Odofredo. Ab eo paulò pòſt ſub Friderico I. turba Iuriſconſultorum in Italia prodijt, quorum principes Academiam Bononienſem efformarunt Bulgarus, Martinus, Iacobus, Hugo, ijdémque Aſſeſſorum officio functi apud Fridericum. Ab hoc æuo Bononia legum ſtudijs famoſa. Guntherus,

——— Fineſque Bononia iuris
Ingreditur ſtudioſa tuos.

& Bononienſium ſchola ſtudioſorum frequentiâ per-

Lib. 2. tit. 57.

In Lothar. Sax.

In l. ius Ciuile ff. de Iuſt.

Radeu. l. 2. de geſt. Frideric. c. 5. Petr. Bleſ. ep. 26. & 173 Ligur. lib. 9.

celebris. Stephanus Tornacenſis : *Togatorum aduocationes mercimonia, litigantium conflictus, cæcorum pugnam, Bononienſium auditoria fabriles diximus officinas.* Inde etiam Longobardi legum ſtudijs certarunt. Idem Guntherus, Ep 82. Lib. 1. Ligu.

Gens aſtuta, ſagax, prudens, induſtria, ſolers
Prouida conſilio, legum, iuriſque periti

Adeóque Longobardi Romanæ legi inhiarunt, vt nouas leges Friderici de bannis, id eſt pœnis pecuniarijs reſpuerint, ſed pœnas damni dati, quanti actor in litem iurauerit, ſecundùm legem Romanam lui voluerint. Idem Abbas Vrſpergenſis : *Super quo contra nouas inſtitutiones Imperatoris murmurare cœperunt Lombardi, non eſt enim eorum conſuetudo banna ſoluere, ſed vt ſecundùm leges Romanas iniurias paſſis ſatisfaciant, ſecundùm quod iurauerint læſi ſe talem velle pati iniuriam*, quo intelligenda eſt, l. ſi quando C. vnde vi. Eâdémque ætate Lanfrancus Papienſis, primùm Cadomenſis Abbas, tum Cantuarienſis Archiepiſcopus ſecularium legum peritiam ad patriæ ſuæ morem feruidè edidiciſſe fertur Orderico Vitali : & in Gallia Petrus Abelardus Iuris Ciuilis peritiſſimus commendatur, de quo Accurſius : *Quæ nam*, inquit, *eſſet ea præſcriptio Petrus Baylardus, qui ſanum cuiuſque legis intellectum ſua ætate pollicebatur, hîc dixit, neſcio.* Imò & ante Honorium iuris ciuilis ſtudium in Academia Pariſienſi effloruiſſe conſtat. Rigordus : *Cùm itaque in eadem nobiliſſima ciuitate, non modò de triuio & quadriuio, verùm & de quæſtionibus Iuris Canonici & Ciuilis, & de ea facultate quæ de ſanandis corporibus & ſanitatibus conſeruandis ſcripta eſt plena & perfecta inueniretur doctrina, feruentiore tamen deſiderio ſacram paginam & quæſtiones Theologicas docebantur.* Et Conradus

In Frider. I. Lib. 4. hiſt. ad an. 1069. In l. quinque pedum. C. fin. reg. In Philip. de Caſib. M. S. Galli c. 5.

de Vodalrico Abbate Monaſter j S. Galli: *Informatúmque Pariſios ac Bononiam tranſmiſit, iuriſque peritiam cum ſumma diligentia repatriatum omnibus bonis conformatum ad ſumma prouexit.* & paulò pòſt: *In iure forenſi & eccleſiaſtico quicquid excogitare poterat, faceto Mineruæ poculo cunctis audientibus propinabat.*

Cap. XV.

Lex Romana Hiſpanis laudata, Anglis excepta, Iudæis exoſa.

HISPANIS ſacri ordinis patribus, etſi lege Gothicâ diſtrictis, lex Romana frequenter laudata. Iuris Romani origines proſecutus eſt.

Lib. 5. Orig. Iſidorus E. Hiſpalenſis, & paſſim Concilia Hiſpanica nitent argumentis à iure ciuili petitis. Concil. Hiſpalenſe II. cui præfuit idem Iſidorus: *Sicut enim per legem*

cap. 1. c. prima 16. q. 3. l. ſi quos C. de captiu. & poſtl. *mundialem, ijs quos barbarica feritas captiuâ neceſſitate tranſuexit, poſtliminio reuertentibus redditur antiqua poſſeſſio; non aliter & Eccleſia receptura eſt Parochiam quam antè tenuit cum rebus ſuis, ſiue ab alijs Eccleſijs poſſidentur, ſiue in cuiuſlibet poſſeſſionem transfuſa ſit; non enim erit obijcienda præſcriptio temporis, vbi neceſſitas interceſſit.* & can. ſeq. *Scri-*

l. cùm ſatis. C. de Agric. & cenſit. *bitur enim in lege mundiali de colonis agrorum, vel vbi eſſe quiſque iam cœpit ibi perduret, non aliter & de clericis qui in agro Eccleſiæ operantur canonum decreto præcipitur, niſi vt ibi permaneant vbi eſſe cœperunt.* Conc. Toletanum IX. *Igi-*

can. 13. l. lege Papia ff. de ritu nup. *tur ſicut legum reuerenda ſanctio cenſuit, ita ſeruare totius generis nobilitas debet, vt in nullo aliena commixtio maculet, quod generoſitas propria decorauit. Vnde cunctis Eccleſiarum libertis,*

libertis, tam viris, quàm ſeminis, eorúmque propagini interdicitur iudicio generali, ne deinceps cauſá connubij, aut Romanis ingenuis copulentur, aut Gothis. Cum religione Chriſtiana ſimul lex Romana penetrauit ad Anglos: Edilbertus inter Reges Anglorum primus Chriſtianus, conſilio prudentum excerptas leges Romanas Anglicas fecit, ex quibus ſuis ius dictum. Beda: *Qui inter cetera bona*, inquit, *quæ genti ſuæ conſulendo conferebat, etiam decreta illi iudiciorum iuxta exempla Romanorum cum conſilio ſapientium conſtituit quæ conſcripta Anglorum ſermone hactenùs habentur & obſeruantur ab ea.* Reſtituto omni ex parte iure ciuili ab Irnerio, Vvacarius quidam iuriſperitus patriâ Longobardus tranſijt in Angliam, & ibi multos habuit iuris ciuilis auditores. Chronicon Normanorum: *Magiſter Vvacarius, gente Longobardus, vir honeſtus & iuriſperitus cùm leges Romanas anno ab incarnatione Domini* M. CXXXXIX. *in Anglia diſcipulos doceret, & multi tam diuites quàm pauperes ad eum cauſâ diſcendi confluerent, ſuggeſtione pauperum de Codice & Digeſto exceptos nouem libros compoſuit, qui ſufficiunt ad omnes legum lites, quæ in ſcholis frequentari ſolent decidendas, ſi quis eos perfectè nouerit.* Stante Imperio Iudæi, vtcumque cæli, ſolíque ſui extorres, & ſparſi per orbem Romanum, legem Romanam detrectare non dubitarunt. Iuuenalis de Iudæis.

Hiſt. Anglo. lib. 2. c. 5.

A. C. 1148.

Satyr. 14.

Romanas autem ſoliti contemnere leges
Iudaïcum ediſcunt, & ſeruant, ac metuunt ius.

Ambroſius epiſtola ad Theodoſium de Iudæis: *Et cùm ipſi Romanis legibus teneri ſe negent, ita vt crimina leges putent, nunc velut Romanis legibus ſe vindicandos putent.* Auguſtinus. *Iudæi tamen manent cum ſigno, nec ſic victi ſunt, vt à victoribus abſorberentur, hoc eſt ſignum quod habent Iu-*

Ep. 29.

In pſalm. 57.

In Pſal. 58. *dæi tenent omnino reliquias legis ſuæ.* & idem alio loco. *Per omnes gentes manent certè, & Iudæi ſunt, nec deſtiterunt eſſe quod erant, id eſt gens iſta non ita ceſſit in iura Romanorum, vt amiſerit formam Iudæorum, ſed ita ſubdita Romanis eſt, vt etiam leges ſuas teneat, quæ leges ſunt Dei.* Verùm Iudæorum proteruia fracta, adactis illis in legem Romanam. Arcadius & Honorius Impp. (l. Iudæi C. de Iudæis.) *Iudæi Romano & communi iure viuentes, de his cauſis quæ tam ad ſuperſtitionem eorum, quàm ad forum & leges, ac iura pertinent, adeant ſolenni iure iudicia, omnéſque Romanis legibus inferant, & excipiant actiones, poſtremò ſub legibus noſtris ſint.* Vnde & habentur ſerui Cameræ Imperialis. Fredericus II. Imperator apud Petrum de Vineis (Lib. 6. ep. 13): *Quòd omnes & ſinguli Iudæi degentes vbique per terras noſtræ iuriſdictioni ſubiectas, Chriſtianæ legis & Imperij prærogatiua ſerui ſunt noſtræ Cameræ ſpeciales.* In Oriente etiam Iudæi ex legibus Romanis vt agerent coacti ſunt. Theodorus Balſamon in Photium (Tit. 1. Nomocan. c. 3.): *συνηθείας οὔσης τοὺς Ἰουδαίους δικάζεσθαι παρὰ μόνῳ τῷ στρατηγῷ τοῦ Στενοῦ, ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς:* (is eſt Emanüel Comnenus) *διωρίσατο παρὰ παντὸς δικαστηρίου κατὰ νόμους τούτους δικάζεσθαι: Cùm eſſet conſuetudo vt Iudæi, apud ſolum Stheni prætorem litigarent, potens & ſanctus noſter Imperator ſtatuit, vt ij in omni foro ex legibus litigarent.* Nec ſolum Imperatores, ſed etiam ſummi Pontifices ipſi Iudæos Romanis legibus addixerunt. Gregorius I. de Synagoga Iudæorum Terracinæ degentium (Lib. 12. ep. 18.): *Prædictos verò Iudæos grauari vel affligi contra ordinem rationis prohibemus; ſed ſic Romanis viuere legibus permittantur, annuente iuſtitiâ, actúſque ſuos, vt norunt nullo impediente diſponant.*

CAP. XVI.

Legem Romanam coluere Summi Pontifices. libelli appellationum. Innocentius III. audax Iuriſperitus.

LEGEM Romanam tot populis cum imperio ſuſceptam ne mireris, etiam ipſi Pontifices, ſupra rerum humanarum ſortem elati, leges Romanas non ſinè religione exceperunt, & ſacros canones legibus conciliare non dedignati ſunt. Lucius III. P. *Quia verò ſicut leges non dedignantur ſacros canones imitari, ita & ſacrorum ſtatuta canonum, principum conſtitutionibus adiuuantur.* Hoc ſtudio quamplures leges Romanæ in Ius Canonicum relatæ, & à Pontificibus conſecratæ. Nouellam Iuſtiniani de Epiſcopali iudicio exſcripſit, & ratam fecit Gregor. I. *De perſona presbyteri hoc attendendum eſt, quia ſi quam cauſam habuit, non ab alio teneri, ſed Epiſcopus ipſius adiri debuit ſicut Nouella conſtitutio manifeſtat, quæ loquitur de ſanctiſſimis & Deo amabilibus ac reuerendiſſimis Epiſcopis, clericis, & Monachis.* Legem ciuilem de præſcriptione xxx. annorum agnouit Gelaſius P. *Poſt quingentos*, inquit, *annos conſtituta Chriſti quoſdam audio velle ſubuertere, cum* xxx. *annorum lex hominum non poſſit abrumpi.* Etiam legem de præſcriptione c. annorum in rebus Romanæ Eccleſiæ amplexi: Ioannes VIII. *Sed & venerandæ Romanæ leges diuinitus per ora piorum principum promulgatæ, rerum eius præſcriptionem, non niſi per centum annos admittunt.* & antè Nicolaus I. de Monaſterio S. Catrileſi, quod aſſereba-

cap. 1. eod. de nou. oper. nunc Nou. 5. & 83.

can. 10. & ſeq. diſt. 10. & per tot. decret. Lib. 11. ep. 54 c. de perſona. 11. q. 1.

can. poſt quingentos 16. qu. 3.

can. fin. 16. qu. 3.

ep. 62.

tur exemptum à iuriſdictione Cenomanenſis Epiſcopi, & immediatè ſubiectum Romanæ Eccleſiæ: *Quòd ſi fortaſſis contigiſſet, vt aliquando monaſterium illud ſub poteſtate Cenomanici fuiſſet Epiſcopi, tamen ſecundùm leges ſeculi poſt tot iam ſecula & annorum ſpatia repeti nullatenus iure potuiſſet, & quod ſemel acceperat libertatem, iam ſub ditione nequaquam mancipari denuò potuiſſet.* Legem ciuilem de deſtruendis ædificatis poſt noui operis nuntiationem ſuam fecit Lucius III. quòd ſacri canones leges ſequi non dedignentur. Legem principum, de rebus litigioſis non alienandis pro pontificia habuit Innocentius III. Conſtitutiones Theodoſij & Caroli M. de Epiſcopali iudicio laudauit idem Pontifex: *Nec ſic illud humillimum omittamus, quod Theodoſius ſtatuit Imperator, & Carolus innouauit, &c.* quæ eſt conſtitutio Conſtantini, verùm adſcribitur Theodoſio hoc loco, vt & apud Gratianum, quòd relata ſit in Codicē Theodoſianum. Conſtitutiones Marciani, & Henrici II. Imperatorum de non præſtando à clericis iuramento calumniæ, ſecutus eſt Honorius III. Denique Eccleſia Romana Iuris Ciuilis ſtudioſiſſima fuit. Iuo Carnotenſis: *Dicunt enim inſtituta legum Nouellarum quas commendat & ſeruat Romana Eccleſia &c.* Leges Romanas tamen, ſi quæ cum ſacris canonibus pugnantes fuerunt, temperarunt Pontifices, vt legem Romanam quæ nuptias inter conſobrinos permittit, emendauit Gregorius I. *Quædam lex terrena in Romana Rep. permittit, vt ſiue fratris & ſororis, ſeu duorum fratrum germanorum, ſeu duorum ſororum filius & filia miſceantur, ſed experimento didicimus, ex tali coniugio ſobolem non poſſe ſuccreſcere & ſacra lex prohibet cognationis turpitudinem reuelare.* Legem de præſcriptione XXX. vel

d. cap. 1. ex de nou. oper. nunt.

cap. Eccleſ. ex. de conſt. c. nouit ex. de iudic.

in l. 1. C. Theod. de Epiſcopali iudic.

c. quicūque 11. qu. 1.

cap. 1. de iuram. calū.

ep. 180.

can. quæda 35. qu. 2.

xl. annorum in malæ fidei poſſeſſore reiecit Alexan- c. vigilanti.
der III. Conſtitutionem Mauricij de Militibus, vel ex. de præſc.
alijs ratiocinijs publicis obſtrictis in Monaſterium non
recipiendis, temperauit & Gregorius I. Alius quidem lib. 7. ep. 11.
fuit ordo iudiciorum Eccleſiaſticorum à Ciuilibus; iu- can legem 53. d. & lib.
dicia enim Eccleſiaſtica ſinè ſcriptura, & ſportulis diſ- 2. ep. 100.
ceptabantur, ex Nou. Iuſtiniani: à Iudice Eccleſiaſtico Nou. 83.
nudo verbo appellabatur citra libellum; Nouum & in-
ſolens viſum quòd Cyrillus Alexandrinus à Seleucienſi
Synodo per libellum appellaſſet ad Romanum Pontifi-
cem: τοῦτο μὲν οὖν μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνηθες τῷ
ἐκκλησιαστικῷ κανόνι Κύριλλος ἐποίησεν ἐκκλήτοις ὡς
ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ χρησάμενος. *Et Cyrillus ſolus ac
primus contra canonis Eccleſiaſtici conſuetudinem hoc fecit, li-
bellis appellatorijs, vt in ſeculari iudicio vtens*, vt refert So-
crates: Tamen Eccleſiam Romanam etiam libellos ap- Lib. 2. hiſt. Eccl. c. 32.
pellationum admiſiſſe inuenio. Marcellus P. Maxentio: can. Synodum 17. diſt.
Nam ſi ſeculares, inquit, *in publicis iudicijs libellis vtuntur
appellatorijs, quantò magis ſacerdotibus hæc eadem agere licet,
qui ſuper illos ſunt*. Sic Thietbergam à Lothario coniu-
ge abiectam, per libellum prouocaſſe ad Pontificiam ſe-
dem, autor ipſe Nicolaus I. *Nam eo tempore ad Apoſtoli-* In can. Lotharius 31.
cam ſedem libellum appellationis ſuæ miſit, &c. Romanæ iu- qu. 2.
riſprudentiæ laudem affectarunt etiam Romani Ponti-
fices: hâc arte claruit Innocentius III. hinc audacem
Iuriſperitum vocat Matthæus Paris: *Vnde Papa memo-* In Ioanne
ratus in pronuntiatione ſententiæ diffinitiuæ, vt qui in ſcientia A. C. 1199.
erat magnus, audax ſimul Iuriſperitus, ita exorſus ait, &c.

CAP. XVII.

Ius allodij beneficium Iuris Ciuilis. an iuri allodij locus ſit in Aquitania.

POSTQVAM à nobis demonſtratum eſt Aquitaniam iure Romano in hunc vſque diem vſam, Allodiorum iuri in ea locum eſſe nihil vetat, ſiquidem illud totum pendet è Iure Ciuili, quo omnia prædia præſumuntur libera, niſi probetur ſeruitus: Vnde noſtri efficiunt quamlibet rem cenſeri ipſo iure allodialem, non emphyteuticariam, aut feudalem. Et certè Arnoldus Ferronius in conſuetudines Burdegalenſes, id iuris ſeu priuilegij Aquitanos habere contendit, vt prædia optimo iure poſſideant, ab omni cenſu libera *Aquitani*, hæc ſunt ipſius verba, *id habent priuilegium, vt res, fundos, prædiáque in iuriſdictione Regis, & dominio aliorum, optimo iure, optimâque conditione, & liberè poſſidere poſſint, neque vlli vectigali, aut reditui, vel obſequio obnoxia.* Sed quoniam Neoterici fides tanti non eſt, vt ei ſinè autore credatur, rem altiùs explorare conducit, priúſque eſt ſtatum prædiorum prouincialium repetere. Poſſeſſores prædiorum prouincialium non erant domini iure Quiritum, verùm manente dominio penès P. R. ſeu principem, in cuius argumentum ſtipendium aut tributum præſtabant, prędiorum vſumfructum habebant, & pleniſſimâ detentationem πληρεστάτην κατοχήν, ita vt alienare poſſent, & in heredem tranſmittere, vt obſeruat Theophilus, & in hanc ſententiam Vrbicus: *ſtipendiarij*, inquit, *agri nexu*

l. altius. C. de ſeruit. & aq. Alciat. reg. 2. præſ. 3.

tit. 8. de feud. §. 7.

Inſ per traditionē. inſt. de rer. diuiſ. lib. 2.

non habentur, id eſt, non ſunt mancipi; prouincialia enim prædia poſſidentur quaſi fructuum tollendorum gratiâ, & ſub conditione præſtandi ſtipendij, aut tributi, quæ ſunt onera fructuum. Idem Vrbicus: *Quòd omnes etiam priuati agri tributa, atque vectigalia perſoluant.* & infra, *quia dum priuatus laborat in proprio, & tributum publico, & ſibi alimoniam arua excolendo procurat.* Etiam Prouinciales ſuo iure prædia poſſederunt, tamquam domini iure gentium, quibus in totum, vel ex parte vetus poſſeſſio relicta eſt. Hygenus: *Excepti ſunt fundi bene meritorum, vt in totum priuati iuris eſſent, ne coloniæ vllam munificentiam deberent, eſſent in ſolò populi Romani.* & alio loco: *Hi agri qui redditi ſunt, non obligantur vectigalibus, quoniam ſcilicet prioribus dominis redditi ſunt.* Vnde prouinciales in prædijs ſuis habuere vindicationem, quæ vt competat ſatis eſt actorẽ eſſe dominum iure gentium, non iure ciuili. *In* Aquitania Prouinciales haud deterioris cõditionis fuere, & prędia iure dominij integra, illibatáq; poſſederũt: nec enim colonis aſſignatus ager, ſed veteribus poſſeſſoribus in totum relictus, impoſito annuo ſtipendio, & quod apud Ptolemęum, Lugdunum Cõuenarum colonia dicitur, nõ ipſius autoris eſt, ſed commentum inepti Interpretis. Hâc ratione Paulinus Aquitanus prædiorum, quæ latè in Aquitania poſſidebat, ſe dominum agnoſcit, eáque patrimonium vocitat, in epiſtola ad Seuerum: *Ebromagum enim non hortuli causâ, vt ſcribis, reliquimus; ſed paradiſi illum hortum prætulimus patrimonio & patriæ.* & Auſonius ingentes eiuſdem Paulini poſſeſſiones regna vocitat, ob liberum & ſolutum dominium penè regno ſimile,

—— *Laceratáque centum*

l. hactenus. ff. de vſufr. lib. 1. de limitib. agro.

De limit. cõſt. Reuar. lib. 1. var. cap. 5.

l. in rem 23. ff. de rei vẽd. l. cum ſponſus §. in vectigalib. ff. de publicia. Cuiac. 7. obſeru. 3.

Ep. 5.

Ep. 23.

Per dominos veteris Paulini regna fleamus.

Prouinciales etiam noſtros, ſequiori Gothorum æuo, prædia in ſolo Aquitanico iure dominij poſſediſſe, inſinuat Sidonius cùm inuideri prædia prouincialibus ſcribit: *Hi ſunt qui inuident tunicatis otia, ſtipendia paludatis, viatica veredariis, mercatoribus nundinas, munuſcula legatis, portoria quadruplatoribus, prædia prouincialibus.* Re ad Francos deductâ etiam Aquitani legitimum rerum ſuarum dominium, quod ea ætas Alodem vocitabat, tuiti ſunt. In lege Salica: *Si Romanus homo poſſeſſor, id eſt qui res in pago vbi commanet proprias poßidet, occiſus fuerit.* Hoc iure Aquitani prædia inter ſe vindicarunt actione in rem, ſeu vindicatione in re præſenti, quæ ſolennis fuit ratio huiuſce actionis ex iure Ciuili, vt ex inſigni loco Adreualdi obſeruo: *Caput Ceruium pagus quidam Aquitanicæ prouinciæ* (is erat in finibus Biturigum & Lemouicenſium, vt diſco ex Aymoino Floriacenſi) *regiâ liberalitate cœnobio ſancti Benedicti donatus.* & paulò pòſt: *Aduocatus verò vnà cum Raganario Monacho, ad locum ceſſionis terræ iuxta morem legis adueniens, prædictam vineam ad ius S. Benedicti ſuâ autoritate reuocare nitebatur.* Ex quo liquet iam olim in Aquitania fuiſſe prædia libera, & veros nacta dominos, id eſt Alodia, quorum placuit eſſe vindicationem: Alode enim nihil aliud quàm proprietas. Decurrente æuo Aquitanos etiam allodia poſſediſſe conſtat. De Vifredo Comite Bituricenſi teſtatur autor vitæ S. Genulfi cùm refert Monaſterium ab eo poſitum, in oppido cui nomen Strada in finibus Biturigum qui ſunt Aquitaniæ primæ, in fundo ſuæ proprietatis. *Placuit vt ad laudem Creatoris celebrandam, diuinaque myſteria peragenda, in iure ſuæ proprietatis in villa quæ dicitur Strada*

Lib. 5. ep. 7.

Tit. 43. c. 7.

Lib. 1. de mirac. S. Bened. c. 28.

Lib. 2. de mirac. S. Bened. c. 4.

Lib. 2. c. 8.

Strada Eccleſiam fundaret. De Geraldo Aureliacenſi Comite in Aruernis autor eſt Odo Cluniacenſis, qui eius vitam ſcripſit: *Nam cùm Alodus eius eſſet Poſtomia, & deinceps latifundia ipſius ita ſibi ſuccederent, vt vſque ad montem magnum Greonem poſſet in eundo & redeundo ſemper in proprijs manſitare capellis.* & alio loco: *Apud Poſtomium ſui iuris inſignem Alodum.* Equidem plerumque Reges noſtri fundos patrimoniales bene meritis de republica in beneficium, vel in Alodem dabant. Synodus Meldenſis: *Quia maximè quod ad Remp. pertinuit, aut præceptione in beneficiario iure, aut in allodio abſumptum habetur, &c.* Sed de hoc genere allodij non quærimus, nobis ſatis eſt allodium illud vindicare Aquitaniæ, quod eſt beneficium Iuris Ciuilis, quo Aquitania vtitur; nec eius improperium fero, qui Aquitanos iure allodij lapſos voluit ob perfidiã & ſtudiũ in partes Anglorũ: ſatis vtique compertum Aquitaniam non ſuo ſcelere, ſed infelici fato in Anglorum poteſtatem veniſſe, ipſámque ſuis viribus ad Francos redijſſe, eóque nomine multa de noſtris regibus inſignia priuilegia meruiſſe, adeò perfidiæ labem non tulit, Allodij iuris multatione, caſúque. Dolendum potiùs, quàm erubeſcendum Allodij ius in Aquitania infractum, diutinâ incubatione Anglorum, tum enim Aquitani proceres, Anglo perpetuis bellis diſtricto, audaciùs in plebeios ſæuiere, & poſſeſſores prædiorum, vtcumque allodialium facilè in ſuam ditionem redegerunt, ſensímque Allodia euerterunt, vel etiam ipſi priuati poſſeſſores iniquitate temporum peſſumdati præſidij causâ ſe & ſua prædia potentioribus vltrò addixerunt, & libertatis damno patrocinium redemerunt. Nec diſpari conſilio olim agricolas ſui iuris

Lib. 1. c. 41.

Lib. 2. c. 12.

Can. 20. vnde capit. Carol. Cal. tit. 6. c. 20.

virum quendam religioſum in dominum emphyteuti-
In Philoth. cap. 17. carium expetiiſſe comperi apud Theodoritum : προ-στάτην δ' αὐτὸν γενέσθαι παρακαλοῦσιν, οὐ γὰρ εἶχεν ἡ κώμη δεσπότην, αὐτοὶ δ' ἦσαν γεωργοὶ καὶ δεσπόται. *Orántque vt eorum dominus eſſe velit : dominum enim vicus nullum habebat, ſed iidem ipſi & agricolæ erant, & domini.* Et ita paſſim factum vt plebeij & ruſticani ſe & ſua potentioribus in clientelam traderent, pacto cenſu annuo patrocinij & defenſionis nomine, & quaſi dedititios ſe facerent. De quo Saluianus : *Tradunt ſe ad tuendum protegendúmque maioribus, dedititios ſe diuitum faciunt, & quaſi in ius eorum, ditionémque tranſcendunt.* (Lib. 5. de Prouid Dei.)

Cap. XVIII.

Conſuetudines ſubortæ in Aquitania inter leges Romanas. Ius retractus gentilitij moribus inductum in Aquitania. Rupellana conſuetudo de ſocietate bonorum inter virum & vxorem. Conſuetudo Pictonum, de litibus armis diſceptandis.

(cap 1. de feud. cogn. in vſib. feud.) Regvm Romanarum non eſt vilis autoritas, ait Obertus, ſed non adeò valent vt vſum vincant & mores. Ius Romanum in prouincijs ſtudioſè obſeruatum, pleriſque tamen ciuitatibus & municipijs nonnullæ leges fuere, quæ iuri Romano derogabant, & leges municipales dicebantur, ac propriè erant priuilegia, quia ſinè ſpeciali beneficio principis cōſiſtere non poterant. Hac ratione (l. prohibere § planè. ff. quod vi aut clam l. prætor ait. § diuus ff de ſepul. violat.)

etſi ius Romanum ſummam iudiciorum teneret in Aquitania, in medio Iure Ciuili inoleuêre aliquot conſuetudines huic aduerſæ, inter eas eſt conſuetudo quæ pertinet ad retractum gentilitium. Conſtitutione Imperatorum ſublatum ius antiquumquo proximi & conſortes extraneum ab emptione remouebant, & vnuſquiſq; ſuo arbitrio quærere, vel probare poteſt emptorem. Huiúſque veteris iuris veſtigia reperio in duobus iuris apicibus, vbi in auctione bonorum debitoris, in concurſu cognatus præfertur extraneo, ſed ius iſtud omnino neſcijt Reſpublica. Teſtis M. Tullius: *Prædiorum nullam eſſe gentem, emptionibus ea ſolere ſæpe ad alienos homines, ſæpe ad infimos non legibus, tamquam tutelas peruenire.* Moribus Galliæ proximiori licèt pretium offerre emptori, & rem retrahere intrà annum & diem à die contractus, vt notum Gregorio IX. P. & poſt eum Ioanni Fabro, Benedicto, Tiraquello & alijs; eodem iure vniuerſa vtitur Aquitania, vt liquet ex Burdegalēſi, Baionenſi, & alijs conſuetudinibus. Apud Rupellanos etiam, qui ſunt Aquitaniæ II. iam olim inualuere nonnullæ conſuetudines, quarum duo capita à iure, & honeſtate publica abhorrentia damnauit Honorius III. P. in Epiſtola decretali ad Maiorem & Burgenſes de Rupella. Primum fuit vt marito bonis ſuis lapſo culpâ, vel caſu, vxoris bona mobilia & immobilia alienare liceret, quod omnino vetabat lex Iulia. Alterum fuit, vt mulier ob adulterium non amitteret lucrum mediæ partis omnium bonorum per virum quæſitorum conſtante matrimonio: conſuetudinem emendauit Pontifex, quoad proderat mulieribus adulteris, ſed de cetero intactam reliquit quoad illæſa & intemerata coniugia.

l. ſi non ſpeciali C. de teſtam. l 2. C. quem. teſtam aper. l Antiochienſium ff. de priuil. cred. l. Dudum. C. de contrah. empt.

l. Imperator ff. de pact. l. cum bona. ff. de reb. aut. Iud. poſsid.

Pro Balbo.

cap. conſtitutus ex. de in integr. reſtitut.

in d. l. dudū & in l. 1. C. de ſumma Trinit.

in verb. & vxorem, deciſ. 5. n. 44. de Retr. Gentilit. §. 1. gloſſ. 9. n. 14.

cap. ex parte. ex. de conſuetud.

l.ex diuerſo §. item & Proculus ff. ſolut. matri. l. alimenta §. qui ſocietatem ff de aliment. leg. Iure Ciuili non fuit ſocietas bonorum partorum conſtante matrimonio inter virum & vxorem, niſi ex pacto & conuentione: moribus Francorum mulier non modò tori particeps & ſocia voluptatis, ſed etiam ſocia bonorum, quæ manente matrimonio acquiruntur: hoc iure cùm pretioſa Dagoberti Regis mobilia inter eius liberos diuiſa, Nantildi ipſius viduæ tertia relicta memoratur Fredegarius: *Itaque theſaurus Dagoberti iubente* cap. 85. *Nanthilde, & Chlodoueo, inſtantia Aeganis Maioris domus præſentatur, & æqua lance diuiditur, tertiam tamen partem de qua Dagobertus adquiſierat Nanthildis Regina recipit.* Lib. 4. c. 36. Idem prodidit Aimoinus. Eâdem diſpēſatione vbi Rodulphus Rex theſauros varia in Monaſteria erogauit, vxori partem reſeruauit. Frodoardus: *Ceterùm præter* In Chronic. ad A.C. 824. *vxoris partem quicquid ſibi theſaurorum ſupererat per Monaſteria Franciæ, Burgundiæque direxit*: eam partem fuiſſe tertiam iam ſatis intelligis, ac ea eſt quam Capitulum Lib. 4. c. 9. Caroli M. vocat tertiam collaborationis, nempe quòd eſſet præmium & repenſatio ſocij laboris. Labente ſeculo vxoris pars in bonis quæſitis conſtante matrimonio creuit vſque ad ſemiſſem, & ita ſe habuit in Rupellana conſuetudine, quod Honorius in dicta decretali apertè inſinuat illis verbis: *medietatem omnium bonorum quæ fuerit vir adeptus.* Idémque iuris iam diu inualuit in alijs partibus Galliarum, vt comprobatur ex Epiſtola cap. ſignificauit. ex. de donat. inter vir. & vxor. decretali Vrbani III. inſcripta Decano & Capitulo Lexouienſi, vbi edicitur etiam diuortio ſoluto matrimonio, vxori reſtituendam eſſe partem bonorum, quæ coniugibus in commune obuenerunt quocumque titulo. Eodem iure mortuo Ludouico Delphino Principe, & Aquitaniæ Duce, eius vidua quæ erat filia Ducis

Burgundiæ mediam partem mobilium mariti poſcere non dubitauit, ſed ei reſponſum Regem his egere in ſuos vſus, teſte Iuuenali de Vrſinis. Etiam apud Pictones & alios Aquitanicos dira & iuri Romano valde aduerſa ſubrepſit conſuetudo, vt potentiores non iure iudicioque, ſed vi, armíſque res ereptas repeterent, Et hanc tulere ipſi Reges Anglorum, teſtis Houedenus: *Impeditæ ſunt treugæ, quia videlicet Rex Angliæ violare nolebat conſuetudines & leges Pictauiæ, vel aliarum terrarum ſuarum, in quibus conſuetum erat ab antiquo, vt magnates cauſas proprias inuicem gladijs allegarent.* Eadem olim litis diſceptandæ fuit ratio apud Gothos, quam explodere ſtuduit Theodoricus in Epiſtola ad Coloſſeum Comitem. *Remoue conſuetudines abominanter inolitas, verbis ibi potiùs, non armis cauſa tractetur.* Nec diſpari more apud Francos viri principes priuatas inter ſe controuerſias legibus, aut ſaltem ſingulari certamine diremerunt. Agathias: καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διευκρινήσασθαι, εἰ δὲ μὴ μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι. *Iubéntque vt principes iure potiùs controuerſias decernant, ſin minùs vt ſingulari inter ſe certamine agant.* Diu in Gallia inter magnates, manu & ferro, magis quàm lege, iudicióque vindiciȩ conſertæ, non ſinè regiȩ poteſtatis iniuria, ita vt infelicitati illius ſeculi meritò congruant Enniani verſus, qui apud Gellium leguntur,

Non ex iure manu conſertum, ſed mage ferro
Rem repetunt, regnúmque petunt, vadunt ſolida vi.

Sed tandem reſurgente regiâ dignitate cruentæ priuatorum lites ſopitæ, potentiores ad frugem reuocati, ac inde hos legis actionibus experiri non piguit. Legis Romanæ per tot ſecula quàm ſtudioſi fuerint Aquitani ſatis

Invit. Caro. 6. A.C. 1415

In Richardo.

Lib. 3. var. cap. 23.

Lib. 1. hiſt. Iuſtin.

Lib. 10. noc. Attic. c. 9.

audijſti: tandem verò ab ea defecere plures Aquitaniæ populi, vt Bituriges, Aruerni, Pictones, & alij & varias conſuetudines ſuſcepere quibus in hunc diem reguntur, hoc tamen obſequio & reuerentiâ erga legem Romanam ſuperſtite, vt ad eam recurrant quibus caſibus conſuetudo non proſpexit, quod & ipſi feudorum Autores lubenter voluere: *Strenuus autem legiſperitus ſicubi caſus emerſerit, qui conſuetudine feudi non ſit comprehenſus, abſque calumnia vti poterit lege ſcriptâ.*

Lib.2 feud. tit. 1. l. de quibus ff.de legib.

RERVM AQVITANICARVM, LIBER QVARTVS.

Cap. I.

Aquitania à Gallia diſtincta.

ETIAM maiora flumina nomen cum aquis mergunt Oceano. Aquitania quamtumuis pars Galliarum, harum vniuerſitati comparata vix nomen tueri poſſe videbatur; adeò tamen cum ceteris Galliarum partibus dignitate certauit, vt vna per ſe, velut diuiſum à Gallijs corpus ſpectaretur. Hanc diſtinctionem agnouêre Romani, quotquot ſaltem à Conſtantino ſcripſerunt. Rufus Feſtus; *Sunt Galliæ*, inquit, *cum Aquitania, & Britanniis prouinciæ ſeptem decim.* Et Ammianus poſtquàm Galliæ prouincias recenſuit: *Hæ prouinciæ, vrbéſque ſunt ſplendidæ Galliarum, in Aquitania, quæ Pyrenæos montes, & eam partem ſpectat Oceani quæ pertinet ad Hiſpanos, prima prouincia eſt Aquitania.* Aquitaniam à Gallia diſtinguit ipſe Maximus tyrannus ſtatûs Galliarum apprimè compos, in epiſtola ad Valentinianum Iuniorem, quæ legitur inter epiſtolas Syricij Pap. *Italia omnis,* In Breuiar. Lib. 15.

atque Africa hoc ſacramento credunt, hâc fide gloriatur Gallia, Aquitania omnis, Hiſpania, Roma ipſa venerabilis. Hoc ſenſu in Itinerario Antonini deſcribitur iter de Aquitania in Gallias. Romanorum iudicium de Aquitania ſecuti meritò Aquitani. Auſonius,

In Arelat.

----- Populóſque alios, & mœnia ditas
Gallia queis fruitur, gremióque Aquitania lato.

& Sulpicius Seuerus: *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba eſſe facturum.* & alio loco: *Sed noſtris, id eſt Aquitanis Gallis, Britannis indecens viſum eſt.* Nec Romanis & noſtris dumtaxat nota fuit Aquitaniæ diſtinctio à Gallia, ſed etiam Græcis. Zozomenus de Conſtantino Tyranno: *προσηγάγετο τοὺς παρὰ γαλάταις καὶ Ακυϊτανοῖς στρατιώτας: Conduxit ex Gallia & Aquitania milites qui ibi erant.* Et Palladius de Melania iuniori, clariſſima Matrona Romana: πάντα τὰ κτήματα τὰ ἐν ταῖς σπανίαις, καὶ Α᾽κυϊτανία, καὶ Ταρρακωνησία, καὶ γαλλίαις διαπωλήσασα: *Omnes poſſeſſiones quas habuit in Hiſpania, Aquitania, Tarraconenſi, & Galliis cùm vendidiſſet.* Exſurgente in Aquitania Francorum Imperio, nec dum deſiere Aquitani à Gallis diſtingui. Autor vitæ D. Audoëni apud Surium: *Quæ ſi quis pleniùs noſſe velit, perluſtret Galliam, Aquitaniam, Hiſpaniam, Italiam, &c.* Et Notkerus. *Tranſlatio S. Benedicti Abbatis à Caſtro Caſſini in Galliam, vel Aquitaniam.*

Lib. 3. de vit. S. Marti. Lib. 1. hiſt. ſacr. Lib. 9. c. 11. Hiſt. Lauſia: cap. 119. 24. Auguſt. tom. 4. In Martyro. 5. idib. Iul.

CAP. II.

Cap. II.

Concilia Prouinciarum, reliquiæ priſcæ libertatis. Concilium Aſiæ. Concilium Tetrapoleos. Concilium Græciæ. Concilium Galliarum ſub Romanis. Concilium VII. *Prouinciarum Galliæ Arelate inſtitutum, quò conuenere Aquitani, Ordines Galliarum qui conuenere ad id Concilij. Concilia Galliarum ſub Regibus Francorum. Concilia Aquitaniæ ſub Regibus Aquitaniæ.*

ROMANI deuictis, & in prouinciam redactis gentibus, vt ſeſe conciliarent, quandam libertatis vmbram, & Reipublicæ imaginem reliquerunt. Hoc pacto Aſia in prouinciæ formam redacta commune concilium gentis retinuit, vt colligitur ex epiſtola Antonini Pij communitati Aſiæ. l. ſi duas. §. eſt autem. ff. de excuſ. tu. Illud Epheſi, quæ erat Metropolis Aſiæ, è more indictum, argumento eſt, quòd archiuum, ſeu tabularium totius Aſiæ ibi depoſitum obſeruo. Euſebius, de Alexandro Epheſi à Frontino Proconſule ob latrocinia damnato: Lib. 5. hiſt. cap. 17. καὶ οἱ θέλοντες μαθεῖν τὰ κατ' αὐτὸν, ἔχουσι τὸ τῆς Ασίας δημόσιον ἀρχεῖον: *Ceterùm qui plura de rebus illius ſcire volent, Aſiæ archiuum publicum habent.* Præter commune concilium Aſiæ, fuerunt prætereà nonnullæ ciuitates, quæ vinculo reipublicæ inter ſe coniunctæ ſuos conuentus coluerunt, vt Cybira, & duæ finitimæ vrbes. Strabo: προσγενομένων δὲ τριῶν πόλεων ὁμόρων Lib. 13. in fin.

βυβώνων, βαλβύρων οἰνοάνδρυ, τετράπολις τὸ σύστημα ἐκλήθη μίαν ἑκάστην ψῆφον ἐχούσης δύο ἢ τῆς Κιβύρας: *Accedentibus autem tribus finitimis vrbibus, Bubonibus nempe Balburis, & Oenoandro, conuentui huic nomen Tetrapolis eſt ſactum, vna quæuis vrbs ſuum habuit ſuffragium, Cybira duo*; quippe quæ mitteret XXX. peditum, duo equitum millia. Græciâ ſubactâ, Mummius vniuerſa Concilia Achæorum, & aliarum gentium Græciæ ſuſtulit, quæ non multis pòſt annis reſtituta. Pauſanias: συνέδριά τε
In Achaicis. κατ' ἔθνος τὸ ἑκάστων Ἀχαιῶν, καὶ τὸ ἐν Φωκεῦσιν, ἢ Βοιωτοῖς ἢ ἑτέρωθί που τῆς Ἑλλάδος κατελέλυτο ὁμοίως πάντα, ἔτεσι δὲ οὐ πολλοῖς ὕστερον ἐτράποντο ἐς ἔλεον Ῥωμαῖοι τῆς Ἑλλάδος, καὶ συνέδριά τε κατ' ἔθνος ἀποδιδόασιν ἑκάστοις τὰ ἀρχαῖα. *Concilia omnia ſingularum Achaiæ nationum, ſiue in Bœtia, ſiue in Phocenſibus haberentur abolita: non multis pòſt annis, Romani in Græciæ miſericordiam verſi, & priſca concilia ſuæ cuique genti reſti-*
Lib. 6. de bell. Gall. *tuerunt.* Galliâ armis partâ Cæſar eiuſdem concilium paſſus eſt. Teſtis ipſe; *Concilio Galliæ primo vere, vt inſtituerat indicto, cùm reliqui præter Senones, Carnutes, Treuiróſque veniſſent, initium belli, ac defectionis hoc eſſe arbitratus, vt omnia poſtponere videretur, Concilium Luteciam Pariſiorum transfert.* Rebus pacatis D. Auguſtus, Narbone conuentum Galliarum egit. Florus: *Cùm ille Conuentum Narbo-*
Lib. 133. *næ egit, cenſus à tribus Gallijs quas pater vicerat actus.* Inualeſcente imperio ſolennis iſte ritus cōueniendi intermortuus, multis pòſt ſeculis reuixit Conſtitutione Honorij ad Agricolam P.P. Galliarum, quâ edictum, vt ſingulis annis Arelate ageretur conuentus ſeptem Prouinciarum Galliæ, è quibus erant Aquitania I. & II. & Nouempopulania. *Nam cùm*, hæc ſunt verba

conſtitutionis, *propter priuatas, ac publicas neceſſitates, de ſingulis ciuitatibus, non ſolùm de prouincijs ſingulis ad examen magnificentiæ tuæ, vel honoratos confluere, vel mitti legatos, aut poſſeßorum vtilitas, aut publicarum ratio exigat functionum, maximè opportunum, & conducibile iudicamus; vt ſeruata poſthàc annis ſingulis conſuetudine, conſtituto tempore in Metropolitana, id eſt in Arelatenſi vrbe, incipiant ſeptem Prouinciæ habere concilium, in quo planè tam ſingulis, quàm omnibus in commune conſulimus: primùm vt optimorum conuentu ſub illuſtri præſentia Præfecturæ, ſi id tamen ratio publicæ diſpoſitionis obtulerit, ſaluberrima de ſingulis rebus poſſint eſſe conſilia.* & infra. *Vnde illuſtris magnificentia tua, & hanc præceptionem noſtram, & priorem ſedis ſuæ diſpoſitionem ſecuta, id per ſeptem Prouincias in perpetuum faciet cuſtodiri, vt ab Idibus Auguſti quibuſcumque medijs diebus, in Idus Septembris in Arelatenſi vrbe nouerint honorati, vel poſſeſſores, iudices ſingularum prouinciarum annis ſingulis concilium eſſe ſeruandum, ita vt de Nouempopulana, & ſecunda Aquitania quæ prouinciæ longiùs conſtitutæ ſunt, ſi earum iudices certa occupatio tenuerit, ſciant legatos iuxta conſuetudinem eſſe mittendos.* Hanc conſtitutionem primi dederunt Nicolaus Cuſanus, & Ioſephus Scaliger, ſed vterque falſa inſcriptione; Lib. 3. de Concord. Cathol. c. 35 necè enim eſt Conſtantini M. vt cenſuit Cuſanus, neque Conſtantini Tyranni vt Scaligero viſum, ſed Honorij Auſon. lect. lib. 1. c. 24. Auguſti: vt eam reſtituit Iacobus Sirmundus ex fide veteris Codicis, quam tuetur & Hincmarus. Ex hac In Sidon. in epithal. Polem. & Araneol. conſtitutione ad id Concilij conuenere Honorati, id eſt, curiales, vt ſubditur in fine Conſtitutionis, ſeu Se- ep. 6. c. 17. natores municipales: ſic accipio hanc vocem hoc loco, vt in epiſtola Leonis I. P. ad Epiſcopos Viennẽſis pro- ep. 87. can. uinciæ: *Vota ciuium, teſtimonia populorum, honoratorum* vota 63. diſt.

arbitrium, electio clericorum, in ordinationibus ſacerdotum expectantur. Aliàs paſſim in libris noſtris Honorati ſunt ciuili aut militari dignitate præditi: & Honoratorum tres ſunt gradus, Illuſtres, Spectabiles Clariſſimi. Eiuſdem Concilij participes fuere poſſeſſores & Iudices Prouinciarum: poſſeſſores ſunt plebeij, ſeu poſſeſſores prædiorum Prouincialium, qui non habebant verum dominium, ſed poſſeſſionem, vnde poſſeſſores dicuntur. Iudices Prouinciarum ſunt Rectores Prouinciarum, qui iudicum nomine ſignantur in libris noſtris, vel magiſtratus municipales, qui ordinarij Iudices ſunt. Gothi potiori parte VII. Prouinciarum Galliæ potiti, huiuſmodi conuentus non vetuere. Imò & Alaricus Codicis Theodoſiani breuiarium in ſolenni Epiſcoporum & electorum Prouincialium panegyri ratum fieri curauit: teſtis locuples ipſe in Commonitorio præfixo eidem Codici: *Quibus omnibus enucleatis, atque in vnum librum prudentium electione collectis, hæc quæ excepta ſunt, vel clariori interpretatione compoſita, venerabilium Epiſcoporum, vel electorum prouincialium veſtrorum roborauit aſſenſus.* Franci quoque Reges Galliâ vniuersâ in ſuam poteſtatem redactâ annuos conuentus excoluere. Præter alios Hincmarus in epiſtola ad Epiſcopos Franciæ: *Conſuetudo autem tunc temporis talis erat, vt nõ ſæpiùs, ſed bis in anno placita duo tenerentur; vnum quando ordinabatur ſtatus totius regni, ad anni vertentis ſpatium, quod ordinatum nullus euentus rerum, niſi ſumma neceſſitas, quæ ſimiliter toto regno incumbebat mutabatur: in quo placito generalitas vniuerſorum maiorum tam clericorum, quàm laïcorum conueniebat.* & mox: *Ceterùm autem propter dona generaliter danda, aliud placitum cum ſenioribus tantùm, & præcipuis conſiliarijs habebatur in*

l. vn. C. de honor. vehi. l. 1. C. de offic. Ciuil. Iudic. l. vlt. C. de off. diu. Iudic.

l. 3. & tot. tit. C. de off. Rect. prou.

c. 29. & 30.

quo iam futuri anni ſtatus tractari incipiebat. Tum de rebus Aquitanicis agebatur in generali Francorum conuentu, in hoc damnati Sadrageſili Ducis Aquitaniæ liberi, & bonis paternis indigni pronunciati, ſecundùm legem Romanam ob inultam necem parentis, vt ſuperiùs obſeruauimus, ex Aymoino. Pulſis Ducibus, & Aquitaniâ in Regnum commutatâ, annuos Conuentus celebrauit Ludouicus P. primus Rex Aquitaniæ, ídque Toloſæ vt plurimùm, Narbonenſi Regno Aquitaniæ contributa. Autor vitæ Ludouici P. A. C. DCCXC. *Rex verò Ludouicus eodem anno Toloſæ placitum generale habuit.* & A. C. DCCXCVI. *Sequente porrò tempore Toloſam venit Rex, & conuentum generalem ibidem habuit.* & rurſus A.C. DCCCII. *Ipſo tempore Ludouicus Rex coacto populo Regni ſui Toloſæ, de his quæ agenda videbantur tractans deliberabat,* & in hoc cõuentu, vt ſubijcitur, talionis pœnâ damnati Vaſcones, quòd in Luitardi Comitis Fedentiaci homines igni ferróque ſæuijſſent A. C. DCCCIX. *Conuentum etiam Aquitanicum egit Ludouicus in quo bellum decretum aduersùs Vaſcones defectionis reos.* Idem Scriptor vitæ Ludouici P. *Succedente æſtate Rex Ludouicus accito populi ſui generali conuentu, retulit eis rumorem ſibi delatum, quòd quædam Vaſconum pars iampridem in deditionem ſuſcepta, nunc defectionem meditata in rebellionem aſſurgeret.* Conuentum agebat Ludouicus apud Theotuadum, ſeu Theodadam villam, vt legit Ademarus, quod oppidum erat in Aquitania, teſte Aymoino, cùm nuncium de morte patris accepit. In vita ipſius. *Quo in tempore Ludouicus Imperator concilium populo generale, quaſi quodam indixerat præſagio, in Purificatione ſanctæ Dei genitricis Mariæ in loco cuius vocabulum eſt, Theotuadus.* A. C. DCCCXXXII.

Lib. 4. c. 28.

Lib. 4. c. 102

conuentum repetijt Ludouicus P. in Iocundiaco Palatio, in finibus Lemouicum, vt Pipinum Regem Aquitaniæ res nouas molientem, & Bernardum conſiliorum principem coërceret. In vita eiuſdem: *Sed conſiderans Imperator quorumdam malorum hominum conſilia, filij animum tam minis, quàm promiſſionibus ad deteriora feſtinantium peruertere, maximéque Bernardum verens, cuius conſilio vti tunc dicebatur Pipinus, qui & ipſe tunc in Aquitania morabatur, Ligeri tranſmeato cum ſuo commeatu ad Iocundiacum Palatium venit, in territorio Lemouicino ſitum, quo ventilatâ vtriuſque causâ, Bernardus quidem cùm inſimularetur infidelitatis, nec tamen vſque ad congreſſionem probator procedere vellet, honoribus priuatus eſt: Pipinum verò ob prauorum morum corruptionem, ſub cuſtodia priuata Treueros perduci iuſſit.* &c. A. C. DCCCXXXVI. Ludouicus P. conuentum celebrauit in pago Lugdunenſi, in loco cui Stramiacus nomen, in quo de rebus Aquitanicis actum inde colligitur, quòd ibi in iudicium deducta eſt cauſa Gothorũ, id eſt lis quæ erat inter Berengarium, & Bernardum Ducem Septimaniæ, quæ id temporis Aquitaniæ finibus continebatur. Etiam Carolus Caluus, Concilium habuit de diſponendis Comitibus per Aquitaniam.
In Chronic. Ademarus: *Karolus Caluus congregato Concilio Aquitaniam per Comites diſpoſuit &c.* quo in loco coactum fuerit Concilium non expreſſum, ſed in Aquitania habitum fuiſſe credi par eſt, cùm de rebus Aquitanicis ageretur.

Cap. III.

Aquitaniæ militaria præſidia ſub Romanis, Aruernis, Pictauis, Blauiæ, Lapurdo. Eiuſdem præſidia ſub Francis.

IMPACATAS & feroces prouincias, quæ ſine præſidio militari in obſequio contineri non poterant, Auguſtus in ſua poteſtate retinuit, eiſque legatum, id eſt Præſidem impoſuit, è quibus fuere Aquitania, Celtica ſeu Lugdunenſis, Belgica, & aliæ, teſte Dione. Hâc ratione per Aquitaniam locis opportunis diſpoſita præſidia, ſeu ſtationes militum numero quatuor. Primum fuit Aruernis in Aquitania I. Notitia Imperij Occidentis: *Sub diſpoſitione Magiſtri militum, Præfectus Lætorum, Gentilium, Sueuorum, Aruernos, Aquitaniæ primæ.* Secũdum militare præſidium fuit Pictauis in Aquitania II. Notitia Imperij: *Sub diſpoſitione Magiſtri militum, Præfectus Sarmatarum, & Tuifalorum,* lego Taifalorum *gentilium, Pictauis in Gallia.* Tertium Blauiæ, ad oſtium Garumnæ in eadem Aquitania II. Notitia Imperij: *Sub diſpoſitione Ducis tractus Armoricani, Præfectus militum Carronenſium Blabia;* vnde Auſonius, Militarem Blauiam vocitat. Quartum Lapurdo, quæ eſt Baiona in Nouempopulana. Notitia Imperij: *Sub diſpoſitione Magiſtri militum in Prouincia Nouempopulana, Tribunus cohortis Nouempopulanæ Lapurdo.* His præſidijs Aquitania tuta & quieta continebatur: imò tot prouinciæ Galliarum, adeò imperium Romanorum coluêre, vt mille & ducenti milites præſidio

Ep. 10.

Lib. 2. de Bell. Iudaic. p. 806.

ſatis eſſent; ſi fides Agrippæ apud Ioſephum: Τοιγαροῦν ὑπὸ χιλίοις, καὶ διακοσίοις στρατιώταις δουλεύουσιν, ὧν ὀλίγου δεῖν πλείους ἔχουσι πόλεις. *Denique ſub mille & ducentis militibus ſeruiunt, quibus penè plures habent ciuitates.* Aquitaniâ Pipino ereptâ, Carolus Caluus præſidio militari tres eius ciuitates muniuit, nempe Clarum-montem, quæ eſt Aruernorum Ciuitas, Lemouicas, & Engoliſmam. Lupus Ferrarienſis, in epiſtola ad Ionatem, Aurelianenſem Epiſcopum: *Pridie, hoc eſt tertio Idus Auguſtas poſt horam nonam, homines noſtri ab expeditione Aquitanica reuerſi, cuncta proſpera retulerunt; namque Aquitaniæ tutela tripartitò diuiſa eſt, ſecundùm opportunitatem locorum, militarium virorum multitudine diſtributâ, quarum vni parti, quæ apud Clarum-montem agit, præeſt Modoinus Auguſtodunenſium Epiſcopus, & Autbertus Auallenſium Comes cum alijs quibuſdam: alteri quæ Lemouicis verſatur præſidet Gerardus princeps quondam, & charus Pipini Regis, cum ſocijs ad idem negotium idoneis: Tertiæ verò prælatus eſt Reindandus Comes Engoliſmæ conſtitutus.*

Ep. 28.

Cap. IV.

Status Eccleſiaſticus Aquitaniæ. Primates Galliarum, Arelatenſis, Treuirenſis, Lugdunenſis. Archiepiſcopus Bituricenſis Primas Aquitaniæ. Controuerſia de Primatu Aquitaniæ inter Bituricenſem, & Burdegalenſem Archiepiſcopos, & vnde nata.

SVPERIORIBVS ciuilem & forenſem Aquitaniæ ſtatum expendimus, in ſequentibus Eccleſiaſticus eiuſdem Prouinciæ ſtatus à nobis, Deo dante, illuſtrandus, cuius lucubrationis potiſſimæ

partes

partes erunt diſcuſſio primatûs controuerſi, & legationis olim à Romanis Pontificibus inſtitutæ in illo tractu. Ac primùm de Primatu Aquitanico agere conuenit, cui vt plenior lux accedat nonnulla prælibanda ſunt de Primatibus Galliarum. Conſtitutione Honorij Auguſti Arelate vrbs, ciuilem ſeptem Prouinciarum Galliæ Primatum tulit, ita vt eò loci ſingulis annis celebraretur conuentus earumdem Prouinciarum, certatímque decreto Zozimi R. P. propter fidem Gallijs traditam à Trophimo primo huius ſedis Antiſtite ſacri primatûs acceſſione inſignita, primatúmque Arelatenſem firmarunt eum ſecuti Pontifices Symmachus, Vigilius, Pelagius, Gregorius I. Hâc ratione, iubente ipſo Gregorio, Auguſtinus Anglorum Epiſcopus inauguratus ab Ethерio Arelatenſi Archiepiſcopo, tamquam Primate Galliarum, teſte Bedâ. Et Auguſtino conſulenti quo modo ſe habere deberet cum Galliarum Epiſcopis, Gregorius reſpondit, ne quid tentaret in Epiſcopos Galliarum, quòd ſuus ipſis eſſet Primas, nempe Arelatenſis Archiepiſcopus. Rebus ſic ſtantibus Aquitania Primatem Arelatenſem agnoſcebat, eóque ad Concilium conueniebant Epiſcopi Aquitanici, teſtis Hincmarus Rhemenſis, in epiſtola ad Epiſcopos Rhemenſis diœceſis. *Quæ temporibus Theodoſij, & Honorij Imperatorum, Pontificatu Papæ Zozimi per ſeptem Prouincias, ſcilicet Viennenſem, Lugdunenſem, Narbonenſem primam & ſecundam, & Alpinam, & Nouam Populanam, & ſecundam Aquitanicam emanauit, vt de his prouincijs honorati vel poſſeſſores, iudices, & Epiſcopi præfatarum prouinciarum, ab Idibus Auguſti quibuſcumque mediis diebus, in Idus Septembris in Vrbe Arelatenſi, quæ & Conſtantina vocatur, ad concilium forenſe, vel Eccleſiaſticum*

Zozim. ep. ad Epiſc. Gall.

Symmach. ep. 6. ad Cæſar Arelat.

Vigil. ep. ad Aurelian. Arel.

Baron. ad A. C. 556.

Greg. lib. 4. ep. 50. 52. 95. 96.

Beda lib. 1. cap. 28.

can. in Galliarum 25. qu. 2.

ep. 6. c. 17.

conuenirent, ita vt de Nouapopulana & ſecunda Aquitanica, quæ Prouinciæ longiùs conſtitutæ ſunt; ſi eorum Iudices & Metropolitanos occupatio certa retineret, legatos ſuos iuxta conſuetudinem mitterent, ſicut in edicto præfatorum Imperatorum, & in epiſtolis Apoſtolicæ ſedis Pontificum inuenitur. Inde conſurrexere tres alij Primates in Gallijs, nempe Treuirenſis in Belgica, Lugdunenſis in Celtica, ſiue Lugdunenſi, & Bituricenſis in Aquitanica. Otho Friſingenſis: *Vnde tribus his Galliis tres Primates præeſſe volunt, Belgicæ Treuerenſem, Aquitaniæ Bituricenſem, Tertiæ Lugdunenſem.* Quod ad Primatem Aquitaniæ, de quo nobis ſermo propoſitus eſt, Primatis nomen neſciebat Bituricenſis tempore Caroli M. ſolóque Metropolitani honore gaudebat, vt ex eo colligo, quòd in teſtamento Caroli recenſentur Metropoles, quæ ipſius imperio continebantur, quo in elencho Bituricenſis non alio quàm Metropolis nomine venit apud Eginartum: *Nomina Metropoliticarum ciuitatum ad quas eadem eleemoſyna, vel largitio data eſt hæc ſunt: Roma, Rauenna, Mediolanum, Forum Iulij, Gradus, Colonia, Moguntiacum Viuanum quæ & Saliburgum, Rotomagus, Treueri, Senones, Veſuntium, Lugdunum, Remi, Arelatum, Vienna, Tarantaſia, Ebrodunum, Burdigala, Turones, Bituriges.* Primus Nicolaus I. P. Rodulphum Bituricenſem Archiepiſcopum Primatem agnouit, & Patriarchæ titulis cohoneſtauit, in epiſtola quæ legitur in Gratiani, & Iuonis decretis. Antè Deſiderius Cadurcenſis Epiſcopus Sulpitium Bituricenſem Patriarchæ nomine decorauit, eíque inſcripſit epiſtolam, *Sancto Patriarchæ Sulpitio.* Sed id ætatis Metropolitani Patriarchæ nomine deſignari ſolebant, vt in præfatione Synodi Matiſconenſis II. Priſcus Lugdunenſis

Lib. 6 Chronic. cap. 13.

In vit. Caro. M. idem Sigeber. A.C. 810.

can. cõqueſtus 9. qu. 3. apud Gratian.
Iuo lib. 4. decret.
Ep. 12.

Archiepiſcopus Patriarcha dicitur; in fine verò eiuſdem Synodi idem appellatur Metropolitanus: & Gregorius Turonenſis eodem Patriarchæ titulo adornabat Nicetium Archiepiſcopum Lugdunenſem, quamuis illâ tempeſtate ſoli Lugdunenſi prouinciæ præeſſet. Hâc ratione etiam Sulpitius Bituricenſis Patriarchæ nomine audijt, etſi re verâ eſſet tantùm Metropolitanus, vt liquet ex eo, quòd is vt Metropolitanus cum ſuis Prouincialibus memoratur apud Gregorium Turonenſem ſynodum celebraſſe apud Aruernam vrbem, litis causâ, quæ erat de finibus diœceſum inter Cadurcenſem & Rutenenſem Epiſcopos, qui parent Metropoli Bituricenſi. Multis ſeculis Bituricenſis Archiepiſcopus iure Primatûs inconcuſſo potitus eſt; ſed poſtquàm infelici Galliarum fato Aquitania tranſijt in poteſtatem Anglorum, Burdegalenſis Archiepiſcopus Geraldo Bituricenſi controuerſiam mouit de Primatu Aquitaniæ, qua de re ſcripſit Philippus A. ad Innocentium III. Eccleſiam Bituricenſem in toto ſuo regno Primatiæ ius obtinere; Lis tamen ab Innocētio terminata non eſt, vt colligitur ex ipſius epiſtolis, & ex eo quòd apud Honorium hac de re actum eſt, teſte Stephano Nouiomenſi in epiſtola ad Honorium III. relata à Roberto: nec non lis inſtaurata coram Gregorio IX. à quo tandem ſententia prouiſionalis lata ſecundùm Bituricenſem; quò pertinent nonnullæ ipſius decretales ſparſæ in collectione Raymundi. Huícque ſententiæ acquieuiſſe videtur Gerardus Burdegalenſis, qui Philippum Bituricenſem Primatem Aquitaniæ vocauit A. C. M. CCXLVII. & LVIII. vt nos docuit Robertus. Et certè, ſi quis meo iudicio locus, Bituricenſis Archiepiſcopus iure Aquitaniæ Pri-

Lib. 5. hiſt. cap. 20.

Lib. 6. hiſt. cap. 38.

Lib. 3. epiſt. 43. & 128. & lib. 4. ep. 64. & 65.

In Indic. Bituric. Archiepiſc.

cap. vlt. de dilat. cap. vlt. de dol. & contum. cap. vlt. de maior. & obed.

mas audiendus, I. Si vrbium dignitatem ſpectemus non iniuriâ Bituricenſis Eccleſia primatum ſibi vindicat in Burdegalenſem; nam Biturigum Ciuitas fuit celeberrima Galliarum. Liuius: *Celtarum quæ pars Galliæ tertia eſt, penès Bituriges ſumma imperij fuit, ij Regem Celtico dabant.* Tum Burdegalenſes, qui & Bituriges Vibiſci, ſunt coloni Biturigum Cuborum qui ſunt ad Ligerim, vnde Biturigum Viuiſcorum gens Straboni dicitur ἔθνος ἐν τοῖς Ἀκυιτανοῖς ἀλλόφυλον, *Gens peregrina in Aquitanis*, & Burdegali nomen Autore Iſidoro, *quòd Burgos Gallos primùm colonos habuerit*, id eſt Bituriges Ligeritanos, qui Burgi Galli dicerentur, atque ita Burdegalenſes velut coloni ſunt ſubiecti Metropoli, iure enim naturali colonia ſubeſt matrici, idémque obſequium ei debet, quod liberi parentibus: nec aliâ ratione Albani de principatu certabant cum Romanis quòd hi eſſent illorum coloni, ὅσης γὰρ ἀξιοῦσι τιμῆς τυγχάνειν οἱ πατέρες, inquit Dionyſius Halicarnaſſeus, παρὰ τῶν ἐγγόνων ταύτης οἱ κτίσαντες τὰς πόλεις παρὰ τῶν ἀποίκων, *quē enim honorem parentibus liberi, eundem & coloni debent ſuis conditoribus.* & Coloniæ non modò matricibus cultum & reuerentiam exhibere tenentur, ſed etiam honoris ſigna quædam: τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, vt ſcribit Thucydides; quis ferat igitur Antiſtitem vrbis coloniæ de dignitate & primatu contendere cum Metropoli, & natum parenti obſequium denegare? II. Primatum origo repetenda eſt ex diuiſione, & ſectione Prouinciarū: diuiſis enim Prouincijs, pars illa primæ nomen obtinuit, cui Metropolis obtigit, quæ ante diuiſionem totius Prouinciæ caput erat, vt Narbonenſis I. dicta eſt, in qua Narbo, Lugdunenſis I. in qua Lugdunum, Aqui-

Lib. 5. Lib. 4. Lib. 15. Orig. c. 1. Lib. 3. Lib. 1 adde Strab. li. 10. pag. 331.

tania I. in qua Biturica, & primæ Prouinciæ Metropolitanus primus erat reliquarum eiuſdem nominis & thematis Prouinciarum; quo iure Lugdunenſis Archiepiſcopus Primatum meruit quatuor Lugdunenſium, nempe quòd Lugdunum eſſet Metropolis & matrix Primæ Lugdunenſis. Gregorius VII. P. in epiſtola ad Gebuinum Lugdunenſem Archiepiſcopum: *Quapropter inclinati precibus tuis confirmamus Primatum ſuper quatuor Prouincias Lugdunenſi Eccleſiæ tuæ, & per eam tibi, tuiſque ſucceſſoribus; Prouincias autem illas, quas vobis confirmamus, dicimus Lugdunenſem, Rhotomagenſem, Turonenſem, & Senonenſem, vt hæ videlicet Prouinciæ condignam obedientiam Lugdunenſi Eccleſiæ exhibeant.* Quod in ſequenti epiſtola repetit, & hoc argumēto primatum tueri videtur Ioannes Primæ Lugdunenſis Sedis Archiepiſcopus, in epiſtola ad Daimbertum Senonenſem, apud Iuonem Carnotenſem: *Si quidem cùm prima Lugdunenſis Prouincia, Lugdunenſis prouincia ſit, nihilominùs ſecunda & tertia Lugdunenſis Prouincia eſt: cùm ergo primæ Sedis Lugdunenſis præſul, pro ſuis, aut illorum neceſſitatibus ſecundæ, vel tertiæ Prouinciæ Præſules vocat, non ad alienam prouinciam trahit, ſed rationabili & iuſto ordine ſeruato, inferiora membra ad caput reuocat, vt ei vel de aduerſitate condoleant, vel de proſperitate congaudeant.* idem aſtruit Robertus Montenſis de Ioanne E. Pictauienſi: *Annuente Papa Lucio clerici primæ Lugdunenſis elegerunt eum in Archiepiſcopum Lugdunenſem, quæ ſedes habet Primatum ſuper tres Archiepiſcopatus; prima enim Lugdunenſis, id eſt Lugdunum eſt ſuper Rhodanum, ſecunda Lugdunenſis ſuper Sequanam id eſt Rothomagenſis, tertia Lugdunenſis ſuper Ligerim id eſt Turonis, quarta Lugdunenſis id eſt Senonis ſuper Icanniam.* Atque ita Bituricen-

Lib. 6. ep. 34. 35.

Ep. 238.

In ſuppl. Sigebert. A. C. 1180.

ſem Aquitaniæ primatem eſſe negari non poteſt; cùm Biturigum ciuitas ſit caput & Metropolis Aquitaniæ I. è cuius vtero per vulnus exſectę ſunt alię prouinciæ cognomines, & minores Metropoles. Pari ratione in Mileuitano Concilio A. C. CCCCII. certatum inter Epiſcopos de Primatu Numidiæ, quòd duplex eſſet; ſed in eo Concilio Primatus vniuerſæ Numidiæ adiudicatus primæ ſedis Epiſcopo, hoc eſt Conſtantinæ, vt liquet

Ep. 217. ex epiſtola Auguſtini ad Victorinum, & Canone Concilij Mileuitani, qui eſt XXXV. Concilij Africani, cuius verba hæc ſunt: *Deinde placuit omnibus Epiſcopis qui in hoc Concilio ſubſcripſerunt, vt matricula, & archiuus Numidiæ, & apud primam ſedem ſit, & in Metropoli, id eſt Conſtantina.* III. Aquitaniâ ex prouinciâ in regnum commutatâ à Carolo M. & Ludouico filio adhuc vagiente in cunis regni ſtemmate donato, Auaricum, id eſt Biturigum

Lib. 1. de mirac. S. Benedict. c. 23. oppidum, caput regni Aquitanici extitit. Adreualdus: *Teſtatur hoc Pictauis fœcundiſſima quondam vrbs Aquitaniæ, hoc Sanctonum, hoc Engoliſma, hoc Petrogorium, hoc Lemouica, hoc certè Aruernus, terminus nunc vſque barbarici gladij, ipſúmque Auaricum caput regni Aquitanici proclamãt.* quod

Lib. 1. de geſt. Duc. Norman. cap. 8. can. Prouinciæ 99. diſt. exſcripſit Vuillelmus Gemiticenſis: Et vt ferè ſemper Pontifices Reipublicæ ſtatum ſequi non dedignantur, ex epiſtola Anacleti, hinc facilè ſecutum, vt quæ ciuitas erat primaria, & caput totius Aquitaniæ in ciuili politia, primatum etiam apiſceretur in rebus ſacris: adeóque Bituricenſis Primatus eualuit, vt imâ Narbonenſis Prouincia à Sarracenis recepta, & Aquitanico regno contributa primatum Bituricenſem adiret, & ab eo iura peteret, vt obſeruatum ex ſupra laudata epiſtola Nicolai I. IV. Quo iure Burdegalenſes Archiepiſcopi

Bituricenſem Primatem eluctentur, qui toties proprio
iudicio & teſtimonio eum admiſerunt? certè Bituri-
cenſem Primatem agnouit Frotharius Burdegalenſis
Archiepiſcopus, ſéque minorem faſſus eſt, dum in Sy-
nodo Pontigonenſi habita anno DCCCLXXVI. enixè
petijt ſe transferri ad Cathedram Bituricenſem, quæ
tum vacabat, teſte Continuatore Aymoini, quod is tan- Lib. 5. c. 33.
dem obtinuit à Ioanne VIII. R. P. vt liquet ex ipſius
epiſtolis; tranſlatio enim Epiſcoporum non fit niſi de Ep 8. 13. 14.
minori ſede ad majorem, ex Canone Concilij Sardi- 37. can. 1. Socr.
cenſis. & moribus Eccleſiæ. Anno M.C.LXXXVII. Helias l.b. 7. c. 35.
Burdegalenſis Archiepiſcopus ſcribens ad Vrbanũ III.
Henricum Bituricenſem ſuum Primatem nuncupauit:
Bituricenſem etiam ſuperiorem, & Primatem agnouit
Vvillelmus Burdegalenſis, teſte Stephano Nouiomenſi
in ſupra laudata epiſtola ad Honorium III. V. Roma-
ni Pontifices, quorum iudicium ſuprema lex eſt, ſacro
oraculo Bituricenſem Primatẽ pronunciarunt: prior, vt
ſupra dixi, Nicolaus I. Bituricenſem Primatem, & Pa-
triarcham inſcripſit, & Primatûs iuri modum impoſuit.
Alexander III. anno M. C. LXIV. Petro Bituricenſi Ar-
chiepiſcopo, ius primatus in Prouinciam Burdegalen-
ſem, & in ea ius crucem præferendi, & vſum pallij con-
firmauit. Idem Henrico Bituricenſi conceſſum à Lucio
III. anno M.C.LXXXIII. & ab Vrbano III. M.C. LXXXVII.
& à Clemente III. M. C. LXXXVIII idem ius ratum ha-
buit Celeſtinus III. anno M. C. LXXXXII. Guillelmò Bi-
turicenſi ius Primatûs confirmauit & Innocentius III.
anno M. CC. & poſt hæc primatu in controuerſiam de-
ducto apud Gregorium IX. de poſſeſſione lata ſen-
tentia ſecundùm Bituricenſem, vt obſeruatum à Ro-

berto. Vnus è tot Pontificibus Clemens V. primatum Aquitaniæ è ſede Bituricenſi ad Burdegalenſem tran-
A. C. 1305. ſtulit, vt auctores ſunt Matthæus Vveſtmonaſterienſis, & Valſinganus; ſed eſt quòd notetur ambitioſum decretum Pontificis, qui in Eccleſiam Burdegalenſem quâ ſederat propenſior fuit. VI. Accedit Patrum Galliæ teſtimonium, Bituricenſem Archiepiſcopum primatem
In Chron. A. C. 866. Aquitaniæ intellexit Ado Viennenſis, cùm eum Archiepiſcopum Aquitanorum vocitauit: *Nec non & Rodulphus Archiepiſcopus Aquitanorum.* Primatem agnouit & Iuo Carnotenſis, qui Nicolai I. epiſto-
Lib. 4. decr. ep. 65. & 236. lam Rodulfo Aquitaniarum primati ſcriptam, decreto, & epiſtolis intexuit. Guillelmum qui in Diuos relatus eſt, ex Abbate Caroliloci per compromiſſum electum in Archiepiſcopum Bituricenſem, & totius Aquitaniæ Primatem ſcripſit eius vitæ Autor apud Su-
Tom. 1. Ian. 10. rium. Denique noſtris decantatiſſimus Primas Bituri-
Lib. 12. cenſis, Guillelmus Brito.

Nec non Biturigus Turono cum præſule Primas.

Nec contemnendum Iureconſultorum teſtimonium, qui paſſim Bituricenſem Archiepiſcopum Primatem
In rubr. de ſtat. hom. in Repert. in v. primas. in tract. de Aut. M. cóc. num. 51. 53. de cler. 4. part. 21. conſid. Diatrib. 2. cap. 5. Aquitaniæ celebrant, vt Albericus, Bartholomæus Brixianus, Boërius, Chaſſaneus, & Cl. vir Ph. Berterius Præſes Toloſanus, feliciſſimus parens Ioannis Berterij Principis Senatus Toloſani, qui virtute & meritis Rempublicam illuſtrat. Sanè Aquitaniâ in Anglorum ditionem transfusâ: Burdegalenſis Archiepiſcopus Bituricenſi primati ſeſe ſubducere adniſus; ſed hoc flagitium Anglorum, qui vt ſummam rerum ad ſe reuocarent, etiam ſacrum Aquitaniæ primatum à ceruicibus depellendum duxerunt. Non aliter atque olim Salo-

mon

mon Britonum Regulus, Britanniam à Turonenſi Metropoli euindicare contendit, ne Francos vlla ex parte ſuperiores pateretur. Eodémque animo Henricus II. Rex Anglorum Aquitaniâ iure vxorio quæſitâ, Bituricenſem Archiepiſcopatum aſſerebat quaſi ad Ducatum Aquitanicum ſpectaret, de quo Rogerus Hoüedenus: *Iterum Henricus Rex Angliæ pater calumniatus eſt, Archiepiſcopatum Bituricenſem debere adjacere Ducatui Aquitaniæ; ſed Ludouicus Rex Franciæ modis omnibus contradicebat*, & reuerâ, ſciſſio regni nihil pertinet ad ſtatum Eccleſiarum, vt olim ſcripſit Ioannes VIII. dicto Salomoni, ſuper pari controuerſia de Metropoli Britanniæ inter Turonenſem Archiepiſcopum, & Dolenſem Epiſcopum. *Neque enim Eccleſias Dei, per diſcordias Regum; diuiſionis aliqua pati damna neceſſe eſt, cùm quantùm ex ſe eſt pacem quam prædicant, ſeruare ſtudeant inuicem & in omnes.*

A. C. 1170.

can. hæc quippe 2. qu. 6.

Cap. V.

Legati Sedis Apoſtolicæ. Legati Aquitaniæ. Legationis Aquitaniæ fines.

ALTER ſacri ſtatus Aquitaniæ axis fuit legatio à Romanis Pontificibus olim inſtituta in illis partibus, de qua nunc agere propoſitum nobis eſt. Varij ſunt gradus Legatorum Sedis Apoſtolicæ, alij ſunt Legati à latere, qui è latere Pontificis, id eſt è ſacro Comitatu, & Cardinalium Collegio mittuntur. Vnde laterales vocat Iuo Carnotenſis, in epiſtola ad Paſchalem II. *Cùm enim à latere veſtro mittitis ad nos Cardinales veſtros tanquam filios*

c. 1. de off. legat. in 6.

Ep. 109.

vterinos, quia in tranſitu apud nos ſunt, non tantùm non poſſunt curanda curare, ſed nec curanda proſpicere, inde eſt quòd multi præpoſitorum facta gladio linguæ ferire cupientes, dicunt ſedem Apoſtolicam non ſubditorum quærere ſanitatem, ſed ſuam, aut lateralium ſuorum quærere commoditatem. λεγάτους ἐκ προσώπου vocat Balſamo. λεγάτοι δὲ εἰσὶν οἱ ἐκ προσώπου λεγόμενοι, οἵτινες καὶ μερικὴν δικαιοδοσίαν ἔχουσι: *Sunt autem legati, qui à facie dicuntur, qui etiam particularem habent iuriſdictionem.* Alij ſunt legati ex Epiſcopis, vel Diaconis Eccleſiæ Romanæ, qui à Pontifice deſtinantur ad Imperatorem, aut Reges, qui res Sedis Apoſtolicę apud eos procurent: veteribus Apocriſiarij, ſeu Reſponſales, quos ab eo tempore, quo Imperij ſedes à Conſtantino Byzantium tranſlata, inſtitutos refert Hincmarus, vt rebus Apoſtolicæ ſedis proſpicerent *Videlicet*, hæc ſunt verba Autoris, *per Apocriſiarium, id eſt reſponſalem negotiorum Eccleſiaſticorum, cuius miniſterium ex eo tempore ſumpſit exordium quando Conſtantinus, &c.* & pòſt. *Et ſic Reſponſales tam Romanæ Sedis, quàm & aliarum præcipuarum ſedium in Palatio pro Eccleſiaſticis negotijs excubabant.* Id legationis officium erat penès Epiſcopos, aut Diaconos Romanæ Eccleſiæ: eo functus Gregorius adhuc Diaconus, teſte Ioanne Diacono eius vitæ ſcriptore: *Nec multò pòſt reſponſis Eccleſiaſticis ad vrbem Conſtantinopolim à Pelagio præſule deſtinatur.* Eaſdem vices Anathalio Diacono eſſe commiſiſſe teſtis Gregorius M. *Dilectiſſimum autem filium meum Anathalium diaconum, quem ad facienda reſponſa Eccleſiæ, in vrbem Regiam tranſmiſi.* Nonnumquã etiam ad id miniſterij à Pontifice ſeligebantur Epiſcopi. Hincmarus; *Aliquando per Epiſcopos, aliquando verò per Diaconos Apoſtolica ſedes hoc officio fungebatur.* & huiuſmodi

In Synod. 6. In Trull. in pr.

In epiſt. ad Epiſc Fran. cap. 14.

Lib. 1. c. 26.

Lib. 6. ep. 191.

d. ep. c. 14.

legati nonnumquam de minoribus cauſis Epiſcoporũ, etiam in ipſa Conſtantinopoli cognoſcebant; vt cauſæ cognitionem de Adriano Thebano Epiſcopo, Reſponſalibus qui erant in vrbe Regia, id eſt Conſtantinopoli mandauit Gregorius, Autor ipſe in epiſtola ad Ioannem Epiſcopum Lariſſæum: *Et ſecundum ſcripta deceſſoris noſtri, ſi qua cauſa, vel fidei, vel criminis, vel pecuniaria aduersùs præfatum Adrianum conſacerdotem noſtrum potuerit euenire, vel per eos qui noſtri ſunt, vel fuerint in vrbe Regia Reſponſales, ſi mediocris eſt quæſtio cognoſcatur, vel huc ad Apoſtolicam ſedem, ſi ardua eſt, deducatur.* Alij ſunt legati Prouinciales Epiſcopi, vel Archiepiſcopi, quibus ratione Eccleſiarum ſuarum legatio committitur; vt Archiepiſcopus Arelatenſis fuit Primas, & legatus Galliarum, ex vetuſtiſſimo priuilegio, quod ab Hormiſda & Gregorio I. & alijs Pontificibus ratum habitum. Archiepiſcopus Cantuarienſis eſt Primas & Legatus in Anglia ex priuilegio conceſſo Theobaldo Cantuarienſi Archiepiſcopo & ſucceſſoribus ab Innocentio II. Inde hi legati nati dicuntur in Anglia, teſte Polydoro Vergilio. Piſano Epiſcopo, & ſucceſſoribus vices ſuas commiſit Gregorius VII. in Corſica Inſula, quæ eſt iuris S. Petri. Alij fuere legati eiuſdem ordinis, quos S. Pontifex habuit in certis prouincijs orbis Chriſtiani, ratione perſonæ, non cathedræ. Sic Leo M. Anaſtaſium Epiſcopũ Theſſalonicensẽ Vicarium Sedis Apoſtolicæ inſtituit per Orientẽ, & Potẽtium in Regionibus Africę. Acacio Conſtantinopolitano P C. ſolicitudinẽ Ægypti commendauit Gelaſius I. & antè Celeſtinus Cyrillo Alexandrino P C. vicariam in Patriarchatum Conſtantinopolitanum. Hormiſdas Salluſtium Epiſcopum Hiſ-

Lib. 2. Ind. ep. 7.

Hormiſdas ep. 30. Gregor. lib. 4. ep. 95.

Lib. 13. Rer. Anglic. cap. 2. de æt. & qual. præfic. c. 1. de off. legat. Gregor. 7. lib. 6. ep. 12.

Ep. 84. & 87

Ep. 13.

palenſem per Beticam & Luſitaniam vicarium ordinauit. Idem Hormiſdas Remigium Rhemenſem vicarium ſuum conſtituit in Gallia, ſaluo priuilegio Epiſcopi Arelatenſis. Idémque Ioanni Epiſcopo vices ſuas commiſit in vniuerſa Hiſpania. Vigilius vicarium Sedis Apoſtolicæ per Illyricum fecit Epiſcopum primę Iuſtinianæ, quem Gregorius I. ſecutus eſt. Gregorius vices ſuas commiſit Maximiano Epiſcopo Syracuſano in Sicilia, Leandro Hiſpalenſi Epiſcopo per Hiſpaniam non loco, ſed perſonæ. Martinus I. Ioannem Philadelphiæ Epiſcopum Legatum, & vicarium ſuum in Oriente conſtituit aduersùs Monothelitas. Carolo Martello rerum ſummam tenente Gregorius II. legationis faſtigium per Galliam & Germaniam Bonifacio Epiſcopo Moguntino conceſſit. Tempore Caroli Calui Sergius II. Drogoni Metenſi Epiſcopo legationem Galliarum tribuit, ſed ille refragantibus Galliæ Epiſcopis offenſam veritus, vltrò legatione abſtinuit, teſte Hincmaro. Legatione Galliarum diu functus Hugo Dienſis Epiſcopus ſub Gregorio VII. & Vrbano II. Denique Pontifices frequentiſſimè huiuſmodi legatos emiſerunt in Galliam, ex quo Primatus, & legatio Arelatenſis euanuit. Gregorius VII. *Inde eſt quòd Arelatenſis Eccleſiæ non ſolùm à B. Gregorio, ſed etiam à pluribus eius ſanctis anteceſſoribus, cùm haberet vicem Sedis Apoſtolicæ, vt omnes Epiſcopos totius Regni Francorum, quod tunc latiùs extendebatur, ad Concilium conuocaret, eóſque in iudicio conſtrinxerit, ſine cuius licentia nullis ex ſupradictis Epiſcopis longè à ſub Epiſcopatu fas erat abire, poſt aliquot tempora pro quibuſdam cauſis prædicta poteſtas, & auctoritas ceſſauit, & ſuam,*

Ep. 1. Flodoard. lib. 1. c. 15. Fortu. in vit. S. Remig. Alexã 11. ep. ad Geruaſ. Rhe.
can. ſeruatis 25. qu. 2.
Lib. 2. Ind. 10. ep. 7.
ep. 31.
ep. 6. c. 30.
Conc. Vormat. can. 11.
Greg. 7. lib. 9. ep. 30. & 32.
Sigebert A. C. 1080. & 1098.
Iuo Carno. ep. 109.
Lib. 6. ep. 2.

vicem aliis, quibus placuit, Sedes Apoſtolica conceſſit. Ceterùm Pontifex non ſolùm vniuerſæ Galliæ legatos præfecit, ſed etiam certis Prouinciis, vt Aquitaniæ. Sedis Apoſtolicæ vices in Aquitania perfunctus Amatus Epiſcopus Oloronenſis, ſub Gregorio VII. & Synodo Burdegalenſi præfuit, ut Gregorius ipſe teſtis eſt. Amato in legatione Aquitaniæ ſucceſſit Gerardus Epiſcopus Engoliſmenſis, ſub Paſchali II. iſque interfuit Concilio Lateranenſi anno M.CXII. maximéque operam dedit, vt priuilegium de inueſtituris, quod vi à Paſchali per Henricum V. Imperatorem elicitum fuerat, in irritum reduceretur, teſte Abbate Vrſpergenſi & Vvillelmo Malmesburienſi. Innocentio II. canonicè in Pontificem electo, non ſine æmulo Petro Leonis ſchiſmatico, Gerardus ſtatim per litteras adijt Innocentium, petiítque ab eo legationis confirmationem, ac repulſæ impatiens ad Petri Leonis partes defecit, & ab eo legationem ſceleris præmium tulit, & quò tutior eſſet, Guillelmum Ducem Aquitaniæ ſua in ſtudia pertraxit, quam ob cauſam vterque diris pontificijs multatus. Sed Dux D. Bernardi monitu, ad ſanam mentem redijt, & anathemate ſolutus, cum ſanctitatis laude vitam finijt; ille nefarium ſchiſma ad extremum ſpiritum fouit, & infelicem vitæ exitum ſortitus, quæ omnia colliguntur ex vita D. Bernardi. Gerardus itaque ab Innocentio depulſûs legatione Aquitanicâ, ſucceſſorem accepit Gaufridum Carnotenſem Epiſcopum anno M.C.XXXIV. is operâ & cônſilio D. Bernardi vſus eſt, vt Guillelmum Ducem ad meliorem frugem reuocaret, nec prætermittenda inſignis eius laus, quam memorat D. Bernardus, nempe quòd plures per annos huiuſmodi legationem ſuis ſum-

Lib. 1. ep. 1. 3. 4. 23. 24. lib. 6. ep. 25.

ad A. C. 1112. Lib. 5. de Geſtis pont. Anglor.

Baron. tom. 11. Annal. A.C. 1132. n. 9.

Lib. 2. c. 6. Baron. tom 11. Annal. A. C. 1134.

Vit. D. Bernard. lib. 2.

ptibus obierit, & fœdam è miniſterio auaritiæ labem exemerit. *Sed ô mihi locum ſuauem*, hæc ſunt eius verba, *vbi incidit occaſio memorandi & nominandi ſuauiſſimi odoris virum Epiſcopum loquor Gaufridum Carnotenſem, qui legationem in partibus Aquitaniæ proprijs ſumptibus ſtrenuè adminiſtrauit, idque annos plures, &c.* Legatio autem Aquitanica non modò Aquitaniæ fines complectebatur; ſed etiam in tertiam vſque Lugdunenſem porrigebatur: qua de cauſa Geraldus, Legatus Aquitaniæ de multis cognouit, quę ad tertiam Lugdunenſem pertinebant, vt de cauſis Abbatum S. Albini, & S. Nicolai Diœceſis Andegauenſis apud Goffridum Vindocinenſem. Et de cauſa Abbatis Ebronenſis Cœnomannorum apud Hildebertum: & Gaufridus etiam Aquitaniæ legatus, de diſſidio inter Decanum, & Canonicos Turonenſes ſuborto, teſte eodem Hildeberto. Eoſdem legationis Aquitanicæ terminos ponit Bernardus Abbas Bonæ vallis, vbi de caſu ipſius Geraldi ſcribit: *Erubeſcebat*, inquit, *ad primam domum redire, cuius potentatui & Turonica, & Burdegalenſis, & Auxienſis Prouinciæ ſubditæ fuerant, & quicquid à collibus Iberorum vſque ad Ligerim complectitur & claudit Oceanus paruerat eius imperio*: Imò & latiꝰ Aquitanicę legationis fines in Frāciā & Burgūdiā producere adniſum dictū Geraldum, teſtis ipſe Bernardus Claręuallenſis in Epiſtola ad Epiſcopos Aquitaniæ: *En ille totam, vt is gloriatur Franciam, atque Burgundiam legationi antiquæ ſuperaddidit.* Galliæ diu graues, & moleſti fuere huiuſmodi Legati Sedis Apoſtolicæ ob auaritiam, & faſtum, & abiectionem Epiſcoporum, & Metropolitanorum, vt conſtat ex Glabro Rodulpho; Chronico Altiſſiodorenſi, Iuone Carnotenſi, Bernardo Clareual-

Lib. 4. de conſiderat.

Lib. 1. ep. 6. 19. & 26. Ep. 38.

Ep. 68.

Lib. 2. vit. D. Bernard. cap. 6.

Ep. 126.

Lib. 1. c. 4. A. C. 1080. Ep. 44. & 68 Ep. 290.

lenſi, Ioanne Saresberienſi, & Hildeberto: ſed tandem obclamantibus Epiſcopis Galliæ conſuluere Pōtifices, & huiuſmodi prouinciales legatos obtrudere deſierunt, ex quo iam labefactata conualuit Metropolitanorum & Primatum poteſtas.

ep. 132. & lib. 5. Policrat. c. 25. ep. 68.

Cap. VI.

Origo Aquitanorum. Aquitania armis ſubacta ab Hannibale. Allobroges, Aruerni, Ruteni, armis deuicti à Q. Fabio Maximo. Aquitani fere vniuerſi ante aduentum Cæſaris erant ſub ditione Aruernorum, Rex Aruernorum. Rex Nitiobrigum. Vaſcones è Pyrenæi iugis à Pompeio depoſiti, & in vnum oppidum collecti, cui nomen Conuenæ.

GALLIÆ & Aquitaniæ res in obſcuro fuere, donec victricibus Romanorum armis, & commercio illuſtratæ, multis antè ſeculis latuerunt hæ gentes, indigenarum penuriâ ſcriptorum, dum Galli magis memoriâ digna facere quàm litteris commendare curarent. Zamothem, & eius poſteros primos ab vniuerſali orbis cataclìſmo, Galliarum colonos, gentiſque conditores celebrat Beroſus. Aquitanos è Magog Zamothis filio prognatos opinatur Autor Chronici Alexandrini: γόμερ ἐξ οὗ χελταῖοι μαγὼγ ἐξ οὗ Ἀκυταναί. Troianos euerſo Ilio toto orbe errātes claſſe in Oceanū delatos Duce Corine in Aquitaniā apuliſſe, & aliquot pręliis deuicto Goſtario Picto tū Rege

Aquitanię multa pręda onuſtos perueniſſe in Albiō inſulā ibiq; ſedes fixiſſe tradidit Galfridus Monumetenſis. Sed mitto fabulas, quas refellere otioſum ſit, & noſtrarum rerum hiſtoriam, ab his ſeculis repeto, quæ fabulis & monſtris expurgata veritatem, & fidem coluerunt. Primi Carthaginenſes Aquitaniam armis luſtrarunt Duce Hannibale, qui ex Hiſpania expeditionem comparans in Italiam per Gallias, ſuperato cum ingentibus copijs Pyrenæo mōte, Aquitaniā quæ ad radicē Pyrenæi iacet, bello ſubegit, & Hānonem regioni cum validiori præſidio pręfecit, ne fortè rebus malè cedentibus in Italia, reditus in Hiſpaniam intercluderetur, & ne expeditioni moram faceret, vbi caſtra poſuit ad Illiberim oppidū, Galliæ regulos, donis ſibi per legatos conciliauit, & pacatum tranſitum repromiſit, palàm obteſtatus ſe hoſpitem Galliæ, non hoſtem aduenisse. Liuius: *Ilergetes, inde, Barguſioſque, & Auſetanos, & Aquitaniam quæ ſubiecta Pyrenæis montibus eſt, ſubegit, oræque huic omni præfecit Hannonem, vt fauces quæ Hiſpanias Gallijs iungunt in poteſtate eſſent, decem millia peditum Hannoni ad præſidium obtinendæ regionis data, & mille equites, &c.* Quod & confirmat Polybius, & Silius Italicus. A Romanis primùm bello tentati Salij Galli, per Sextium à quo deuicti, conditáque Colonia Aquæ-Sextiæ ob ſalubrium aquarum copiam. Belli inferendi cauſa fuit, quòd Maſſilienſium ſociorum P. R. fines inuaſiſſent: tum Romanorum arma experti Allobroges, Aruerni, & Ruteni, híque ad internecionem fere deleti à Fabio Maximo, qui Allobrogicus dictus eſt, captus Bituitus Rex Aruernorum & Albam in Italia cuſtodiæ causâ relegatus. Victis pepercit P. Romanus, neque eos tum in prouinciæ formam redegit.

Lib. 1. rerum Britan. c. 12. & ſeq.

Decad. 3. lib. 1.

Lib. 3.
Lib. 3.

Florus li. 61.
Strab. lib. 4.
Valer. Max. lib. 9. c 6.
Ammian. lib. 15.

redegit. Cæſar: *Bello ſuperatos eſſe Aruernos & Rutenos à Q. Fabio Maximo, quibus populus R. ignouiſſet, neque in prouinciam redegiſſet, neque ſtipendium impoſuiſſet.* His temporibus Aquitania, & aliæ Galliarum partes ſub diuerſis Regulis agebant, verùm communis Concilij vinculo coniungebãtur, ſuos Reges habebant Aruerni, quorum ditio vniuerſam fere Aquitaniam complectebatur, & ad Pyrenęum & Oceanum vſque porrigebatur. Strabo: Διέτειναν δὲ τὴν ἀρχὴν οἱ Ἀρουέρνοι μέχρι ναρβῶνος, καὶ τῶν ὅρων τῆς μασσαλιώτιδος, ἐκράτουν δὲ καὶ τῶν μέχρι πυρήνης ἐθνῶν, καὶ μέχρι ὠκεανοῦ καὶ Ρήνου. *Propagauerunt Aruerni ſuam dominationem, vſque ad Narbonem, & fines Maſſilienſis ditionis, gentéſque ad Pyrenem vſque & Oceanum, & Rhenum ſubegerant.* Aruernis paruiſſe Heleuteros, Cadurcos, Gabalos, Velaunos, teſtis ipſe Cæſar: *Parem numerum Aruernis adiunctis Heleuteris, Cadurcis, Gabalis, Velaunis, qui ſub imperio Aruernorum eſſe conſueuerunt.* In ſumma hæ fuerunt opes Regis Aruernorum, vt Luerius pater Bituiti aliquando in pompa curru veheretur, argentum & aurum ſpargens in plebem, vt referunt Strabo & Atheneus. Regem ſuum habuere & Nitiobriges Aquitani: Ollouiconem, & Theutomatum eius filium, vtrumque Regem Nitiobrigum memorat Cæſar, quorum hunc ſuis partibus aduersùs Vercingetorigem ſtetiſſe narrat, illum ob merita amicum P. R. à Senatu appellatum: *Theutomatus Olloniconis filius Rex Nitiobrigum, cuius pater ab ſenatu noſtro amicus erat appellatus, cum magno equitum ſuorum numero & quos ex Aquitania conduxerat ad eum peruenit.* Cimbri finibus ſuis egreſſi nouarum ſedium quærendarum causâ, in Galliam irrupere, & quicquid terrarum inter Rhoda-

Lib. 1. de bell. Gall. cap. 10.

Lib. 4.

Lib. 7. de bell. Gall.

Lib. 4.

Lib. 4. c. 13.

Lib. 7. de bell. Gallic.

num & Pyrenæum patet (quo continetur Aquitania) vaſtarunt; verùm poſteà à Mario victi. Florus: *Cimbri vaſtatis omnibus, quæ circa Rhodanum, & Pyrenæum ſunt, per ſaltum in Hiſpaniam tranſgreſſi, &c.* Ante Cęſaris aduētum Romanis Galliarũ Imperio inhiãtib⁹, Aquitania bello petita à Valerio Præconino, & rurſus à Manilio, ſed infeliciter ab vtroque pugnatũ. I. Cæſar: *Eodẽ fere tempore P. Craſſus. cùm in Aquitaniam perueniſſet, cùm intelligeret in illis locis ſibi bellũ gerendũ, vbi paucis ante annis L. Valerius Præconinus legatus exercitu pulſo interfectus eſſet, atque vnde L. Manilius Procoſ. imp. dimentis amiſſis profugiſſet, non mediocrem ſibi diligentiam adhibendam intelligebat, &c.* Pompeius victo Sertorio, edomitâque Hiſpaniâ ad triumphum properãs, Vaſcones Pyrenæi iugis depoſuit, & in vnum oppidum cõgregauit, vnde huic Conuenarum nomen, quod ad radicem Pyrenæi in finibus Aquitaniæ ſitum eſt. Hieronymus de Vigilantio: *Nimirum reſpondet generi ſuo, vt qui de latronum & Conuenarum natus eſt ſemine quos Cn. Pompeius edomitâ Hiſpania, & ad triumphum redire feſtinans, de Pyrenæi iugis depoſuit, & in vnum oppidum congregauit vnde & Cõuenarum vrbs nomen accepit.* Sic vocem Latinam Cõuenarum explicat Strabo: τὴν τῶν Κονουένων ὅπερ ἐστὶ συγκλύδων: *Vrbem Conuenarum, hoc eſt collectitiorum hominum.* Et Plinius: *Mox in oppidum contributi Conuenæ.* Cõuenæ Romanis, ſunt populi de diuerſis locis collecti. Seruius illo loco Virgilij,

Tunc manus Auſoniæ.

Indigenæ ſunt inde geniti: aduenæ loco venientes, Conuenæ de diuerſis.

Lib 67.

Lib. 3. de bell. Gall.

Aduerſùs Vigilant. & Iſidorus lib. 9. Orig. c. 2.

Lib. 4.

Lib. 4. c. 19.

Lib. 8. Æne.

Cap. VII.

Aqnitania à Cæſare armis ſubacta per P. Craſſum Legatum. Sotiatum oppidi obſidio & deditio. Defectio Gallorum & Aquitanorum à Cæſare, Vercingetorige Duce. Vxellodunum Cadurcorum oppidum obſidione oppugnatum à Cæſare. Lucterus Cadurcus vir audax. Cæſar componit Aquitaniam. Aquitani Cæſari militarunt in bello Ciuili, Rutheni ſagittarij.

IVl. Cæsar Galliam vniuerſam decimo anno ſubegit, & ſtipendiariam fecit, Aquitaniam maxima ex parte in ditionem, poteſtatémque redegit per Legatum, is fuit P. Craſſus, qui Sotiatum, vel Sontiatum, quos Athenæus vocat Lib.6.c.13. σωτιανὺς, cum valida manu fines ingreſſus, eos in itinere prælio vicit, vrbe eorum obſeſsâ illis quidem fortiter reſiſtentibus, ſed eruptione per cuniculos fruſtra tentatâ, armis obſidibúſque traditis in deditionem eos accepit. Poſt hos cùm in Vocates, & Taruſates mouiſſet, Aquitani Sotiatum clade permoti, vndique copias contrahunt, è citeriori Hiſpania auxilia accerſunt, duces eliguntur rei militaris peritiſſimi, qui plures annos ſub Sertorio meruerant. Hi cùm pugnam detrectarent quòd intercluſo commeatu rei frumentariæ inopiâ hoſtem ſinè ferro vinci poſſe ſperarent, Craſſus eos ex improuiſo in caſtris adortus, ad internecionem ferede-

leuit, ex quinquaginta millium numero vix quartâ parte ſuperſtite. Hoc rerum euentu territæ reliquæ fere omnes Aquitaniæ ciuitates, paucis exceptis, conditiones pacis acceperunt, rem fuſiùs narrat Cæſar, cuius verba audire præſtat: *Eodem fere tempore P. Craſſus, cùm in Aquitaniam perueniſſet, quæ pars vt ante dictum eſt, & regionum latitudine, & multitudine hominum, ex tertia parte Galliæ eſt exiſtimanda, cùm intelligeret in illis locis ſibi bellum gerendum vbi paucis ante annis L. Valerius Præconinus Legatus, exercitu pulſo interfectus eſſet, atque vnde L. Manilius Procoſ. impedimentis amiſſis profugiſſet, non mediocrem ſibi diligentiam adhibendam intelligebat: itaque re frumentariâ prouisâ, auxilijs equitatúque comparato, multis prætereà viris fortibus Tolosâ, Carcaſſone, & Narbone, quæ ſunt Ciuitates Galliæ, Prouinciæ finitimæ, ex his regionibus nominatim euocatis, in Sotiatium fines exercitum introduxit, cuius aduentu cognito Sotiates magnis copijs coactis equitatúque quo plurimum valebant, in itinere agmen noſtrum adorti, primum equeſtre prælium commiſerunt: deinde equitatu ſuo pulſo, atque inſequentibus noſtris ſubito pedeſtres copias quas in conualle in inſidijs collocauerant oſtenderunt, hi noſtros diſiectos adorti prælium renouauerunt, pugnatum eſt diu, atque acriter, cùm Sotiates ſuperioribus victorijs freti, in ſua virtute totius Aquitaniæ ſalutem poſitam putarent; noſtri autem quid ſinè Imperatore, & ſinè reliquis legionibus adoleſcentulo duce efficere poſſent perſpici cuperent, tamen confecti vulneribus hoſtes terga vertêre, quorum magno numero interfecto Craſſus ex itinere oppidum Sotiatium oppugnare cœpit, quibus fortiter reſiſtentibus vineas, turréſque egit, illi aliàs eruptione tentatâ, aliàs cuniculis ad aggerem, vineáſque actis, cuius rei ſunt longè peritiſſimi Aquitani, propterea quòd multis locis apud eos ærariæ ſecturæ ſunt, vbi diligentiâ*

Lib. 3. de bell. Gallic. Idem Dio lib. 39. & P. Oroſ. lib. 6. cap. 8.

noſtrorum nihil his rebus profici poſſe intellexerunt legatos ad Craſſum mittunt, ſéque in deditionem vt recipiat petunt: quâ re impetrata arma tradere iuſſi faciunt, atque in ea re omnium noſtrorum intentis animis alia ex parte oppidi Adcantuannus qui ſummam imperij tenebat, cum D C. deuotis, quos illi Soldurios appellant, quorum hæc eſt conditio vt omnibus in vita commodis vnà cum his fruantur quorum ſe amicitiæ dediderint, ſi quid ijs per vim accidat, aut eundem caſum vnà ferant, aut ſibi mortem conſciſcant: neque adhuc hominum memoria repertus eſt quiſquam, qui eo interfecto cuius ſe amicitiæ deuouiſſet mori recuſaret; cum ijs Adcantuannus eruptionem facere conatus clamore ab ea parte munitionis ſublato, cùm ad arma milites concurriſſent, vehementérque ibi pugnatum eſſet, repulſus in oppidum eſt, vti tamen eadem deditionis conditione vteretur à Craſſo impetrauit, armis, obſidibúſque acceptis Craſſus in fines Vocatium & Taruſatium profectus eſt. Tum verò Barbari commoti quòd oppidum & natura loci & manu munitum paucis diebus quibus eò ventum erat expugnatum cognouerant, legatos quoquo verſus dimittere, coniurare, obſides inter ſe dare, copias parare cœperunt: mittuntur etiam ad eas ciuitates legati, quæ ſunt citerioris Hiſpaniæ, finitimæ Aquitaniæ, inde auxilia, Ducéſque accerſuntur, quorum aduentu magna cum auctoritate & magna cum hominum multitudine bellum gerere conantur; Duces verò ij deliguntur, qui vnà cum Q. Sertorio omnes annos fuerant, ſummámque ſcientiam rei militaris habere exiſtimabantur, ij conſuetudine populi R. loca capere, caſtra munire commeatibus noſtros includere inſtituunt: Quod vbi Craſſus animaduertit, ſuas copias propter exiguitatem non facilè diduci, hoſtem & vagari, & vias obſidere, & caſtris ſatis præſidij relinquere, ob eam cauſam minùs commodè frumentum, commeatúmque ſibi ſupportari, in dies hoſtium nu-

merum augeri, non cunctandum exiſtimauit, quin pugna decertaret. Hac re ad concilium delata, vbi omnes idem ſentire intellexit, poſterum diem pugnæ conſtituit, prima luce productis omnibus copiis, duplice acie instructa, auxiliis in mediā aciem collocatis, quid hoſtes conſilij caperent exſpectabat; illi etſi propter multitudinem, & veterem belli gloriam, paucitatémque noſtrorum ſe tutò dimicaturos exiſtimabant, tamen tutius eſſe arbitrabantur, obſeſſis viis, commeatu intercluſo, ſine vllo vulnere victoria potiri, & ſi propter inopiam rei frumentariæ Romani ſeſe recipere cœpiſſent, impeditos agmine & ſub ſarcinis, infirmioréſque animo adoriri cogitabant. Hoc conſilio probato ab Ducibus, productis Romanorum copiis ſeſe caſtris tenebant. Hac re perſpecta Craſſus, cum ſua cunctatione, atque opinione, timidiores hoſtes, noſtros milites alacriores ad pugnandum effeciſſet, atque omnium voces audirentur, exſpectari diutius non oportere quin ad caſtra iretur, cohortatus ſuos omnibus cupientibus ad omnium caſtra contendit, ibi cùm alij foſſas complerent alij multis telis coniectis defenſores vallo munitionibúſque depellerent, auxiliaréſque quibus ad pugnam non multùm Craßus confidebat, lapidibus teliſque ſubminiſtrandis, & ad aggerem cespitibus comportandis ſpeciem, atque opinionem pugnantium præberent, cùm item ab hoſtibus conſtanter, ac non timidè pugnaretur, teláque ex loco ſuperiore miſſa non frustra acciderent, equites circuitis hoſtium caſtris Craſſo renunciauerunt, non eadem eſſe diligentia ab Decumana porta caſtra munita, facilémque aditum habere. Craſſus equitum præfectos cohortatus, vt magnis præmiis, pollicitationibúſque ſuos excitarent, quid fieri velit oſtendit: Illi vt erat imperatum eductis quatuor cohortibus, quæ præſidio caſtris relictæ, integræ ab labore erant, & longiore itinere circumductis, ne ex hoſtium caſtris conſpici poſſent, omnium oculis, mentibúſque ad pugnam intentis, cele-

riter ad eas quas diximus munitiones peruenerunt, atque his perruptis priùs in hoſtium caſtris conſtiterunt, quàm planè ab his videri, aut quid rei gereretur cognoſci poſſet. Tum verò clamore ab ea parte audito noſtri redintegratis viribus, quod plerumque in ſpe victoriæ accidere conſueuit, acriùs impugnare cœperant. Hoſtes vndique circumuenti, deſperatis omnibus rebus ſe per munitiones deijcere, & fuga ſalutem petere contenderunt, quos equitatus apertiſſimis campis conſectatus, ex millium L. *numero, quæ ex Aquitania, Cantabriſque veniſſe conſtabat, vix* IV. *parte relictâ multâ nocte ſe in caſtra recepit. Hác audita pugna, maxima pars Aquitaniæ ſeſe Craſſo dedidit, obſidéſque vltrò miſit, quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani, Vocates, Taruſates Cocoſateſque, Paucæ vltimæ nationes anni tempore confiſæ, quòd hiems ſuberat id facere neglexerunt.* Gallia ſæpiùs victa, nec domita ad libertatem prouocauit Vercingetorige Aruerno Duce: priores defectionis ſocij fuere Pictones, Cadurci, Lemouices, & alij quos notat Cæſar. *Celeriter ſibi Senones, Pariſios, Pictones, Cadurcos, Turones, Aulercos, Lemouices, Andes, reliquóſque omnes, qui ad Oceanum attingunt adiunxit, omnium conſenſu ad eum defertur imperium.* Acerrimè pro libertate pugnauit Lucterus Cadurcus, vir inſignis audaciæ, vt ait Cæſar: tandem Vxelloduno oppido munitiſſimo in finibus Cadurcorum expugnato, ab Epaſnacto Aruerno cuius fidei ſe commiſerat, vinctus Cæſari traditus eſt. Reliquâ Galliâ pacatâ Cæſar in Aquitaniam quam ipſe nondum adierat, eâ ſcilicet per P. Craſſum legatum ſubactâ profectus eſt, miſsíſque legatis, & obſidibus omnes facilè Aquitaniæ ciuitates dicto audientes habuit. Hirtius: *Ea re cognita Cæſar cùm in omnibus partibus Galliæ bene res geſtas videret,*

Lib. 7. de bell. Gall. cap. 1.

d. Lib. 7.

Lib. 8. de bell. Gall.

iudicarétque ſuperioribus æſtiuis Galliam deuictam & ſubactam eſſe, Aquitaniam nunquam ipſe adiſſet, ſed per P. Craſſū quadam ex parte deuiciſſet, cum II. *legionibus in eam partem eſt profectus vbi extremum tempus conſumeret æſtiuorum: quam rem ſicut cetera celeriter, felicitérque confecit; namque omnes Aquitaniæ ciuitates legatos ad eum miſerunt, obſidéſque ei dederunt, quibus rebus geſtis ipſe cum equitum præſidio Narbonem profectus eſt.* Bello Ciuili mox ſuborto Gallia & Aquitania tantiſper reſpirauit, legionibus quę præſidio
Lib.7. erant à Cæſare euocatis in vſum belli. Lucanus:

Soluuntur flaui longa ſtatione Ruteni,
Mitis Atax Latias gaudet non ferre carinas.

& paulò pòſt.

------ Tunc rura Nemoſſi
Qui tenet & ripas Aturi, quà littore curuo
Molliter admiſſum claudit Tarbellicus ancon
Signa mouet, gaudétque amoto Santonus hoſte,
Et Biturix longiſque leues Sueſſones in armis,

& mox.

Aruernique auſi Latios ſe dicere fratres
Sanguine ab Iliaco populi.

& rurſus:

Pictones immunes ſubigunt ſua rura.

Noſtrorum virtutem Cæſar expertus, totâ Galliâ, & Aquitania delectus habuit, maximéque Aquitanis vſus eſt in expeditione Hiſpanica aduersùs Afranium & Petreium legatos Pompeij. Cæſar ipſe locuples teſtis: *Cæſar legiones in Hiſpaniam præmiſerat ad* VI. *millia auxilia peditum, equitum* III. *millia quæ omnibus ſuperioribus bellis habuerat, & parem ex Gallia numerum quem ipſe parauerat, nominatim ex omnibus ciuitatibus nobiliſſimo & fortiſſimo*

Lib. 1. de bell. Ciuil.

quoque

quoque euocato hinc optimi generis hominum ex Aquitanis, montaniſque qui Galliam Prouinciam attingunt. Eodem bello Ruthenos ſagittarios Cæſari militaſſe teſtem habemus ipſum Cæſarem: *Nunciatur Afranio magnos comitatus qui iter habebant ad Cæſarem ad flumen conſtitiſſe, venerant eò ſagittarij ex Ruthenis, equites ex Gallia, &c.* Iniquiùs ſenſit Ammianus Aquitanos delicijs exoticis Oceano delatis ſoluto Gallico robore, facilè in Romanorum poteſtatem redactos: *Aquitani enim ad quorum littora, vt proxima placidáque merces aduentitiæ conuehuntur, moribus ad mollitiem lapſis facilè in ditionem venere Romanam*; ſed Græculi maledictum explodit iudicium Cæſaris, qui notam decennali expeditione Aquitanorum virtutem laudauit, eorúmque operâ vſus in bello ciuili: & ſi cauſam quæris excidij Aquitaniæ, non inertiæ vitium, ſed Gallorum diſcordię agnoſces, dum enim ſinguli pugnant, vniuerſi vincuntur.

Eod. libr.

Lib. 15.

Cap. VIII.

Aquitani iterum rebellant ſub Auguſto. Primùm prælio victi ab Agrippa, rurſus à Meſſala. Diuiſio prouinciarum per Auguſtum. Aquitania prouincia Præſidialis ab eodem facta. Cenſus Galliarum actus ab Auguſto, Aquitaniæ fines aucti ab Auguſto, vſque ad Ligerim. Lugduni templum Auguſto exſtructum. Galba Aquitaniæ Præſes.

REPVBLICA inclinatâ in Auguſtum, Aquitania libertatis memor rebellauit: ſed Auguſtus in eam M. Agrippam legatum cum imperio miſit, qui prælio victis Aquitanis rebellionem com-

Lib. 5. de bell. Ciuil. Idem Eutro. lib. 7.

peſcuit, anno V. C. DCC. XVIII. Appianus de Auguſto loquens: οὕτω δὴ ἀθύμως ἔχοντι αὐτῷ ἀγγέλεται ὁ Ἀντώνιος συνθέμενος συμμαχήσειν, καὶ νίκη κατὰ Κελτῶν τῶν Ἀκυϊτανῶν ἐπιφανὴς, ἣν Ἀγρίππας ἄγων ἐφάνη. *His curis anxio nuntiatur Antonium ſocietatem non recuſare, ſimúlque victoria de Aquitanis egregia, parta Agrippæ auſpicijs.* Rurſus tumultuante Aquitania, ab Auguſto in eam miſſus Meſſala, cui inſigni victoriâ partâ de Aquitanis decretus honor triumphi. Tibullus ad Meſſalam.

Lib. 1. eleg. 8.

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina, non vlli diſſoluenda Deo.
Hunc fore Aquitanas poſſet qui fundere gentes,
Quem tremeret forti milite vinctus Atur.
Euenere, nouos pubes Romana triumphos
Vidit, & euinctos brachia capta Duces.
At te victrices lauros Meſſala gerentem
Portabat niueis currus eburnus equis.
Non ſinè me eſt tibi partus honor, Tarbella Pyrene,
Teſtis & Oceani littora Santonici,
Teſtis Arar, Rodanúſque celer, magnúſque Garumna.
Carnuti, & flaui cærula limpha Liger.

Lib. 2. eleg. 1.

Idémque ad Meſſalam,

Gentis Aquitanæ celeber Meſſala triumphis
Et magna intonſis gloria victor auis.

Lib. 4. eleg. 1.

Idémque rurſus ad Meſſalam,

Neu te vicino remorabitur obuia Marte
Gallia, nec lætis audax Hiſpania terris.

Lib. 4. de bell. Ciuili.

de Gallis triumphaſſe Meſſalam ait Appianus: ἔπεμψεν ἐπὶ Κελτοὺς ἀφισαμένους, καὶ νικήσαντι ἔδωκεν θριαμβεῦσαι: *Contra Gallos rebelles miſit,* (Auguſtus) *& victori*

decreuit triumphum. Sed hoc interpretandum de Aquitania, vt & illa inſcriptio de Meſſalæ triumpho, quam prompſit Ioſephus Scaliger in Tibullum. *M. Valerius M. F. M. N. Meſſala* A. DCCXXVI. *Coruinus Procoſ. ex Gallia* VII. *Kal. Apr.* ex qua diſcimus hæc acta A. V. C. D. CC. XXVI. Ipſum etiam Auguſtum in Aquitaniam venisse, & partim per ſe, partim per legatos eam edomuiſſe teſtis Tranquillus : *Domuit autem partim ductu, partim auſpicijs ſuis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam,* Anno ſequenti, id eſt DCC. XXVII. Auguſtus diuiſionē Prouinciarum fecit, validiores & ferociores Prouincias, quas à Magiſtratu ſinè præſidio militari regi, nec facilè, nec tutum erat, in ſua poteſtate retinuit, & his impoſuit legatos, id eſt Præſides: pacatiores autem Prouincias, quæ ſinè manu militari contineri poterant, reliquit Senatui, Populóque Romano ſub magiſterio Procoſſ. hâc quidem ſpecie vt Senatum grauioribus imperij oneribus leuaret, ſed reuerâ, vt arma ſolus penès ſe haberet. Prouinciæ Cæſaris fuere, Hiſpania prçter Bæticam, Gallia Narbonenſis ab initio, ſed hæc poſteà facta Proconſularis, Lugdunenſis, Aquitania, & Belgica, Prouinciæ Senatus fuere, Aſia, Africa, Græcia, & aliæ, teſte Dione & Strabone.

In Auguſt. cap. 21.

Lib. 53.

Lib. 17.

Suet. in Auguſt. cap. 47.

Eodem anno Auguſtus in Galliam venit, rēs Gallicas compoſuit, & cenſum Galliarum egit, vt ex modo cenſus tributum & vectigal deſcriberetur. Dio: ἐς ἣ δὴ τὰς γαλατίας ἐλθὼν ἐνταῦθα· διέτριψεν, καὶ τὰ τούτων ἀκατάστατα ἔτι, ἅτε τῶν ἐμφυλίων πολέμων εὐθὺς ἐπὶ τῇ ἁλώσει σφῶν ἐπιγενομένων, ὢν καὶ αὐτῶν, καὶ ἀπογραφὰς ἐποιήσατο, καὶ τὸν βίον, τήν τε πολιτείαν διεκόσμησε: *In Gallias veniens ibi immoratus eſt, & res illa-*

Lib. 53.

rum etiamnum fluctuantes, quia ſubactis illis ſtatim bella ciuilia ſubſecuta fuerant, compoſuit, cenſum egit, Gallorúmque vitam & Rempublicam efformauit. Hanc ob cauſam Narbone conuentum Galliarum celebrauit Auguſtus. Florus: *Cùm ille conuentũ Narbone egit, cenſus à tribus Gallijs, quas Cæſar* Pater *vicerat actus.* Et per id tempus Circio vento Galliæ Narbonẽſi infeſtiſſimo, tẽplum vouit, poſuitq; Auguſtus. De quo Seneca: *Galliam Circius infeſtat, cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tamquam ſalubritatem cœli ſui debeant. Diuus certè Auguſtus templum illi cùm in Gallia moraretur & vouit, & fecit.*

Lib. 5. Natu. quæſt. c. 8.

Tum & Auguſtus Gallias, quę à Iulio trifariam diuiſæ erant, in Belgas, Celtas, & Aquitanos, diuiſit in quatuor partes, Belgicam, Lugdunenſem, Aquitanicam & Narbonenſem: & Aquitanicam, quæ antè Pyrenæo & Garumnâ terminabatur, produxit ad Ligerim vſque. Strabo: ὁ δὲ σεβαστὸς Καῖσαρ τετραχῆ διελὼν τοὺς μὲν Κέλτας τῆς Ναρβωνίτιδος ἐπαρχίας ἀπέφηνεν. Ἀκυιτανοὺς δ' ὥσπερ κἀκεῖνος, προσέθηκε δὲ ἐπάρχιας καὶ δέκα ἔθνη τῶν μεταξὺ τοῦ Γαροῦνα, καὶ τοῦ λίγυρος ποταμοῦ νεμομένων: *Auguſtus Cæſar in quatuor partes Galliam diuiſit, & Celtas Narbonenſi Prouinciæ attribuit, Aquitanos eoſdem cum Iulio fecit, iiſque adiecit decem alias gentes intrà Garumnã, & Ligerim habitantes.*

Lib. 4.

Lugduni templum communi Gallorum voto Auguſto dedicatũ, cum ara inſcriptione LX. gentium, & imagine ſingularũ inſigni, teſtes Strabo & Florus. Has inter Aquitaniam fuiſſe nihil eſt quod dubitemus, cùm Aquitania ſit tertia, & nobiliſſima pars Galliarum. Tiberio Cæſare ſub annum Chriſti XXXIV. Sulpitius Galba ante legitimam ætatem Aquitaniam Præſidis imperio rexit, inde conſulatum adijt. Tranquillus: *Exin Prouinciæ Aquitaniæ*

Lib. 4.

In Galba. cap. 6.

anno fere præfuit, mox Conſulatum per ſex menſes ordinarium geſſit. Prouincialis magiſtratûs epocham colligo, ex proximè ſecuto conſulatu, cuius meminit Caſſiodorus.

Cap. IX.

Initia Chriſtianæ religionis in Aquitania. Priores Epiſcopi Aquitaniæ Martialis Lemouicum, idémque Apoſtolus Aquitaniæ Vrſinus Biturigum, Auſtremonius Aruernorum, Fronto Petrocoriorum, Auſonius Engoliſmenſium, Ceraſius Eluſatum.

VVLGÒ fertur Martialem vnum ex LXXII. diſcipulis Domini, anno ſalutis XLVI. imperante Claudio à Petro miſſum in Aquitaniã, cum ſocijs Alpiniano & Auſtricliniano, Euangelij prædicandi gratiâ, eúmque feliciter Aquitanos ſacris fidei myſterijs initiaſſe, & verbi fidem multis miraculis ſanxiſſe, ac primum Lemouicenſium Epiſcopum fuiſſe, vt legitur in eius vita, quæ ab Aureliano eius ſucceſſore ſcripta dicitur, in Chronico Altiſſiodorenſi, apud Antoninum, & Vincentium Beluacenſem: A. C. 46. part. 1. tit. 6. c. 25. §. 2. Specu. lib. 9. cap. 39. Lib. 1. c. 10.
Martialem Lemouicibus à Petro deſtinatum tradit & Autor vitæ S. Genulfi: *Ex quibus Auſtremonius, atque Martialis fuere, qui à Beato Petro directi ſunt, quorum primus Aruernis poſteà Martyr glorioſus, ſequens verò ſignis & virtutibus Confeſſor clariſſimus Lemouicis datur.* Nec ſolùm Lemouices, ſed & Burdegalenſes & Pictones fidei rudimentis imbutos à Martiale tradit Petrus Cluniacenſis: *Martialis, Lemouicis, Burdegalæ, & Pictauis,* Adu. Petrobuſ.

Et ſanè vniuerſæ Eccleſiæ Aquitaniæ, imò & Toloſana Martialē fundatorē & auctorē agnoſcūt. Vnde Apoſtoli nomen ei datum, in Concilijs Bituricenſi, Pictauienſi, & vtroque Lemouicenſi, & Ioannis XIX. P. epiſtolâ, temporibus Roberti Regis, Martialis Apoſtolus Aquitanorum pronunciatus; & Petrus Cluniacenſis non vno (In Petrobu. & lib. 6. ep. 13.) loco Martialem inter fidei patres, & Apoſtolos numerat. Nec eſt quòd Martiali Apoſtoli nomen inuideas; nam & viros Apoſtolicos, qui prædicationis officio religionem propagarunt Apoſtolis accenſuit Eccleſia, quòd Apoſtolicas vices perfuncti ſint. Theodoritus in (ad Timo.) Paulum: τοὺς δὲ νῦν καλουμένους ἐπισκόπους ἀποστόλους ὠνόμαζον, τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος τὸ μὲν τῆς ἀποστολῆς τοῖς ἀληθῶς ἀποστόλοις κατέλιπον, τὴν δὲ τῆς ἐπισκοπῆς προσηγορίαν τοῖς πάλαι καλουμένοις ἀποστόλοις ἐπέθεσαν. *Quos autem Epiſcopos hodie nominant, Apoſtolos vocabant: procedente deinde tempore Apoſtolatus nomen ijs qui verè Apoſtoli dicti ſunt reliquerunt, Epiſcopatus autem appellationem ijs impoſuerunt, qui quondam Apoſtoli nominabantur.* Sic Timotheum Pauli diſcipulum Apoſtolatûs honore Andreæ & Lucæ æquauit Procopius, cùm ait; in tem- (Lib. 1. de ædif. Iuſtin.) plo Apoſtolorum CP. inuenta corpora Andreæ, Lucæ, & Timothei, τῶν ἀποστόλων: & Martiali eò magis conuenit nomen Apoſtoli, quòd is fuit vnus ex LXXII. diſcipulis, penè ſortis Apoſtolicæ, & quaſi pars fuit animi & corporis Petri, à quo ſacræ legationis officium ſuſcepit, cum ipſius baculo, vnde tradunt Romanum (cap. vn. de ſac. vnct. ex.) Pontificem non vti baculo paſtorali. Eodem tempore Vrſinus Biturigas, Auſtremonius Aruernos, Fronto (A. C. 46.) Petrocorios, à Petro in promulgationem Euangelij legatus memoratur, vt obſeruatum ex Chronico Altiſ-

ſiodorenſi, Petro Cluniacenſi, Gregorio Turonenſi, Contra Pet.
& alijs: Eutropius verò Santones à Clemente P. miſſus lib. 1. de Glor Conf.
memoratur eidem Turonenſi, & martyrio vitã finiiſſe: ca. 3. & 90.
eodem etiam tempore ferunt Amatorem baiulum, ſeu Lib. 1. de Glor. mart.
nutricium D. Ieſu Chriſti cum Martiale, & ſociis in cap. 56.
Aquitaniam veniſſe, & in pago Cadurcorum in horrenda ſolitudine Virgini Marię Oratorium dicaſſe, & in eius limine ſepultum, eóque religionis causâ profectum Henricum II. Regem Anglorum teſtis Robertus Montenſis. A. C. 1171.
His cunabulis paulatim adoleuit religio in Aquitania, & à Martiali ordinati Epiſcopi per Aquitaniam, inter hos Auſonius Engoliſmenſium, vt eſt in Geſtis MS. Epiſcoporum & Comitum Engoliſmenſium. Ex monum. Eccl. Auſcienſ.
Per eadem tempora fertur Ceraſius Saturnini Toloſani antiſtitis diſcipulus Aquitaniam, quà ad Pyrenæum pertinet, Chriſtianæ fidei cunabulis informaſſe, & Eluſanam Eccleſiam inſtituiſſe. Eius ſacræ reliquiæ Simorræ quieſcunt in Monaſterio antiquiſſimo Ordinis S. Benedicti, curationum & miraculorum famâ percelebres. Iacobus Sirmundus, & alij eruditiſſimi viri Martialem, Auſtremonium, Dionyſium, Saturninum, & alios reijciũt ad tempora Decij, hoc eſt ad annum CCL. mouẽtur autoritate Gregorij Turonenſis, qui Martialem, Saturninum & ſocios, Decij tempore in Galliam veniſſe tradidit: Lib. 1. hiſt. cap. 30.
Locuples eis ſuffragator videtur & Seuerus Sulpitius, quo loci ſcripſit, ſeriùs trans Alpes Dei religionem ſuſceptam, nec ante tempora M. Aurelij Antonini martyria viſa in Gallia. Lib. 2. ſacr. Hiſtor.
Ego tantorum virorum iudicio obſtrepere nolim, inani tamen litterarum palæſtrâ grauem religioni ſententiam iactari, ſatis alienum ſentio ac probabilia non deſunt teſtimonia & argumenta

quæ Sulpitij, & Gregorij fidem eleuant. I. Vtriuſque teſtimonio refragantur veteres tabulę Eccleſiarum totius Aquitaniæ, quæ Martialem & ſocios, à Petro in Aquitaniam legatos conteſtantur, nec Sulpitij, & Gregorij auctoritas tanti eſt, vt Eccleſiaſticorum δυπ]υχῶν fidem conuellat, quorum auctoritas maximè valuit in Eccleſia, quod ad origines Eccleſiarum & ſucceſſiones Epiſcoporum. Tertullianus aduersùs Hæreticos: *Edant*

De præſcri. adu. Hæret. *ergo origines Eccleſiarum ſuarum, euoluant ordines Epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſſiones ab initio decurrentem, vt primus ille Epiſcopus aliquem ex Apoſtolis, aut Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerit, habuerit auctorem & anteceſſorem?* Ita ex Diptychorum fide Hieroſolymitanorum Antiſtitum ſucceſſionem prodidit Euſebius:

Lib. 5. hiſt. cap. 12. μεθ' ὃν (Marcum) ἐπισκοπεῦσαι Κασσιανὸν αἱ τῶν αὐτόθι διαδοχαὶ περιέχουσι: *Poſt quem Epiſcopatum tenuiße Caſſianum ſucceſſionum tabulæ quæ illic ſeruantur oſtendunt.* II. Vt teſtes teſtibus oppugnemus adſunt melioris æui auctores, qui fidem iam ab Apoſtolis in Galliis acceptam conſentiunt: Lucam Euangeliſtam Euangelium promulgaſſe in Gallia, Creſcentem à Paulo miſſum in

aduerſ. Hæreſ. Hæreſ. 51. Gallias, teſtes Epiphanius & Euſebius; nempe à Paulo Creſcentem Viennæ, Trophimum Arelate, Paulum

Lib. 3. hiſt. cap. 4 Narbonæ inſtitutos Epiſcopos addit Ado Viennenſis.

In Chron. A. C. 59. Eccleſiarum in Celtis meminit Irenæus; Marcianum

Lib. 1. c. 2. & 3. fuiſſe Arelatenſem Epiſcopum ſub annum CCLVIII. & plurimos Epiſcopos per Galliam ſcimus ex epiſtola

Ep. 67. Cypriani ad Stephanum Pap. quâ ſubmonet Pontificem de deponendo Marciano ob labem ſectæ Nouatiani, & de Coëpiſcopis Galliarum ab eius communione abſtinendis, quæ omnia planè demonſtrant Eccle-

ſias

ſias Galliarum iam olim fundatas non ante aliquot annos, in hanc ſententiam Zozimus P. in epiſtola ad Epiſcopos Galliæ, Trophimum qui fuit auditor Pauli primum fuiſſe Arelatenſis Sedis Antiſtitem,& ab eo fonte omnes Gallias fidei riuulos hauſiſſe prædicat, & Innocentius I. in epiſtola ad Decentium, Eccleſiæ Romanæ Ep. 1.
traditiones ſeruandas docet, & Romani Patriarchatus iura per Italiam, Gallias, Hiſpanias, Africam, Siciliam, inſuláſque adiacentes confirmat, quòd eæ Prouinciæ à Petro, eiúſque ſucceſſoribus ſacerdotes accepiſſent, quod nonniſi de proximis ſucceſſoribus interpretandum; nam & Prouinciarum Eccleſiaſticarum diuiſionem ab Apoſtolis, & B. Clemente repetit Gregorius VII. III. Si Galliarum ſitum ſpectemus quis ſibi ſua- Lib.6.ep.34.
deat Prouinciam Galliam Italiæ conterminam, pulcherrimam orbis Romani prouinciam atque adeò Italiam veriùs, quàm Prouinciam, Romanis ciuibus paſſim habitatam, ita inofficiosè pro derelicto habitam à Petro, & Paulo, vt Doctoris inopiâ ſola Gallia Chriſtum neſciret, cuius nomen iam ab ipſis Apoſtolis peruenit ad Barbaros? Creditur Paulus per Galliam tranſijſſe in Hiſpaniam: dicéſne Paulum neglectâ Galliâ totum ſe conuertiſſe ad Hiſpanos, & Chriſtianam fidē quæ igneo ſpiritu ferebatur, pedeſtri & teſtudineo gradu in Galliam acceſſiſſe? IV. Non ſatis ſibi conſtat ipſe Gregorius: alio enim loco Saturninum ab Apoſtolorum diſcipulis Epiſcopum ordinatum,& Toloſam miſſum auctor eſt: *Saturninus verò Martyr, vt fertur ab Apo-* Lib. 1. de mirac. c.48.
ſtolorum diſcipulis ordinatus in vrbem Toloſatium eſt directus. Idémque ait Martialem à Romanis miſſum Lemouices, nullâ mentione factâ de tempore miſſionis: *Igitur San-* Lib.de Glo. confeſſ. c.27

ctus Martialis Epiſcopus à Romanis miſſus Epiſcopus, in vrbe Lemouicina prædicare exorſus eſt. Tum falli potuit Gregorius, qui actorum Saturnini fidem ſecutus eſt, falli potuit & Seuerus, qui iunior hiſtoriam ſcripſit. V. Iam à Nerone deſæuijt perſecutio in Chriſtianos per omnes Lib. 7. c. 5. orbis Romani Prouincias, teſte Oroſio; cur igitur credamus mitiùs actum cum Gallia, quæ Italiæ finitima, facile Romanorum furori expoſita fuit? Vt vt ſit Franci & Aquitani Martialem ſummâ ſemper religione coluerunt, huiúſque gratiâ Reges noſtri Lemouicenſis Eccleſiæ prædia vectigalium onere ſoluerunt; quam ob rem Leo Pictauienſis impiè iactabat apud Turonenſem, Lib. 4. hiſt. cap. 16. Martinum & Martialem nihil fiſci viribus vtile reliquiſſe. Et Eligius Nouiomenſis Lutetiæ Baſilicam S. Martialis à fundamentis inſtaurauit, ibíque c c c. virginum cœtum locauit ante M. annos, vt legitur in vita Eligij, apud Surium. Tom. 6. 1. Decemb.

Cap. X.

Statius Surculus Rhetor Toloſanus. Vibius Auitus Præſes Aquitaniæ. Statua Mercurij apud Aruernos fabrefacta à Zenodoro. Galliarum defectio. Vaſconum lectæ à Galba cohortes. Iulius Cordus Aquitaniæ Præſes, Aquitaniæ defectio ab Othone ad Vitellium.

SVB Neronis tempus Statius Surculus Rhetor Toloſanus in Gallia claruit. Euſebius: In Chron. A. C. 58. *Statius Surculus Tholoſanus in Gallia celeberrimè Rhetoricam docens*; quod ab eo repetijt Robertus Altiſſiodo-

renſis. Is alius à Statio Papinio Poëta, quem malè Dantes Florentinus facit Toloſanum.

Nerone Imperante Præſes Aquitaniæ fuit Vibius Auitus Gallus, idem nî fallor, qui Didius Auitus Tacito; eo Præſide ſtatuam Mercurij inſignis operis, & inſanæ molis Aruernis Aquitaniæ oppido x. annis perfecit Zenodorus: is artis famâ Romam euocatus à Nerone. Plinius: *Verùm omnem amplitudinem ſtatuarum eius generis vicit ætate noſtra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis per annos* x. H. S. CCCC. *manſpretio. Poſtquàm ſatis ibi artem approbauerat, Romam accitus eſt à Nerone*, & mox. *Statuam Aruernorum cùm faceret Prouinciæ Vibio Auito Præſidente.* Aquitaniæ Præſidem fuiſſe cenſeo, non Aruernorum dumtaxat; nam Aruernorum pagus nõ fuit Prouincia, ſed pars Prouinciæ Aquitaniæ. Lib. 12 & 13 Annal & in Agricol. Lib. 34. c 7.

Sub annum Chriſti LXIX. Galliæ à Nerone defecerunt, auctore Iulio Vindice Gallo. Cognitâ defectione Legatus, ideſt Præſes Aquitaniæ, cùm ſuis viribus diffideret ſuppetias quæſijt à Galba, qui Hiſpanijs præerat: ſed Galba mox acceptis litteris Vindicis, qui ei deferebat imperium, cõditionem recepit, & ab exercitu Imperator conſalutatus. Tranquillus; *Legato Aquitaniæ auxilia implorante ſuperuenerunt Vindicis litteræ hortantis vt humano generi aſſertorem, Ducémque ſe accommodaret.* In Galba, cap. 9.

Galba in Hiſpania Imperator deſignatus, Vaſconum, qui Pyrenæi iugis habitabant cohortes legit, quæ poſteà ſingularem operam præſtiterunt in tumultu Batauico. Tacitus: *Vaſconum lectæ à Galba cohortes tum accitæ, dum caſtris propinquant audito prælantium clamore intentos hoſtes à tergo inuadunt, latiorémque quam pro numero terrorem faciunt.* Lib. 4. hiſt.

Anno Chriſti LXXII. Vitellio à Germanicis legionibus Imperatore deſignato, Othone à Romanis, Prouinciæ in partes diſtractæ. Aquitania primùm à Iulio Cordo, eius præſide in Othonis nomen ſacramento adacta: ſed ſtatim ad Vitellium defecit, vt & Gallia Narbonenſis. Tacitus: *Nec Aquitania quidem, quamquam à Iulio Cordo in verba Othonis obſtricta, diu manſit, nuſquam fides, aut amor, metu ac neceſſitate huc illuc mutabantur: eadem formido Prouinciam Narbonenſem ad Vitellium vertit, facili tranſitu ad proximos & validiores.*

Lib. 1. hiſt.

Cap. XI.

Obitus D. Martialis. Agricola Aquitaniæ Præſes. Clarus, Gerontius, & Seuerus Martyres Aquitaniæ. Iuſtinus Confeſſor. Saluius Iulianus Præſes Aquitaniæ. An Aquitania ab Adriano diuiſa. Marciana hæreſis inuadit Aquitaniam. Martyres Lugdunenſes. Fronto Orator Aquitanus. Iul. Iulianus Præſes Aquitaniæ.

ANNO Chriſti LXXIV. ſub annum III. Veſpaſiani principatûs, Martialis primus Lemouicenſis Epiſcopus & Aquitaniæ Apoſtolus cùm Aquitanos Chriſtianâ fide initiaſſet, ſuâ morte deceſſit, vt eius vitæ geſta teſtantur.

Agricola iam inter Patricios prouectus à Veſpaſiano, triennio fere Aquitaniam prouinciam rexit, quæ erat nobiliſſima prouincia, & inde ad conſulatum peruenit.

Tacitus: *Reuertentem ab legatione legionis D. Veſpaſianus inter Patricios aſciuit, ac deinde Prouinciæ Aquitaniæ præpoſuit ſplendidæ imprimis dignitatis adminiſtratione, ac ſpe conſulatus, cui deſtinarat.* & mox: *Minus triennium in ea legatione detentus, ac ſtatim ad ſpem conſulatus reuocatus eſt.* In Agricola

Anno Chriſti CIV. tempore Traiani, Clarus ab Anacleto Papa ordinatus Epiſcopus, cum ſocijs Iuſtino, Seuero, Gerontio, Polycarpo, Iona, Babilio, miſſus in Gallias, Chriſtianæ fidei propagandæ causâ. Primùm ad Colonienſes iter conuertiſſe dicitur, cóſque fidei myſterijs auctoraſſe; inde longo itinere Albiam Aquitaniæ oppidum perueniſſe, quò vt pedem intulit, mulierem energumenam curauit, per biennium quo ibi ſtetit, multos ad fidem conuertit, quo elapſo Anthimium reliquit ſucceſſorem, & vnà cum Babilio, perpetuo laborum ſocio, migrauit Lactoram, vrbem Nouempopulaniæ, ſalutari aduentu eam liberauit ſæuiſſimâ peſte, quâ affligtabatur, & quamplurimos Chriſto fideles comparauit; ſed plebe tumultuante velut in hoſtem deorum, raptus in templum, & vt idolis ſacrificaret in caſſum ſolicitatus, cum Babilio ſocio, capite cæſus eſt. Corpus eius quieſcit apud Auſcium, in Baſilica S. Orientij. Geſta eius M S. Afrum natione dictitant, ſed faciliùs mihi ſuaſerim fuiſſe Románum, quòd Româ miſſus ſit, ac eâ ætate Romæ fuerit illuſtris Clarorum gens, nempe A. Gellius, qui Romæ floruit, proximâ Adriani ætate memorat L. Clarum Præfectum vrbi, & Erutium Clarum itidem Præfectum vrbi, & bis Conſulem, vt in libris noſtris D. Antoninum Erycio Claro reſcripſiſſe inuenio. Quem vitæ finem ſortiti ſint alij Clari comites, ſcire ſi ſtudes, Gerontius adhuc Claro

Lib. 6. c. 6. & lib. 13. cap. 16.

l. 3 §. effracturæ ff. de off. præf. vigil.

ſuperſtite, martyrij palmam tulit in Nouempo pulonia: eius corpus conditum ad Gertanum amnem haud procul Auſcio, vnde poſteà tranſlatum in locum qui dicebatur Sonuicus in Diœceſi Conſerannenſi,& ab hoſpite, Gerontij nomen accepit, vulgò *S. Girons.* Seuerus etiam martyriò affectus in Nouempopulonia in Diœceſi Adurenſi. Quis fuerit exitus Iuſtini ſatis non liquet; inter Confeſſores Iuſtinum Presbyterum numerat, & eum in agro vrbis Beorretanæ in vico Sexciacenſi locat Gregorius Turonenſis: *Infra terminum autem Beorretanæ vrbis, in vico Sexciacenſi ſanctus Iuſtinus Presbyter quieſcit.* & Ado Treuirenſis: *Depoſitio S. Iuſtini Begorra ciuitate*; an is ſit comes Clari martyris, nihil habeo affirmare.

Lib. de Glo. confeſſ. c. 49

In Martyro. Maij. 1.

Adriano Auguſto Legatus, ſeu Præſes Aquitaniæ fuit Saluius, ad quem reſcriptum emiſit D. Adrianus, de cuſtodia reorum. Calliſtratus: *Saluio quoque Legato Aquitaniæ idem princeps ſcripſit, in eum qui cuſtodiam dimiſit, aut ita ſciens habuit, vt poſſit cuſtodia euadere animaduertendum*: is eſt Saluius Iulianus IC. celeberrimus ſub Adriano, Auctor edicti perpetui, qui Prætor fuit & conſul vt ipſe de ſe teſtis eſt.

l. milites ff. de cuſtod. reor.

l. 5. ff de manum. vindict.

Adrianum Aquitaniam diuiſiſſe in primam, ſecundam & tertiam nonnulli exiſtimarunt: alij huius ſectionis Aquitaniæ auctorem faciunt Conſtantinum, qua de re ſuperiùs ſatis diximus.

Sub annum Chriſti CXL. imperante Antonino Pio, Marcus Hæreticus, Baſilidis ſectator, Galliarum partes, quà Rhodanus & Garumna labuntur, quod de Gallia Narbonenſi, & Hiſpania interpretandum, & Hiſpaniam hæreſis labe fœdauit, præſtigijs magicis mulieribus po-

tiſſimùm illudens. Hieronymus ad Theodorum, de morte Licinij Boëtici. *Refert Irenæus vir Apoſtolicorum temporum, & Papiæ auditoris, Euangeliſtæ Iohannis diſcipulus Epiſcopus Eccleſiæ Lugdunenſis, quòd Marcus quidam de Baſilidis Gnoſtici ſtirpe deſcendens, primùm ad Gallias venerit, & eas partes per quas Rhodanus & Garumna fluunt ſuâ doctrinâ maculauerit, maximéque nobiles feminas, quædam in occulto myſteria repromittens, hoc errore ſeduxerit, magicis artibus, & ſecretâ corporum voluptate amorem ſui concilians, inde Pyrenæum tranſiens Hiſpanias occuparit, & hoc ſtudio habuerit, vt diuitum domus, & in ipſis feminas maximè appeteret, quæ ducuntur varijs deſiderijs, ſemper diſcentes, & numquam ad ſcientiam veritatis peruenientes.* Hæc Hieronymus ex Irenæo: tamen apud Irenæum iſtud tantùm inuenio quoſdam Marci diſcipulos venenum ſparſiſſe, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι τῆς ῥοδανουσίας: *Per hos noſtros Rhodanuſiæ, id eſt Lugduni tractus.* Lil. 1. c. 9. Epiphan. Hæreſ. 34.

Anno Chriſti CLXIX. ſub Antonino Philoſopho, ſæuiſſima perſecutio in Chriſtianos ſurrexit, maximè in Gallijs. Tum Lugdunum & Vienna vrbes, Photini Lugdunenſis Epiſcopi, Vettij, Epagati, & aliorum quāplurium Martyrum ſanguine illuſtratæ, vt legitur in epiſtola Lugdunenſis Eccleſiæ ad Eccleſias Aſiæ, apud Euſebium, Oroſium, Auguſtinum, Gregorium Turonenſem, & Baronium, vnde Lugdunum, nobiliſſima nuncupata, teſte eodem Turonenſi, & Araris fluuius, qui Lugdunum adluit nomen mutauit in Sagonam, quòd Martyrum ſanguine cruentatus fuerit; Saucōnam primus vocitauit Ammianus: *Ararim, quem Sauconnam appellāt.* Lugdunēſes Martyres Athanacēſes vocarunt ab Athanaco, id nomē loco, in quo paſſi sūt, vt tradūt Turo-

Lib. 5. c. 1. Lib. 7. c. 15. Lib. de Cur. pro Mort. agend. c. 6. Lib. 1. hiſt. Fr. & de Glor. Martyr. c. 49 Tom. 1. Annal. A.C. 179 Paradin. lib. 1. hiſt. Burgund. Lib. 15. De Glor. Mart. c. 49.

In Martyro. 4. Nouemb. nenſis, & Notkerus. Tum primùm martyria viſa in Gallia cenſuit Seuerus, ſed huius lapſum ſuperiùs ſatis refutauimus.

His temporibus Romæ claruit M. Cornelius Fronto, princeps Oratorum ſui ſeculi, quem ortu Aquitanum fuiſſe ferunt: claram Frontonum gentem ab Aruernis repetit Sidonius, cùm Aſpro, Frontonem auum maternum Aruernum fuiſſe ſignificat: *Hinc auus Fronto, blandus tibi, ſibi ſeuerus, qui exemplo eſſe potuiſſet his, quos habemus nos in exemplo*: & Leoni Eorici Conſiliario atauum Frontonem tribuit gentil tium eloquentiæ Genium: *Suſpende perorandi illud quoque celeberrimum flumen, quod non ſolùm gentilitium, ſed domeſticum tibi, quódque in tuum pectus per ſucciduas ætates ab atauo Frontone transfunditur.* Non deeſt auctor, quo Petrocoriis Frontonem vindicemus: ſiquidem Frontonem primum Petrocoriorum Epiſcopum, Petrocorium, & Frontonis conſulis fratrem agnoſcit Iulius Dexter. *S. Fronto Petragoricus patitur, frater Frontonis Conſulis*: eundémque in agro Petrocoricæ vrbis, in loco cui Linicaſio nomen, natum prodidit. Hrabanus: *Eodem die natale Fronti Epiſcopi & Confeſſoris, terminis vrbis Petrocoricæ, ex loco qui dicitur Linicaſio, felix luminis ſumpſit exordium.* Vt vt ſe habeat, hâc ætate fuit in Aquitania Frontonum gens, quod nobis indicauit Gordianus Imperator, qui A. Frontoni ex cauſa fideicommiſſi manumiſſo ab ea, quæ ex Prouincia Aquitania originem ducebat, quærenti an originem eius quæ manumiſerat ſequeretur, an teſtatoris: reſcripſit libertum ſequi conditionem manumittentis non rogantis; liberti enim gentilitium manumiſſoris nomen ferebant: atque ita cùm conſtet Frontonem libertum

Lib. 4. ep. 21

Lib. 8. ep. 3.

In Chronic. A. C. 66.

In Martyro. Kal. Octob.

l. 1. C. de municip. & origin. lib. 10.

tum ab ea manumiſſum, quæ Aquitana fuiſſe proponitur, ipſam de Frontonum gente Aquitanica cenſeri par eſt. Hic Fronto celeberrimus fuit ſuæ ætatis orator, & in forenſibus iudicijs ſollertiſſimus. Xiphilinus: ἀμέλει In Adriano. καὶ Κορνήλιος Φρόντων ὁ τὰ πρῶτα τῶν τότε Ῥωμαίων ἐν δίκαις φερόμενος: *Fuit & Cornelius Fronto magnæ auctoritatis, qui primas in agendis cauſis Romæ obtinebat.* Sicco dicendi genere vſus eſt. *Quatuor ſunt*, inquit Euſebius Lib. 5. c. 1. apud Macrobium, *genera dicendi, copioſum in quo Cicero dominatur, breue in quo Salluſtius regnat; ſiccũ quod Frontoni adſcribitur, pingue & floridum, in quo Plinius ſecundus quondam, & nunc nullo veterum minor noſter Symmachus luxuriatur.* Hoc dicendi genere ita placuit Fronto, vt innumeros ſuâ ætate ſectatores habuerit, & Oratorum familiam duxerit, qui Frontoniani dicti ſunt, teſte Sido- Lib. 1. ep. 1. nio: eum frequentaſſe & audiuiſſe ſe ſcribit A. Gellius, Lib. 13. c. 27 homo Gallus. Hunc artis Rhetoricæ magiſtrum habuit Antoninus Philoſophus, Autores ſunt Capitolinus, Euſebius & Xiphilinus, ipſúmque in tantùm coluit In Chron. auditor, vt ei ſtatuam in Senatu petierit, inquit Capito- A.C. 165. linus, & Conſulem fecerit, de quo Auſonius: *Vnica* In Panegyr. *mihi amplectenda eſt Frontonis imitatio, quem tamen Auguſti* Gratian. *magiſtrum ſic Conſulatus ornauit, vt præfectura non cingeret, ſed Conſulatus ille cuiuſmodi ordinario ſuffectus bimeſtri ſpatio interpoſitus, vt ſextâ anni parte conſumptus, quærendum vt reliquerit tantus orator, quibus Conſulibus geßerit Conſulatum, &c.*

Imperante Antonino Philoſopho Præſes Aquitaniæ, & Conſul fuit L. Iulius Iulianus. Vetus inſcriptio apud Gruterum. L. IVLIO L. F. PAL. IVLIANO PRÆ- pag. 422. inſcr. 7. TORI CVRATORI CIVITATIS INTERAMNATIVM, NAR-

TIVM PRÆF. MINICIA PROCONSVLI PROVINCIÆ ACHAIÆ, LEG. LEGIONIS SECVND. AVGVST. LEGAT. AVGVST. PRO. PR. PROVINCIÆ AQVITANIÆ CONSVLI OFFICIALES EIVS PROVINCIÆ AQVITANIÆ OPTIMO PRÆSIDI HOMINI BONO. Hic eſt nî fallor Iulianus, qui Piſonem collegam habuit in Conſulatu circa annum Chriſti CLXVIII. cuius conſulatûs meminit Lampridius. In commod

CAP. XII.

Sub Seuero Chriſtiana religio effuſa per vniuerſum orbem terrarum. Sterilitas in Aquitania. Sacrificium Lactoratenſium pro ſalute Gordiani.

SEVERI tempore iam ab anno Chriſti CCI. Chriſtiana religio latè audiebatur per vniuerſum orbem terrarum. Nō ſolùm Iudæis, ſed etiam Græcis, & Barbaris eam innotuiſſe locuples teſtis Clemens Alexandrinus, auctor huius æui: ὁ δὲ γε τοῦ διδασκάλου τοῦ ἡμετέρου λόγος οὐκ ἔμεινεν ἐν Ἰουδαίᾳ μόνῃ, καθάπερ ἐν τῇ Ἑλλάδι ἡ φιλοσοφία, ἐχύθη δὲ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην πείθων Ἑλλήνων ὁμοῦ καὶ βαρβάρων κατ' ἔθνος καὶ κώμην, καὶ πόλιν πᾶσαν οἴκους ὅλους, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστον τῶν ἐπακηκοότων: *Magiſtri autem noſtri verbum non manſit in ſola Iudæa, ſicut Philoſophia in Græcia, ſed diffuſum eſt per totum orbem terræ, Græcorum ſimul & Barbarorum gentibus, & vicis, & totis vrbibus perſuadens totas domos, & ſeorſum vnumquemque ex iis qui audierunt.* Chriſtianam religionem Lib. 6. ſtromat. in fin.

iam tum in Hiſpania, Gallia, Aquitania, Britannia, Germania celebrem, teſtes ſynchroni fere Tertullianus: *Hiſpaniarum omnes termini, & Galliarum diuerſæ nationes, & Britanniæ inacceſſa Romanis loca Chriſto ſubdita.* & Arnobius vbi vanam opinionem, quæ Gentilium animis incubuerat, bella, clades, ſterilitates, & alia mala quæcumque accidebant, odio Chriſtianorum à Dijs iratis immitti, refellit: *Si Alamannos, Perſas, Scythas, idcircò voluerunt deuinci, quòd habitarent & degerent in eorum gentibus Chriſtiani, quemadmodum Romanis tribuere victoriam, cùm habitarent & degerent in eorum quoque gentibus Chriſtiani: ſi in Aſia, Syria, idcircò mures & locuſtas efferueſcere prodigialiter voluerunt, quòd ratione conſimili habitarent in eorum gentibus Chriſtiani; in Hiſpania, Gallia cur eodem tempore horum nihil natum eſt, cùm innumeri viuerent in his quoque prouincijs Chriſtiani? Si apud Getulos, tum Aquitanos huius rei causâ ſiccitatem ſatis, ariditatémque miſerunt, eo anno, cur meſſes ampliſſimas Mauris, Nomadibúſque tribuerunt, cùm religio ſimilis his quoque in regionibus verteretur?* Ex quo datur intelligi Aquitaniam annonæ inopiâ, & ſterilitati ſoli valde laboraſſe.

Lib aduerſ. Iudæos.

Lib. 1. adu. gentes.

Gordiani Imperatoris ſtudioſiſſimi fuere Aquitani, argumēto eſt quòd pro ſalute Gordiani Tauropolium, id eſt ſacrificium Taurorum fecit Senatus municipalis Lactoratenſium in Nouempopulonia, ex veteri inſcriptione apud Gruterum. *Pro ſalute Imp. Antonini Gordiani Pij. Fel. Aug. totiúſque Domus diuinæ, próque ſtatu ciuit. Lactor. Tauropolium fecit ordo Lact. D. N. Gordiano II. & Pompeiano Coſ. VI. ID. Dec. curantibus M. Erotio, & Feſto Caninio Sacerdos.* Hoc ſacrificium factum Gordiano iterùm, & Pompeiano Coſſ. quod incidit in annum Chriſti CCXLIV.

pag. 19. inſcr. 14.

Cap. XIII.

Bituricenſis Baſilica Stephano Protomartyri dedicata ex priuatis ædibus Leocadij Senatoris. Donationes piæ per imaginariam venditionem. B. Luſor Leocadij Senatoris filius.

DEcii temporibus ſub annum Chriſti ccliv. Martialem, Dionyſium, Saturninum, Auſtremonium, & alios primos Euangelij præcones in Galliam veniſſe tradidit Gregorius Turonenſis, geſtorum Saturnini fidem ſecutus: ſed iam ſatis in ſuperioribus exploſus error, & ſuo tempori reſtituta origo fidei Chriſtianæ in Gallia & Aquitania.

Lib. 1. hiſt. cap. 28.

Eodem tempore Chriſtiani apud Biturigas, teſte Gregorio Turonenſi, ædes à Leocadio nobiliſſimo Senatore de ſtirpe Vettij Epagati Martyris Lugdunenſis vltrò donatas, in Eccleſiam commutarunt, Stephano Protomartyri ſacram: *Hæc eſt,* inquit Autor, *nunc Eccleſia apud Biturigas vrbem prima, miro opere compoſita, & primi Martyris Stephani reliquijs illuſtrata.* Nec prætermittendum huiuſmodi donationem à Leocadio factam ſpecie venditionis, quòd oblatis pro pretio ccc. aureis *tribus acceptis pro benedictione*, inquit Gregorius, *reliquum remiſerit.* Nempe iure Ciuili, quod erat commune omnium prouinciarum orbis Romani, donationes fiebant per imaginariam venditionem ſeſtertio, nummo vno, aſſibus quatuor, quod demum ſublatum conſtitutione Iuſtiniani. Et hæc venditionis adumbratæ ratio poſteà vſu recepta in donationibus pijs. Ordericus Vitalis de

Lib. 1. hiſt. cap. 29.

l. vlt. C. de donat.

Lib. 5. hiſt.

donationibus factis Monaſterio Vticenſi : *Guillielmus autem Fulconis filius hac in Capitulo palàm conceſſit, & cum patre ſuo heres ipſe donationem ſuper altare ſancti Petri poſuit, & inde pro recognitione tunc vnciam auri ex charitate monachorum recepit.* & infra: *Hanc itaque conceſſionem per textum Euangeliorum ſuper altare portauit, ac poſtmodùm ex charitate Monachorum quinque Marcas argenti, & optimum cornipedem recepit.* & iterum : *Ipſe* (Guillelmus Pantel) *poſtmodùm totum feudum Guillelmi de Malci in quo fere* XXX. *Acræ terræ ſunt, conceſſit, & inde ad ineundum iter ſancti Ægidij* XVI. *Libras Rodomenſium ex caritate Monachorum habuit.* Lib. 5. Hiſt. Et Robertus Montenſis : *Vvillelmus de Vado miles vendidit, vel potiùs acceptâ charitate* XIII. *librarum & vnius equi albi in perpetuam eleemoſynam dedit Deo & Alexandro Abbati, & Monachis Gemet tertiam partem terræ quam habebat apud Duclarum &c.* & poſt : *Eodem quoque anno Rogerius Torel miles illuſtris Vvlcatienſis territorij dedit Eccleſiæ Gemet in perpetuam eleemoſynam apud Giſenneas* XVI *& dimidiam acras terræ arabilis, & ſeptem acras nemoris in manu Vvaltheri Archiepiſcopi reddidit; pro hac autem donatione Rogerius Torel, accepit ab Abbate Alexandro, nomine charitatis* XXX. *libras Andegauenſes & equum vnum album à Vvillelmo de Lunda tunc Cellario, duorum militum veſtimenta de Eſtanfort, ſui videlicet & alterius militis.* In ſupple. Sigib. A.C. 1101. Ædes Senatorias à Chriſtianis in Eccleſiam conuerſas ſcripſit Turonenſis; vix tamen adducor vt Decianis temporibus furente perſecutione, maior Eccleſia exſtructa fuerit, nam demum à Conſtantino Chriſtianis Baſilicas, id eſt maiores Eccleſias ædificandi facultas data fuit, teſte Euſebio, antè in cœmiterijs & cryptis conueniebant fideles. Lib. 10. c. 3

Leocadio Senatori filius fuit, Luſor nomine, inter Confeſſores aſcitus miraculis clarus, cœlo natus, in albis è vita migraſſe fertur. Eius corpus conditum in Dolenſi vico pagi Biturici. Gregorius Turonenſis: *In Dolenſi autem Biturigi termini vico B. Luſor Leucadij quondam Senatoris filius requieſcit, qui fertur in albis migraſſe à ſeculo.*

Lib. de Glo. Conf. c. 92.

Cap. XIV.

Genulfus Cadurcenſis Epiſcopus eius miracula, Amphiteatrum Burdegalenſe, vulgò Gallieni Palatium. Aquitania ab Alemannis vaſtata. Templum Aruernorum, cui Vaſſo nomen, exuſtum, Priuatus Gabalorum Epiſcopus martyrio affectus. Caſsius & Victorinus martyres. Orientius Auſciorum Epiſcopus.

IMPERANTIBVS Valeriano, & Gallieno ſub annum Chriſti CCLXI. Genulfus ciuis Romanus à Sixto II. Epiſcopus ordinatus, cum Genito patre propagandæ fidei causâ in Gallias deſtinatus, emenſo longo itinere Cadurcum Aquitaniæ oppidum peruenit; viduæ à qua benignè hoſpitio exceptus filium à dæmone arreptum curauit, Agilberti municipis filiam ſuſcitauit. Dioſcorus princeps, ſeu rector ciuitatis miraculi famâ percitus aduenas ad tribunal ſuum euocat, verberibus cæſos in clibanum ardentem mittit, flammis incolumes lambentibus, vt olim Aſſyrios pueros, plebs conclamat, viros inſon-

tes, fidem quam prædicant veram & ſalutarem eſſe, interim ſubitâ morte conſumpto filio Dioſcori, Tyrannus caſu perculſus rogat eos, vt filium vitâ functum reſtituant, eiurato Deorum cultu ſe fidem Chriſti amplexurum obteſtatus. Genulfus Dioſcorum monet, vt ipſe cadauer dextrâ prehenſum in pedes ſiſtere iubeat: iubet Dioſcorus, & illicò filium ſtantem & ſpirantem cernit: ad pedes Sancti cum vxore & vniuerſa familia prouolutus Dioſcorus erroris veniam deprecatur, & cum multis ſacro baptiſmatis fonte luſtratur, ex quo Cadurcenſis Eccleſia primum hunc veneratur Epiſcopum: nec tamen primùm ab illo auditam fidem crediderim, cuius ſemina iam olim ab Apoſtolicis temporibus à Martiale per Aquitaniam vniuerſam ſparſa, veteres Eccleſiarum tabulæ conteſtantur: ſed atrocitate poteſtatum ſepultam fidei memoriam, longo pòſt tempore à Genulfo excitatam, & Chriſti nomen in hoc tractu velut poſtliminio reſtitutum. His geſtis Genulfus cum patre tranſijt ad Bituriges, inſtitutum prædicationis officium defunctus, Dianæ fanum ſpectris infeſtum expiauit, & Petri memoriâ inſignitum Deo conſecrauit, Genitum parentem ibi mortuum ſepelijt, ipſe tandem Chriſti imperio feliciter aucto, migrauit ad ſuperos, ſeptimo & decimo menſis Ianuarij & iuxta patrem ſepultus: vnde factum vt locus, cella ſancti Genulfi dictus ſit, vulgò *S. Genou.* Cùm autem ſacrum corpus multis ſeculis ibi quieuiſſet miraculis memorabile, à Biturigibus Pariſios tranſlatum, & in Baſilica SS. Virginis Mariæ depoſitum, vbi memoria eius pijſſimè colitur. Vitam eius deſcripſit Auctor perantiquus, qui editus eſt in Bibliotheca Floriacenſi, ex quo iſta collegimus.

Gallieni tempore, Amphitheatrum, cuius reliquiæ viſuntur, Burdegalæ conditum, vt exiſtimarunt Elias Vinetus in Auſonium, & Gabriel Lurbeus; hoc argumento, quòd vulgus rerum antiquarum memoriæ tenaciſſimum Gallieni Palatium vocitat. Ridendi hoc loco Hiſpani ſcriptores rerum noſtrarum imperitiſſimi, qui ſomniarunt Carolum M. adhuc adoleſcentem à patre ſeceſſiſſe in Hiſpaniam ad Sarracenos, ibique Gallienæ regiæ puellæ amore captum eam duxiſſe vxorem, tum in Galliam cum ipſa reducem, auguſtas ædes ei exædificaſſe apud Burdegalam, quæ de vxoris nomine Gallienæ nomen acceperunt; de quo Rodericus Toletanus: *Fertur enim in iuuentute ſua, à Rege Pipino Gallijs propulſatus, eò quòd contra paternam iuſtitiam inſoleſcebat, & vt patri dolorem inferret, Toletum adijt indignatus, & cùm inter Regem Galafrium Toleti, & Marſilium Cæſarauguſtanæ diſſenſio proueniſſet, ipſe ſub Rege Toleti functus militia bella aliqua exercebat. Poſt quæ auditâ morte patris Pipini in Gallias eſt reuerſus, ducens ſecum Galianam filiam Regis Galafrij, quam ad fidem Chriſti commiſſam duxiſſe dicitur in vxorem, ſama eſt & apud Burdegalam ei Palatia conſtruxiſſe.*

In Burdega. num. 210. In Chron. Burdeg.

Lib. 4. c. 11.

Gallieno ob libidinem & deſidiam in Reipublicæ ludibrium lapſo, Alemanni Duce Chroco nouarum ſedium quærendarum cauſâ in Gallias irruperunt, ſub annum Chriſti CCLXII. Aquitaniam & cùm primis Aruernenſem pagum ferro, ignique vaſtarunt, templis non pepercerunt, Fanum celeberrimum Aruernorum, cui Vaſſo nomen erat linguâ Celticâ ſolo æquarunt. Gregorius Turonenſis: *Veniens verò Aruernos delubrum illud quod Gallicâ linguâ Vaſſo Galatæ vocant, incendit, diruit, atque ſubuertit &c. exin infeſtis armis Gabalos petiere Alemãni.*

Lib. 1. hiſt. cap. 32.

Priuatus

Priuatus id temporis Gabalorum Epiſcopus in crypta Memmatenſis montis quâ latebat, vt plebis ſaluti ſe incolumem ſeruaret, ſpreto idolorum, cultu verberibus & fuſtibus ad necem cæſus, paucis pòſt diebus ſpiritum Deo efflauit. Idem Turonenſis: *Inruentibus autem Alamannis in Gallias, Sanctus Priuatus Gabalitanæ vrbis Epiſcopus in crypta Memmatenſis montis, vbi ieiunijs, orationibúſque vacabat, reperitur, populi Credonenſis caſtri munitione concluſus: ſed dum oues ſuas bonus Paſtor lupis tradere non conſentit, dæmonijs immolare compellitur, quod ſpurcum ille tam execrans quàm refutans, tamdiu fuſtibus cæditur, quoad vſque putaretur exanimis, ſed ex ipſa quaſſatione interpoſitis paucis diebus ſpiritũ exhalauit.* Huius meminit Fortunatus, Lib. 1. c. 34. Sur. tom. 4. Auguſt. 21. Lib. 8. Car. 4.

Priuatum Gabalus, Iulianum Aruernus abundans,
Ferreolum pariter pulchra Vienna gerit.

In hac Galliarum clade Gabalorum ciuitas ab Alamannis exciſa, & inde ſedes Epiſcopalis tranſlata Mimaten, quæ tunc temporis erat tantùm vicus Gabalorum, vt docent nos vetera Geſta Priuati, & Ado Treuirenſis; In Martyro. 12. Kal. Sep. vicus inquam à contiguo monte Memmatenſi nomen nactus. Sauaro in Sidon. Car. 24.

Anno Chriſti CCLXVI. ſub perſecutione Valeriani & Gallieni Caſſius & Victorinus in Aruernis martyrium fecerunt, quorum agonem deſcriptum à Præiecto Aruernorum Epiſcopo, autor eſt Gregorius Turonenſis. Lib. 1. hiſt. cap. 33.

Eodem tempore Eccleſiam Auſcienſem illuſtrauit Orientius Epiſcopus, patriâ Oſcenſis, frater Laurentij Martyris: is primùm intrà Hiſpaniam melioris vitæ ſtudio in eremum ſeceſſit, ſed cùm latere non poſſet virtutis fama, hoſtis inſidias veritus ne elationis ſpiritu tentaretur, clam tranſijt in Nouempopuloniam, & in

pago Beorretano in valle quæ Capraria dicitur, oratorium poſuit, vbi oratione, ieiunijs, & vigilijs ferè attrito corpore, mortuo Vrſiniano Auſcienſi Præſule, diuinâ voce euocatus, eique in ſucceſſorem ſuffectus, vt legitur in eius vita MS. Fœdè aberrauit Ado Treuirenſis, qui eum Toloſanum Epiſcopum credidit: Nec cautiùs Bernardus Guidonis Orientium reuocat ad tempora Theodorici Gothorum Regis, eúmque à Theodorico ad Littorium Ducem Romanum miſſum narrat, vt de pace ageret; nam ipſe Iulius Dexter Orientium Confeſſorem, & Auxitanum Epiſcopum, & Vincẽtium Martyrem & Archileuitam fratres profitetur, natos Orientio & Patientiâ, ex quo Orientius peruenire non potuit ad tempora quibus Gothi rerum potiti ſunt in Aquitania.

Vita MS. Orient. Epi. Auſc.

In vit. eiuſd.

In Chro. ad A. C. 246.

Cap. XV.

Galliæ receptæ ab Alemannis. Tetricus ex Præſide Aquitaniæ Imperator electus Burdegalæ purpuram ſuſcipit. Arborius auus maternus Auſonij, eius ſeceſſus apud Aquas Tarbellicas. Galliæ iterum vaſtatæ à Germanis, & reſtitutæ à Probo. Gallis vites colere permiſſum à Probo.

Gallieni principatûs Gallis pertæſis ob eius libidinem & ſocordiam in tuendis Gallijs aduersùs Alamannos, Poſthumianus ab exercitu & Gallis Imperator electus: is per annos ſeptem

rem ſtrenuè geſſit, Gallias reſtituit ſubmotis Germanis. Poſt Poſthumianum Gallias occupauit Victorinus, quo biennio pòſt interfecto, Tetricus Senator, & Præſes Aquitaniæ ab exercitu Imperator deſignatus, Burdegalæ purpuram ſuſcepit, circiter annum à Chriſto nato CCLXX. Eutropius: *Huic ſucceſſit Tetricus Senator, qui Aquitaniam honore Præſidis adminiſtrans, abſens à militibus Imperator electus eſt, & apud Burdegalã purpurã ſumpſit*; Sed is Imperij pertęſus ob militũ proteruiã, Aureliano vltrò ſe dedit anno Chriſti CCLXIV. Gallijs incubante Tetrico Arborius Heduus vir domi nobiliſſimus, auus maternus Auſonij Poëtæ, proſcriptus patriâ & omnibus bonis, ſeceſſit Aquas Tarbellicas oppidum Nouempopuloniæ, ibique Æmiliam tenuis fortunæ duxit vxorem, de quo ipſe Auſonius. Lib. 10. Parental. 4.

Arborium Æduico ductum de ſtemmate nomen
Complexum multas nobilitate domos.
Quà Lugdunenſis Prouincia, quáque potentes
Ædues Alpino, quáque Vienna iugo.
Inuida ſed nimiùm generíque, opibúſque ſuperbis
Ærumna incubuit, namque auus & genitor
Proſcripti regnum quum Victorinus haberet
Victor, & in Tetricos recidit imperium.
Tum profugum in terris per quas erumpit Aturrus,
Tarbellique furor perſtrepit Oceani
Graſſantis dudum fortunæ tela pauentem
Pauperis Æmiliæ conditio implicuit.

Aurelianus ſublatis Tyrannis Gallias magna ex parte recepit à Germanis. Galliarum vindicem agnouit Tacitus, eius proximus ſucceſſor apud Vopiſcum, *Ille nobis Gallias dedit.* In Aureliano.

Extinĉto Aureliano Tranſrhenani rurſus irrupere in Gallias; animo ibi conſidendi iam olim infixo. Ce-
Lib. 4. hiſt. rialis ad Treuiros & Lingones apud Tacitum : *Semper cauſa Germanis tranſcendendi in Gallias libido atque auaritia, & mutandæ ſedis amor, vt relictis paludibus & ſolitudinibus ſuis fecundiſſimum hoc ſolum, vóſque ipſos poſſiderent.* Probus ſub annum Chriſti CCLXXX. Gallias à Barbaris armis euindicauit, ſexaginta nobiliſſimas ciuitates recepit.
In Probo. Vopiſcus : *His geſtis cum ingenti exercitu Gallias petit quæ omnes occiſo Poſthumio turbatæ fuerant, interfecto Aureliano, à Germanis poſſeſſæ, tanta autem illic prælia feliciter geſſit, vt à Barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas reciperet Ciuitates.* In ſexaginta gentes Gallias diuiſas ſignificare videtur Vopiſcus hoc loco, quam in ſententiam Strabo Lugduni aram communi Gallorum ſententiâ Auguſto
Lib. 4. decretam ait, cum inſcriptione LX. gentium numero & imagine ſingularum: ampliore numero quatuor & ſexaginta ciuitates in Gallijs ponit Tacitus : *At Romæ,*
Lib. 3. Ann. *non Treueros modò & Heduos, ſed quatuor & ſexaginta Galliarum ciuitates deſciuiſſe.* Trecentas Galliarum nationes,
In Celtic. vrbes ſupra quadringentas ſtatuit Appianus : ἔθνη μὲν τετρακόσια, καὶ πόλεις ὑπὲρ ὀκτακοσίας: Gallos trecẽtis &
Lib. 2. de bell. Iudaic. quindecim gentibus numeroſos cenſet Agrippa apud Ioſephum : πέντε δὲ καὶ τριακοσίοις πληθύνοντες ἔθνεσι.

Anno CCLXXXII. Gallijs pacatis, Probus Gallis & alijs prouincialibus vites colere permiſit, vt referunt
In Probo. Vopiſcus, Euſebius, & alij Hoc pacto remiſſa lex Do-
In Domitia. cap. 7 mitiani, vt in prouinciis vineta ſuccideréntur, de qua
In vit. Scopelia. Soph. Suetonius & Philoſtratus.

Cap. XVI.

Tumultus Bagaudarum in Gallijs. Saxones piratæ infeſti Oceano Aquitanico, vnde claſſis à Diocletiano aduersùs eos inſtituta. Vrbicus ex vxorato Aruernorum Epiſcopus, eiúſque lapſus.

DIOCLETIANI tempore ſub annum partæ ſalutis CCLXXXVI. Bagaudæ, id nomen agreſtium, & latronum factioni, latrocinijs Gallias vaſtarunt, Æliano & Amando ducibus: aduersùs quos Diocletianus miſit Maximianum Cæſarem à quo In Dioclet. facilè fuſi & debel'ati ſunt, vt ſcripſere Aurelius Victor, Lib. 7. c. 25. Lib. 10. Eutropius, Ado Viennenſis, & alij. Hi Foſſatenſe caſtrum In Chron. A. C. 290. præſidij causâ vallis & propugnaculis munierunt, A. C. 288. quod dictum eſt, Caſtrum Bagaudarum.

Temporibus Diocletiani & Maximiani cùm Franci & Saxones mare Gallicum quà patet ab oſtio Rheni vſque ad Pyrenes promontorium myoparonibus infeſtum haberent, Imperatores claſſem inſtituerunt præfecto Carauſio homine obſcuri generis, ſed conſilio & manu ſtrenuo, vt oram illam Oceani obſeruaret; nempe Romanis ſingulari ſemper ſtudio fuit, vt à prædonibus tuta eſſent maria, & liberum commercium ſine quo Reſpublica ſtare non poteſt. Felicitatem principatûs Auguſti hoc inprimis argumento commendat Strabo, Lib. 3. quòd maria la rocinijs purgaſſet, pace terrâ, mar que partâ: πρόσεστι δὲ καὶ ἡ νῦν εἰρήνη τῶν λῃστηρίων καθα-

λυθέντων ὥστε ἡ σύμπασα ὑπάρχει ῥαστώνη τοῖς πλοϊζομένοις. *Accedit etiam quòd nunc pax eſt, abolitis latrocinijs, itaque ſumma eſt nauigantibus ſecuritas.* Sed quòd Carauſius res Prouincialium à piratis receptas non reſtitueret, eóſque conniuentibus oculis prædas agere pateretur, vt onuſtos prædâ exciperet, proſcriptus capite Britanniam occupauit, & purpuram ſumpſit. Autores ſunt Oroſius, & Eutropius. Poſt Carauſium diu impacatus fuit tractus ille maritimus, ob crebros Saxonum excurſus. Teſtes ipſe Sidonius,

Lib. 7. c. 25.
Lib. 10.
In Panegyr. Auit. Car. 7.

Quin & Aremoricus piratam Saxona tractus
Sperabat cui pelle ſalum ſulcare Britannum
Ludus, & aſſuto glaucum mare findere lembo,

Lib. 27. Et ante Marcellinus: *Gallicanos verò tractus Franci & Saxones ijſdem confines, quo quiſque erumpere potuit, terra, vel mari prædis acerbis, incendijſque, & captiuorum funeribus hominum violabant.* Ob id inſtitutus præfectus oræ maritimæ ab oſtio Rheni vſque ad Santones, vel Garumnæ oſtium, qui dictus eſt Comes littoris Saxonici, vt in Notitia Imperij legitur: tractus maritimi Comitem appellat Marcellinus: *Præter Comitem littoris Saxonici impoſitus & Dux tractus Armoricani & Ebruicani*: (Sic enim legendum pro Neruicani docuit Ioſephus Scaliger in Auſonium) tractúſque Armorici & Ebruicani limitis protendebatur per prouincias quinque, per Aquitanicam primam & ſecundam, & per Lugdunenſes ſecundam, tertiam, & quartam, vt proditum eſt in Notitia Imperij, & ſub diſpoſitione Ducis tractus Armorici fuit Caſtrum Blauia, quod ſitum eſt in Aquitania ſecunda, ad Garumnę oſtia, vbi excubabat præſidium militum, vt eſt in eadem No-

Lib. 27.
Lib. 2. c. 6.

titia Imperij. Præfectum littoris Saxonici Namatium agnoſcere videtur Sidonius, vbi per epiſtolam cum eo ludit, quòd inſidias poneret lepuſculis Olarionenſibus, & mox nuncium è Santonis ad ſe perueniſſe ait de felici excurſu per eum facto in Saxones piratas huic oræ infeſtos: *Subitus à Santonis nuncius nuper vos claſſicum in claſſe cecinisse, atque inter officia nunc nautæ, modò militis littoribus Oceani curuis inerrare contra Saxonum pandos myoparones, &c.* Lib. 3. ep 6.

Anno Chriſti CCLXXXVIII. ſub Diocletiano poſt Stremonium ex calculo Gregorij Turonenſis, Vrbicus ex Senatore & vxorato, deſignatus Aruernorum Epiſcopus, ab vxore diuertit (id enim moris erat, vt qui ad Epiſcopatum, Presbyteratum, Diaconatum promotus eſſet, vxorem dimitteret, & vt ſororem haberet, eáque Epiſcopa, Presbytera, vel Diacona vocitaretur) ſed is aliquando vxoris blanditijs, & ſolicitamentis corruptus de nocte eam admiſit in cubiculum, & cum ea rem habuit, ex quo coïtu nata eſt puella. Epiſcopus delicti penitentiâ adductus, in monaſterium ſeceſſit graues à ſe pœnas exegit, ac demum expiato ſcelere ad vrbem redijt, & mortuus ſepultus cum vxore, & nata, in crypta Cantobennenſi, iuxta aggerem publicum, nomen retinet *Chantoin*. Lib. 1. hiſt. cap. 35. Greg. Nyſſ. epiſt. 95. in add. Conc. Tur. 2. c. 20. Altiſsiod. can. 20. 21.

Cap. XVII.

Vincentius Diaconus Fides virgo, Capraſius Martyres Aginnenſes. Iulianus & Fereolus martyrium paſsi in Aruernis. Victorinus Pictauienſis Epiſcopus & Martyr. Lupercus, Antoninus, Domninus, Martyres. Pax Eccleſiæ data à Conſtantio in Gallia & Aquitania.

ANNO Chriſti CCLXXXXII. ſub Diocletiano Vincentius Diaconus Aginnenſis capite truncatus pro Chriſto in loco cui Pompeiacus nomen, iuxta Aginnum vrbem. De quo Iun. 9. Martyrologium Romanum, Ado Treuirenſis, & Gregorius Turonenſis: ei extructa baſilica in loco martyrij ad Garumnam, quam à militibus Gundobaldi non impunè direptam referunt Gregorius Turonen- Lib. 7. c. 35. ſis, & Aymoïnus. Lib. 3. c. 69. & 70. Huiuſce Vincentij Baſilicam ornauit, & ſtanno contexit Leontius Epiſcopus Burdega- Lib. 1. c. 18. lenſis ſub annum Chriſti DLXI. teſte Fortunato, quam Tom. 7. Annal. A. C. 561. num. 14 malè Baronius attribuit Vincentio Hiſpano.

Anno ſalutis CCCIII. ſæuiente Diocletiano in Chriſtianos, multi Martyres pro Chriſto decertarunt in Aquitania, Daciano Præſide Galliæ & Hiſpaniæ: quem ob hanc cauſam extra ordinem in has prouincias deſtinatum oportet, vt ſæpe fiebat: alioquin vnum & eundem duas, maximáſque Prouincias obtinuiſſe dubitandum eſſet. Certè inclinante Imperio valde perturbata fuit

fuit ratio adminiſtrandarum prouinciarum. In Hiſpaniam, quæ erat Proconſularis prouincia, Tribunos à Maximo miſſos cum iure gladij ad compeſcendos Priſcillianiſtas hæreticos, teſtis eſt Seuerus Sulpitius. Inter Dialog. 3. de vit. S. Martin. Aquitanos martyres, prior eluxit Aginni Nitiobrigum Fides virgo nomine digniſſima, quæ fruſtra à Daciano blanditijs miniſque tentata, vt Chriſti nomen eiuraret, obtruncato capite feliciter agonem impleuit, vt legitur in eius vita apud Surium, & in Romano Martyrologio. Tom. 7. 6. Octob. Patriâ Aginnenſem vindicant indigenæ, ſed Hiſpanam affirmat Iulius Dexter: de martyrij loco à noſtris non diſſentiens. *Agenni, in Gallia ſanctæ Virgines & Martyres Fides & Sabina, domo, gentéque Hiſpanæ, ex vrbe Ciuitatenſi ſub Daciano paſſæ Galliarum & Hiſpaniarum crudeliſſimo Præſide*: A. C. 300. & quidem vt hoc obiter perſtringam, martyrij locum, ſtatim cuiuſque Martyris patriam haberi par non eſt; nam vt martyrij diem, natalem Martyrum vocitabant, ita & locum martyrij, pro patria martyrum ſumebant: eleganter Gregorius Nyſſenus: πατρὶς γὰρ μάρτυρος, τοῦ πάθους ἡ χώρα: *Patria Martyris eſt locus paſſionis.* in Orato. S. Theod. M. Vt vt ſit ſacrum Fidei virginis & martyris corpus tranſlatum Conchas vicum Rutenorum, in Monaſterio eius cultu & memoriâ inſigni. Huius tranſlationis meminit Ado Viennenſis. *Paſſio quoque Beatæ Fidis, & ſociorum eius apud Agennum quæ poſteà Conchis tranſlata eſt.* In Chron. A. C. 288.

Eodem anno, & Præſide, Capraſius nobilis adoleſcens Aginnenſis, qui in ſpecu non procul Aginno vrbe latebat declinandæ perſecutionis causâ, cognitis præclaris Fidei trophæis, his accenſus alacris ad vrbem redijt, martyrij deſiderio æſtuans, illico prehenſus, & ad

Præſidis tribunal perductus Chriſtianum ſe fatetur, honorum ſpem & pœnarum minas contemnit, denique inuictus cæſo capite martyrij lauream adeptus eſt, ex geſtis eius apud Surium, & Martyrologio Romano: Hunc Nitiobriges primum ſibi Epiſcopum aſciſcunt de quo valdè dubitarim; nam geſta eius adoleſcentem agnoſcunt, & ita blandè à Daciano compellatum ferũt: *Video te decoratiſſimum iuuenem.* Quis igitur credat Epiſcopatus molem adoleſcenti creditam iniquiſſimis temporibus, perſecutionis æſtu laborante Eccleſia: ſcio iuniores aliquando ad Epiſcopatus culmen prouectos Timotheum, Remigium, & alios: ſed, quo Autore dicant Capraſium fuiſſe Epiſcopum non habent. Capraſium martyrem concelebrant geſta eius; nec non in ijſdem Dulcidius Epiſcopus, & proximus ſucceſſor Phœbadij SS. Fidei, & Capraſij martyrum corpora eleuaſſe, & eorum memoriæ baſilicam conſecraſſe narratur. Sed Epiſcopum neſcijt Dulcidius, quem res Eccleſiæ ſuæ, & cenſus deceſſorum ſuorum vix latere potuerunt. Baſilicæ S. Capraſij Martyris meminere Gregorius Turonenſis, & Aymoïnus, ſed omnes ſilent de Epiſcopatu, quem haud dubiè taciturí non fuiſſent, ſi de eo quicquam audijſſent.

Tom. 7. 16. Octobr. Vincent. Beluac. lib. 12. cap. 133.

Lib. 6. c. 12. Lib. 3. c. 69. & 70.

Eodem anno Iulianus Viennenſis, Ferreoli tribuni militum Comes, flagrante perſecutione in Viennenſi vrbe, Briuate apud Aruernos ſeceſſit, cúmque ſeſe à militibus ad necem quæri ſenſiſſet, apud viduam benignè ſuſceptus delituit, donec proprio ſuaſu à vidua detectus in manus perſequentium venit, & gladio præciſo capite, martyrio laureatus occubuit, vt docent geſta eius apud Surium, Gregorius Turonenſis qui ſe Iuliani

Lib. 2. de Glor. M. c. 1.

alumnum glóriatur, & Martyrologium Romanum, Iuliani truncum corpus Briuate conditum vbi quieſcit. Sidonius.

Hinc te ſuſcipiet benigna Briuas
Sancti quæ fouet oſſa Iuliani.

In propépt. Carm. vlt.

& idem Turonenſis: *Ecce adeſt Iulianus à Briuate*, & Fortunatus, loco ſuprà laudato, Lib 10 hiſt. cap. 29. Lib.7.Car.4

Priuatum Gabalus, Iulianum Aruernus abundans.

Iuliani capùt à percuſſore Viennam delatum, vbi Ferreolo conſepultum, quod inſinuat ipſe Sidonius Mammerco Viennenſi per epiſtolam gratulatus de tranſlatis vtriuſque Martyris reliquijs: *Tibi ſoli conceſſa eſt in parte orbis occidui martyris Ferreoli ſolida tranſlatio, adiecto noſtri capite Iuliani, quod iſtinc turbulento quondam perſecutori manus retulit cruenta carnificis.* Lib 7 ep. 1.

Eodem anno Victorinus Pictauienſis Epiſcopus (perperam enim cuſum Pitabionenſis apud Hieronymum) martyrio coronatus eſt: is ſcripſit commentarios in ſacras ſcripturas, & aduersùs hæreſes: Græcarum quàm Latinarum litterarum peritiorem fuiſſe ait Hieronymus in cenſu ſacrorum Scriptorum: & alio loco de ſtyli penuria eundem notat: *Inclyto Victorinus martyrio coronatus quod intelligit eloqui non poteſt.* Inter diſertiores tamen Eccleſiæ patres, & Gentilium litteris velut Iſraëlitas Ægyptiorum ſpoliis & ſupellectile locupletes eum connumerat Auguſtinus: *Nónne aſpicimus quanto auro & argento, & veſte ſuffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & Martyr beatiſſimus, quanto Lactantius, quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, vt de viuis taceam.* Is alius à Victorino Aquitanico qui calculum Cycli Paſchalis compoſuit mandato Vigilij Papæ, anno

De ſcript. Eccl. c. 74. Martyro.R. 2 Nouemb. d. cap. 74. Ep. ad Paulinum. Lib. 2. de doctr. Chriſtian. c. 40.

De illuſtr. ſcript. c. 88. Domini CCCCLX. teſte Gennadio.

Eodem etiam anno Lupercus martyrium paſſus Eluſæ in Nouempopulonia, teſte Baronio; tamen Ioſephus Scaliger in Auſonium, ex veteribus quibuſdam vitis Martyrum Aquitanorum, ſub Decio paſſum refert. Hunc conciuem & martyrem ſuum prædicant Cæſarauguſtani, & inter Martyres Cæſarauguſtanos numerat ipſe Prudentius.

Tom. 2. Annal. A. C. 303.

Lib. 2. c. 7.

Lib. Periſte. Hymn. 4.

Vid. Zurit. in indic. rer. Arrag. ad A. C. 1489.

Ergo ter ſenis ſacra candidatis
Diues optato ſimul & Luperco
Perge conſcriptum tibimet ſenatum
Pangere pſalmis.

Populares vocitant, *S. Louberc.*

Anno Chriſti CCCVIII. ſub Maximiano Apamiæ, ad Aurigeram amnem, in pago Toloſano, martyrium ſubijt Antoninus, de quo in Martyrologio Romano & alijs: non Apamiæ in Syria, vt ſibi perſuaſit Vincentius Beluacenſis, vel Pamiæ, quam Iulius Dexter locat in Hiſpania Tarraconenſi. Huius Martyris caput diuinitus in nauiculam miſſum adſtantibus duabus Aquilis albis per Aurigeram amnem, ſecundo flumine ſubuectum in Garumnam, & inde in Tarnem, ac è Tarne per Auarionem aduerſo amne perueniſſe in locum, qui tunc dicebatur vallis nobilis, & poſteà S. Antonini nomen accepit, in finibus Cadurcorum & Rutenorum, quem locum olim Antoninus dum ſuperſtes erat prædicando verbum Dei adierat, vnde notus erat Feſto principi, & Domino illius loci, & caput littore expoſitum, Feſtum cuius eſſet cœlitùs admonitum cum magno cultu, & veneratione collegiſſe proprias ædes in Ec-

Lib. 13. ſpec. hiſt. c. 35.

In Chron. A. C. 308.

cleſiam commutaſſe, in eáque caput martyris collocaſſe legitur in actis MS. huiuſce martyris, quæ apud me ſunt.

Eâdem perſecutione Diocletiani & Maximiani Rictiouaro Præſide, Domninus puer x. annorum martyrium paſſus Apriliaci, id nomen vico Aquitaniæ; cuius corpus Apriliaco à Normanis euerſo, primùm ad Nobiliacenſe cœnobium, Pictauienſis Diœceſis, deinde Anicium in Velaunis tranſlatum per Godolenum Nobiliaci Abbatem.

Anno Chriſti cccx. poſtquàm Diocletianus & Maximianus imperium dimiſiſſent, Conſtantius vnà cum Galerio Maximino Auguſtus factus eſt, diuiſúſque eſt inter eos ita Romanus orbis, vt Italiam, Africam, Gallias, Britanniam Conſtantius: Illyricum, Aſiam, Orientem, Maximinus obtineret. Ceterùm ſimul vt Conſtantius ad Imperium acceſſit, Chriſtianis integra fuit Chriſtianæ religionis profeſſio in Gallia, & in illo tractu qui à Pyrenæo vergit ad Oceanum Occidentalem, quod de Aquitania apertè interpretandum, & in alijs prouincijs quæ eius ſorti obtigerant. Theodoritus: διωκομένων Lib. 1. hiſt. cap. 6.
γὰρ τῶν ἀνὰ τὴν ἄλλην οἰκουμένην ἐκκλησιῶν, μόνος Κωνστάντιος ὁ Κωνσταντίνου πατὴρ ἀδεῶς θρησκεύειν συνεχώρησε τοῖς Χριστιανοῖς. & mox: ἐντεῦθεν εἰκότως ἔτι Κωνσταντίου περιόντος, οὐκ ἐδόκει παράνομον Χριστιανίζειν τοῖς Ἰταλῶν ἐπέκεινα, Γαλάταις τε καὶ Βρεττανοῖς, καὶ ὅσοι περὶ τὸ Πυρηναῖον ὄρος οἰκοῦσι, μέχρι τοῦ πρὸς ἑσπέραν ὠκεανοῦ. *Nam Eccleſijs quæ erant in alijs orbis partibus perſecutionem patientibus, ſolus Conſtantius Conſtantini Pater Chriſtianis permiſit liberè ſuam religionem*

colere. Hinc veriſimiliter Conſtantio ſuperſtite, non videbatur illegitimum Chriſtianam religionem profiteri, neque Gallis, neque Britannis, qui longè à finibus Italiæ habitant, neque his qui circa Pyrenæum ad Oceanum occidentalem vſque habitant.

RERVM AQVITANICARVM, LIBER QVINTVS.

CAP. I.

Græcorum error Chriſtianam fidem primùm ſuſceptam in Gallia ſub Conſtantino. Præfectus Prætorio Galliarum. Diuiſio Prouinciarum an Conſtantino tribuenda. Illidius & Iuſtus Aruernorum Epiſcopi. Exuperius Rhetor Burdegalenſis. Tiberianus Præf. Præt. Galliarum.

ANNO Chriſti CCCX. mortuo Conſtantio, Conſtantinus eius filius natu maior imperium cepit in Gallia & Britannia, conſpirantibus militum & Prouincialium votis; tum ſublato Maxentio tyranno rerum ſummo potitus, memor beneficij à Deo accepti, & victoriæ in ſigno Crucis partæ, verum Dei cultum amplexus, pacem Eccleſiæ reddidit, templa paganorum claudi iuſſit, & ſacrificia vetuit ſolenni edicto. Sunt ſcriptores Græci, qui Celtas, & Gallos oc- l. 1. C. de Pagan.

ciduos ſub eo primùm Chriſti fidem ſuſcepiſſe ſcripſe-

Lib. 2. hiſt. cap. 5. Id. Nicephor. lib. 8. c. 33.

runt. Sozomenus : ἤδη γὰρ τά τε ἀμφὶ τὸν ῥῆνον φῦλα ἐχριστιάνιζον, Κελτῶν τε καὶ ὁ γαλατῶν ἔνδον τελευταῖον τὸν ὠκεανὸν προσοικοῦσι. *Nam gentes quæ circa Rhenum habitant, Chriſtianæ factæ ſunt, Celtæ item & Galliæ vltimi, qui proximè Oceanum accolunt.* & Cedrenus : ἐπὶ τούτου τοῦ βασιλέως πολλὰ τῶν ἐθνῶν τὸν χριστιανισμὸν προσεδέξαντο ἀπότε Κελτῶν, καὶ γαλατῶν τῶν ἑσπερίων. *Hoc Imperatore multi populi Chriſtianiſmum amplexi ſunt, Celtarum & Gallorum occidentalium.* Sed quàm hoc falſum ſit, teſtes etiam Tertullianus & Arnobius vterque Africanus, qui poſt alterum à Chriſto ſeculum Chriſti religionem in Gallia celebrem, & innumeros in ea Chriſtianos fuiſſe conteſtantur: & vt aduersùs Græcos Græcorum fidem implorem, teſtis ipſe Euſebius, qui Lugdunenſes martyres ſub tempus Aurelij Antonini prædicat, ac epiſtolam Lugdunenſis Eccleſiæ hac de re ſcriptam ad Orientis Eccleſiam ſuæ Hiſtoriæ intexuit: & ante Conſtantinum ex eo ſatis teſtatus Chriſtianiſmus in Gallia, quòd Conſtantio patre Conſtantini imperante, Gallis impunè fuit Chriſtianam fidem profiteri, teſte Theodorito. Et Lactantius in libris Diuinarum inſtitutionum, quos Conſtantino inſcripſit, Chriſti fidem in Gallia, & vniuerſo orbe antiquiorem agnoſcit, cùm Chriſti legem etiam in ipſa perſecutione à ſolis ortu ad occaſum propagatam ait: *Cùm verò,* hæc ſunt

In Conſtantin.

Lib. 5. c. 13

verba Autoris, *Ab ortu ſolis vſque ad occaſum lex diuina ſuſcepta ſit, & omnis ſexus, omnis ætas, & gens, & regio vnitis ac paribus animis Deo ſeruiat, eadémque ſit vbique patientia, idem contemptus mortis, intelligere debuerant aliquid in ea re eſſe rationis, quòd non ſinè cauſa vſque ad mortem defendatur,*

datur, aliquid ſundamenti ac ſoliditatis, quod eam religionem non tantùm iniurijs & vexatione non ſoluat, ſed augeat ſemper, & faciat firmiorem. Certè fieri potuit, vt Conſtantinus Dei cultum in nonnullis Galliarum partibus, tot perſecutionum clade, & Barbarorum irruptione & colluuie, intermortuum aut ſopitum excitarit; atque ita Paulinus Victricium Rothomagenſem Epiſcopum laudat, quòd Chriſti fidem excoluerit in Neruici littoris tractu. *Quem*, inquit, *tenui antehac ſpiritu fides veritatis afflauerat*, & hâc interpretatione lenire poſſis quod Græci ſcripſere de fidei incrementis in Gallia, aliàs omnino falſum & commentitium eſt, fidem in Gallia primùm ſuſceptam ſub Conſtantino. Epiſt. 18.

Conſtantinus Præfectos Prætorio quatuor inſtituit, nempe Galliarum, Illyrici, Italiæ, & Orientis. Præfectum Prætorio Italiæ in Vrbe; Præfectum Prætorio Galliarum Treuiris collocauit, autore Zozimo; Præfecto Prætorij Galliarum dati Vicarij tres: Primo ſedes deſignata Treueris, ſecundo Lugduni, tertio Viennæ Allobrogum. Treuirenſi Vicario parebant vtraque Germania, & Belgica & Britannia inſula; Lugdunenſi quatuor Lugdunenſes cum Maxima Sequanorum, Viennenſi prima, & ſecunda Narbonenſis, & Aquitania prima & ſecunda, Alpes Graiæ & Penninæ, Alpes Maritimæ, Nouempopulonia, vt legitur in Notitia Imperij Romani. Lib. 2.

Conſtantinum Gallias diuiſiſſe ferunt in decem & ſeptem prouincias, in quarum cenſu fuere Aquitania prima & ſecunda, & Nouempopulonia; & eumdem Aquitaniam ſcidiſſe in primam, & ſecundam & tertiam, quæ dicta eſt Nouempopulonia. Primus à Conſtantino

Sextus Rufus, qui Breuiarium hiſtoriæ Valentiniano ſcripſit, huius diuiſionis meminit his verbis: *Sunt Galliæ, cum Aquitania, & Britanniis decem & octo Prouinciæ, Alpes Maritimæ, Prouincia quæ & Maſſilienſis dicitur, Ambianenſis, Viennenſis, Narbonenſis, Nouempopulonia, Aquitaniæ duæ, Cottiæ Alpes, Maxima Sequanorum, Germaniæ duæ, Belgicæ duæ, Lugdunenſes duæ, in Britannia maxima Cæſarienſis, Britannia prima, Britannia ſecunda*: ſed huius diuiſionis Galliarum, & ſingularum Prouinciarum Rufus non laudat auctorem.

Fatis functo Vrbico Aruernorum Epiſcopo, Illidius in eius ſucceſſorem lectus, vir ſanctitate, & miraculis clarus Treuerici Imperatoris (is eſt Maximus tyrannus, qui Treueris Imperij ſedem conſtituit) filiam à Dæmone arreptam purgauit, & curationis præmium tulit, vt Aruernorum Ciuitas, quæ vectigalis præſtatione in ſpeciebus vini & tritici valde grauabatur, ob vecturæ difficultatem in nummarium vectigal id commutaret. Is longæ ætatis ſenio confectus deceſſit circiter annum CCCLXXXV. Habuit Archidiaconum nomine & re Iuſtum, qui magiſtro conſepultus, vt refert Gregorius Turonenſis, tamen ipſe Iuſtus Epiſcopi nomine inſignitur in Epitaphio quod ei poſitum refert Ioannes Sauaro in Sidonium: nempe Archidiaconi ob Epiſcopalem juriſdictionem, in cuius partem vocantur, ſecundi ordinis antiſtites, nec non Epiſcopi vocati. Sic Claudianus Mammerci Viennenſis Epiſcopi frater, qui Sidonio antiſtes ordine in ſecundo dicitur, quòd eſſet Archidiaconus, à Gennadio Epiſcopus vocatur. Archidiaconos & Chorepiſcopos promiſcuè accepit Sigebertus quaſi certarum regionum & villarum Epiſco-

Lib. 1. hiſt. c. 40. & lib. de glor. Cōfeſſ. c. 35. 36.
Lib. 4. ep. 11

Lib 4. ep. 11
Lib. de ſcri. Eccle. c. 76

pos, ob id quòd ſuam diœceſim haberent. *Damaſus Papa decreuit, ne quid contra Epiſcopos præſumant Archidiaconi, qui dicuntur Chorepiſcopi, id eſt regionum vel villarum Epiſcopi.* A. C. 384.

Temporibus Conſtantini Exuperius Rhetor Burdegalenſis primùm Toloſæ docuit, tum Narbonæ, vbi Dalmatij Cæſaris Conſtantini ex fratre nepotis filios grandi mercede inſtituit, & per eos præſes Hiſpaniæ factus, opibúſque auctus; tandem poſt reditum in Galliam Cadurci in Aquitania conſenuit, de quo Auſonius, In Profeſſ. cap. 18.

Decedens placidos mores, tranquilláque vitæ
Tempora præ diues finiſti ſede Cadurcâ.

Perperam Baronius, & Autor Epiſcoporum Cadurcenſium, Exuperium Rhetorem Epiſcopum comminiſcuntur, hic Cadurcenſem, ille Toloſanum; is enim adeò non fuit Epiſcopus Toloſanus, vt Tolosâ vbi docebat iniuriâ pulſus Narbonam ſeceſſerit, teſte Auſonio; nec temporum ratio patitur vt Exuperius Rhetor Toloſanus idem credatur cum Exuperio Epiſcopo Toloſano; nam Exuperius Rhetor claruit temporibus Conſtantini, Dalmatij filios docuit antequàm Cæſares crearentur, quod incidit ſub annum CCCXXXVI. Exuperius verò Epiſcopus Toloſanus LXX. poſt annis floruit circa annum CCCCV. quapropter Ioſephus Scaliger in Auſonium, Exuperium Rhetorem Toloſanum alium agnoſcit ab Exuperio Epiſcopo Toloſano; Nec rectè tentatur Exuperium Rhetorem, Cadurcenſem Epiſcopum fuiſſe, ex eo quòd Auſonius ſcripſerit, eum vitam finijſſe ſede Cadurcâ: nam etſi ſedis nomen ſæpiùs ponatur pro Cathedra Epiſcopali, tamen hæc ſignificatio multùm abeſt ab Auſonio, cuius verba planè innuunt

A. C. 405.

Lib. 1. c. 12.

Exuperium Rhetorem laboribus & honoribus defunctum Cadurcum ſedem expetijſſe otij & quietis ſtudio, non ob dignitatem ſacrã vel profanam. Accedit quòd Auſonius Exuperium in ſeceſſu laudat de opibus, quæ laus parum congruit Epiſcopo, & maximè huius æui. Gratiani præceptor fuit Auſonius à quo ad conſulatum euectus, de eo ſolennes huic gratias egit panegyricâ oratione, quã præceptoribus liberorum, vel nepotum Conſtantini, quos docendi officio Collegas vocat, gratiã & dignitate ſe præfert. *Nolo*, inquit, *Conſtantini temporum taxare collegas, Cæſares docebantur, &c.* Quibus verbis amabo, nónne notaſſe videtur Exuperium præceptorem liberorum Dalmatij Cæſaris, quòd intrà prouincialis magiſtratus modum ſtetiſſet, & priuatus vitam finijſſet?

In Chron. A. C. 339. Lib. 3. c. 21. Anno Chriſti cccxxxix. ſub Conſtantino Tiberianus vir diſertus, fuit Præfectus prætorio Galliarum: Autores ſunt Euſebius, & Freculphus.

Cap. II.

Maximinus Treuirenſis Epiſcopus. Maxentius Pictauienſis Epiſcopus Aquitani fratres. Titianus, Honoratus vterque Præfectus. Galliarum. Paulinus Aquitanus Treuirenſis Epiſcopus. Hilarius Pictauienſis Epiſcopus. Martinus Diſcipulus Hilarij fundator Locociagenſis Monaſterij. Phœbadius Aginnenſis Epiſcopus.

SVb Conſtantio claruit Maximinus Aquitanus, Pictauis ortus, parentibus Senatorij ordinis; fratrem habuit Maxentium nomine, cum quo

ſacris litteris eruditus, vterque Epiſcopatus apice inſignitus. Maxentius fuit Pontifex Pictauienſis: Maximinus autem relicto patrio ſolo Treuiros Galliarum Metropolim migrauit, Agroëtio præſuli in diſciplinam ſe dedit, à quo Presbyter ordinatus, defuncto ſub annum CCCXLV. ſucceſſit in Epiſcopatu, quem magna cum laude geſſit, fidem Nicænam acerrimè propugnauit aduersùs Arrianos, Conſtantij gratiâ ferocientes, eius monumenta aduersùs Arrianos commendat Athanaſius, Athanaſium ipſum à Conſtantio proſcriptum toto orbe exulem benignè ſuſcepit, & clam apud ſe biennio integro & menſibus quatuor fouit. Auctores ſunt Lupus ſcriptor eius vitæ apud Surium, Theodoritus & alij. Monaſterium Aſcetarum in ſuburbio Treuirenſi exſtruxit, cuius meminit Auguſtinus Concilio Sardicenſi interfuit anno Chriſti CCCXLVII. & Concilio Agrippinenſi anno CCCLI. Haud diu pòſt cùm in Aquitaniam emigraſſet ibi vita deceſſit.

Diſput. I. contra Arrianos.

Tom. 3. 19. Maij.

Lib. 2. c. I.

Lib. 8. Confeſſ. cap. 6.

Anno Chriſti CCCXXXXIX. Titianus vir eloquens Præfecturam Prætorij Galliarum geſſit. Autores ſunt Hieronymus & Freculphus. Is alius à Iulio Titiano oratore, præceptore Maximini Iunioris, de quo Capitolinus, Auſonius, & Sidonius Sub Conſtantio Honoratus fuit Præfectus Prætorio Galliarum, deinde primus Præfectus Vrbi Conſtantinopoli ſub annum CCCLXIII. vt ſcribant Hieronymus & Sozomenus.

In Chron. A. C. 349. Tom. 2. lib. 4. cap 8. In Maxim. Iun. in Paneg. & ep. 16 Lib. I. ep. I. in Chron. Anno C. 363. lib. 4 cap. 22.

Paulinus etiam Aquitanus haud dubiè è Paulinorum gente clariſſimâ in Aquitania, & diſcipulus Maximini, defuncto ſucceſſit in Epiſcopatu ſub annum Chriſti CCCLIII. in Aquitaniam profectus cum lecta Treuirorum manu, ſacrum corpus deceſſoris repetijt ex Aqui-

tania, ídque Treuiros extulit, Aquitani eum armis repellere moliti ſunt, ſed fulgurum & tonitruum fragore deterriti, à vi ſe continuerunt, auctore eodem Lupo.

Anno circiter CCCLIII. Hilarius ciuis Pictauienſis è coniugato electus Pictauienſis Epiſcopus, acerrimus Eccleſiæ Catholicæ defenſor aduersùs Arrianos.

Eodem anno Martinus iam Chriſtianus factus, abiecto militiæ cingulo, acceſſit ad Hilarium Pictauorum Epiſcopum, ſéque ipſi in diſcipulum tradidit, humilitatis ſtudio Diaconatus ordinem ab eo accipere renuit, Exorciſtæ admiſit. Teſtes Seuerus & Paulinus. Anno CCCLV. monaſterium Locociagenſe haud procul Pictauis exſtruxit, & cœtum monachorum illic locauit vt Gregorius Turonenſis Auctor eſt.

Lib. 1. c. 4.
Lib. 1. de vit. S. Mart.
Lib. 4. de S Martin. c 30

Edicto à Conſtantio emiſſo, vt Epiſcopi qui cùm Arrianis non ſentirent, & Athanaſij damnationi non ſubſcriberent in exilium truderentur, Hilarius, & alij Gallicani Epiſcopi Arelate, & Biterris concilia habuere pro tuenda fide Catholica, & à Saturnini Arelatenſis Epiſcopi, & ſociorum Arrij ſectatorum communione ſe ſegregarunt. Hanc ob cauſam factione Arrianorum Hilarius Pictauienſis, Paulinus Treuirenſis, Rodanius Toloſanus, à Conſtantio in Phrygiam relegati anno CCCLVI. Teſtes Seuerus, Socrates, Sozomenus, & alij. Hilarius in exilio elegantes libros ſcripſit aduerſùs Arrianos, de quibus Hieronymus, & Gregorius Turonenſis: vnde idem Hieronymus Hilarium Latinæ eloquentiæ Rhodanum vocitat. & alio loco: *Hilarius*, inquit, *Gallicano cothurno attollitur.* Anno CCCLIX. à Conſtantio coactum eſt Concilium Arimini in Italia, in quo Nicæna fides firmata. Huic Concilio interfuere

Lib. 2. ſacr. hiſt.
Lib. 2. c. 29.
Lib. 4. c. 8.
Lib. de ſcri. Eccleſiaſt. cap. 100.
Lib. 1. hiſt. cap. 38.
Lib. 2. epiſt. ad Galat.
in Epiſt. ad Paulin.

Epiſcopi Galliæ & Aquitaniæ, patribus decretæ annonæ, & metata à fiſco, ſed noſtri reſpuerunt, ſuiſque ſumptibus viuere maluerunt, vt libertatem fidei tuerentur. Seuerus: *Quadringenti & aliquantò ampliùs occidentales Epiſcopi Ariminum conuenere, quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat; ſed id noſtris, ideſt Aquitanis, Gallis, ac Britannis indecens viſum: repudiatis fiſcalibus, proprijs ſumptibus viuere maluerunt, tres ex Britannia inopiâ proprij publico vſi ſunt, cùm oblatam à ceteris collationem reſpuiſſent, ſanctiùs putantes fiſcum grauare, quàm ſingulos.* Ariminenſi Synodo celebratâ Epiſcopi per vim detenti, vt nouæ fidei profeſſioni fallacibus verbis conceptæ ſubſcriberent impulſi; fortiter reſtitere Phœbadius Aginnenſis Epiſcopus, quem Seuerus ſuum vocitat, & Seruatius Tungrenſis Epiſcopus; ſed tandem exilij & cruciatuum metu, & tædio diutinæ detentionis lapſi ſunt vt fusè narrat Seuerus: Phœbadius is eſt, qui malè apud Hieronymum Sœbadius dicitur, & libri in Arrianos ſcriptione commendatur, vulgò *S. Fiary*, ad quem ſimul, & ad Delphinium Burdegalenſem Epiſcopum Ambroſij extat Epiſtola. Eodem anno CCCLIX. in Oriente celebrata eſt Synodus Seleucienſis, cui Hilarius exul interfuit, ſolenni priùs de fide conteſtatione facta, ob id quòd dolo ab Arrianis iniquiores de Gallorum fide rumores ſpargebantur. Cum Arriani perſpexiſſent Hilarium vbique occurrere, & in Oriente nouas turbas ciere, apud Conſtantium effecere, vt domum reuocaretur. *Poſtremò*, hæc ſunt verba Seueri, *quaſi diſcordiæ ſeminarium & perturbator Orientis redire ad Gallias iubetur, abſque exilij indulgentia.* Paulinus, & Rodanius in exilio defuncti ſunt. Paulinus libros edidit

Lib. 2. hiſt. ſacr.

Lib. de Illuſtr. Eccl. ſcript. c. 108

Epiſt. 55.

cõtra Arrianos, quos celebrat Athanaſius, adeoq; in veneratione fuit, ob ſanctitatẽ, & doctrinæ integritatem, vt Athanaſio magnus vocetur : ὁ μέγας παῦλιν⊕ τε ὁ τῶν γαλλίων. Hilario ab exilio redeunti Martinus Romam vſque occurrit, & Pictauos eum reduxit. Hilario reduce in Galliam quartum poſt exilij annum, plura Concilia congregata in Gallia, auctore Hilario, de quibus meminit Athanaſius. Ariminenſe conciliabulum damnatum, Nicæna fides ſuſcepta, Arrius damnatus. Saturninus Arelatenſis Epiſcopus Eccleſia pulſus : Paternus Epiſcopus Petrocorienſis ob Arrianæ hæreſis labem ſacerdotio depoſitus : denique Hilarij operâ Galliæ ab infandæ hæreſis lue ſaluæ, & incolumes euaſerunt. Seuerus : *Illud apud omnes conſtitit, vnius Hilarij beneficio Gallias noſtras piaculo hæreſis liberatas*. Idem teſtatur Sozomenus, non vno loco, vnde & Hilarius Hieronymo magnus ſuſtentator Eccleſię prædicatur. Hilarius coniugem habuit, & ex ea vnicã filiam nomine Abram, ad quam in exilio poſitus epiſtolam ſcripſiſſe dicitur, de colenda virginitate : de eius pudore adeò ſolicitus fuit, auctore Fortunato ipſius vitæ ſcriptore, vt cùm ſentiret illam de nuptijs cogitare, precibus mortem ei à Deo impetrarit. Hilarius præter libros de fide, primus ſacros hymnos in Eccleſia concinendos edidit Hieronymus: *Cùm & Hilarius Latinæ eloquentiæ Rhodanus Gallus ipſe, & Pictauis genitus in hymnorum carmine Gallos indociles vocet*. Hilarium in ſacro epode æmulatus Ambroſius. Sigebertus : *Ambroſius poſt Hilarium Pictauienſem hymnos in Eccleſia primus canendos compoſuit.*

In apolog. ad Conſtan. & in Epiſt. ad Solitar.

Epiſt. ad Epictetum Corinth. Epiſc.

Lib. 2. hiſt. ſacr.

Lib. 3 c. 14. & lib. 5. cap. 12.

Pſal. 58. & in Chron. A. C. 364.

Lib. 2. epiſt. ad Galat.

A. C. 391.

Cap. III.

CAP. III.

Aquitanis frumentum imperatur in expeditionem Germanicam. Aquitania vaſtata à Germanis. Clades Germanorum in Argentoratenſibus campis. Florentius Præfectus prætorio Galliarum. Mineruius Rhetor Burdegalenſis. Galliæ tributis leuantur à Iuliano. Alcimus & Delphidius Rhetores Aquitani. Rurſus Aquitania annonam ſubminiſtrat in expeditionem Germanicam. Delphidij Rhetoris libertas dicendi. Nebridius Præfectus Prætor. Galliarum. Germanianus inde Præfectus Præt. Galliarum. Iulianus quo conſilio fauit Hilario exulanti. Gaudentius Præfectus Aquitanici & Gallici littoris.

DVM res diuinæ rite hoc pacto diſponuntur in Gallia & Aquitania, Conſtantius, anno Chriſti CCCLVII. arma moturus in Alamannos Galliarum limiti infeſtos, Aquitaniæ frumentum imperauit in hanc expeditionem, & interim Valentiæ Cauarum ſubſtitit, quo ad annona ex Aquitania ſubueheretur. Ammianus: *Conſtantius conſulatu ſuo ſeptiès & Cæſaris iterum egreſſus, Arelate Valentiam petit in Gundomadum & Vadomarium fratres Alamannorum reges arma moturus, quorum crebris excurſibus vaſtabantur confines limitibus terræ Gallorum, dúmque ibi diu moratur,* Lib. 14.

commeatus operiens, quorum tranſlationem ex Aquitania verni imbres ſolito crebriores prohibebant, auctique torrentes, Herculius aduenit, &c. Nihil memorabile geſtum hoc bello, Germanis pacem per legatos petentibus ſtatim pacto fœdere.

Anno Chriſti CCCLVIII. Rurſus Germani ſuperato Rheno, Gallias latè vaſtarunt vſque ad oram Oceani, quibus finibus comprehenduntur Armorica & Aquitania, quæ Oceanum attingunt. Zozimus: Ἰουλιανὸς δὲ τὰ μὲν ἐν Κελτοῖς στρατιωτικὰ διεφθαρμένα, κατὰ τὸ πλέον εὑρὼν τοὺς δὲ Βαρβάρους ἀκώλυτον ἔχοντας τὴν τοῦ Ῥήνου διάβασιν, καὶ μέχρι σχεδὸν τῶν πρὸς θαλάττῃ πόλεων διελθόντας: *Iulianus autem quum totam apud Celtas rem militarem maiori ex parte labefactatam, & perditam reperiſſet à barbaris, liberum arcente nemine Rheni tranſitum habentes, & propemodum ad vrbes vſque mari proximas graſſantes.* Ad propulſandos Germanos Iulianus à Conſtantio Cæſar declaratus, & in Galliam miſſus cum validiſſimis copijs, qui eos in campis Argentoratenſibus graui prælio fudit, Agrippinam Coloniam, & quãplura oppida à barbaris direpta recepit & inſtaurauit, & partâ victoriâ apud Pariſios hyemauit. Anno CCCLIX. improbus delator in Aquitania cùm ad ſolenne epulum vocatus vidiſſet lectos accubitorios toralibus purpureis, clauis diſtinctis ſtratos, & pariter menſam mantilibus purpureis clauis conſitis inſtratam, clauos purpureos è medio rapuit, anteriorem chlamydis imperatoriæ partem eſſe fingens, totámque domũ perſcrutatus, cauſatus domi integrum paludamentum regium cælari, quod fortè ſubiecerat, re delatâ ad Præſidem, opulentam domum bonis euertit, & hæc eſt ſententia Am-

Lib. 3.

miani, qui rem paulò obſcuriùs narrat his verbis: *Tunc illud per Aquitanos euenit, quod latior fama vulgarat, veterator quidam ad lautum conuiuium rogatus & mundum, qualia ſunt in ijs regionibus plurima, cum vidiſſet linteorum toralium par, duos clauos ita latiſſimos, vt ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohærerent, menſámque operimentis paribus tectam anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens, intrinſecus ſtructuram omnem vt amictus adornauerat principales quærens, patrimonium diues euertit.* Lib. 16.

Sub Iuliano Florentius fuit præfectus Prætorio Galliarum, adfuítque in pugna Argentoratenſi, Autore Ammiano: *Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum aſſenſus, maximéque Florentij Præfecti Prætorio, periculosè quidem, ſed ratione ſecundâ pugnandum eſſe cenſentis.* Eiuſdem meminit Zozimus: φλωρεντίῳ τῆς αὐλῆς ἐν τοῖς ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἔθνεσιν ὑπάρχῳ γενομένῳ, κατὰ τοὺς χρόνους ἐν οἷς Ιουλιανὸς ὁ μέγας τὴν τοῦ Καίσαρος εἶχε τιμὴν λουκιανὸς ἦν υἱός: *Florentio qui apud Tranſalpinas gentes Præfectus Prætorij fuerat id temporis, quo Magnus ille Iulianus dignitatem Cæſaris obtinebat filius fuit Lucianus.* Florentiùm ſub Iuliani principatu Galliarum Prætorem furti perſtringit Libanius: φλωρέντιος δὲ ὁ μὲν ὕπαρχος ἐδίκαζεν, ὡς κλέπτειν δὲ εἰδὼς καὶ τότε εἰλήφως. *Florentius autem prætor quidam ius dicebat, ſed vt furandi peritus & tunc conuictus.* Lib. 16. Zozimus lib. 5. init. orat. funeb Iulian. to

Anno Chriſti CCCLIX. Romæ cum laude docuit Mineruius Rhetor Burdegalenſis, de quo Hieronymus: *Mineruius Burdegalenſis Rhetor, Romæ florentiſſimè docet,* hunc præceptorem ſuum agnouit, primúmque inter Rhetores Burdegalenſes laudauit Auſonius, In Chron. A. C. 359.

Primus Burdigalæ columen dicêre Mineruî. In Prof. Burdig. ep. 1.

Anno CCCLX. Iulianus dum per hyemem à bello vacaret, Galliarum ſolatio proſpexit, eáſque tributo leuauit, fruſtra intercedente Florentio Præfecto Prætorio Galliarum. Ammianus: *Dúmque per inducias licèt negotioſas & breues ærumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe credebat, tributi ratiocinia diſpenſauit; cúmque Florentius Præfectus prætorio cuncta permenſus vt contendebat, quicquid in capitatione deeſſet, ex conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus animam priùs amittere, quàm hoc ſinere fieri memorabat: Ob quæ Præfecto Prætorio ferri non poſſe clamante, ſe repentè factum infidum, cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum, Iulianus eum ſedatiùs leniens ſcrupuloſè computando, & verè, docuit non ſufficere, verùm etiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum neceſſarios apparatus, nihilominùs tamen diu poſteà indictionale augmentum oblatum ſibi, nec recitare, nec ſubnotare perpeſſus humi proiecit.* & idem alio loco de Iuliano: *Quod profuerit anhelantibus extremâ penuriâ Gallis, hinc maximè claret, quòd primitus partes eas ingreſſus pro capitibus ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari, diſcedens verò ſeptenos tantùm munera vniuerſa complentes, ob quæ tamquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe cum alacritate & tripudiis lætabantur.*

Lib. 17.

Lib. 16.

Per id tempus Alcimus & Delphidius oratores in Aquitania claruerunt. Hieronymus: *Alcimus & Delphidius Rhetores in Aquitania florentiſſimè docent:* Vtrũque inter profeſſores Burdegalenſes celebrat Auſonius. Abundantiam Delphidij, fortitudinem Alcimi laudat Sidonius. Proſâ, verſúque Gallias illuſtraſſe Delphidium teſtis Hieronymus in epiſtola ad Hedibiam. *Maiores tui Paterius atque Delphidius, quorum alter antequã ego naſcerer Rhetoricam Romæ docuit, alter me iam adoleſcen-*

In Chron: 360.

Carm. 2. & 5

Lib. 5. ep. 10

tulo, omnes Gallias proſâ, verſúque ſuo illuſtrauit ingenio.

Anno Chriſti CCCLXI. Iulianus dum ſecundam expeditionem inſtruit in Germanos, annonam ex more petijt ex Aquitania, ſed moræ impatiens non expectato annonæ Aquitanicæ ſubſidio, Francorum, quos Salios vocant, fines ingreſſus, eos debellauit. Ammianus: *At Cæſar hiemem apud Pariſios agens, Alamannos præuenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in vnum coactos, ſed in inſaniam poſt Argentoratum audaces omnes, & ſæuos, operiénſque Iulium menſem, vnde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutius angebatur; nec enim egredi poterat, antequàm ex Aquitania æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus & pruinis veheretur annona, &c.* Lib. 17.

Anno Chriſti CCCLXII. Numerio Rectore Narbonenſis prouinciæ peculatus reo poſtulato apud Iulianum (is enim pro tribunali ius dicere ſolebat) cùm reus inficiatione ſe tueretur, & Delphidius ſupra laudatus, quem oratorem acerrimum vocat Ammianus, vehementiùs dixiſſet; *Ecquis nocens erit, ſi negare ſufficiet?* Iulianus ex tempore; *Ecquis*, ait, *innocens erit ſi accuſare ſufficiet?* Lib. 18.

Anno CCCLXIII. Iulianus Pariſijs agens à militibus Auguſtus acclamatus imperij inſignia ſuſcepit, ob id Florentius Præfectus Prætorio Galliarum à Conſtantio conſtitutus fugâ elapſus eſt ad Conſtantium: re cognitâ Conſtantius in Florentij locum Nebridium Præfectum prætorio Galliarum ſubmiſit, ſemiuirum appellitat Libanius, νεβϱίδιος τις ἀνὴρ, μᾶλλον ἢ ἀνδρόγυνος ὕπαρχος ὤν. *Nebridius quidam vir potiùs ſemiuir qui Prætor erat*, quem Iulianus adhuc fluctuans & conſilij impos admiſit. Florentius à Conſtantio exceptus & In orat. funeb. Iulian.

factus Præfectus Prætorio Illyrici; tum Iulianus ſubmoto Nebridio è Gallijs digreſſurus, vt in Conſtantium arma conuerteret Germanianum Prefectum Prætorio Galliarum inſtituit, vt ſcribit Ammianus.

Lib. 20. 21. & 26.

Iulianus dum Gallijs præfuit Cæſaris poteſtate impietatem animo cælauit, & Chriſtianum palàm ſe finxit, vt Gallorum gratiam ſibi conciliaret, quos nouerat Chriſtianæ religionis valdè ſtudioſos. Ammianus: *Vtque omnes nullo impediente, ad ſui fauorem illiceret, adhærere cultui Chriſtiano fingebat, à quo iampridem occultè deſciuerat, &c.* Hoc conſilio Iulianus fauit Catholicis aduersùs Arrianos, & ipſi Hilario exulanti, quod apertè ipſe ſignificat in libello ad Conſtantium: *Nec leuem habeo querelæ meæ teſtem, Dominum dominum meum religioſum Cæſarem Iulianum, qui plus in exilio meo à malis contumeliæ, quàm ego iniuriæ pertulit.*

Lib. 21.

v. Theodor. lib. 3. c. 4.

Iuliano à militibus Auguſto acclamato in Gallia, Gaudentius miſſus à Cōſtantio in Galliam cum copijs, vt Aquitanicum & Gallicum littus tueretur. Ammianus: *Qui cùm eò veniſſet, mandatorum principis memor, per litteras Cretione Comite, quid ageretur edocto, reliquiſque Rectoribus, lecto vndique milite fortiore, translatiſque ab vtraque Mauritania diſcurſatoribus expeditis Aquitaniæ & Galliæ obiecta littora tuebatur arctiſſimè.*

Lib. 21.

Cap. IV.

Germanianus, Viuentius, Florentius ſecundùm Præfecti Prætor. Galliarum. Hilarij Pictauienſis obitus. Martinus in Turonenſem Epiſcopum lectus. Iulius Auſonius medicus. Pontius Paulinus Aquitanus. Nolanus Epiſcopus. Saturninus Secundus Præſes Aquitaniæ.

GERMANIANVS Prætorij Galliarum præfecturam geſſit vſque ad initia Imperij Valentiniani & Valētis Ammianus: *Et Orientem quidem regebat poteſtate Præfecti Salluſtius: Italiam verò cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias Prouincias Germanianus.* Mox anno CCCLXVIII. qui fuit primus annus Imperij & conſulatus eorundem Auguſtorum, Viuentius factus eſt Præfectus Prætorio Galliarum, vt elicitur ex Codice Theodoſiano. Is idem eſt, qui Iuuentius de quo Ammianus. Anno Chriſti CCCLXIX. iterum Florentius fuit Præfectus Prætorio Galliarum, vt obſeruatur etiam ex Codice Theodoſiano, cuius ſecundæ præfecturæ meminit Ammianus.

Lib. 26. l. 5. C. de Tyronib. l. 4. & l. 7. C. de cenſ. ſine adſcrip. lib. 30. l. 5. C. de cenſ. ſine adſcript. lib. 27.

Eodem anno CCCLXXIX. Hilarius Pictauienſis Epiſcopus Pictauis vitâ migrauit, ex Hieronymo. De tempore ipſius obitus non conſentiunt Seuerus Sulpitius, & Gregorius Turonenſis: hic enim ait quarto Valentiniani & Valentis anno Hilarium mortuum eſſe; ille verò ſexto poſt reditum ab exilio anno obijſſe tradit.

In Chron. A. C. 369. Lib. 2. hiſt. ſacr. Lib. 3. hiſt. cap. 36.

Anno CCCLXXV. Martinus è Locociagenſi Monaſterio raptus ad Epiſcopatum Turonenſem, teſtes Seuerus, & Gregorius Turonenſis. Hic reliquias ethniciſmi deſtruxit in Gallia, fana & ſimulachra dæmonum euertit, quorum cultores ea ætas vocitabat paganos, quòd agreſtes ſeriùs Chriſtianam religionem ſuſceperint.

Lib. 1. de vit. S. Marti. Lib. 4. de mirac. S. Martin. c. 30

Sub Valentiniano Iulius Auſonius, origine Vaſatenſis, domicilio Burdegalenſis, profeſſione Medicus claruit in Aquitania. De quo Auſonius filius.

Parental. 1.

Præditus & vitas hominum ratione medendi
Porrigere, & fatis amplificare moras.

& Marcellus Medicus: *Nec ſolùm veteres medicinæ artis Autores Latino duntaxat ſermone perſcriptos, cui rei operam vterque Plinius & Apuleius & Celſus, & Apollinaris, ac Deſignatianus, alijque nonnulli etiam proximo tempore inluſtres honoribus viri, ciues ac maiores noſtri, Siburius, Eutropius, atque Auſonius commodarunt lectione ſcrutatus.* Hic à Valentiniano artis famâ in Palatium accitus, & ab eo Præfectus prætorio Illyrici factus, de quo Auſonius F. vbi patrem inducit,

In epiſtola præfixa lib. de Medica. & cap. 25. eiuſd. libr.

In Epiced. in Patr.

Præfectus magni nuncupor Illyrici.

Ex Æmilia Aeonia coniuge ſuſcepit D. Auſonium, qui primùm Rhetor Burdegalenſis, deinde à Valentiniano in Comitatum euocatus, præceptor fuit Gratiani & Valentiniani Iunioris, vt ipſe de ſe teſtis eſt, in epiſtola ad Theonem,

Ep. 4.

Auſonius cuius ferulam nunc ſceptra verentur.

Anno CCCLXXV. Anicius Pontius Paulinus factus eſt Conſul, vt legitur apud Baronium: eius Conſulatum celebrat Auſonius,

Tom. 4. Annal. A. C. 375.

Ep. 24.

Paulinum, Auſoniumque viros quos ſacra Quirini

Purpura

Purpura & auratus trabea velauit amictus.

Is fuit Aquitanus ex clariſſima Aniciorum familia. Paulinum ſplendore generis in partibus Aquitaniæ nulli ſecundum dixit Ambroſius, Burdegalæ natum prodit Epiſt. 36. Vranius Presbyter, qui eius vitæ ſummam, vel potiùs mortem litteris commendauit. *Sanctus Paulinus Epiſcopus Burdegala oppido Galliarum oriundus fuit.* Apud Sur. tom. 3. Iun. 22. Alijs videtur natus Hebromagi, quod eſt oppidum ad confluentes Durani & Garumnæ, patriam ipſe Paulinus appellat in Epiſtola ad Seuerum: *Ebromagum enim, non hortuli cauſa,* Ep. 5. *vt ſcribis, reliquimus, ſed paradiſi illum hortum prætulimus & patrimonio, & patriæ, quia illic magis domus vera, vbi æterna, ibi veriùs patria, vbi originalis terra & principalis habitatio.* Præceptorem habuit D. Auſonium, vt teſtatur Auſonius in epiſtola ad Paulinum, Ep. 23.

------ *Ego ſum tuus alter & ille*
Præceptor primus, veterum largitor honorum
Primus in Aonidum qui te collegia duxi.

In Poëtica adeò profecit vt in agone coronam lemniſcatã meruerit, de qua Auſonius in Epiſtola ad eundem, Epiſt. 20.

Et quæ iam dudum tibi palma Poëtica pollet
Lemniſco ornata eſt, quo mea palma caret.

In oratoria quantùm potuerit idoneus arbiter Hieronymus in epiſtola ad eundem: Ep. ad Paulin. *Magnum habes ingenium, & infinitam ſermonis ſupellectilem, & facilè loqueris, & purè, facilitáſque ipſa & puritas mixta prudentiæ eſt; capite quippe ſano omnes ſenſus vigent, huic prudentiæ & eloquentiæ ſi accederet vel ſtudium, vel intelligentia ſcripturarum, viderem te breui arcem tenere noſtrorum.* Vxorem duxit Theraſiam nomine ex qua filium ſuſcepit, octauo ab ortu die raptum, vt ipſe teſtis, tum ad Conſulatum ordinarium In Paneg de Celſ. puer.

prouectus anno CCCLXXV. vt dixi.

Sub Valentiniano, Saturninus Secundus fuit Præſes Aquitaniæ, vt docemur ex inſcriptione veteri apud Gruterum. *Saturnino Secundo V. C. Præſidi Prouinciæ Aquitanicæ.*

p. 465. inſcr. 8.

Cap. V.

Antonius Præfectus Prætor. Galliarum. Auſonius ex præceptore Gratiani Præfectus. Dulcidius Aginnenſis Epiſcopus. Delphinius Burdegalenſis Epiſcopus. Aquitania Priſcilliani hæreſi labefactata. Fauſtinianus Præfectus Prætor. Galliarum. Synodus Burdegalenſis, Euchrocia vxor Delphidij damnata Romanus Presbyter Blauienſis.

ANNO ſalutis CCCLXXIX. Antonius fuit Præfectus prætorio Galliarum: ad eum à Gratiano & Valentiniano iuniore emiſſum reſcriptum, quo in ſingulis metropolibus Galliarum inſtituti profeſſores, & annonæ eis è fiſco decretæ, vt legitur in Codice Theodoſiano. Inde ſtudia litterarum valde claruere in Gallia. Hieronymus in epiſtola ad Ruſticum Gallum: *Poſt ſtudia Galliarum quæ vel florentiſſima ſunt.*

l. 11. C. de Medic. & Profeſſ.

Auſonius Conſulatum Ordinarium geſſit anno ſalutis CCCLXXX. de quo gratias egit Gratiano ſolenni oratione panegyricâ, quæ inter veteris eloquentiæ apices celebratur: antè idem fuerat Præfectus Prætorio Italiæ, Africæ, & Galliarum. Auſonius ipſe vbi patrem

Idyll. 2.

inducit loquentem,

> *Maximus ad ſummum culmen peruenit honorum*
> *Præfectus Gallis, & Lybiæ, & Latio.*

Ipſe tamen non niſi duplicem præfecturam numerat, quòd id temporis Africa eſſet ſub diſpoſitione Præfecti Prætorio Italiæ. Edyll. 4.

Sub idem tempus adhuc ſuperſtes fuit Fegadius, ſiue Phebadius Aginnenſis Epiſcopus, de eo Hieronymus: *Viuit vſque hodie decrepita ſenectute.* Is interfuit Concilio Valentino Galliæ, anno CCCLXXIII. Is Dulcidium habuit ſucceſſorem, qui SS. Fidei & Capraſij Martyrum cineres tranſtulit, & vtriuſque memoriæ baſilicam conſecrauit, vt legitur in vita Martyrum apud Surium, & in Breuiario manu exarato Aginnenſi. Lib. de ſcri. Eccl. c. 108. Tom. 7. Octobr. 20.

Anno CCCLXXXI. Cæſarauguſtæ in Hiſpania Tarraconenſi celebratum Concilium, quò conuenere Delphinius Burdegalenſis Epiſcopus, & alij Aquitaniæ Epiſcopi, in quo hæreſis damnati Priſcillianus, & Delphidius Rhetor Aquitanus; de quo ſupra memini, & alij nefandæ hæreſis ſectatores. Hi cùm à ſententia Synodi prouocaſſent, ad Damaſum Romanum Pontificem, ex Hiſpania Romam iter inſtituere per Aquitaniam, quam hæreſis labe fœdarunt, maximè Eluſanam plebem, tentatâ Burdegalâ, à Delphinio huiuſce vrbis Epiſcopo repulſi, nonnihil temporis ſubſederunt in prædio Euchrociæ, ea erat vxor Delphidij Rhetoris Burdegalenſis, & inde nonnullos erroris lue infecerunt: tum cœptum iter expedierunt cum turpi mulierculарum ſtipatu, quas inter erant Euchrocia, & Procula eius filia, non ſine ſuſpicione ſtupri cum Priſcilliano, & veneno abacti partus: rem narrat Seuerus, cuius Lib. 2. hiſt. ſacr.

verba addere iuuat: *Sed iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit, vbi tum ab imperitis magnificè ſuſcepti, ſparſere perfidiæ ſemina, maximéque Eluſanam plebem, ſanè tum bonam & religioni ſtudentem prauis prædicationibus peruertêre. A Burdegala per Delphinum repulſi, tamen in agro Euchrociæ aliquantiſper morati, infecere nonnullos ſuis erroribus, inde iter cœptum ingreſſi, turpi ſanè, pudibundóque comitatu, cum vxoribus, atque alienis etiam fœminis, in queis erat Euchrocia ac filia eius Procula, de qua fuit in ſermone hominum Priſcilliani ſtupro grauidam partum ſibi graminibus abegiſſe, Priſcillianus autem, & ſocij à Damaſo reiecti inaudita cauſa migrarunt.*

Anno CCCLXXXII. Fauſtinianus fuit Præfectus Prætorio Galliarum, de quo Sigebertus: *Eo tempore præfecturam Gallicam miniſtrabat, vir illuſtris Fauſtinianus, qui genuit filium, quem ob amorem & memoriam beati Firmini Martyris, Firminum vocauit, Ambianenſium tempore poſteriori Epiſcopum.* A. C. 382.

Cæſo Gratiano à Maximo Tyranno repetita Priſcilliani & ſociorum cauſæ cognitio iuſſu Maximi, in Synodo Burdegalenſi habita anno CCCLXXXV. Priſcillianus vbi ſe damnandum intellexit ad Maximum prouocauit. Iudicio mandato Euodio Præfecto Prætorio Galliarum, Priſcillianus, & alij erroris conſortes Treueris capite damnati, quos inter fuit Euchrocia vxor Delphidij Rhetoris; vt ſcribunt Seuerus, Proſper Aquitanus, & Sigebertus; hoc Delphidium felicem prædicat Auſonius, quòd vxoris & filiæ caſum fato præuerterit.

Lib. 2. ſacr. Hiſt. A. C. 385. A. C. 386. In profeſſ. Carm. 5.

Minùs malorum munere expertus Dei
Medio quod æui raptus es
Errore quòd non deuiantis filiæ,
Pœnáque læſus coniugis.

Etiam Maximo exprobrauit Latinus Pacatus, in Panegyrico, quem paulò pòſt Theodoſio Auguſto Romæ dixit, quòd ob errorem in mulierculam ad ſanguinem vſque ſæuitum eſſet: *De virorum mortibus loquor, cum deſcenſum recorder ad ſanguinem feminarum, & in ſexum cui bella parcunt, non parcè ſæuitum; ſed nimirum graues ſuberant inuidioſæque cauſæ, vt vnco ad pœnam clari vatis matrona raperetur; obijciebatur enim, atque etiam exprobrabatur mulieri viduæ nimia religio, & diligentiùs culta diuinitas.* Hæreticis infenſior fuit Maximus, vt tyrannidis inuidiam amoliretur ſibíque conciliaret ſtudia Gallorum & Aquitanorum, quos ſciebat rectæ fidei tenaciſſimos, vt ipſe agnouit in epiſtola ad Valentinianum Iuniorem, quæ extat inter Syricij P. epiſtolas: *Italia omnis atque Africa hoc ſacramento credunt, hâc fide gloriantur Gallia Aquitania, omnis Hiſpania, Roma ipſa venerabilis.* Agnoſcit idem Ambroſius in epiſtola ad Valentinianum. *Hanc fidem Galliæ tenent: hanc Hiſpaniæ, & cum pia diuini ſpiritus confeſſione cuſtodiunt.* Nec prætermittam quod addit Proſper Aquitanus, Burdigalæ quandam Priſcilliani diſcipulam nomine Vrbicam ob impietatis pertinaciam per ſeditionem vulgi lapidibus necatam.

Sozom. lib. 7. cap. 13. Theodoret. lib. 5. c. 14.

Epiſt. 32.

A. C. 385.

Anno CCCLXXXV. obijt S. Romanus Presbyter Blauienſis. Sigebertus: *In Gallia ſanctus Romanus Blauienſis obijt.* Ipſum corpus à D. Martino Turonenſi Epiſcopo Blauiæ conditum refert Gregorius Turonenſis: *Habetur in hoc territorio & ſanctus Romanus Presbyter, quem vt ſcripta vitæ eius edocent Martinus noſter ſepulturæ locauit. Eſt autem ſepulchrum eius contiguum Blauienſi caſtello, ſuper littus amnis Garumnæ.* Hic extructa Baſilica memoriæ S. Romani ſacra, in qua ſepultus Charibertus

A. C. 385.

De Glor. confeſ. c. 46 in vit. S. Greg. Tur. apud Sur. tom. 6. Nou. 7.

Lib. 3. hiſt. cap. 2. Rex, autore Aymoino. Blauiæ demum Carolus M. poſuit Monaſterium, Rolandi Comitis Blauienſis & Præfecti littoris Armorici ſepulturâ inſigne, de quo Turpinus. In Chron. c. 11. & 29.

Cap. VI.

Latinus Pacatus Orator Aquitanus. Conſtantinus, & Arborius Præfecti Prætor. Galliarum. Sulpitius Seuerus. Clarus, Martinus, Macarius Aquitani, Martini Turonenſis Epiſcopi diſcipuli. Ruffinus Eluſas.

ANno ſalutis CCCLXXXIX. Latinus Pacatus Drepanius Orator Aquitanus, Theodoſio A. Panegyricum Romæ dixit, cùm ille Maximo Tyranno Aquileiæ interfecto, Romam triumphans redijſſet. Burdegalenſem fuiſſe ſuſpicatur Elias Vinetus in Auſonium, quòd in Panegyrico is ſe Gallum Tranſalpinum dicit, & ex vltimo Galliarum receſſu, *quà littus Oceani cadentem excipit ſolem, ac deficientibus terris ſociale miſcetur elementum:* tum ex eo, quòd valde familiaris eſſet Auſonio Burdegalenſi, qui nonnulla ei opuſcula inſcripſit, nempe Epigrammata, Ludum Sapientum, & Technopægnion. Nitiobrigem, ſeu Aginnenſem agnoſcit Sidonius, cùm ait Nitiobriges & Veſunnicos certare de Lupo qui erat origine Aginnenſis, & domicilio Petrocorius, additque ipſum Drepanium illis, ideſt Aginnenſibus, Anthediū iſtis, id eſt Petrocorijs ſuſcitare: *Quid agunt Nitiobriges, quid Veſunnici tui,*

infit ille in epiſtola ad Lupum : *Tu verò vtriſque præſentiam tuam diſpoſitè viciſſimque partitus, nunc Drepanium illis, modò iſtis reſtituis Anthedium.* Pacatus honoribus functus, Proconſulem eum vocitat Auſonius non vno loco. Cimaſio & Promoto Coſſ. ideſt anno Chriſti CCCLXXI. Conſtantianus fuit Præfectus Prætorio Galliarum, vt colligitur ex Codice Theodoſiano. Circa hæc tempora Arborius fuit etiam Præfectus Prætorio Galliarum, de quo in vita ſancti Martini apud Seuerum, & Paulinum. Idem præfecturam vrbis geſſit ab anno CCCLXXXII. vt elicitur ex Codice Theodoſiano.

Lib. 8. ep. 11
l. 5. l. 8. C. Th. de infir. his quæ ſub tyrann geſt. ſunt.
cap. 20.
Lib. 1.
l. 8. C. de priuil. eor. qui in ſacr. Palat.

His temporibus claruit Sulpitius Seuerus, Presbyter Aquitanus. Huic nomen Seuerus, cognomen Sulpitius, Gennadio & Gregorio Turonenſi: alijs Sulpitius Seuerus dictus, atque ita inſcribitur in epiſtolis ad Aurelium Diaconum, & ad Baſſulam ſocrum. Etſi Paulino & Auguſtino ſimpliciter Seuerus vocitetur; hic tamen ſeipſum in Dialogis Sulpitij nomine inducit. Aquitanum agnoſcit Gennadius : *Seuerus Presbyter cognomento Sulpitius Aquitanicæ Prouinciæ.* Aquitanum & ipſe ſe fatetur, in dialogo Poſthumiani & Galli, cui ſe immiſcet, vbi Gallum inducit loquentem : *Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat veſtras nimium vrbanas aures ſermo ruſticior.* Et quidem ſe Aginnenſem intelligi voluit, cùm Phœbadium qui Aginnenſis Epiſcopus fuit, ſuum Epiſcopum vocet. Nobiliſſimâ ſtirpe ortum memorant Paulinus.

De illuſtr Eccleſ. ſcri. cap. 19.
In epiſt.
Ep. 205.
d. cap. 19.
De vit. s. Martin. l. 3.
Lib. 2. hiſt. Sacr.
Lib. 5. de vit. S. Marti.

Teſtis adeſt docto mirabilis ore Seuerus
Et totâ Chriſtum cordis virtute ſecutus
Inſignis mundi titulis, ſed clarior illâ
Quâ mundum tempſit ſanctæ virtute fidei,

Nobilitate potens, ſed multò extentius idem
Nobilior Chriſti cultu, quàm ſanguinis ortu.

d. cap. 19. & Gennadius de eodem: *Vir genere & litteris nobilis & paupertatis atque humilitatis amore conſpicuus.* Primùm in
Ep. 7. foro verſatus ſumma cum eloquentiæ laude. Paulinus in Epiſtola ad eundem: *Tu frater dilectiſſime, ad Dominum miraculo maiore conuerſus es, quia ætate florentior, laudibus abundantior, oneribus patrimonij leuior, ſubſtantia facultatum non egentior, & in ipſo adhuc mundi theatro, id eſt fori celebritate diuerſans, & facundi nominis palmam tenens, repentino impetu diſcuſſiſti ſeruile peccati iugum, & lethalia carnis & ſanguinis vincula rupiſti.* Vxorem duxit ex conſulari familia, & Baſſulam ſocrum habuit, eâque præmaturâ morte ereptâ, viduitatis ſolatium in Deo quærens Preſbyter factus. Paulinus in eadem Epiſtola: *Neque te diuitiæ de matrimonio familiæ conſularis adgeſtæ, neque poſt coniugium peccandi licentia, & cælebs iuuentus ab anguſto ſalutis introitu, & arduo itinere virtutis, in mollem illam & ſpacioſam multorum viam reuocare potuerunt.* Ante Presbyteratum Toloſæ claruit. Seuerus ipſe in Epiſtola ad Baſſulam ſocrum: *Ego*, inquit, *Toloſæ poſitus, tu Treueris conſtituta.* Hinc ſtudio diſtrictioris vitæ aſceticum vitæ inſtitutum arripuit, diſcipulum Sancti Martini Turonenſis Epiſcopi profeſſus, vt paſſim ſignificat in vita eiuſdem, quàm ſcripſit, Paulino litterarum & pietatis commilitio carus, & valde familiaris, eundem Martini Turonenſis Epiſcopi diſcipulum, & de doctrina ſapien-
Ep. 205. tiaque cõmendat Auguſtinus. *Cupiens inde ex hac materia breuem componere tractatum precibus compulſus noſtri Seueri, quondam venerabilis Martini Turonenſis Epiſcopi diſcipuli.* & paulò pòſt. *Cenſui quid ſupradictus noſter Seuerus vir*

doctrina & ſapientia pollens, cum tribus aliis in ipſo die & hora obitus Hieronymi in Turonenſi ciuitate viderit.

Sub idem tempus, Martino Turonenſi Epiſcopo; fuerunt & alij diſcipuli Aquitani ſanctitate inter ſe certantes, nempe Clarus, Martinus, Macarius. Clarus nobiliſſimus adoleſcens, abiectis omnibus fortunis Martino in diſciplinam ſe tradidit, à quo Presbyter ordinatus, & perfectioris vitæ inſtitutis probatus cellam poſuit ſeorſim à D. Martini Monaſterio. Seuerus: *Clarus quidam nomine, adoleſcens nobiliſſimus, mox Presbyter, nunc felici beatus exceſſu, cùm relictis omnibus ſe ad Martinum contuliſſet, breui tempore ad ſummum fidei, virtutúmque omnium culmen enituit. Itaque cùm haud longè ſibi ab Epiſcopi monaſterio tabernaculum conſtituiſſet, multique apud eum fratres commorarentur.* Sanctum Presbyterum appellat idem Seuerus in epiſtola ad Aurelium: Martinus etiam diſcipulus Martini Turonenſis Epiſcopi, poſtquàm magiſtri diſciplinam altiùs hauſiſſet, Monaſterium poſuit apud Sanctonum vrbem, vbi ſacros eius cineres locat Gregorius Turonenſis, in libello de Geſtis Confeſſorum: *Martinus Sanctonicæ vrbis Abbas, Martini, vt ferunt, noſtri diſcipulus, apud vicum vrbis ipſius in Monaſterio, quod ipſe poſt Magiſtri dogmata ædificauit, in pace quieſcit.* & Ado Treuirenſis: *Apud Santonas Beati Martini Abbatis diſcipuli Sancti Martini Turonicæ vrbis Epiſcopi, qui in Monaſterio quod ipſe ædificauit, in pace quieſcit, ad cuius tumulum creberrima diuinitus fiunt miracula.* Tamen alio loco Gregorius Turonenſis eundem Martinum diſcipulum Martini Turonenſis Epiſcopi, apud Briuam Curretiam vicum in Lemouicibus quieſcere prodidit: *Apud Briuam Curretiam vicum, in quo Sanctus*

De vit. S. Martin. c. 25 idem Pauli. lib. 3. de vit. S. Martin.

cap. 57.

In Martyro. 7. Id. Dec. in Martyro Bedæ.

Lib. 7. hiſt. cap. 10.

Martinus, noſtri, vt aiunt, Martini diſcipulus, requieſcit. Macarius à Martino Turonenſi in Aquitaniam directus, cum ſocijs, Caſſiano, & Caſtore, poſt emeritos labores apud Ligenos oppidum ad oram Garumnæ in agro Burdegalenſi, quod nunc ob eius memoriam Sancti Macarij nomine notum eſt, à ſocijs ſepultus, ac demum cùm miraculorum gratia crebreſcente eius nomen celebrius eſſet à Guillelmo Aquitaniæ Duce Burdegalam tranſlatus, & in matrice Eccleſia collocatus.

Sub idem tempus claruit Ruffinus patriâ Aquitanus in Comitatu Theodoſij, Eluſæ in Aquitania humili loco natus creditur, quò refertur illud Claudiani aduerſùs eum,

Lib. 1. Aduerſ. Ruff. *Inuadit muros Eliſæ.*

Lib. 4. Eum Zozimus Celtam appellat Ρουφῖνος Κελτὸς τὸ γένος. is ad ſummos honores euectus conſulatum ordinarium, tandémque præfecturam prætorij geſſit. Verùm quum ægrè ferret Stiliconem Magiſtrum militum ſibi prælatum in cura liberorum Auguſti, Gothos euocauit in exitium Imperij, quo ſcelere cognito, impetu facto ab exercitu confoſſus.

Cap. VII.

Marcellus Burdegalenſis Medicus. Paulini ſeceſſus. Amandus Burdegalenſis, & alij illuſtres Epiſcopi Aquitaniæ.

IISDEM temporibus, Marcellus Medicus Burdegalenſis claruit in comitatu Theodoſij Senioris, & librum ſcripſit de Medicamentis; ſe

in officio Theodoſij meruiſſe teſtatur ipſe in epiſtola ad filios Operi præfixa. *Marcellus vir inluſter ex magno officio Theodoſij ſenioris filijs ſuis ſalutem dicit.* Filium habuit cognominem, quem inter Burdegalenſes Rhetores celebrat Auſonius. In Profeſſ. Carm. 19.

Eodem temporis tractu Paulinus à Delphinio Burdegalæ baptizatus. Paulinus ipſe in Epiſtola ad Alipium: *Nam ego etſi à Delphino Burdegalæ baptizatus.* Quā ob cauſam illum patrem & Petrum appellat, & idem alio loco eundem tanquam Aquitaniæ Pontificem commendat, Ep. 41. Epiſt. 16. Ad Delphi. In Natal. S. Felic. 11.

Gallia Martinum, Delphinum Aquitania ſumpſit.

Exin Paulinus perfectioris vitæ ſtudio accenſus ſeceſſit in Hiſpaniam, cum Theraſia coniuge, & conſilij ſocia, à ſeceſſu eum reuocare omni arte niſus eſt Auſonius, Bellerophontei morbi id eſt inſaniæ accuſare non dubitat, læſæ amicitiæ crimen obiectat, nec parcit Theraſiæ, quam hoc maximè fugæ ream facit, quòd eam latere voluit hæc quæ ſcribebat, Ep. 25. Ep. 23.

Si prodi Pauline times, noſtræque vereris

Crimen amicitiæ, Tanaquil tua neſciat iſtud,

In hoc ſeceſſu Paulinus, anno CCCXCVI. à Lampadio, ſeu Lampio Barcinonenſi Epiſcopo inuitus Presbyter ordinatus. Iulius Dexter: *A Sancto viro Lampadio, Epiſcopo Barcinonenſi, qui ſucceſſit ſancto parenti meo Paciano fit Paulinus Presbyter.* Inuitum poſtulante plebe ſe ordinatum teſtatur Paulinus in Epiſtola ad Seuerum: *Nos modo in Barcinonenſi, vt antè ſcripſeram, ciuitate conſiſtimus, poſt illas litteras quibus reſcripſiſti die Domini, quo naſci carne dignatus eſt, repentina vt ipſe teſtis eſt vi multitudinis, ſed credò ipſius ordinatione correptus, & Presbyteratu initiatus ſum* In Chronic. Ep. 6.

fateor inuitus, non faſtidio loci, nam teſtor ipſum, quia & ab æditui nomine, & officio optaui ſacram incipere ſeruitutem, ſed vt aliò deſtinatus alibi, vt ſcis, mẽte compoſitus & fixus, nouum inſperatúmque placitum diuinæ voluntatis expaui. Ordinationi demum aſſenſit Paulinus eâ lege, vt ipſi Eccleſiæ non adſcriberetur, vt addit in eadem Epiſtola ad Seuerum: *Scito tamen voti communis, eodem Domino præſtante, ſaluam eſſe rationem, nam eâ conditione in Barcinonenſi Eccleſia conſecrari adductus ſum, vt ipſi Eccleſiæ non alligarer, in ſacerdotium tantùm Domini, non etiam in locum Eccleſiæ dedicatus.*

Illâ ætate claruerunt in Aquitania illuſtres tum ſapientiâ, cum ſanctitate Epiſcopi, Burdegalæ Amandus is ſucceſſit Delphino; ad eum extant Paulini Epiſtolæ, Albigæ Diogenianus, Engoliſmæ Dynamius, Aruernis Venerandus, Cadurci Alithius, Petrocorijs Pegaſius, Aginni Nitiobrigum Phœbadius, vt conſtat ex fragmento Epiſtolæ Paulini, quæ inter eius opera edita non eſt, & feliciter conſignata apud Gregorium Turonen-
Lib. 2. hiſt. cap. 13. ſem: *Qualis autem fuerit hic Pontifex*, de Venerando loquitur, *teſtatur Presbyter Paulinus dicens: ſi enim hos videas dignos Domino Sacerdotes, vel Exuperium Toloſæ, vel Simplicium Viennæ, vel Amandum Burdegalæ, vel Diogenianum Albigæ, vel Dynamium Engoliſmæ, vel Venerandum Aruernis, vel Alithium Cadurcis, vel nunc Pegaſium Petrogorijs, vtcumque ſe habent ſeculi mala, videbis profectò digniſſimos totius fidei religioniſque cuſtodes.*

Paulinus non multò poſt Presbyteratum, ad Euangelicæ perfectionis culmen enitens, omnia bona diſtraxit, & inter ea ingentia latifundia, quæ in Aquitania poſſidebat, & pretium erogauit in pauperes: *Non multò*

pòſt, addit Dexter loco ſupralaudato, *multâ paupertate ſpiritus præditus, omnia vendidit:* Sigebertus tamen id actum refert ſub annum CCCCIII. Rebus venditis S. Ambroſium adijt, ab eóque in Clerum Mediolanenſem cooptatus, etſi loco non obſtringeretur. Teſtis Paulinus ipſe in Epiſtola ad Alipium: *Nam ego etſi à Delphino Burdegalæ baptizatus, à Lampio apud Barcilonam in Hiſpania per vim inflammatæ ſubitò plebis ſacratus ſim, tamen Ambroſij ſemper & dilectione ad fidem nutritus ſum, & nunc in ſacerdotij ordine confoueor, denique ſuo me clero vendicare voluit, vt etſi diuerſis locis degam, ipſius Presbyter cenſear.* Epiſt. 41. Inde Paulinus, cum Theraſia ex coniuge ſorore factâ ſeceſſit in agrum Nolanum: vtrumque, & cenſus piam proſcriptionẽ, & ſeceſsũ Paulini celebrat Ambroſius in Epiſtola ad Sabinũ: *Paulinum ſplendore generis in partibus Aquitaniæ nulli ſecundum, venditis facultatibus tam ſuis, quàm etiam coniugalibus in hos ſe induiſſe cultus ad fidem comperi, vt ea in pauperes conferat, quæ redegit in pecuniam, & ipſe pauper ex diuite factus, tamquam deoneratus graui ſarcina, domui, patriæ, cognationi quoque valedicat, quo impenſiùs Deo ſeruiat, elegiſſe ſecretum affirmatur Nolanæ vrbis, vbi tumultum fugitans æuum exigat. Matrona quoque virtuti, & ſtudio eius proximè accedit, neque à propoſito viri diſcrepat. Denique tranſcriptis in aliorum iura ſuis prædijs virum ſequitur, & exiguo illic coniugis contenta ceſpite ſolabitur ſe religionis & charitatis diuitijs. Soboles eis nulla & ideò meritorum poſteritas deſiderata: hæc vbi audierint proceres viri quæ loquentur ex illa familia, illa proſapia, illa indole, tanta præditum eloquentia migraſſe à Senatu, interceptam familiæ nobilis ſucceſſionem, ferri hoc non poſſe.* Epiſt. 36. Idem factum laudat Gregorius Turonenſis: Statio Paulino fuit in agro Nolano ad beati Lib. de Glo. conf. c. 107.

Epiſt. 9. ad Seuerum. Felicis Martyris, quē hac de cauſa Dominędiū appellat, id eſt Dominū & Patronū ſuū, & multo carmine celebrat. Quo tempore factus ſit Epiſcopus penè eſt incompertum, mirórque rem adeò memorandam ſileri ab Vranio. Inter alia opera ante Epiſcopatum Panegyricam orationem ad Theodoſium, ſuper victoria tyrannorum Maximi & Eugenij edidit, *vt demonſtraret*, ait Lib. de ſcri. Eccl c. 48 Gennadius, *eum fide & oratione pluſquàm armis viciſſe.* Hoc animo ſe hunc librum pro Theodoſio ſcripſiſſe Endelechij amiciſſimi viri ſuaſu teſtatur ipſe Paulinus, in Epiſtola ad Seuerum: *Fateor autem idcircò me libenter* Epiſt. 9. *hunc ab amico laborem recepiſſe, vt in Theodoſio non tam Imperatorem quàm Chriſti ſeruum, non dominandi ſuperbiâ, ſed humilitate ſamulandi potentem, nec regno, ſed fide principem prædicarem.* Quàm dolenda ſit operis iactura, intelligere ſatis poſſumus ex Hieronymi de eo iudicio, in epiſtola ad Paulinum, quod elegantibus his verbis concluditur: *Felix Theodoſius, qui à tali Chriſti oratore defenditur, illuſtraſti purpuras eius, & vtilitatem legum futuris ſeculis conſecraſti.*

CAP. VIII.

Martini Turonenſis tranſitus. Certamen de eius corpore inter Turones & Pictones, Clari obitus. Seueri reditus in Aquitaniam. Seuerinus Aquitanus primùm Colonienſis, tum Burdegalenſis Epiſcopus. Vincentius Præfectus Prætor. Galliarum. Sepulchrum duorum amantum in Aruernis. Vigilantius Hæreticus venenum ſpargit per Aquitaniam. Vandali Aquitaniam vaſtant. Auſonius Engoliſmenſis Epiſcopus.

ATTICO, & Cæſario Coſſ. hoc eſt anno ſalutis CCCXCVII. Martinus Turonenſis Epiſcopus, cùm diœceſim luſtraret apud Condate vicum deceſſit: de ſacro eius corpore grauis ſuborta eſt controuerſia inter Turones & Pictones, vtriſque ad piam prædam aduolantibus: his Monachum & Abbatem ſuum; illis Epiſcopum vindicantibus: ſed noctis interuentu lite in craſtinum ſuſpenſâ, interim corpore in medio depoſito, noctu Pictonibus fortè ſomno ſopitis, corpus à Turonibus nauigio impoſitum per Vigennam amnem, & inde per Ligerim Turones ſubuectum. Pictones expergefacti eluſos ſe ſentientes, ad ſua non ſinè pudore redierunt, vt narrant Seuerus Sulpitius, & Gregorius Turonenſis. Lib. de vit. S. Martin.

Non multò poſt Martinum obijt Clarus ſanctiſſimus eius diſcipulus, de quo Seuerus in Epiſtola ad Aurelium: Lib. 1. hiſt. cap. vlt.

Nec multùm poſt ſanctum Presbyterum Clarum ipſius diſcipulum, qui nuper exceſſerat, video eandem quàm magiſtrum viam ſcandere: eius Epitaphium carmine ſcripſit Paulinus, quod inter eius epiſtolas extat.

Epiſt. 12. ad Seuer. Martyrol. Rom. 8. Nouemb.

Poſt tranſitum Martini, Seuerus redijt in Aquitaniam, & Primuliaci, id fuit oppido nomen, in finibus Nitiobrigum vnde ortus fertur, Baſilicam exſtruxit, in qua Clari reliquias collocauit, teſte Paulino, in epiſtola ad eundem. Per tempora etiam Eluſone, quod eſt Galliæ Narbonenſis oppidũ, eum degiſſe nobis indicat Paulinus: ſtultè Guibertus Abbas Gemblacenſis putauit Sulpitium noſtrum poſt obitum Martini inuitum & renitentem electum fuiſſe in Epiſcopum Bituricenſem; nam hic Presbyteratus ordinem non exceſſit, & longè alium eſſe à Sulpitio Epiſcopo Bituricenſi, euincit ratio temporum, quum inter tranſitum Martini, cuius hic noſter Sulpitius diſcipulus fuit, & ordinationem Sulpitij Epiſcopi Bituricenſis quæ contigit ſub Guntrano Rege, intercedant anni circiter centum nonaginta.

Ep. 6. & 12. ad Seuer. Epiſt. 6. ad Seuer.

Ioſeph. Scaliger. in proleg. ad libr. de emend. temp. Sigebert. A. C. 399.

Anno CCCXCIX. Seuerinus patriâ Aquitanus, & Burdegalenſis vt fertur, Colonienſis Epiſcopus, dimiſſo Epiſcopatu, non ſine diuino nutu Burdegalam repetijt, vrbem accedenti Amandus huiuſce Sedis Epiſcopus diuino quoque aſpirante numine, cum vniuerſo clero & plebe obuius ei occurrit, & peregrinum prorſus ignotum proprio nomine ſalutauit, vt narrant Fortunatus eius vitæ Autor apud Surium, & Gregorius Turonenſis: imò Amandus, quod addit Turonenſis, hoſpitem in tantùm coluit & obſeruauit, vt ei vltrò Epiſcopali cathedrâ ceſſerit, quo non diu pòſt fatis functo Amandus ſedem ſuam

Tom. 5. Octobr. 23. De Glor. Conf. c. 45.

velut

velut poſtliminio recepit. Burdegalenſes ſalutare Seuerini præſidium in aduerſis ſæpiùs experti, hunc ſibi in patronum & tutelam aſciuerunt. Idem Turonenſis: *Ex hoc incolæ cognitâ eius ſanctitate patronum ſibi adſciſcunt, certi quòd ſi quandoque vrbem aut morbus obrepat, aut hoſtilitas obſideat, aut aliqua querela percellat, protinus concurrentes populi ad Baſilicam Sancti, indictis ieiunijs vigilias celebrant deuotiſſimè orationem fundentes, & mox ab imminenti calamitate ſaluantur*: vnde olim Burdegala ab hoſpitis nomine S. Seuerini Caſtellum vocitari amauit, ſi fides auctori Anonymo libelli de Tranſlatione eiuſdem, apud Surium. De Glor. Conf. c. 45. Tom. 5. Octobr. 23.

Anno ſalutis cccc. Vincentius fuit Præfectus Prætorio Galliarum, vt conſtat ex Codice Theodoſiano. Hunc magnoperè coluiſſe Martinum Turonenſem epiſcopum, & ab eo ſæpius popoſciſſe, vt ei cibum in ſuo Monaſterio præberet, ſed virum ſanctum abnuiſſe, ne quis ex hoc inanis gloriæ ſenſus obreperet narrat Seuerus Sulpitius. A. C. Th. vtrum vi. De vit. S. Martin.

Sub hoc tempus Iniurioſus vnus è Senatoribus Aruernis cum coniuge vitam cœlibem duxit in eodem toro, & cùm ſeorſim ſepulti eſſent, poſtero die eorum ſepulchra continentia reperta ſunt: vulgus duos amantes vocitauit, de quibus Gregorius Turonenſis meminit duobus locis. Lib. 1. hiſt. cap. 47. & lib. de Glor. Conf. c. 32.

Anno ccccvi. Vigilantius Hæreticus patriâ Calagurritanus virus ſuum ex Hiſpania ſparſit in Aquitaniã, de quo Hieronymus: *Sola Gallia monſtra non habuit, ſed viris ſemper fortiſſimis, & eloquentiſſimis abundauit; exortus eſt ſubitò Vigilantius, ſeu veriùs Dormitantius qui immundo Spiritu pugnet contra Christi Spiritum.* & paulò pòſt: *Nimi-* Aduerſ. Vigilant. Baron. tom. 5. A. C. 406.

rum reſpondet generi ſuo, vt qui de latronum & Conuenarum natus eſt ſemine, quos Cneus Pompeius edomita Hiſpania, & ad triumphum redire feſtinans de Pyrenæi iugis depoſuit, & in vnum oppidum congregauit, vnde & Conuenarum vrbs nomen accepit, huc vſque latrocinetur contra Eccleſiam Dei & de Vectonibus, Arbacis, Celtiberiſque deſcendens, portet nequaquam vexillum Chriſti, ſed inſigne diaboli.

Beda lib 1. Hiſt. Angl. cap. 11. Sigebertus, A. C. 411. Greg. Tur. lib. 2. c. 2.

Anno Chriſti CCCCVII. Vandali à Stilicone euocati, quò Honorio genero inſidias strueret, filióque imperium pararet, Galliam & Aquitaniam ferro, flammíſque vaſtarunt, vrbes & Eccleſias paſſim ſolo æquarunt. Hanc Galliarum cladem luget Hieronymus in epiſtola ad Ageruchiam: *Innumerabiles & ferociſſimæ nationes vniuerſas Gallias occuparunt, quicquid inter Alpes & Pyrenæum eſt, quod Oceano & Rheno includitur, Quadus, Vvandalus, Sarmata, Halani, Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemani, & ô lugenda Reſpublica hoſtes Pannonij vaſtarunt; etenim Aſſur venit cum illis, Magüntiacum nobilis quondam Ciuitas capta, atque ſubuerſa eſt, & in Eccleſia multa hominum millia trucidata, Vangiones longâ obſidione deleti, Remorum vrbs præpotens, Ambiani, Attrebatæ, extremíque hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus tranſlati in Germaniam, Aquitaniæ, Nouemque populorum, Lugdunenſis & Narbonenſis Prouinciæ, præter paucas vrbes populata ſunt cuncta, quas & ipſas foris gladius, intus vaſtat fames: non poſſum abſque lachrymis Toloſæ facere mentionem, quæ vt huc vſque non rueret Sancti Exuperij Epiſcopi merita præſtiterunt.* Vandalicam & Galliarum inundationem deplorat Saluianus: *Excitata eſt in perniciem, ac dedecus noſtrum gens quæ de loco in locum pergens, de orbe in orbem tranſiens vniuerſa vaſtaret, ac primum à ſolo patrio effuſa eſt in Germaniam pri-*

Lib. 7. de Gubor. Dei.

mam nomine barbaram, ditione Romanam, poſt cuius primum exitium arſit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium, & poſt hoc corpus omne Galliarum. Tum à Vandalis deſtructa Pictonum Ciuitas cuius rudera viſuntur in hunc diem haud procul nouo Pictauio, quod ex huius buſto ſurrexit, vetus Pictauium vocant Ado Viennenſis & alij ſcriptores Gallici.

Auſonium Martialis diſcipulum, & Engoliſmenſem Epiſcopum à Vandalis Gallias vaſtantibus martyrium paſſum, lego in Chronico M S. Engoliſmenſi; ſed ætatum ratio reclamat: nam ſi verum eſt eum fuiſſe Martialis diſcipulum minimè credibile eſt eum vitam produxiſſe ad inſtia quarti ſeculi, ſub quæ Vandali in Gallias irruperunt: Centeſimus quippe annus eſt longiſſimus vitæ terminus.

CAP. IX.

Conſtantinus Tyrannus incubat Galliæ & Aquitaniæ. Limenius Præfectus Prætorio Galliarum. Pietas Gallorum. S. Seuerini corpus Burdigalâ aſportatum Coloniam. Seueri lapſus, penitentia, & obitus. Dardanus Præfectus Prætorio Galliarum.

SVB eundem annum CCCCVII. Conſtantinus tyrannus in Britannia ſurrexit aduersùs Honorium, inde Bononiam maritimam Galliæ ciuitatem traiecit, militem conduxit ex Gallia & Aquitania, & eas prouincias in ditionē redegit. Sozomenus: Lib. 9. cap.
περαιωθεὶς δὲ κωνσαντῖνος ἀπὸ βρετανίας ἐπὶ βουβονίαν

Lib. 14. c. 5. (rectiùs βονονίαν Nicephorus) πόλιν τῆς γαλατίας παρὰ θάλασσαν κειμένην προσηγάγετο τοὺς παρὰ γαλάταις καὶ Ακυιτανοῖς στρατιώτας, καὶ τὰς τῇδε ὑπηκόους περιεποίησεν ἑαυτῷ, μέχρι τῶν μεταξὺ ἰταλίας καὶ γαλατίας ὄρων ἃς κοττίας ἄλπεις ῥωμαῖοι καλοῦσι: *Conſtantinus igitur vbi ex Britannia traieciſſet in Galliæ, ciuitatem Bononiam ad mare ſitam conduxit ex Gallia & Aquitania milites, qui ibi erant, & eas prouinctas ſibi ſubiecit, vſque ad montes eos qui Galliam ſeparant ab Italia, & à Romanis Cottiæ Alpes nominantur.* Is Arelate Regiam fixit, Conſtantem filium Cæſarem declarauit. Tum Limenius Præfectus Prætorio Galliarum à Conſtantino tyranno Galliâ exactus ad Honorium Ticinũm confugit, vbi militari tumultu oppreſſus, vt refert Zozimus. Lib. 5. Hiſt. Tandem Conſtantinus Arelate obſeſſus à Conſtantio Comite, Honorij Sororio, captúſque & trucidatus. Eâ tempeſtate pietas Chriſtiana maximè viguit in Gallia. Et Simeonis Aſcetæ, qui primus in columna domicilium inſtituit, vnde Stylitæ nomen accepit, ſanctitas, admirandúmque vitæ genus adeò decantatum, vt Galli, Hiſpani, & Britanni, ab extremis oris Occidentis in Syriam vſque penetrarent, vt eum ſtantem in columna ſpectarent, & veneratione proſequerentur. Theodoritus: In vit. Patr. cap. 26. ἀφίκοντο δὲ πολλοὶ τὰς τῆς ἑσπέρας οἰκοῦντες ἐσχατίας σπάνοι, τε καὶ βρεττανοὶ, καὶ γαλάται οἱ τὸ μέσον τούτων κατέχοντες: *Venere etiam multi Occidentis oras incolentes, & Hiſpani, & Britanni, & Galli qui horum media obtinent.*

Poſtquàm Vandalorum furor in Gallijs deſæuijſſet, Agrippinẽſes S. Seuerini ſui Pontificis corpus à Burdigalenſibus repetierunt, ídque non ſine numinis proui-

dentia, de illorum conſenſu domum extulerunt, vt ſcribit Autor Anonymus, in libello de Tranſlatione S. Seuerini, apud Surium. Tom.5.Octobr.13.

Anno Chriſti ccccx. vita exceſſit Seuerus Sulpitius Diſcipulus S. Martini. Is prouectæ ætatis lapſus in Pelagij hæreſim, verùm cognito errore, perpetuo eum ſilentio multauit. Gennadius & ex eo Ado Viennenſis De ſcripto. Eccl. c. 19. ijſdem verbis: *Seuerus Presbyter cognomento Sulpitius, vir* In Chron. *genere, & litteris nobilis, & paupertatis & humilitatis amore* ann. 410. *conſpicuus, hic in ſenectute ſua à Pelagianis deceptus, & agnoſcens loquacitatis culpam, ſilentium vſque ad mortem tenuit, vt peccatum quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret.* Præter Seuerum & alij Galliæ Presbyteri Pelagianæ hæreſeos labe aſperſi, quos vehementer inſectatus eſt Celeſtinus I. in epiſtola ad Epiſcopos Galliæ.

Anno ccccxi. Dardanus fuit Præfectus Prætorio l 117. C. Th. de decur. Galliarum, vt obſeruatur ex Codice Theodoſiano, & in Biblioth. Olympiodoro apud Photium: ad eum epiſtolam ſcripſit Hieronymus in qua duplicem eius Præfecturam memorat; hunc inter tyrannos qui in Gallia aduersùs Honorium inſurrexerunt recenſet Sidonius. Lib.5. ep.9.

Cap. X.

Gallia Gothis tradita ab Honorio. Ataulphus Rex Gothorum, eius nuptiæ cum Placidia. Regia Gothorum apud fanum S. Ægidij. Hiſpaniæ Vandalis conceſſæ hâc lege ne præſcribere liceret. Ataulphus Aquitaniam occupat. Toloſæ, & Burdegalæ, totiúſque fere Aquitaniæ clades, agrorum tertiâ Gothis & alijs Barbaris aſsignatâ. Ataulphi tranſitus in Hiſpaniam, & interitus.

GOTHIS Alarico duce Italiam ingreſſis, & terras ad habitandum ab Honorio depoſcentibus, Honorius vt Italiam graui hoſte expediret, Gallias quas iam vix tueri poterat, crebris Barbarorum incurſionibus laborantes, eis conceſſit. Sigebertus: *Alaricus Rex Vviſigothorum per Italiam debacchatus mandat Honorio Imperatori, vt aut ſecum bello congrediatur, aut Gothis in regno ſuo locum ad habitandum largiatur: Honorius Gallias furori gentium vndique expoſitas eis conceſſit.* Donationi etiam Hiſpanias acceſſiſſe, & donationem ſacro oraculo ſancitam, teſtis Iornandes: *Cui ad poſtremum ſententia ſedit, quatenus Prouincias longè poſitas, id eſt Gallias, Hiſpaniáſque, quas iam penè perdidiſſet, & Gyſerichi eas Vandalorum Regis vaſtaret irruptio, ſi valeret Alaricus ſua cum gente ſibi tamquam lares proprios vindicaret donatione ſacro oraculo confirmatâ.*

A. C. 412. Idem Paul. Diacon. lib. 13.

de reb. Getic. c. 30.

Alaricus, pacto cum Honorio fœdere, cùm in Gallias

tranſiret, à Stilicone ex inſidijs armis petitus ipſo ſacro die Paſchæ, verùm eo fuſo, fugatóque, Romanorum perfidiâ offenſus, Italiam infeſtis armis repetijt, Romam ipſam vi cepit & incendio, ſæuâque direptione vaſtauit, at triduo ab vrbe capta vltrò inde egreſſus, non multò pòſt apud Conſentiam oppidum repentinâ morte ſublatus eſt autore Sigeberto. A. C. 412.

Alarico fatis functo, Ataulphus à Gothis in Regem electus, rurſus Romam hoſtili prædatione attriuit, Placidiam Honorij ſororem captiuam apud ſe habuit, eámque vxorem duxit, poſtquàm is Galliam attigit Maſſiliam dolo tentauit, ſed à Bonifacio Comite vrbis præfecto, eruptione factâ vulneratus vix fugâ ſibi conſuluit: omiſsâ Maſſilia Narbonem vrbem à Iouino & Sebaſtiano tyrannis recepit: tum ibi ſolenne nuptiarum cum Placidia celebrauit, epithalamium accinentibus Attalo, Rûſtacio, & Phœbadio, vt narrat Olympiodorus apud Photium. Ataulphus regiam collocauit in oppido Narbonenſis Prouinciæ, quod ſequens ætas fanum ſancti Ægidij vocauit, amœnitate loci vt opinor delectatus. Otho Friſingenſis: *Sed Ataulphus amore vxoris ſuæ Placidiæ à finibus Romanorum cedit, ac in Gallijs iuxta Prouinciam Narbonenſem, quàm poſtmodùm vir Dei Ægidius inhabitans, Metropoli ex nomine ſuo vt villa ſancti Egidij dicatur dedit, in loco qui vſque hodie Palatium Gothorum vocatur conſedit.* Inde vniuerſæ Prouinciæ Narbonenſi ſeu Gothiæ, nomen, Prouincia ſancti Ægidij. Robertus Montenſis. *Gothia quæ Prouincia ſancti Ægidij dicitur.* Lib. 6. Chro. c. 21. Ado Viennenſis A. C. 410. In ſupplem. Sigebert. A. C. 118.

Gothorum aduentu territi Vandali è Galliæ finibus in Hiſpanias migrarunt, quas eis habitandas conceſſit Honorius, eo pacto ne triginta annorum præſcriptione

Lib. 1. de Bell. Vanda.

vti liceret, teſte Procopio.

Ataulphus ex pacto Aquitaniam vnà cum Narbonenſi prouincia nactus, teſtis mihi eſt Idacius ex editione Andreæ Scoti & Scaligeri: *Imperatoris Honorij Regnum Gothorum poſt captam Romam Gayſſerici*, lege Alarici, *diuiſione partitur, & qui in Italia conſederunt ditioni Imperij ſe tradunt, reliqui Aquitaniam prouinciam cum ciuitate Toloſa eligentes ſedem, Regem eligunt Ataulphum, poſtea à Gothis regnatum.* Idem perſtringit Proſper ex editione Pithæi ſub tempora Ataulphi his verbis: *Aquitania Gothis tradita*, in vtramque tamen prouinciam hoſtili feritate ſæuijt Ataulphus, captam à Barbaris Toloſam, ſéque patriæ clade ſolum vertere, & in Italiam profugere coactum deplorat Rutilius Numatianus.

Lib. 1. itine.

Victorinus enim noſtræ pars maxima mentis
Congreſſu expleuit mutua vota ſuo.
Errantem Tuſcis conſidere compulit agris
Excolere externos capta Toloſa lares.

Gothi adumbratâ pace Burdegalam ingreſſi, ferro & igni eam vaſtarunt. Paulinus:

in Eucharis.

Namque profecturi Regis præcepto Ataulphi.
Noſtra ex vrbe fuerant qui in pace recepti
Non aliter nobis quam belli iure ſubactis
Aſpera quæque omni vrbe irrogauere crematâ.

Eandem cladem experta eſt vniuerſa propè Aquitania. Proſper Aquitanus:

Lib. de prou. Dei, in prolog.

Quem non concutiat vicinâ ſtrage ruina
Intrepidum flammas inter, & inter aquas?
Nos autem tanta ſub tempeſtate malorum
Inualidi paſſim cadimur & cadimus,
Cúmque animum patriæ ſubijt fumantis imago

Et

Et ſtetit ante oculos quicquid vbique perit,
Frangimur, immodicis & fletibus ora rigamus,
Dumque pios agimus, vertimur in querulos
Quo ſcelere admiſſo pariter periere tot vrbes,
Tot loca, tot populi quid meruere mali?
Si totus Gallos ſeſe effudiſſet in agros
Oceanus vaſtis plus ſupereſſet aquis.
Si toleranda mali labes heu cæde decenni
Vandalicis gladijs ſternimur & Geticis.

& poſt alia,

Tu quoque puluereus plauſtra inter & arma Getarum
Carpebas duram non ſine faſce viam,
Cùm ſacer ille ſenex plebem vſta pulſus ab vrbe,
Ceu paſtor laceras duceret exul oues.

Non omittam tamen hoc loco quod narrat Fortunatus, cùm totius Aquitaniæ plebs religionis causâ ad ſolennem D. Seuerini diem Burdegalam confluxiſſet, & repentino Gothorum exercitus aduentu turbata, ad aram Diui confugiſſet, Gothos ſubito terrore conſternatos in fugam actos, & his quos prædaturi erant ipſos prædam factos, & ob id ſolenne feſtum Seuerino ab vniuerſa Aquitania inſtitutum.

In vit. S. Seuerini apud Surium to. 5. Octo. 23.

Prouinciales noſtri quam legem à Gothis paſſi ſint in agrorum & poſſeſſionum modo inquirere hoc loco opportunum eſt. Vandalis in Africa agrorum partem aſſignari iuſſit Hunnericus Rex, qui dicti ſunt *κλῆροι βανδίλων*, *ſortes Vandalorum*, vt Autores ſunt Procopius & Victor Vticenſis. Burgundiones in Gallia tertiam mancipiorum, & duas agrorum partes tulerunt, vt ex eorum legibus notum eſt. Gothis in Italia, tertiam agrorum τὸ τριτημόριον τῶν ἀγρῶν adſcripſit Odoacer

Lib. 1. de Bell. Vand. lib. 2. de perſecut. Vandal.

Leg Burgũ. tit. 54. §. 1.

Lib. 1. de bell. Goth. Rex, vt teſtis eſt Procopius. Quod & illuſtratur pluribus locis Caſſiodori, & Ennodij Ticinenſis: eâdem ratione vſi Vuiſigothi in Hiſpania. Vnde in ipſorum lege Sortes Gothicas & Romanas quæ annis quinquaginta ſteterint nullo modo conuelli placuit. Eodem iure tertiâ agrorum Prouinciales noſtros à Gothis multatos. credere par eſt, nec mitiùs cum illis actum à barbaris, quàm cum Afris, Italis, & Hiſpanis: coniecturam & iuuat Sidonius Aruernorum Epiſcopus, in Epiſtola ad Lampridium Rhetorem Burdegalenſem, cũ ſe à Gothis bonis proſcriptum dolet: *Necdum enim quicquam de hereditate ſocruali, vel in vſum tertiæ ſub pretio medietatis obtinuit*: locus obſcurus eſt, & fortè corruptus, ſed ita intelligi poſſe videtur, vt queratur Autor, ſe de bonis quæ ad eum peruenerant ex hereditate Auiti ſoceri ſecurum non eſſe vel damno tertiæ, id eſt derelinquendo tertiam Gothis. Non alio iure Normannos Neuſtriâ occupatâ non ſolùm ciuilium ſed etiam ſacrorum prædiorum partem ſuis diuiſiſſe colligo ex eo, quòd Carolus Simplex, Monaſterium Rothomagenſe S. Audoëni cœnobio S. Germani præcepto regio vnijſſe fertur apud Aymoini Continuatorem *exceptâ portione Normanorum.*

Lib. 1. ep. 14. lib. 1. ep. 16. lib. 7. ep. 20. lib. 9. ep. 13. leg. Vuiſig. lib. 10. tit. 1. cap. 1.

Lib. 8. ep. 9.

Lib. 5. c. 41.

Ataulphus rebus in Gallia compoſitis, ſeu *confirmato regno Gothis in Galliis*, vt ſcribit Iornandes in Hiſpanias tranſijt; eum verò à Conſtantio Romano Patricio coactum relictis Galliis in Hiſpaniam recedere Autores ſunt Idacius & Iſidorus, & congruenter Oroſius narrat Gothos Narbonâ pulſos à Conſtantio Comite in Hiſpaniam abire compulſos, interdicto & ſecluſo omni vſu commercij, quod refert ad tempora Ataulphi. Is multis præclarè geſtis in Hiſpania aduersùs Vandalos à quodam è ſuis percuſſus occubuit.

De reb. Getic. c. 47.

Lib. 7. c. 39.

CAP. XI.

Sigericus, & poſt eum Vallia Reges Gothorum. Agricola P P. Galliarum. Conſtitutio Honorij de agendo Arelate annuo Conuentu VII. *Prouinciarum Galliæ. Aquitania ſecunda ex pacto tradita, ſeu veriùs reddita Gothis Gothi Arriani Catholicorum Eccleſias occupant. Auiti legatio ad Honorium pro tributorum remiſsione. Apollinaris auus Sidonij P P. Galliarum. Toloſa Regia Gothorum. Valliæ interitus.*

ANNO Chriſti CCCCXVIII. Ataulphus ſucceſſorem habuit Sigericum, quo propediem de medio ſublato, quòd de pacis cum Romanis ineundæ ſtudio ſuſpectum ſe feciſſet, Vallia à Gothis lectus in Regem eò maximè, quod Romanis infeſiſſimus videretur, ſed Deo animum emolliente his amiciſſimus extitit. Conſtantius Comes, ab Honorio in Gallias miſſus cum validiſſimo exercitu, vt Placidiam ſororem à Gothis pactione, aut armis repeteret, eam in vxorem victoriæ præmium aſſecuturus; huic Vallia non minoribus copijs, ad fauces Pyrenæi occurrit, ſed legatis vtrinque pacis arbitris miſſis, à bello diſceſſum, & fœdus inſtauratum eâ lege vt Romanis ſuppetias ferret ſi quando opus eſſet. Vallia Placidiam honorificè apud ſe ſemper habitam Honorio reſtituit, vt narrat Iornandes. De reb. Getic. cap. 32.

Eodem anno Agricola ſub Honorio præfecturam

Prætorij Galliarum geſſit, ad eum emiſſa eſt Conſtitutio de celebrando Arelate annuo conuentu ſeptem Prouinciarũ Galliæ, inter quas fuere Aquitaniæ duæ, & Nouempopulana, ob ſedem Præfectoriam quę Arelate tranſlata fuerat è Ciuitate Treuerorum: hanc Conſtitutionem perperam tribuunt Conſtantino Magno Nicolaus Cuſanus, Conſtantino tyranno Ioſephus Scaliger vterque eo fortè decepti quòd in ea Arelate vrbs dicitur Conſtantina, rectiùs à Iacobo Sirmundo reddita eſt Honorio, ex fide veteris Codicis, quam inprimis iuuat autoritas Hincmari qui eiuſdem meminit, & autorem commendauit Honorium.

Lib. 3 de Concord. cath. c. 35. In Auſon. lect. lib. 1. cap. 24. In Sidon. in Epith. Polẽ & Araneol. Ep. 6. c. 17.

Vallia ex lege fœderis pro Romanis acerrimè pugnauit, Conſtantinus Tyrannus qui imperium affectauit aduersùs Honorium coniunctis Romanorum & Gothorum copijs Arelate obſeſſus, captus, & cæſus: tum Vallia varijs prælijs Vandalos debellauit in Hiſpania, & nonnullas prouincias ab eis receptas Romanis reddidit, victos in Africam migrare coëgit, ob hæc merita in Rempublicam Vallia ex pactione facta cum Conſtantio Comite reuocatus in Galliam, donatâ, aut potiùs redditâ ſecundâ Aquitaniâ, cum nonnullis ciuitatibus affinium Prouinciarum. Proſper Aquitanus: *Conſtantius Patricius pacem firmat cum Vvallia, data eidem ad inhabitandum ſecunda Aquitania, & quibuſdam ciuitatibus confinium Prouinciarum.* Plenius rem illuſtrat Iſidorus: *Qui deinde* (loquitur de Vallia) *per Conſtantium Romanum Patritium ad Gallias reuocatur, data ab eo Gothis ob meritum victoriæ ad habitandum ſecunda Aquitania vſque ad Oceanum cum quibuſdam ciuitatibus confinium Prouinciarum*, nempe Nouempopuloniæ, ita intelligendus Idacius ex editione

Sirmundi, cùm ſcribit Conſtantium Gothis ſedes poſuiſſe in Aquitania, à Toloſa vſque ad Oceanum, hi enim ſunt fines Aquitaniæ ſecundæ, & Nouempopuloniæ: *Gothi intermiſſo certamine quod agebant per Conſtantium ad Gallias reuocati ſedes in Aquitania à Toloſa vſque ad Oceanum acceperunt.* Aquitaniam Gothis ab ipſo Honorio traditam refert Paulus Diaconus: *Hoc in tempore fœdus firmiſſimum cum Rege Gothorum Vallia pepigit Honorius, tribuens ei ad habitandum Aquitaniam Prouinciam, eiuſdémque Prouinciæ etiam quaſdam ciuitates vicinas.* Idem Sigebertus: *Honorius pacto fœdere cum Gothis Aquitaniam tradit eis.* Ampliores longè fines incremento ditionis Gothicæ ponas, ſi qua fides Idacio edito à Scoto & Scaligero, nempè à mari Tyrrheno, & Rhodano, vſque ad Ligerim & Oceanum, quibus finibus continetur vtraque Aquitania prima & ſecunda: *Gothi ſedentes in Aquitania Toloſam ſedem ſibi elegerunt, à mari Thyrreno, & fluuio Rhodano per Ligerim fluuium vſque Oceanum poſſident.* Sed caue ne credas; nec enim Gothi Aquitaniam primam aſſecuti ante Euricum Regem, vt ſuo loco oſtendemus. Hoc pacto Gothi eâ parte Aquitaniæ potiti paſſim Catholicorum Eccleſias occuparunt, & ſuæ in partis vſus cõuerterunt. Gregor. Turonenſis: *Haud ſecus & Reontia Villa eſt, in qua cùm eſſet Eccleſia Catholica, aduenientibus Gothis ad ſuam ſectæ immunditiam eam tranſtulerant.*

Lib. 14. hiſt. Miſcell.

Ad An. C. 418.

Lib. de Glo. Conf. c. 28.

Anno CCCCXXI. Auitus Aruernus Legatus Galliarum miſſus ad Honorium vt tributorum leuamen poſtularet, quod impetrauit ope & gratiâ Conſtantij Comitis. Sidonius.

In Panegyr. ad Auit.

Eligitur primus iuuenis ſolus mala fracta
Alliget vt patriæ, poſcátque informe recidi

Vectigal, procerum tum fortè potentior illic
Poſt etiam princeps Conſtantius omnia præſtat.

Conſtantino tyrannidem in Gallia occupante aduerſùs Honorium, Apollinaris Sidonij auus fuit Præfectus Prætorij, & Conſtanti, filio Conſtantini comes expe-
Lib. 6. Sido. lib. 3. ep. 12. ditionis Hiſpanicæ. Zozimus: ἐπὶ τούτοις ὁ Κώνςας εἰς τὴν ἰβηρίαν διέβη, ςρατηγὸν μὲν τερέντιον ἔχων ἀπολινάριον δὲ τῆς αὐλῆς ὕπαρχον: *Itaque Conſtans in Hiſpaniam tranſiit, quum Ducem Terentium, & Apollinarem Præfectum Prætorij haberet.* Inde ſuſpectus Conſtantino Præfecturâ ſpoliatus, teſte eodem Zozimo, qua fortè de
Lib. 5. ep. 9. cauſa Sidonius auum, Conſtantini inconſtantiam execratum memorat.

Vallia anno duodecimo regni, alterâ expeditione Hiſpanicâ Vandalos attriuit, victor Toloſam reuerſus
de reb. Getic. cap. 33. de quo Iornandes: *Incruenta victoria potitus Toloſam reuertitur*, nempe Toloſa fuit Regia Gothorum, vnde & Reges Toloſæ dici amarunt, vt in Commonitorio Alarici, præfixo Codici Theodoſiano, *Datum ſub Alarico Rege Toloſæ.* Tandem tot victorijs clarus diutino morbo conſumptus vitam finiuit ſub annum Chriſti CCCCXXVIII.

CAP. XII.

Theodericus Rex Gothorum. Arelate, & Narbona vrbes à Gothis obſeſſæ, ab Aëtio liberatæ. D. Germani Altiſſiodorenſis Epiſcopi peregrinatio ad D. Iuliani Martyris Briuate in Aruernis. Auxiliaris, PP. Galliarum. Bagaudarum recidiuus tumultus in Gallia. Littorius Dux Romanorum à Gothis victus & cæſus. Apollinaris Sidonij pater PP. Galliarum. Attila Gallias vaſtat, ab Aëtio, Francis & Gothis vincitur in campis Catalaunicis. Theoderici occaſus in prælio Catalaunico. Theoderici liberi.

DEFVNCTO Valliâ, in regno ſucceſſit Theodericus, in eius nomine variant Scriptores. Gregorio Turonenſi Theudo, Iſidoro Theudoridus, Idacio Theodores, meliùs Iornandi Theodoricus dicitur. Lib. 2. hiſt. Franc. c. 7. De reb. Getic. cap 34.

Is ſuis finibus non contentus rupto fœdere cum Romanis percuſſo, Arelaten nobiliſſimam Galliarum vrbem magnis viribus oppugnauit, ſed ab Aëtio Patricio non ſine ingenti ſuorum clade, ab obſidione vrbis ſubmotus. Conſentientes hac de re plures habemus ſcriptores. Proſper Aquitanus: *Arelas nobile oppidum Galliarum, à Gothis multâ vi oppugnatum eſt, donec imminente Aëtio, non impuniti abſcederent.* & Idacius: *Per Aëtium Comitem, non procul de Arelate quædam Gothorum manus* In Chron. A.C. 467.

extinguitur. & Iſidorus: *Theudoridus poſt Valliam regnat annis* XXIII. *qui regno Aquitanico non contentus pacis Romanæ fœdus recuſat, exercitum mouet, Arelatem nobiliſſimum oppidum Galliæ obſidet, à cuius obſidione imminente virtute Aëtij Romanæ militiæ ducis remotus abſcedit.*

Inde Narbonam obſidione tentauit Theodoricus, ſed ea per Ætium obſidione liberata. Idacius: *Narbona obſideri cœpta per Gothos, Narbonâ obſidione liberatur, Aëtio Duce & Magiſtro militum.*

His temporibus Germanus Altiſſiodorenſis Epiſcopus vitæ ſanctitate claruit, peregrinationem inſtituit ad D. Iuliani Martyris Briuate in Aruernis, oranti diuinitus reuelatur dies natalis Martyris ante hunc diem incognitus: cùm in Italiam contenderet Arélate ab Auxiliari tum Præfecto Prætorio Galliarum, & Hilario Arelatenſi Epiſcopo benignè excipitur, vt narrat Conſtantius Presbyter in eius vita apud Surium. Auxiliarem fuiſſe P P. Galliarum patet ex inſcriptione veteri quam retulit Ioſ. Scaliger.

Tom. 4. Iul. 30. Auſon. lect. lib. 2. c. 30.

Anno CCCCXXXVII. iterum Bagaudæ ſurrexere in Gallijs Attone Duce. Proſper Aquitanus: *Gallia vlterior Attonem,* ſic lege, pro Tibutonem, *Principem rebellionis ſecuta à Romana ſocietate diſceſſit, à quo tracto initio omnia penè Galliarum ſeruitia in Bagaudam conſpirauere.* Idem narrat Sigebertus Tumultus causâ importabile onus vectigalium, & ſæuitia Præfectorum. Saluianus: *De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt, qui per malos iudices, & cruentos ſpoliati, afflicti, necati, poſtquàm ius Romanæ libertatis amiſerant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt, & imputatur his infelicitas ſua, imputatur his nomen calamitatis ſuæ, imputamus nomen quod ipſi fecimus, & vocamus rebelles*

In Chron. — In Chron. A. C. 437. — Lib. 5. de Guber. Dei.

vocamus

vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos, quibus enim alijs rebus Bagaudæ facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus iudicum, niſi eorum proſcriptionibus, & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæſtus proprij emolumenta verterant, & indictiones tributarias prædas ſuas eſſe fecerunt.

Anno CCCCXXXIX. Littorius Dux Romanus arma mouit in Gothos, iunctis Hunnorum auxiliaribus copijs; tranſeunti per Aruernorum fines infeſtâ manu hoſtilem in modum occurrit Auitus, eius copias in fugam dedit, & Hunnum equitem ſingulari certamine proſtrauit, vt fusè narrat Sidonius. In Panegyr. Auit.

Littorius falſâ ſpe victoriæ elatus Aruſpicum reſponſis, infelici prælio ad Toloſam cum Theodorico certauit, in quo victus & captus meritas ſuperſtitionis penas luit. Proſper Aquitanus: *Littorius dum Aëtij gloriam ſuperare appetit, dúmque Aruſpicum reſponſis & dæmonum ſignificationibus fidit, pugnam cum Gothis imprudenter conſeruit, fecitque intelligi quantùm illa quæ cum eodem perijt manus prodeſſe potuerit, ſi potioribus conſiliis quàm ſuâ temeritate vti maluiſſet, quando tantam ipſe hoſtibus cladem intulit, vt niſi inconſideranter prælians in captiuitatem incidiſſet, dubitandum foret cui potiùs parti victoria aſcriberetur.* Idem narrant Idacius, Iſidorus, Sigebertus, & Rodericus Toletanus. In Chronic. A. C. 444. Lib. 2. c. 8. Vnus quod valdè miror Iornandes ſcripſit à Littorio æquo certamine pugnatum, & prælium pacto fœdere ſolutum, nullâ prorſus mentione factâ de caſu Littorij: *Hunnis quoque auxiliariis Littorio ductante, contra Gothos Romanus exercitus mouit procinctum, diúque ex vtraque parte acie ordinatâ, quum vtrique fortes, & neuter firmior eſſet, datis dextris in priſtinam concordiam redierunt, fæderéque firmato, ab alterutro fidâ pace peractâ receſſit vterque.* De reb. Getic. cap 34.

Ante pugnam Theodoricus etſi Arianâ hæreſi laboraret, pacem à Littorio per Epiſcopos noſtros petijt, nec impetrauit. Saluianus: *Denique probauit hoc bello proximo infelicitas noſtra; cùm enim Gothi metuerent, præſumpſimus nos, nos in viribus ſpem ponere, illi in Deo, cùm pax ab illis poſtularetur, à nobis negaretur; illi Epiſcopos mitterent, nos repelleremus, illi etiam in alienis ſacerdotibus Deum honorarent, nos etiam in noſtris contemneremus, provt actus vtriuſque partis, ita & rerum terminus fuit, illis data eſt in ſummo timore palma, nobis in ſumma elatione confuſio, &c.* & paulò pòſt. *Denique ipſe Rex hoſtium quantùm res prodidit, ac probauit, vſque ad diem pugnæ ſtratus cilicio preces fudit, ante bellum in oratione iacuit, ad bellum de oratione ſurrexit, priuſquàm pugnam manu capeſſeret, ſupplicatione pugnauit, & ideò fidens proceſſit ad pugnam, quia iam meruerat in oratione victoriam.*

Lib. 7. de Guber. Dei.

Qui fuerint illi Epiſcopi pacis causâ legati liquidò non conſtat, vnum ex his fuiſſe Orientium Auxitanum Epiſcopum voluit Autor ipſius vitæ, ſed non patitur ratio temporum, ſi qua fides Iulio Dextro, & alijs qui eum Vincentij Oſcenſis Martyris germanum aſſerunt.

Partâ victoriâ Gothi periculi memores pacis conditiones non detrectarunt. Proſper Aquitanus: *Pax cum Gothis facta cum iam poſt ancipitis pugnæ lacrymabile experimentum humiliùs quam anteà popoſciſſent.* & Idacius: *Inter Romanos & Gothos pax efficitur.*

Anno CCCCXLII. Capto Attone & alijs ſopita factio Bagaudarum in Gallia. Proſper Aquitanus, *capto Attone,* ſic legendum iam monui pro, Tibutone, *& ceteris ſeditionis partim principibus vinctis, partim necatis Bagaudarum commotio conquieſcit.* Idem Sigebertus.

In Chronic. A. C. 442.

A. C. CCCCXLVIII. Apollinaris Sidonij pater fuit

Præfectus Prætorij, eius præfecturæ epocha colligitur ex conſulatu Aſterij, quem in idem tempus refert Sidonius: *Cum pater meus Præfectus Prætorio Gallicanis tribunalibus præſideret, ſub cuius videlicet magiſtratu Conſul Aſterius anni ſui fores votiuum trabeatus aperuerat.* Hinc idem Sidonius patrem ſoliditati Galliarum præfuiſſe tradit alio loco. Lib. 8. ep. 6. Lib. 5. ep. 9.

A. Chr. CCCCLIII. Irruente in Gallias Attilâ cum innumeris Hunnorum copijs, Auitus tum Galliarum Præfectus à Valentiniano Toloſam ad Theodoricum legatus, eum in ſocietatem belli adducit communis Galliarum hoſtis repellendi gratiâ teſte Sidonio. Attila multas Galliarum ciuitates expugnat, diruit, incendit, Epiſcopos trucidat, Aurelianum celeberrimam vrbem diutinâ obſidione vrget, Anianus ſanctiſſimus huiuſce vrbis Epiſcopus de ſalute ſuorum ſolicitus, Aëtij & Gothorum auxilium expetijt, vt legitur in eius vita apud Surium. Theodoricus coniunctis cum Aëtio & Meroueo Rege Francorum copijs, domi relictis quatuor è liberis, nẽpe Friderico, & Turico, Rotemero, & Himmerit, expeditionis ſocijs ſecum aſſumptis Thoriſmundo & Theoderico natu maioribus, bellum inſtruit aduersùm Attilam, eo vrbis obſidione depulſo, de ſumma rerum Galliæ pugnatum in campis Catalaunicis in Campania. Attila victus & fugatus, in hoc prælio Theodoricus telo vulneratus, equo deiectus, & equorum calcibus attritus cecidit, Thoriſmundus eius filius è medio hoſtium vulneratus vix euaſit noctis beneficio. Ad internecionem deleri potuit Attila, ſed victoriæ modum poſuit Aëtius, cauens ne ſublato Attilâ, Gothi, & Franci grauioris hoſtis metu ſoluti Romanis formi- In Panegyr. Auit. Tom. 6. No. 17. Frecnlphus lib. 5. cap. 14.

De reb. Getic. cap. 41. doloſiores exiſterent: vt refert Iornandes. Non deſunt qui ſuaſum habent rem geſtam in finibus Toloſatum in loco qui nomen retinet *Catalens*: ſed quàm aberrent facilè intelliges ex Iornāde & Idacio, quorum hic prælium commiſſum narrat in campis Catalaunicis haud longè à ciuitate, quæ ab Hunnis capta erat, Metis. Et ille in campis quos patêre ait C. leucis in longum, & LXX. in latum, & poſt pugnam Thoriſmundum Aëtij conſilio ad ſua redijſſe, ne fratribus occupandi regni occaſionem per abſentiam pręberet; vix enim vlla periculi ſuſpicio inijci poterat ad Toloſam vrbem poſito, validiſque copijs inſtructo.

Theodoricus rerum potitus annos XXIII. ſuperſtites reliquit ſex filios maſculos, Thoriſmundũ, Theodericũ, Fredericũ, Turicũ, Rotemerũ, & Himmerit, ſiue Aymericũ & filiã vnicã, quę Hũnerico Genzerici Regis Vandalorũ filio nupta, à ſocero ob ſuſpicionē veneni ab ea parati naribus trũcata, & hoc pacto turpiter deformata patri in Galliã remiſſa, vt memorię prodidit Iornandes.

De reb. Getic. cap. 36. Aquitaniam Hunnorum clade laboraſſe, & Vaſatum oppidum ab his obſeſſum inſinuant Gregorius Turonenſis, & Sigebertus, cùm referunt Vaſatenſi oppido Hunnorũ obſidione liberato, cùm Epiſcop⁹ in gratiam accepti à Deo beneficij ſolennem Miſſam celebraret, eum obſeruaſſe tres aquæ guttas paris magnitudinis cryſtallo nitidiores de cœlo in aram defluere quę ſimul coniunctæ in pulcherrimam gemmam coaluerunt, quâ poſitâ in medio crucis, auro & gemmis diſtinctæ, aliæ ſtatim ſuo loco lapſæ ſunt, hoc miraculo damnata Arriana hæreſis, quæ Gothorum & Burgundionum tabe Galliam nimiùm fœdauit.

Lib. I. de mirac. Mart. 13. A.C. 453.

Cap. XIII.

Thoriſmundus Rex Gothorum, Ferreolus PP. Galliarum. Arelate iterum obſeſſa à Gothis. Attila rurſus Gallias vaſtat. Thoriſmundi exitus. Gothi Regicidæ.

Horismvndvs igitur cæſo patre in campis Catalaunicis, & iuſtis ei perſolutis, ſubdolo Aëtij conſilio, belli Hunnici reliquias omiſit, Toloſam quæ erat Regia Gothorum cum ſuis redijt, & vno omnium aſſenſu regni poſſeſſionem nactus eſt. Iornandes: *Thoriſmund ergo patre mortuo in campis ſtatim Catalaunicis vbi & pugnauerat, regiâ maieſtate ſubuectus Toloſam ingreditur, &c.* De reb. Getic. cap. 41.

Per hæc tempora Tonantius Ferreolus, Syagrij Conſulis ex filia nepos præfecturam Galliarum geſſit. Sidonius in Epiſtola ad eumdē: *Prætermiſit Gallias tibi adminiſtratas, tunc cùm maximè incolumes erant*, nempe depulſo Attilâ per Aëtium: & belli ſocios is Papianillam habuit vxorem, ex qua ſuſcepit filium cognominem, eius larem, & domicilium apud Treuidum in finibus Ruthenorum locat idem Sidonius, Lib. 7. ep. 12. In propēpt. ad libell.

Ibis Treuidon & calumnioſis
Vicinum nimis heu iugum Rutenis
Hîc doctis inuenies patrem Tonanti
Rectorem, columénque Galliarum
Priſci Ferreolum parem Syagri,
Coniux Papianilla quem pudico
Curas participans iuuat labore.

Sunt qui credunt eum eſſe principem gentis Ansberti, & per eum Caroli M.

Thoriſmundus regnum adeptus pacis impatiens fœdus cum Romanis percuſſum fregit, Arelatum obſedit; verùm obſidionẽ dimiſit ſuaſu Ferreoli Præfecti, quem ait Sidonius plus epulis apud hoſtem effeciſſe, quàm armis præſtiturus eſſet Aëtius ſi adfuiſſet : *Prætermiſit Regem Gothiæ ferociſſimum, inflexum affatu tuo melleo, graui, arguto, inuſitato, & ab Arelatenſium portis, quem Aëtius non potuiſſet prælio, te prandio remouiſſe.* Hâc ætate Gothorum ditio Rhodani littus attingebat, vnde & Sidonius Thoriſmodum Rhodani hoſpitem vocat.

Lib 7. ep. 12

d. ep. 12. li. 7.

Rursùs Attilâ infeſtis armis Galliam petente & in Alanos, qui trans Ligerim conſederant permittente Aëtio, procinctum mouente, Thoriſmundus belli molem in ſe conuerſam iri ſentiens, Alanis ſuppetias profectus, Attilam prælio fudit, fugauítque, & Gallijs decedere coëgit, vt prodit Iornandes, & poſt eum Rodericus Toletanus: alij autores ſunt inter quos Sigebertus Attilam Gothos bello agreſſum, victum à Thuriſmundo abijſſe inglorium.

De reb. Getic. c. 44.

A. C. 355.

Thoriſmundus tertio regni ſui anno cùm valetudinis causâ ſanguinem è vena miſiſſet, ſubmiſſis ſicarijs in cubiculo interemptus, non impune tamen; quoſdam enim ex inſidiatoribus ſcalpello, ita enim legendum apud Iordanem, non ſcabello, occidit. Iſidorus narrat Thuriſmundum regnaſſe anno vno, & dum ſe inſolẽtiùs haberet, à fratribus Theodorico & Frederico necatum. Hic fuit Gothorum furor, vt Regum vitę vix parcerent, Gregorius Turonenſis : *Sumpſerant Gothi hanc deteſtabilem conſuetudinem, vt ſi quis eis de Regibus non placuiſſet, gla-*

De reb. Getic. c. 43.

Lib. 3. hiſt. cap. 28.

dio eum appeterent, & qui libuerit animo hunc ſibi ſtatuerent Regem: ideóque Patres Conc. Toletani IV. V. VI. XVI. multis canonibus ſecuritati Gothorum Regum, quibus parebant, proſpexerunt. Conc. Tole. 4. cap. 75. Tolet. 5. ca. 3 & 8. Tolet 6. ca. 14. 17. 18. Tolet. 16. cap. 1.

Cap. XIV.

Theodoricus II. Rex Gothorum, eius vxor Ragnachildis. Auitus Aruernus à Gothis ad imperium prouectus. Sidonius Auiti filiam ducit vxorem. Theodoricus Aquitaniam primam armis vaſtat. Auiti exitus. Proſper Aquitanus. Narbona Theodorico prodita. Victorinus Aquitanus Cycli Paſchalis conditor. Abraham Abbas ſanctitate clarus in Aruernis. Theodorici mors.

MORTVO Thoriſmundo Theodoricus eius germanus in regnum ſucceſſit, princeps animi & corporis dotibus præſtans, cuius formam, ſtudia & mores commendat Sidonius eleganti Epiſtola ad Agricolam, quam exſcribere hîc otioſum eſſet. Vxorem habuit Ragnachildem: concham argenteam quâ illa vteretur balnei causâ fieri curauit Euodius, cui carmen incidendum concinnauit Sidonius quod ipſe inter epiſtolas reliquit, vnde coniectura ducitur eam eſſe fortaſſis, quam vulgus Toloſanum vocitat, *la Reyne Pedauque*, quòd aquis & balneis inprimis delectaretur. Lib. 1. ep. 2. Lib. 4. ep. 8.

Anno Chriſti CCCCLV. occiſo Valentiniano Iuniore

Maximus doli artifex inuadit imperium, Auitum patriâ Aruernum Magiſtrum militum creat; is ad Theodoricum pacis ſanciēdæ causâ legatus, cum legationis causâ Toloſæ verſaretur, auditâ Maximi tyranni nece, hortatu Theodorici Toloſæ purpuram ſumpſit, & à Gothis vnà cum Romanis Auguſtus primùm ſalutatus tum apud Arelatum. Idacius: *Ipſo anno in Gallijs Auitus Gallus ciuis, ab exercitu Gallicano, & ab Honoratis primùm Toloſæ, dehinc apud Arelatum Auguſtus appellatus Romam pergit, & ſuſcipitur.* Apud Vgernum Arelatenſe caſtrum id actum

Carm. 7. narrat Sidonius,

----- Fragor atria complet
Vgerni quo fortè loco pia turba Senatus
Detulerat vim vota, preces, locus, hora, diéſque
Dicitur Imperio felix.

Sidonius Apollinaris filius ex laïco poſteà Aruernorum Epiſcopus, vxorem duxit Papianillam Auiti Auguſti filiam, vt legitur apud Gregorium Turonenſem, dos dicta prædium Auitacum nomine ab Auito, teſtis ipſe Sidonius: *Auitaci ſumus, nomen hoc prædio, quod quia vxorium patrio mihi dulcius.*

Lib. 2. hiſt. cap. 21.

Lib. 2. ep. 2. v. eumd. car. 18.

Theodoricus conniuente Auito Aquitaniam, primam intellige, præſidio deſtitutam nactus, armis vaſtauit. Iſidorus: *Theodoricus poſt fraternam necem in regnum ſuccedens imperauit annis* XIII. *qui pro eo quòd Imperatori Auito ſumendi Imperialis faſtigij, cùm Gallis auxilium præbuiſſet Aquitanias cum ingenti exercitu, & cum ingenti licentia eiuſdem Auiti imperatoris ingreditur.*

Auitus licentiâ regni ſubitò mutatus, è priſtina virtute in mollitiem, & luxuriam lapſus, ante annum impletum imperio ſubmotus, & Placentiæ Epiſcopus ordinatus,

ſed

ſed comperto, quòd Senatus de eius nece cōſilium agitaret fuga ſalutem quæſiuit, & Briuatem ad D. Iuliani Martyris baſilicam, quæ eſt in finibus Aruernorum iter aggreſſus, ſed in itinere defunctus Briuatem elatus eſt, & ad Martyris pedes ſepultus. Gregorius Turonenſis: *Auitus enim vnus ex Senatoribus, & vt valdè manifeſtum eſt ciuis Aruernus, cùm Romanum ambiſſet imperium luxurioſè agere volens à Senatoribus eiectus, apud Placentiam vrbem Epiſcopus ordinatur; comperto autem quòd adhuc indignans Senatus vitâ eum priuare vellet, baſilicam ſancti Iuliani Aruerni Martyris, cum multis muneribus expetiuit, ſed impleto in itinere vitæ curſu obijt, delatúſque ad Briuatenſem vicum, ad pedes antedicti Martyris eſt ſepultus.* Auitum tertio anno à Gothis deſtitutū, imperio ſubmotum autor eſt Idacius: *Auitus tertio anno poſteaquàm à Gallis & à Gothis factus fuerat Imperator caret imperio, Gothorum promiſſo deſtitutus auxilio, caret & vitâ.* Lib. 2. c. 1. vid. Aymoi. lib. 1. c. 3.

Hâc ætate ſanctitatis & ſcientiæ famâ celeberrimus extitit Proſper patriâ Aquitanus Regienſis Epiſcopus, olim Notarius Leonis Papæ: hic ſtudioſiſſimus, librorum Auguſtini in Pelagium defenſor fuit aduersùs Caſſianum, & alios oppugnatores, de quo Gennadius, Ado Viennenſis, & alij eos ſecuti. Lib. de ſcri. Eccl. c. 84. A. C. 465.

Theodoricus ſub initia regni, cum audijſſet Riciarium Sueuorum Regem, ſuis finibus non contentum, vniuerſæ Hiſpaniæ imperium ambire, inſanæ Reguli ambitioni occurrendum ratus, per legatos monuit, vt ſuis ſe finibus contineret; ille legatione offenſus Theodorico ſi obmurmuraret bellum in Regiā vſque ſe illaturū interminatus, *Si hîc murmuras* inquit ille apud Iornandem, *& me venire cauſaris, Toloſam vbi tu ſedes veniam,* De reb. Getic. cap. 44.

ibi ſi vales reſiſte. His auditis Theodoricus adiunctis Burgundionum copijs Riciarium bello petit,& prælio hoſtem fundit,fugátque, íſque de fuga retractus, & in Theodorici poteſtatem deductus vitâ & regnó priuatur.

Anno CCCCLXII. Narbona Theodorico prodita ſcelere Agrippini Comitis, vt Regis patrocinium ſibi pararet, aduersùm Ægidium Comitem, cum quo grauis ſibi ſimultas erat. Idacius: *Agrippinus Gallus & Comes & ciuis, Ægidio Comiti viro inſigni inimicus, vt Gothorum mereretur auxilia Narbonam tradidit Theudorico*: tamen obſidione expugnatam ſatis apertè prodit Sidonius illo loco: *Dum apud Narbonem quondam Martium dictum, ſed nuper factum moras necto*, vt vt ſit vrbem in ditionem redactam, humaniter accepit, habuítque Theodoricus, de quo Narbonæ gratulatur Sidonius,

In epiſt præfixa car. 22.

Carmin. 23.

Hinc te Martius ille rector, atque
Magno patre prior decus Getarum
Romanæ columen, ſalúſque gentis
Theodoricus amat, ſibique fidum
Aduerſos probat ante per tumultus.

Hoc tempore Abraham Abbas, Perſa natione, vitæ ſanctitate claruit in Aruernis, Monaſterium D. Cyricio, vel Cyriaco ſacrum in ſuburbio Aruernæ vrbis ædificauit autore Gregorio Turonenſi.

Lib. 2. hiſt. Fr. cap. 21. & de vit. patr. cap. 3. apud Sur. 15. Iun to. 2.

Anno CCCCLXIII. Victorinus natione Aquitanus Cyclum Paſchalem compoſuit iuſſū Hilari Papæ, teſte Gennadio.

De ſcript. Eccleſ. c. 88.

Theodericus decimo & tertio regni anno ab Eurico fratre interemptus, iuſto numinis iudicio vim paſſus quam fecerat.

Cap. XV.

Euricus Rex Gothorum, is primus Gothis leges ſcripto dedit. Aquitania vectigalibus exhauſta. Seronatus perduellionis damnatus. Aruandus P P. Galliarum damnatus eiuſdem criminis. Rogationes à Mamerco inſtitutæ, in Gallia & Aquitania vſu receptæ. Toloſæ ſanguis è terra fluxit, præſagium caſus Gothorum. Theodoricus Riothimum Britonum Regem bello vincit, & Biturigas occupat. Gothi fœdifragi.

EVRICVS pari ſcelere quo frater in regnum ſucceſſit, in eius nomine variant ſcriptores. Iornandi & Iſidoro Euricus, Sigiberto & alijs Eoricus, Sidonio & Gregorio Turonenſi Euarix nominatur.

Hic primus Gothis leges ſcripto dedit, nam ante eum moribus tantùm vtebantur. Iſidorus: *Sub hoc rege Gothi legum inſtituta ſcriptis habere cœperunt, nam anteà tantùm moribus & conſuetudine tenebantur*: hinc Euricum legum conditorem celebrat Sidonius in epiſtola ad Leonem: *Modò per promotæ limitem ſortis, vt populos ſub armis, ſic frenat arma ſub legibus*: ab eo tempore Theodoſianæ id eſt Romanæ leges peſſumdatæ, & Theodoricianæ id eſt Gothicæ Prouincialibus obtruſæ, Seronato Romano præfecto etiam doli participe, de quo Sidonius: *Exultans Gothis inſultans Romanis, illudens præfectis, collu-*

Lib. 8. ep. 3.

Lib. 2. ep. 1.

denſque numerarijs, leges Theodoſianas calcans, Theodoricianáſque proponens. Theodoricianæ dictæ à Theodoricis Regibus Gothorum, non quod harum legum autores fuerint, ab Eurico enim editas ſatis notum erat Sidonio, ſed ob paronomaſiam cum Theodoſianis. Has leges poſteà emendauit & ampliauit Leuuigildus. Iſidorus: *In legibus quoque ea quæ ab Eurico inconditè conſtituta videbantur correxit, plurimas leges prætermiſſas adijciens, pleraſque ſuperfluas auferens.*

His temporibus Aruerni, Gabali, & alij Aquitaniæ primæ populi, qui adhuc ſub Romana ditione erant, à Seronato vectigalium mole attriti, quæ cauſa graues in
Lib. 2. ep. 1. eum excitauit querelas. Sidonius in epiſtola ad Ecdiciũ: *Duo nunc pariter mala ſuſtinent Aruerni tui, quænam, inquis præſentiam Seronati, & abſentiam tuam, redijt ipſe Catilina ſeculi noſtri nuper Atturibus, vt ſanguinem, fortunáſque miſerorum, quas ille ibi ex parte propinauerat, hic ex aſſe miſceret: indicit vt Dominus, exigit vt tyrannus, addicit vt iudex, ca-
Lib. 5. ep. 13 lumniatur vt barbarus.* & in epiſtola ad Pannychium de eodem: *Iam metu ex ſanguibus Gabalitanis è proximo infertur; quos ſingulos ſparſos inoppidatos, nunc inauditis indictionum generibus exhaurit, nunc flexuosâ calumniarum fraude circumretit, ne tum quidem domum laborioſos redire permittens, cum tributum annuum datauere.* Certè præfectorum ſæuitia & non ferendum vectigalium onus, adeò prouincialium animos exacerbauit, vt paſſim ad Gothos &
Lib. 5. de Guber Dei. alios Barbaros ſe conuerterent. Saluianus: *Itaque paſſim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios vbique dominantes barbaros migrant, & commigraſſe non pænitet, malunt enim ſub ſpecie captiuitatis viuere liberi, quàm ſub ſpecie libertatis eſſe captiui.* & infrà: *Tam longè enim eſt, vt hæc inter*

Gothos barbari tolerent, vt ne Romani quidem, qui inter eos viuunt iſta patiantur: itaque vnum illic Romanorum omnium votum eſt, ne vmquam eos neceſſe ſit in ius tranſire Romanorum; vna conſentiens illic Romanæ plebis oratio, vt liceat eis vitam quam agunt agere cum barbaris, & miramur ſi non vincantur à noſtris partibus Gothi, cùm malint apud eos eſſe quàm apud nos Romani. & Paul. Oroſius. *Quamquã & poſt hoc quoque* Lib. 7. c. 18. *continuò barbari execrati gladios ſuos, ad aratra conuerſi ſunt, reſiduóſque Romanos, vt ſocios modò & amicos fouent, vt inueniantur iam inter eos quidam Romani, qui malint inter Barbaros pauperem libertatem, quàm inter Romanos tributariam ſolicitudinem ſuſtinere.* idem etiam Iſidorus: *Vnde & hucuſque Romani qui in regno Gothorum conſiſtunt, adeò amplectuntur, vt melius ſit illis cum Gothis pauperes viuere, quàm inter Romanos potentes eſſe, & graue iugum tributi portare.* In Chronic. Ær. 447.

Seronatus Gothorum partes fouebat, vnde Catilinam ſeculi vocat Sidonius, ob id perduellionis inſimulatus ab Aruernis, Romámque raptus, capite deciſo ſceleris pœnas luit. Idem Sidonius: *Illi amore Reipublicæ Seronatum Barbaris prouincias propinantem non timuerunt legibus tradere, quem conuictum deinceps vix Reſpublica præſumpſit occidere.* Lib. 3. ep. 1. Lib. 7. ep. 7.

A. C. CCCCLXVIII. Aruandus Galliarum præfectus, interceptis litteris ad Euricum belli gerendi in Romanos & Britones Ligeris accolas, & Galliç cum Burgundionibus iure gentium diuidundæ autor deprehenſus à Ferreolo & alijs Narbonenſis prouinciæ legatis reus majeſtatis factus apud Anthemium, Romam traductus Senatus decreto morte damnatus, ſed deprecante Sidonio ſupplicio exemptus, & pœna capitis in exilium commutata, rem fusè narrat Sidonius: affectati imperij Lib. 1. ep 7.

reum faciunt alij ſcriptores; ſed nomine deprauato. Caſſiodorus Ardaburium vocat, Paulus Diaconus Lib. 5. hiſt. A. C. 466. eúmque ſecutus Sigebertus, Seruandum.

Per id tempus Mamercus Viennenſis ſolennes λιτὰς, ſeu Rogationes inſtituit, quarum ritum quamprimùm Aruerna Eccleſia vſu ſuum fecit. Sidonius, Lib. 7. ep. 1. in epiſt. ad Mammercum: *Solo tamen inuectarum te autore rogationum palpamur auxilio, quibus inchoandis, inſtituendiſque populus Aruernus, etſi non effectu pari, affectu certè non impari cœpit initiari, & ob hoc circumfuſis necdum dat terga terroribus.* Non multò poſt Mamerci inſtitutum in vniuerſis Galliæ & Aquitaniæ Eccleſijs legis autoritate ſancitum. Can. 29. Conc. Aurelianenſe I. *Rogationes, ideſt Litanias ante Aſcenſionem Domini placuit celebrari.* Eâdem tempeſtate apud Toloſam, quæ Regum Gothorum ſedes erat, ſanguis è terrâ mediâ vrbe fluxit per diem. Idacius: *Medio Toloſæ ciuitatis hiſdem diebus è terra ſanguinem erupiſſe, totóque diei fluxiſſe curriculo.* Id triſte Gothis portentum viſum eſt eius, quæ ſecuta eſt cladis. Aimoinus: Lib. 1. c. 9. *Ea tempeſtate apud Toloſam Galliæ vrbem, è medio eius totâ die ſanguis largiſſimo fluxit riuo, quod prudentes quique, Gothorum, qui eadem regnabant in ciuitate perditionem, Francorúmque dixerunt portendere dominationem.* Idem narrant Sigebertus, Vvernerus, & alij.

A. C. 461. In faſc. têp. Anno CCCCLXX. Euricus crebras Romanorum principum mutationes, rerum gerendarum occaſionem nactus, rupto priſco fœdere, Aquitaniæ partem, quæ Romanis adhuc parebat, armis tentauit, Riothimo Regulo Britonum ab Anthemio Auguſto ſuppetias vocato, priuſquàm Romanis coniungeretur, inſtructo exercitu occurrit, ciúſque copias prælio fudit, in finibus

Biturigum. Iornandes : *Euricus ergo Veſegothorum Rex, crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias ſuo iure niſus eſt occupare, quod comperiens Anthemius Imperator, protinus ſolatia Britonum poſtulauit, quorum Rex Riothimus cum* XII. *millibus veniens, in Biturigas ciuitatem Oceano è nauibus egreſſus ſuſceptus, ad quos Rex Veſegothorum Euricus innumerum ductans exercitum aduenit, diúque pugnans Riothimum Britonum Regem antequàm Romani in eius ſocietate coniungerentur, ſuperauit, qui ampla parte exercitus amiſſa cum quibus potuit fugiens ad Burgundionum gentem vicinam, Romanis in eo tempore fœderatam aduenit.* Poſt pugnam Euricus Biturigam occupauit pulſo inde Britonum præſidio. Gregorius Turonenſis : *Britanni de Biturica à Gothis expulſi ſunt, multis apud Dolenſem vicum peremptis.* huius expeditionis meminit & Sigebertus : inde Sidonius in Epiſtola ad Baſilium Aquenſem Epiſcopum queritur Euricum quem Euarigem vocitat regni terminos rupto fœdere armis proferre : *Euarix Rex Gothorũ,* inquit, *quòd limitem regni ſui rupto, diſſolutóque fœdere antiquo vel tutatur armorum iure, vel promouet, nec nobis peccatoribus hîc accuſare, nec vobis ſanctis hîc diſcutere permiſſum eſt.* & idem alio loco, Gothos gentem fœdifragã appellat, *poſtquam fœdifragam gentem rediſſe in ſuas ſedes comperi.* Fœderis fidem neſciere Gothi, attamen barbarorum nomen non ferentes, fœderatorum nomen affectarunt, de his Sidonius : *Student armis Eunuchi, litteris fœderati.* & alio loco, *Inter tumultus militum, popularium, fœderatorum.* Et Suidas : φοιδερᾶτοι οὕτω καλοῦσι ῥωμαῖοι τοὺς ὑποσπόνδους τῶν σκυθῶν. *Fœderati ſic vocant Romani fœderatos Scythas, ſeu* GETAS. imò & ROMANI dici voluerunt; Theodericus Rex Gothorum apud Caſſiodorum : *Ad-*

De reb. Getic. cap. 45. Freculph. lib. 5. c. 17.

Lib. 2. hiſt. Fr. c. 18.

A. C. 470.

Lib. 7. ep. 6.

Lib. 6. ep. 6.

Lib. 1. ep. 8.

Lib. 2. ep. 13.

ditur etiam venerandæ Romanæ vrbis affectio, à qua ſegregari Lib. 1. Var. ep. 1. *nequeunt, qui ſe nominis vnitate iunxerunt.*

Cap. XVI.

Arelate & Maſsilia vrbes ab Eurico expugnatæ. Aruernorum vrbs ab eodem obſeſſa. Ecdicius Auiti Aug. filius. Sidonius ex laïco Aruernorum Epiſcopus. Simplicius Bituricenſis Epiſcopus creatus. Euriciana perſecutio in Epiſcopos, Clericos, & Eccleſias Aquitaniæ Gallicinus Burdegalenſis Epiſcopus. Sidonius Aruernorum Epiſcopus baptiſterium conſecrat in Diœceſi Rutenenſi. Epiphanij Ticinenſis Epiſcopi legatio à Nepote Auguſto ad Euricum pacis feriendæ gratiâ. Aruerni pacis conditionibus dediti Eurico. Sidonij exſilium, & Ecdicij fuga. Victorius Dux Aruernorum.

ANNO CCCCLXXI. Euricus. Arelatem & Maſſiliam clariſſimas Galliæ Narbonenſis vrbes expugnauit. Iornandes: De geb. Getic. cap. 47. *Euricus Rex Viſigothorum Romani regni vacillationem cernens; Arelatum & Maſſiliam propriæ ſubdidit ditioni.* & Iſidorus: *In Gallias autem regreſſus Arelatum, & Maſſiliam vrbes capit ſuoque regno vtramque ſubiecit.* Idémque A. C. 471 tradit Sigebertus. Aruernam etiam vrbem acerrimâ obſidione cinctam diu tenuit, ſed eruptione ab Ecdicio

Auiti Auguſti filio, paruâ manu factâ, multis Gothorum millibus proſtratis obſidionem dimiſit, quo nomine Ecdicio gratulatur Sidonius. Lib. 3. ep. 3.

Iam totâ Aquitaniâ à Gothis ſubactâ, vnum Aruernorum oppidum in Romanorum fide permanſit, velut imperij propugnaculum in Gallijs. Sidonius in Epiſtola ad Agroëtium Senonenſem Epiſcopum: *Ijs accedit quòd de vrbibus Aquitanicæ primæ ſolum oppidum Aruernum Romanis reliquum partibus bella fecerint.* Ideò idem Sidonius hanc vrbem vnum Gothicæ tyrannidis obicem eſſe gloriatur, in Epiſtola ad Mammercum Viennenſem Epiſcopum: *Rumor eſt Gothos in Romanum ſolum caſtra mouiſſe, huic ſemper irruptioni nos miſeri Aruerni ianua ſumus: quia quòd necdum terminos ſuos ab Oceano in Rhodanum Ligeris alueo limitauerunt, ſolam ſub ope Chriſti moram de noſtro tantùm obice patiuntur.* & rurſus in Epiſtola ad Felicem. *Oppidum ſiquidem noſtrum quaſi quendam ſui limitis oppoſiti obicem circumfuſarum nobis gentium arma terrificant.* Nihil non tentarunt Gothi, quo Aruernam vrbem Imperio ſuo adijcerent, adeò illis formidoloſa fuit Aruernorum virtus, & fides in Romanos. Sidonius in Epiſtola ad Auitum Viennenſem Epiſcopum: *Vel Gothis, credite qui ſæpenumero etiam Septimaniam ſuam faſtidiunt, vel refundunt, modò inuidioſi huius anguli etiã deſolata proprietate potiantur.*

Grego. Tur. lib. 2. Hiſt. Franc. c. 24.

Lib. 7. ep. 6.

Lib. 7. ep. 1.

Lib. 3. ep. 4.

Lib. 3. ep. .

Anno CCCCLXXII. mortuo apud Aruernos Eparchio Epiſcopo, Sidonius ex laïco in eius locum ordinatus, teſte Gregorio Turonenſi vnde Sidonius ipſe queritur ſe priùs magiſtrum, quam diſcentem factum: *Miſer*, inquit, *antè compulſus docere, quàm diſcere.* Ambroſium imitatus, qui parem ſortem deplorauit: *Ego enim raptus de tribunalibus, atque adminiſtrationis infulis docere vos cœpi, quod ipſe non didici.*

Lib. 2. hiſt. Franc. c. 21.

Lib. 5. ep. 3.

Lib. 1. offic. cap. 1.

Eodem anno, morte Eulodij vacante ſede Bituricenſi, Sidonius Aruernorum Epiſcopus, à plebe vocatus, vt metropolitanum crearet, prouincialium Epiſcoporum numero defectus, Agroëtium Senonenſem Epiſcopum ad ſolenne electionis inuitauit, & cum eo Simplicium antiſtitem ordinauit, qua de re Sidonius ad Agroëtium ſcripſit Epiſtolã, qua illum Bituricas inuitat: *Bituricas decreto ciuium petitus adueni, cauſa fuit euocationis titubans Eccleſiæ ſtatus, quæ nuper ſummo viduata Pontifice; vtriuſque profeſſionis ordinibus, ambiendi ſacerdotij quoddam claſſicum cecinit, fremuit populus per ſtudia diuiſus, pauci alteros, multi ſeſe non offerunt ſolùm, ſed inferunt.* & paulò pòſt: *Nec te quamquam Senoniæ caput es, inter hæc dubia ſubtraxeris intentionibus medendis Aquitanorum, quia minimùm refert, quòd nobis eſt in habitatione diuiſa prouincia, quando in religione cauſa coniungitur: ijs accedit quod de vrbibus Aquitanicæ primæ ſolum oppidum Aruernum Romanis reliquum partibus bella fecerint; quapropter in conſtituendo præfatæ ciuitatis antiſtite prouincialium collegarum deficimur numero, niſi Metropolitanorum reficiamur aſſenſu.*

Lib. 7. ep. 5. adde cõcio. & ep 8. eiuſ. libr.

Anno CCCCLXXIV. Euricus ſæuã in Aquitania perſecutionẽ exercuit in Catholicos, maximè in Epiſcopos & Clericos, alios exilio aut vinculis, alios morte multauit, ſacrarũ ædium oſtia ſpinis præcludi iuſſit, vt deſuetudine eas frequentandi profeſſionis memoria tolleretur. Lugebant omnes fere Aquitaniæ Eccleſiæ paſtore deſtitutæ, deſperabatur ſalus fidei, quæ ducem deſideraret. Sidonius in Epiſtola ad Baſilium Epiſcopum: *Burdegala, Petrogorij, Ruteni, Lemouices Gabalitani, Heluſani, Vaſates, Conuenæ, Auſcenſes, multóque iam maior numerus ciuitatum ſummis ſacerdotibus ipſorum morte truncatis, nec*

Lib 7 ep. 6.

vllis deinceps Epiſcopis in defunctorum officia ſuffectis, per quos vtique minorum ordinum miniſteria ſubrogabantur, latum ſpiritualis ruinæ limitem traxit, quam ferè conſtat ſic per ſingulos dies morientum patrum proficere defectu, vt non ſolum quoſlibet hæreticos præſentum, verùm etiam Hæreſiarchas priorum temporum potuerit inflectere, ita populos exceſſu Pontificum orbatos triſtis interciſæ fidei deſperatio premit, nulla in deſolatis extra diœceſibus, parochiiſque, videas in eccleſijs aut putres culminum lapſus, aut valuarum cardinibus auulſis baſilicarum aditus hiſpidorum veprium fruticibus obſtructos. Huius perſecutionis, & Sidonij epiſtolæ meminit Gregorius Turonenſis: *Huius tempore & Euarix Rex Gothorum excedens Hiſpanum limitem, grauem in Gallijs ſuper Chriſtianos intulit perſecutionem, truncabat paſſim perſecutioni ſuæ non conſentientes, clericos carceribus ſubigebat, ſacerdotes verò alios dabat exilio, alios gladio trucidabat. Nam & ipſos ſacros templorum aditus ſpinis iuſſerat obſerari, ſcilicet vt raritas ingrediendi obliuionem faceret fidei. Maximè tunc Nouempopulanæ, geminæque Aquitaniæ,* ſic enim iam emendatum pro geminæque Germaniæ, *vrbes ab hac tempeſtate depopulatæ ſunt, extat hodiéque & pro hac cauſa ad Baſilium Epiſcopum nobilis Sidonij ipſius Epiſtola, quæ hæc ita loquitur.* Lib. 2. hiſt. cap. 25.

Per id tempus S. Gallicinus Burdegalenſis Epiſcopus memoratur. Sidonius in epiſtola aduentoria Burdegalam miſſa Lampridio Rhetori, Lib. 8. ep. 11.

Perge ad limina mox Epiſcoporum
Sancti & Gallicini manu oſculatâ
Tecti poſce breuis vacationem.

Sub idem tempus Sidonius Rutenorum Eccleſiâ antiſtite viduatâ, ob Euricianam perſecutionem, baptiſterium, id eſt Eccleſiam Baptiſmalem apud Ruthenos

Lib.4.ep.15. conſecrauit, inuitatus ab Elaphio eius conditore, vt tradit ipſe in Epiſtola ad Elaphium.

Eodem anno cùm Euricus dominandi libidine Romanorum finibus infeſtior eſſe non deſineret, Epiphanius Ticinenſis Epiſcopus à Nepote Auguſto Legatus ad eum miſſus, pacis componendæ & antiqui fœderis inſtaurandi gratiâ, legationis cauſam effert En-
In vit. Epiphan. nodius: *Poſt quem ad regnum Nepos acceſſit, tunc inter eum, & Toloſæ alumnos Getas, quos ferreâ Euricus Rex dominatione gubernabat orta diſſenſio eſt. &c.* Epiphanius ſuſceptâ legatione Euricū Toloſæ in qua ſedem habebat cōuenit, à quo perhumaniter acceptus, & pactâ pace quibus potuit conditionibus redijt ad Nepotem, vt narrat idem Ennodius: quæ fuerint pacis conditiones non exponit hic Autor, ſed ex pacto Aruernos Gothis à Nepote de-
Lib. 7. ep.7. ditos indicat Sidonius in Epiſtola ad Græcum Maſſilienſem Epiſcopum, in qua valde queritur, pacem fœdis conditionibus ſancitam, ac Aruernorum ſeruitute redemptam: *Siquidem noſtri hic nunc eſt infelicis anguli ſtatus cuius vt fama confirmat, melior fuit ſub bello, quàm ſub pace conditio, facta eſt ſeruitus noſtra pretium ſecuritatis alienę, Aruernorum proh dolor! ſeruitus &c.* & paulò pòſt: *Noſtri quantùm audio facta iactura, pudeat vos precamur huius fœderis, nec vtilis, nec honeſti.* Præter Epiphanium fuerunt & alij huiuſce fœderis arbitri, nempe nonnulli prouinciæ Narbonenſis Epiſcopi, quibus turpitudinem fœderis exprobrat Sidonius, & ſaltem hanc legem adijci quęrit, vt vacantibus in Eccleſijs Epiſcopos ordinari ferret Eu-
Lib.7.ep.6. ricus, quò pertinet eius Epiſtola ad Baſilium Aquenſem Epiſcopum. *Tu ſacratiſſimorum Pontificum Leontij, Fauſti, Græci, vrbe, ordine, charitate medius inueniris, per vos mala*

ſœderum currunt, per vos regni vtriuſque pacta conditionéſque portantur: agite quatenus hæc ſit amicitia, concordia principalis, vt Epiſcopali ordinatione permiſſa populos Galliarum, quos limes Gothicæ ſortis incluſerit, teneamus ex fide, etſi non teneamus ex fœdere. Igitur quod ait Iornandes, Euricum Aruernam ciuitatem occupaſſe, intelligendum eſt ex pacto cum Nepote inito, non vi armorum. Ex lege huius fœderis Gothi retinuere quicquid terrarum eſt à Rhodano Ligerim vſque, vnde ab Eurico Ligerim Aquitanicæ ditionis terminum ſignant noſtri ſcriptores. Gregorius Turonenſis: *In his autem partibus, id eſt ad Meridionalem plagam habitabant Romani vſque Ligerim fluuium, vltra Ligerim verò Gothi dominabantur.* & poſt eum Aimoinus Monachus: *Eo in tempore Romano Imperio à ferrea firmitate in teſtaceam decidente fragilitatem, Burgundiones Lugdunenſem, Gothi Aquitanicam peruaſerant prouinciam, eáque tantùm pars Galliarum Romanæ ſuberat ditioni, quam Rheni fluenta, ac amnis Ligeris determinant.* & Ado Viennenſis: *Id temporis Romani Gallias tenebant, citra Ligerim fluuium Gothi.*

De reb. Getic. cap. 45.

Lib. 2. hiſt. Fr. cap. 9.

Lib. 1. c. 5.

Poſt deditionem Aruernorum Sidonius Epiſcopus à Gothis ſolum mutare coactus, aliquandiu apud Liuianum caſtrum exulauit, donec Leonis, (is Eurici Quæſtor erat) gratiâ, ſuæ redditus eſt Eccleſię, cuius beneficij memor Leoni hæc ſcribit: *Nam dum me tenuit incluſum mora mœnium Liuianorum, cuius incommodi finem poſt opem Chriſti tibi debeo.* Ecdicius etiam hoſtem iratum vitans ad Burgundionum Regem ſeceſſit, è cuius comitatu tranſijt ad Nepotem Auguſtum, vt narrat Iornandes, qui mendosè Decium vocat, pro Ecdicio.

Lib. 8. ep. 3.

De reb. Getic. cap. 45.

Deditis Aruernis Euricus Victorium Ducem impoſuit. Gregorius Turonenſis: *Euricus Gothorum Rex Victo-*

Lib. 2. c. 20.

rium Ducem ſuper ſeptem ciuitates præpoſuit qui protinus Aruernos aduenie̅s ciuitatem addere voluit. Eius amicitiam coluit Sidonius: *Ampliſſimi viri Victorij Comitis deuotione præuectus, quem iure ſeculari patronum, iure Eccleſiaſtico filium, excolo vt cliens, vt pater diligo.* Hic homo, varij & lubrici ingenij, pietatis officijs non defuit, *S.* Abrahæ Abbatis funus cũ Sidonio celebrauit, teſte ipſo, & Gregorio Turonenſi, idémque ob ſæuitiam & libidinem Aruernis profugus, Romæ ob eadem flagitia lapidibus obrutus vitam finiuit, & cùm aliquando ad *S.* Amabilis tumulum apud Ricomagum in Aruernis orare deſpiceret, equum quo vehebatur miraculo hærentem, non priùs loco mouere potuit, quàm ſanctum debito obſequio piaſſet, narrat Gregorius Turonenſis.

Lib. 7. ep. 17

Id. ep. 17. li. 7. De vit. patr. cap. 3. apud Sur 15. Iun. tom. 3.

Lib. 1. c. 20 de Glor. Martyr. lib. 1. cap. 45.

Cap. XVII.

Leo Quæſtor Eurici. Lampridius Rhetor Burdegalenſis. Leontius Burdegalenſis Epiſcopus. Pontius Leontius, Primarius Aquitanorum, Ruricij Lemonicenſes Epiſcopi. Chronopius, Petrocoriacenſis Epiſcopus. Patiens Lugdunenſis Epiſcopus gratuitã Aquitanis, & Prouincialibus annonã miniſtrat. Fabulæ de geſtis Arturi in Gallia & Aquitania. An Iuliani Briuatenſis baſilica ab Eurico exſtructa. Eugenius Carthaginenſis Epiſcopus apud Albigam in Aquitania exſulat. Amantius Rutenenſis Epiſcopus.

EVRICO princeps conſiliorum & Quæſtor fuit Leo, patria Narbonenſis. Hoc ſignificat Sidonius cùm apud illum ab hiſtoriæ ſcriptione ſe excuſat, & hanc operam in eum reijcit, quòd maximi principis arcana noſſet: *Quotidie namque per potentiſſimi conſilia Regis, totius ſollicitus orbis pariter eius negotia & iura fœdera & bella, loca, ſpatia, merita cognoſcis.* Item alio loco vbi orationes ab eo Regis nomine conditas celebrat: *Sepone pauxillulum conclamatiſſimas declamationes quas oris regij vice conficis.* Conſiliorum principis moderatorem & arbitrum, & autorem inſtaurati cum Romanis fœderis ſignat Ennodius: *Erat præterea eâ tempeſtate conſiliorum principis & moderator & arbiter Leo nomine, quem per eloquentiæ meritum, non vna iam declamationum palma ſuſceperat, &c.* Vir inter barbaros litteris cultus, eloquentiæ, Poëtices, & Iuriſprudentiæ laude inſignis. Sidonio in Narbone, Lib. 4. ep. 22 Lib. 8. ep. 3. In vit. Epiphan. Carm. 23. & lib. 8. ep. 3. & lib. 9. ep. 13.

Siue ad doctiloqui Leonis ades,
Quo bis ſex tabulas docente iuris,
Vltrò Claudius Appius lateret,
Claro obſcurior in Decemviratu.
At ſi dicat epos, metrúmque rhythmis
Flectat commaticis, tonante plectro
Mordacem faciat ſilere Flaccum.

Eloquentiæ fama per hæc tempora claruit etiam Lampridius Rhetor Burdegalenſis cuius cruentam mortem luget Sidonius: *Lampridius orator modò primùm mihi occiſus agnoſcitur, cuius interitus amorem meum ſummis conficeret angoribus etiamſi non eum rebus humanis vis impacta rapuiſſet.* Lib. 8. ep. 11.

Hâc ætate etiam poſt Gallicinum in Burdegalenſi Epiſcopatu ſucceſſit Leontius ſenior, vir natalibus & ſanctitate illuſtris: is tempore ordinationis vniuerſam ſubſtantiam ſuæ conſecrauit Eccleſiæ, de quo Fortu-
Lib. 4. c. 9. natus,

Eccleſiæ totum conceſſit in ordine cenſum,
Et tribuit Chriſto quod fuit ante ſuum.

Eodem tempore Aquitanorum primas tenuit Pontius
Lib. 8. ep. 12 Leontius, de quo Sidonius: *Ecce iam Leontius meus facilè primus Aquitanorum, ecce parum inferior parente Paulinus ad locum quem ſuprà dixi per Garumnæ fluenta refluentia, non modò tibi cum claſſe, verùm etiam cum flumine occurrent.* Is Burgum caſtrum ad Durani & Garumnæ confluentes ſitum muniuit, quod metro graphicè deſcriptum à
Carm. 22. Sidonio,

Hos inter fluuios vni magè proximus vndæ
Æthera mons rumpens, altâ ſpectabilis arce
Plus celſos habiturus heros, vernámque ſenatum
Quem generis princeps Paulinus Pontius olim
Cùm latiùs patriæ dominabitur ambiet altis
Mœnibus, & celſæ tranſmittent aëra turres.

Vterque è clariſſima Paulinorum gente. Nec tacendus inter eiuſdem ætatis decora Ruricius Lemouicenſis Epiſcopus ortu nobiliſſimus; is ante Epiſcopatum vxorem duxit apud Aruernos Iberiam nomine, Ommatij
Carm. 11. illuſtris viri filiã, teſte Sidonio: ex ea ſuſcepit duos filios Ommatium, & Eparchium, vt nos docent ipſius
Lib. 1. ep. 18 Ruricij Epiſtolæ. Tum perfectioris vitæ ſtudio cer-
Lib. 2. ep. 27 & 56. tans cum vxore, ab ea ſeceſſit; & ob ſingularem virtu-
Fauſtus Regienſ. ep. 6. & 7. tem ad Epiſcopatum prouectus; feliciter redempto:
Epiſt. 9. huiuſmodi pretio Epiſcopatu, vt eleganter ait Fauſtus
Regienſis:

Reienſis : *Ecce quali pretio Ruricius meus ſummum ſacerdotium comparauit, vnde emit ipſum eſt quod emit, & teſtibus proprijs adclamantibus, in ſe honoris cauſa refugia honoris exhibuit.* Is Eccleſiæ ſuæ iura acerrime propugnauit, & occupatam à Chronopio Petrocoriacenſi Epiſcopo Diœceſim id eſt Parrochiam Gemiliacenſem repetijt, vt liquet ex ipſius epiſtola ad Chronopium. Ruricius ex clara gente Aniciorum originem duxit, nepotem ex filio cognominem habuit, qui ei in cathedra ſucceſſit Fortunatus, Lib.2. ep.6. Lib. 4. c. 5.

Ruricij gemini flores quibus Anniciorum
Iuncta Parentali culmine Roma fuit
Actu, mente, gradu, ſpe, nomine ſanguine nexi
Exultant pariter hinc auus, inde nepos.

Ruricius ſenior Sidonium coluit vt Dominum & Patrem vt fatetur ipſe in Epiſtola ad Apollinarem Sidonij filium: *Sollium enim noſtrum Domnum patremque communem quem tranſcribendum ſublimitati veſtræ dediſſe me dixeram legendum recepi.* Monaſtici inſtituti quod iam ſurgebat in Gallia Ruricium amantem fuiſſe non leuis coniectura eſt, quod Pomerium Abbatem Arelate acciuit, & per epiſtolam ab Æonio Arelatenſi Epiſcopo petijt vt eum ad ſe venire iuberet. Lib.1. ep.25 & lib 1. ep.8 Lib.2. ep.6.

His diebus etiam Chronopius Petrocoriacenſis Epiſcopus vitæ ſanctimonia Aquitanicam illuſtrauit Eccleſiam, is ciues ſuos Gothorum iniuria extorres patriæ ſuæ reddidit, ſacras ædes à Barbaris exuſtas ſuo ſumptu reſtituit. Fortunatus in eius Epitaphio Lib. 4. c. 8.

Antiſtes pietate calens venerande Chronopi
Membra ſepulchra tegunt, ſpiritus aſtra tenet.
Impleſti propriis viduatam ciuibus vrbem

Videruntque ſuos te redimente lares
Quem lupus ab ſtabulis tulerat frendente rapina
Te paſtore gregi reddita plaudit ouis
Templa exuſta celer reuocaſti in culmine priſco,
Hinc tua ſed cœlis ſtat ſine labe domus.

Aquitaniâ & Narbonenſi Prouinciâ ob Gothicam vaſtationem egentibus Patiens Lugdunenſis Epiſcopus plebi annonam gratis erogauit, inprimis Aruernis quorum nomine gratias ei per Epiſtolam egit Sidonius: *Illud autem deberi tibi, quodam vt Iuriſconſulti dicunt præcipui titulo, nec tuus poterit ire pudor infitias, quod poſt Gothicam depopulationem, poſt ſegetes incendio abſumptas peculiari ſumptu inopiæ communi per deſolatas Gallias gratuita frumenta miſiſti, cum tabeſcentibus fame populis nimium contuliſſes, ſi commercio fuiſſet ſpecies illa non munere.* & paulò pòſt. *quapropter &c. ſi ad integrum conijcere non poſſum quantas tibi gratias Arelatenſes, Reienſes, Auennicas, Arauſionenſis quoque, & Albenſis Valentinæque, nec non & Tricaſtinæ vrbis poſſeſſor exoluat, quia difficilè eſt eorum ex aſſe vota metiri, quibus noueris alimoniam ſine aſſe collatam, Aruerni tamen oppidi ego nomine vberes perquam gratias ago; cui vt ſuccurrere meditarere non te communio Prouinciæ, non proximitas ciuitatis, non opportunitas fluuij, non oblatio pretij adduxit, ilicet ſcias volo per omnem fertur Aquitaniam gloria tua, amans laudaris, deſideraris excoleris omnium pectoribus, omnium votis inter hæc temporum mala bonus ſacerdos, bonus pater, bonus annus es,* eius epiſtolæ meminit Gregorius Turonenſis, narratque de Ecdicio Aruerno quod dum apud Burgundiones fuit in ſumma annonæ difficultate pluſquam amplius quatuor pauperum millia ſuo ſumptu ſuſtentauit, poſt quod pium facinus audiuit vocem de cœlo emiſ-

Lib. 6. ep. 12.

Lib. 2. hiſt. Franc. cap. 24. id. Sigebert. A. C. 481.

ſam redici, redici quia pauperes meos pauiſti, non deerit tibi & ſemini tuo panis in æternum.

A Britannicis ſcriptoribus in hæc tempora referuntur fabuloſa geſta Arturi Regis, expeditiones in Galliam & Aquitaniam, deuictus Guitardus Pictonum Dux, per legatum Hoclum nomine, Galfridus Monumetenſis: Lib. 9. c. 11. *Deinde victoria potitus Arturus, diuiſit exercitum in duas partes, & vnam Hælo Duci commiſit, præcepitque illi vt ad expugnandum Guitardum Pictauienſium Ducem iret, ipſe vero cum reliqua parte cæteras Prouincias ſibi ſubiugare vacauit, mox Hælus Aquitaniam ingreſſus vrbes patriæ inuaſit, Guitardumque pluribus præliis anxiatum ad deditionem coëgit, Guaſconiam quoque ferro & flamma depopulans principes eiuſdem ſubiugauit.* Sed noſtri omnino de Arturo ſilent, & hoc vno argumento corruit iſtæc fabula quod conſtans ſcriptorum fides ſit, per id temporis Galliæ Imperium ſciſſum inter Burgundiones Gothos, & Francos, nec inuidia præteritum Arturum credi poteſt, ſatis compertâ fide eorum qui varios Galliæ caſus, Vandalorum, Burgundionum, Gothorum, Hunnorum, & Francorum irruptiones non tacuerunt.

Herulis per Italiam latè graſſantibus Euricum à Romanis ſuppetias rogatum colligere eſt, ex carmine Sidonij Lampridio Rhetori inſcripto, Lib. 8. ep. 9.

Hinc Romane tibi petis ſalutem
Et contra Scythicæ plagæ cateruas
Si quos Parrhaſis vrſa fert tumultus
Eorice tuæ manus rogantur
Vt Martem validus per inquilinum
Defenſet tenuem Garumna Tibrim.

Coniecturam iuuat quod ait Aimoinus Antemio inſi- Lib. 1. c. 8.

dijs Ricimeris generi ſublato Gothos cum Romanis iuncta legatione à Leone Auguſto Conſtantinopolitano principem expetijſſe cuius auxilio hoſtium impetum propulſarent.

Euricum quarto & decimo Regni ſui anno Baſilicam S. Iuliani Martyris quæ eſt Briuate in finibus Aruernorũ ædificaſſe, & columnis ornaſſe voluit Fredegarius *Eoricus Gothorum Rex* XIV. *ſui regni anno Eccleſiam ſancti Iuliani Briuate columnis ornatam mirifice conſtruxit*, ſed quam à verò aberret conſpicuum eſt, id enim nimis alienum ab Arriano quem in orthodoxos ſæuijſſe, & Eccleſias ruinis deformaſſe ſcimus ex Sidonio & Gregorio Turonenſi.

Eodem tempore Eugenius Carthaginenſis ab Hunerico Rege Vandalorum Arriano odio orthodoxæ partis ſede depulſus, exulauit in Aquitania apud Albigam oppidum, vbi vitam finiuit ſanctitate & miraculis

Lib. 2. c. 3. clarus. Gregorius Turonenſis: *Tunc ſuſpenſo gladio apud Albigenſem Galliarum vrbem exilio deputatus eſt, vbi & finẽ vitæ præſentis fecit ad cuius nunc ſepulchrum multæ virtutes creberrime oſtenduntur.* Illatum crypæ S. Amaranthi martyris, tradit idem Turonenſis: *Huic cryptæ ſociatur & ille*

Lib. 1. de glor. mart. cap. 58. *Honorificianæ perſecutionis Martyr Eugenius ſacerdotalis inſulæ maximum decus, quem in hac vrbe detruſum exilio vel ipſius, vel ſociorum eius paſſio narrat.*

His temporibus ſanctitate & miraculis claruit S. Amantius Rutenenſis Epiſcopus. Huius vitam edidit

Tom. 6. Nou. 4. Surius. Succeſſorem habuit Quintianũ natione Afrum Fauſti Reienſis Epiſcopi nepotem, is S. Amantij corpus

Tom. 6. Nou. 13. A. C. 506. tranſtulit vt teſtatur Gregorius Turonenſis in libro de vita Patrum apud Surium, eiuſdem meminit Sigebertus.

Anno CCCCLXXXIV. Euricus Arelate morte ſua functus vt referunt Iornandes Iſidorus & Freculphus, de eius morte meminit Gregorius Turonenſis, ſed de loco ſilet.

De reb. Getic. cap. 47. Aera DIIII. lib. 5. c. 17. lib. 2. c. 25.

Cap. XVIII.

Alaricus Rex Gothorum, Theudeluſa eius vxor ex qua ei natus Amalaricus, Leo Quæſtor Alarici. Sidonio ſucceſſit Aprunculus in Epiſcopatu Aruernorum Aquitanorum ſtudium in Francos, & Gothici imperij tædium, Voluſiani Turonenſis Epiſcopi exilium & Martyrium, Cæſarius Arelatenſis Epiſcopus exulat apud Burdegalam. Apollinaris Sidonij Filius Marianus Bituricenſis Eremita. Leonardus fundator Monaſterij Nobiliacenſis in pago Lemouicenſi, Carilephus Aruernus fundator Monaſt. Aniſolenſis, Alaricus Clodoueo offenſus reconciliatur, Alaricus monetam adulterat: Alaricus Codicem Theodoſianum breuiari curat Synodus Agathenſis, in ea preces fuſæ pro Alarico Rege Arriano.

ANNO Chriſti CCCCLXXXIV. defuncto Eurico Alaricus eius filius apud Toloſam Regni gubernacula ſuſcepit.

Alaricus regno potitus Theudeluſam Theodorici

Lib. 1. de bell. Goth. De reb. Getic. cap. 58. Lib. 3. ep. 1.

Oſtrogothorum & Italiæ Regis filiam naturalem duxit vxorem teſtis Procopius, Theudicodocam vocat Iornandes, ex qua natus Amalaricus. Ideo Alaricum filium vocat Theodoricus apud Caſſiodorum.

Apud Alaricum Leo quondam Eurici patris Conſiliarius ſeu quæſtor eodem officio functus eſt. Alarici enim Conſiliarius dicitur à Gregorio Turonenſi, & luminibus priuatus narratur in pœnam ſacrilegij, nimirum quia Baſilicam S. Felicis Narbone depoſuit, quod ſuburbani amœniſſimi cui nomen erat Liuia, è Regis Palatio aſpectum arceret.

Lib. 1. de glor. Marty. cap. 92.

Eodem anno è vita migrauit Sidonius Aruernorum Epiſcopus, ſucceſſore Apruncculo pridem Lingonenſi Epiſcopo, qui Burgundionibus ſuſpectus ſtudij in Francos, vt eorum inſidias caueret Aruernos ſeceſſit, ibique in Epiſcopum lectus autore Gregorio Turonenſi.

Lib. 2. hiſt. Franc. c. 23.

Sidonio filius fuit Apollinaris nomine ex Papianilla coniuge Auiti A. filia ante præſulatum ſuſceptus, eius indolem commendat pater in epiſtolis. Hic aliquando cum Victorio Duce in Italiam profectus, Romæ illo cæſo magnum vitæ periculum ſubijt,& Mediolanum in exilium tractus S. Victoris Martyris nutu fuga elapſus in Aruernum redijt vt narrat Gregorius Turonenſis.

Lib. 3. ep. 13. Lib. 5. ep. 11

De glor. Mart. lib. 1. cap. 45.

Prouinciales Gothorum imperij pertæſi ob Arrianæ hæreſis tabem ſua ad Francos etſi gentiles ſtudia contulere Gregorius Turonenſis: *Multi iam tunc ex Galliis habere Francos dominos ſummo deſiderio cupiebant*, nempè magis ab Hæreticis cauendum rati, quam à Paganis quia Paganorum ſuperſtitio iam totius fere orbis ludibrium erat; Arriana verò hæreſis adumbrata veritatis imagine incautis paſſim obrepebat: vnde quāplures Epiſcopi co-

Lib. 2. hiſt. Fr. cap. 36.

this ſuſpecti facti propēſioris in Francos animi, multa ab his paſſi ſunt. Hanc ob cauſam Quintianus Rutenorum Epiſcopus cum inſidias ſibi parari ſenſiſſet clam ſeceſſit in Aruernos, vbi ab Euphrâſio Epiſcopo, & Aprunculi ſucceſſore comiter ſuſceptus, contributis opibus Aruernæ & Lugdunenſis Eccleſiæ, huic enim prædia erant & in Aruerno pago, ſe ſuoſque aluit, vt narrat Gregorius Turonenſis. Antiſtites barbarica feritate ſuis Eccleſijs exturbati, ab alijs Eccleſijs foueri & ſuſtentari ſolebant, adeóque ſacri canónes Synodi Ancyranæ, Antiochenæ, & Trullenſis edixere Epiſcopos Eccleſijs vacantes propter barbaricas incurſiones Epiſcopalia in alijs Eccleſijs exercere poſſe, eadémque prouidentia conſtitutione Alexij Comneni, quam edidit Balſamon decretum, ne electi in Orientales Eccleſias, quæ à Barbaris tenebantur, dimitterent ea quæ prius habebant Eccleſiaſtica officia vel beneficia καὶ ἀδελφᾶτα καὶ ὀφφίκια.

Lib. 2 hiſt. Franc. c. 36. & lib. de vit. patr. cap. 4. cap. ad ſupplicationem ex. de renunc. ca. 18. Can. 18, Can. 37. In d. can 37. Syn. 6. in Truil.

Hac æui calamitoſa ſorte Voluſianus Turonenſis Epiſcopus. Gothis ſuſpectus habitus, quod Francorum partibus ſtuderet, ſede ſua deiectus in exilium, vbi vitam finiuit, de exilij loco ſecum non conuenit Gregorius Turonenſis, nam vno loco in Hiſpaniam relegatum tradit, & in alio Toloſam, & ſi qua fides habenda eſt, opinioni popularium, is deciſo capite martyrij lauream tulit in pago Fuxenſi, & in agone baculum quo ſeniles artus ſuſtentabat humi defixit, ex quo ingens arbor ſurrexit ſpecie ignota, quæ ad noſtra vſque tempora virens, nefaria Hæreticorum manu exciſa eſt, ad eum extat Ruricij Lemouicenſis Epiſtola in qua ſcribit ei timendos non eſſe hoſtes exteros, Francos ſcilicet ver-

Lib. 2. hiſt. cap. 26. & lib. 10. c. 3. Martyr. R. Ioan. 13.

Lib. 1. ep. vlt.

ſantibus inter hoſtes, nimirum inter Gothos: *Nam quod ſcribis te metu hoſtium hebetem factum, timere hoſtem non debet extraneum, qui conſueuit ſuſtinere domeſticum*, ad eundem extant Sidonij Epiſtolæ. Eius memoriæ ſacrum Fuxenſe Monaſterium Canonicorum regularium S. Auguſtini ab Carcaſſonenſibus Comitibus ædificatum, vt nos docuit vir Illuſtriſſimus Petrus de Marca.

Lib. 4. ep. 18 & lib. 7. ep. 17.

Lib. 8. c. 8. Hiſt. Bearn.

Cæſarius Arelatenſis Epiſcopus à Licamanno ipſius Notario falſo inſimulatus apud Alaricum quod Burgundionibus vrbem tradere moliretur, Burdigalam exilij cauſa relegatus, vbi miraculis virtus eius enituit, incendium late ſæuiens precibus compeſcuit, compertâ innocentiâ ad Eccleſiam redire iuſſus vt narrat Cyprianus in eius vita apud Surium. Burdegalæ exulantem Ruricius Lemouicenſis Epiſcopus inuiſit vt ipſe ſignificat in Epiſtola ad eundem: *Ipſi enim recolere poteſtis, quam feſſum me Burdigaliæ videritis, & hoc hyeme quando eſſe ſoleo fortior ſolito.*

Tom. 4. Auguſt. 27.

Lib. 2. ep. 33

Apollinaris etiam Alarico de fide ſuſpectus factus ad eum venit, ſuſpicionem purgauit & illæſa gratia domum redijt, Auitus Viennenſis in Epiſtola ad Apollinarem: *Scripſiſtis igitur Chriſto præſtante iam reduces omnia tuta eſſe, circaque vos dignationem domni Regis Alarici illæſam & priſtinam permanere.*

Epiſt. 45.

Per hæc tempora Marianus natalibus Bituricenſis ſanctitate & miraculis claruit, is Monachum profeſſus in cœnobio D. Germani Altiſſiodorenſis ſub Mammertino Abbate ibique longa exercitatione probatus in eremum ſeceſſit, vbi non alio cibo quam ſyluestribus pomis victitabat, corpus eius exanime repertum iacens ſub arbore, & tranſlatum ad Euaunenſem, ſiue Euenen ſem-

ſem vicum vt autores ſunt Gregorius Turonenſis, & Robertus Altiſſiodorenſis, & alij. Lib. de glor. Conf. c. 1. In Chron. ad ann. 490.

Eadem tempeſtate Leonardus diſcipulus S. Remigij adeò gratia valuit apud Clodoueum, vt ab eo vinctos quos videretur abſoluendi ius impetrarit, is relicto Comitatu, vitæ perfectioris ſtudio ſeceſſit in Aquitaniam, & Nobiliacum Monaſterium poſuit in ſylua regia, pagi Lemouicenſis. Maximo in cultu & honore habuit D. Martialem, cuius baſilicam frequentiùs orationis cauſa adibat, eius virtus elucet maximè in ſoluendis captiuis, & carceratis, eius ope Boëmundus Siculus Barbarorum cuſtodia ſolutus, voti luendi cauſa in Galliam venit, vt patet ex eius vita apud Surium, & Chronico Altiſſiodorenſi, & Orderico Vitali. Vincen. Beluac. lib. 20. cap. 18. ad A.C. 499 Lib. 11. ad A.C. 1106.

Alaricus etſi Arrianæ hæreſis laqueis irretitus Remigij Remenſis Epiſcopi miraculis permotus, puellam Toloſanam propinquitate iunctam, à dæmone arreptam, curationis gratia ad eum adduci curauit, & ſolenni legatione eam ſancto Antiſtiti commendauit, vt narrat Hincmarus in vita Remigij, apud Surium, & Flodoardus. Tom. 1. Iun. 13. Lib. 1. Rhemenſ. hiſt. cap. 12.

His temporibus etiam ſanctitate floruit Carilephus Aruernis ortus, fundator cœnobij Aniſolæ in Diœceſi Cenomannenſi, teſtis Autor eius vitæ apud Surium, & Sigebertus, vulgò *Scalés*. Huiuſce Monaſterij meminit & Gregorius Turonenſis: *Et ad Monaſterium Cænomannicum, quod vocatur Auinſula dirigitur, vt ibi ſacerdotali erudiretur regula.* Tom. 4. Iul. 1. A. C. 49. Lib. 5. hiſt. Fr. cap. 14.

Alaricus nummos ex electro, id eſt auro argentóve mixtos conflauit, adulteratæ monetæ eum notauit Auitus Viennenſis, & hunc reipublicæ lapſum inſtantis

Epiſt. 78. excidij prænuncium eſſe voluit: *Nec quidem talis electri quale nuper vt egomet hauſi in ſancto, ac ſinceriſſimo impollutæ manus nitore ſordebat, cui corruptam potius, quam confectam, auri nondum fornace decocti crediderim ineſſe mixturam, vel illam certè quam nuperrime Rex Getarum ſecuturæ præſagam ruinæ monetis publicis adulterium firmantem mandauerat.*

Alaricus Clodouei Francorum Regis in offenſionem incidit, ob id quod Syagrium Comitem Ægidij filium bello victum, apud ſe recepiſſet, ſed eo tradito Francum ſibi conciliauit, anno Chriſti DVI. inter vtrumque Regem fœdus ictum in inſula Ligeris iuxta Ambacienſem vicum, pacis arbiter fuit Theodoricus Italiæ Rex, extant eius epiſtolæ ad ambos Reges hortàtoriæ ad pacem apud Caſſiodorum.

Grego. Tur. lib. 2. hiſt. Fran. c. 35. Sigebert. A. C. 506.

Lib. 2. var. ep. vlt. & lib. 3. ep. 1.

Alaricus eodem anno, qui fuit XXII. regni ſui, Prouinciales Romanis legibus aſſuetos vix Gothicis acquieſcere ſentiens Codicem Theodoſianum lectorum prudentum opera breuiatum, per Anianum Cancellarium ſuum Aduris quæ eſt ciuitas Nouempopulaniæ in Concilio vtriuſque ordinis, id eſt ſacerdotum & nobilium edi curauit, vt iam obſeruaui ex Commonitorio eidem Codici præfixo.

Eodem anno celebrata eſt Synodus Agathenſis eorum Epiſcoporum, qui Gothorum finibus tenebantur, Præſide Cæſario Arelatenſi Epiſcopo. Huic interfuere clariores Galliæ Narbonenſis & Aquitaniæ Epiſcopi, Cyprianus Burdegalenſis, Tetradius Bituricenſis, Quintianus Rutenenſis, Sabinus Albienſis, Gualacterius de Benarno is eſt Laſcarienſis, Gratus Oleronenſis, Petrus Santonenſis, Chronopius Petragoricenſis, & alij. Huic concilio defuit Ruricius Lemouicenſis Epiſcopus,

ob valetudinem,& ingraueſcentem ætatem, quibus de cauſis ſe excuſat, apud Cæſarium Arelatenſem E.& Sedatum Nemauſenſem. Hæc Synodus collecta permiſſu Alarici Regis ad reſtituendam Eccleſiaſticam diſciplinam quæ Gothorum Arrianorum contagio valde labefactata erat, hoc nomine Alarico gratulati Patres Concilij,& pro eius ſalute, regnique incolumitate preces fudere, vt conſtat ex ipſa præfatione Concilij: *Cum in Dei nomine & permiſſu Regis in Agatenſem ciuitatem ſancta Synodus conueniſſet, & in ſancti Andreæ Baſilica conueniſſemus, ibique flexis genibus in terra pro regno eius, pro longæuitate populi Dominum deprecaremur, vt qui nobis congregationis permiſerat poteſtatem, regnum eius Dominus felicitate extenderet iuſtitia gubernaret, virtute protegeret.* Nec deſunt paria Chriſtianæ charitatis exempla, orarunt veteres Chriſtiani pro ſalute paganorum principum, qui paſſim in ſe ſæuiebant, orarunt & Patres Ariminenſes pro ſalute Conſtantij etſi Arriani dogmatis labe polluti, vt teſtantur Tertullianus, Euſebius,& Theodoritus,& ipſe Athanaſius toto orbe profugus Conſtantem & Conſtantium Arrianæ ſectæ principes,& perſecutores ſuos pijſſimorum Principum nomine inſcripſit, κατὰ πρόσταξιν θεοφιλεστάτων βασιλέων κωνσταντίου καὶ κώνσταντος: *ad edictum religioſorum Principum Conſtantij & Conſtantis*, nec diſpari loquendi modo Auguſtinus Maximinum Epiſcopum Donatiſtam honorabilem fratrem appellat, quod proximum putaret ob ſpem poſtliminij: *Cur ergo te honorabilem in quantum homo es non appellem, cum præſertim de tua ſalute, atque correctione, quandiu in hac vita es deſperare non audeam?*

Lib. 1. epiſt. 32. & 33.

Apolo. c. 30. & ad Scapul. cap. 2.
Lib. 7. c. 10.
Lib. 2. c. 18.
Apolog. 2. de fuga.

Epiſt. 203.

CAP. XIX.

Clodouei res geſtæ in Alaricum. Maxentius Abbas. Prælium Vogladenſe & caſus Alarici. Apollinaris Dux Sidonij filius. Aquitania & pars Narbonenſis Prouinciæ Gothis erepta. Gothia pro Septimania. An Moyſsiacenſe Cœnobium fundatum à Clodoueo. Engoliſmæ obſidio. Carcaſſona & Arelate obſidione tentata. Concilia habita ad reſtituendam religionem Gothorum contagio labefactatam. Clariores Epiſcopi Aquitaniæ. Remenſis Eccleſia multis in Aquitania prædijs à Clodoueo ditata.

ANNO DVII. Clodoueus non ferens Alaricum, Galliarum imperij conſortem; tum Arriano, recèns ſuſceptæ Chriſtianæ religionis zelo infenſus, in eum bellum decreuit, belli cauſas prodidit Gregorius Turonenſis: *Igitur Chlodoueus Rex, ait ſuis valde moleſte fero, quòd hi Arriani partem teneant Galliarum, eamus cum Dei adiutorio & ſuperatis redigamus terram in ditionem noſtram.* Idem Aimoinus. In huius belli apparatu Clodoueus legem condidit, ne quid milites damni, iniuriæve Eccleſijs, aut ſacris perſonis eorúmve bonis inferrent, quam patribus Galliæ Concilij cauſa apud Aureliam tum conſidentibus ſignificauit, per epiſtolam quæ præmiſſa eſt Con-

Lib. 2. hiſt. Franc. c. 30.

Lib. 1. c. 20.

cilio: *Enunciante fama quid actum fuerit, vel præceptum omni exercitui noſtro priuſquam in patriam Gothorum ingrederemur beatitudinem veſtram præterire non potuit, in primo quoque de miniſterio Eccleſiarum omnium præcepimus, vt nullus ad ſubripiendum in aliquo conaretur, neque de ſanctimonialibus, neque de viduis, quæ in religione Domini deuotæ eſſe probarentur, &c.* Inſtructis copijs in Gothorum fines irrupit, Turonibus per quos iter erat pepercit pro reuerentia D. Martini, quo de euentu belli conſulto per ſacras ſortes, & felici accepto omine, audaciùs in expeditionem proceſſit, vt verò ad Vigennam amnem peruenit anxius quà viam ſibi faceret, ingruentibus enim pluuijs amnis tumuerat, Ceruam conſpexit quæ ſe miſit in flumen, & poſtquàm in vlteriorem ripam enarauit nuſquam comparuit, hac duce flumen vado ſuperauit, inde copijs admotis ad Pictauos vrbem qua ſe Alaricus continebat, alio victoriæ auſpicio, nempe viſo nocturno lumine è D. Hilarij baſilica caſtra verſus emicante accenſus ad pugnam. His diebus Maxentius Abbas ſanctiſſimus habebatur in Monaſterio pagi Pictauienſis, cui nomen à conditore Cella S. Maxentij, huc Francorum manu accedente, & fratribus conſpectu armatorum territis, his Abbas humiliter occurrit, iniuriam à ſe & ſuis deprecatus eſt: irritis precibus, cum vnus ex his militari ferocia in caput ſancti viri ferrum ſtringeret, dextra ei obriguit, nec priùs reconualuit quã fuſa à Maxentio benedictione, vna cum olei ſancti chriſmate. Autor eſt Gregorius Turonenſis, eiuſdem meminit Sigebertus. Condicto prælio inter Clodoueum & Alaricum in campis Vogladenſibus, decimo à Pictauis vrbe milliari de ſumma rerum Galliæ pugnatum: in eo

Fortunat. de mirac. S. Hilar. apud Surium to. 1 Ian. 13.

Lib. 2. hiſt. Fr. cap. 37. A. C. 506.

prælio Alaricus à Clodoueo equo deiectus, & propria ipſius manu confoſſus. Gothi morte Regis conſternati ad internecionem deleti. Huic prælio interfuit Apollinaris Dux Sidonij filius, & pro Alarico cum Aruernorum lecta manu pugnauit, non ſine magna clade ſuorum. De quo Gregorius Turonenſis: *Maximus ibi tunc Aruernorum populus, qui cum Apollinare venerat, & primi qui erant ex Senatoribus corruerunt.* Poſt pugnam Clodoueus Burdegalam, & alias circumpoſitas vrbes occupauit, & Burdegalæ hyemauit. Interim Theodoricus à patre miſſus cum validis copijs interiorem Aquitaniam victorijs peragrauit, Rutenos, Cadurcos, Albigēſes Aruernos Gabalos in poteſtatem redegit. Ineunte vere Clodoueus Toloſam quæ erat ſedes Regum Gothorum adijt, & Alarici theſauros diripuit. Gregorius Turonenſis: *Chlodoueus vero filium ſuum Theodoricum, per Albigenſem, ac Rutenam ciuitatem ad Aruernos dirigit, qui abiens vrbes illas à finibus Gothorum vſque Burgundionum terminum patris ſui ditionibus ſubiugauit. Chlodoueus verò apud Burdegalenſem vrbem hyemem agens, cunctos theſauros Alarici à Tholoſa auferens Engoliſmam venit.* Idem Aimoinus Monachus, Hincmarus in vita Remigij apud Surium, Ado Viennenſis, Flodoardus, Sigebertus, Abbas Vrſpergenſis, Otho Friſingenſis, & alij.

Lib. 2. hiſt. Fr. cap. 37. Lib. 2. c. 37. Lib. 1. c. 22. Tom. 1. Ianuar. 13. In Chron. Lib. 1. hiſt. Rhem. c. 15. ad An. 509. Lib. 4. Chr. cap. 32.

Clodoueus victor Gothorum cum Toloſam peteret, Monaſterium Moyſſiacenſe in finibus Cadurcorum ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo dicaſſe fertur. Chronicon Moyſſiacenſe MS. huius Monaſterij conditorem ponit Clodoueum, inſtauratorem Ludouicum Pium ex fide veteris lapidis hac inſcriptione ſignati.

Hac tibi Chriſte Deus Rex inſtituit Clodoueus,

Auxit munificus poſt hunc Domnus Ludouicus.

Et in geſtis MS. tranſlationis Beati Cypriani Martyris, de cuius ſacris Lipſanis ſibi plaudunt Moyſſiacenſes, narratur Clodoueum primum hocce monaſterium inſtituiſſe, & B. Amandum Epiſcopum primum Abbatem impoſuiſſe, & poſtea Childericum id exædificaſſe, ſed hoc opus Clodoueo II. tribuendum eſſe ſuadet quod legitur in vita MS. S. Deſiderij Cadurcenſis Epiſcopi, qui Dagoberti Regis, & Clodouei II. patris & filij ſynchronus fuit, Moyſſiacenſe cœnobium paulò antè regijs expenſis initiatum ipſius tempore ab Anſberto & Leuthadio perfectum, mouet etiam quod in vita MS. S. Ansberti dicitur Ansbertum Fontanellenſem Abbatem, & poſteà Rothomagenſem Epiſcopum, precibus B. Deſiderij Cadurcenſis Epiſcopi propinqui & familiaris ſui monaſterium iſtud iuſſu Francorum Regum primò conſtructum rexiſſe, tum vnum ex ſuis B. Leotadium Abbatem præfeciſſe, qui haud dubiè idem eſt cum Leutadio de quo in vita Deſiderij, ex quibus huius monaſterij initia rectè aptantur temporibus Clodouei II. Ansbertum enim qui dicitur primus Abbas huius Monaſterij, hac ætate vixiſſe, cum Deſiderio Cadurcenſi exploratum eſt: coniecturam iuuat quòd in geſtis tranſlationis Cypriani, opus perfectum dicitur à Childerico, qui fuit filius Clodouei II. Is enim hac ratione motus videtur, vt hoc Monaſterium perficeret ne opus à patre incœptum imperfectum iaceret.

Toloſâ Clodoueus caſtra mouit Engoliſmam verſus, quam Deus ipſi in poteſtatem tradidit, ruentibus ſua ſponte muris, capta vrbe omnes Gothi occiſi, mœnia collapſa admotâ ſacrâ phialâ ſanguinis & aquæ qui è

latere Chriſti fluxit, conſilio Aptonij Sacellani Regij; & ideò poſt expugnatam vrbem, hunc à Clodoueo vrbi datum Epiſcopum, & Lupicino ſucceſſorem, fertur in Chronico Engoliſmenſi MS. Poſt hæc vicinæ vrbes aut vi, aut deditione captæ, præſidia impoſita, & rebus ſtabilitis in Aquitania Clodoueus ad Turones iter conuertit; & lætus vota ſoluit D. Martino.

In vit. Apto. Epiſc.

Greg. Turo. lib. 2. Hiſt. Fr. cap. 37. Aimoin. lib. 1. cap. 22. Lib. 1. de bell. Goth.

Alarici & Gothorum caſum aliter narrat Procopius, nempe Francos, quos Germanos vocat Gothorũ fines ingreſſos circa Carcaſſonẽ caſtra poſuiſſe; Alaricum vero cum caſtris ſe contineret auxiliares Theodorici copias expectans, Gothis agrorum ſuorum populationem non ferentibus, & ignauiam exprobrantibus infeliciter ad pugnam deſcendiſſe, & in ea cum maxima copiarum parte cecidiſſe. Francos rerum ſucceſſu elatos, Carcaſſonem vrbem munitam obſediſſe, in qua regias opes conditas acceperant, nimirum ſpolia templi Hieroſolymitani quæ Alaricus ſenior capta Roma in Galliam aſportauerat, & cuſtodię cauſa hîc depoſuerat; ſed Theodorico cum ingentibus copiis ſuppetias ferente Francos obſidionem ſoluiſſe, & eam Galliarum partem quæ à Rhodano in Oceanum patet armis occupaſſe. Theodoricum cum à Francis parta recipere poſſe diffideret, Galliæ Narbonenſis partem quæ incolumis erat, tueri ſatis habuiſſe. Stultè Petrus Valliſſernenſis Alaricum Gothorum Regem pro foribus Toloſæ vrbis ſuſpendio vitam finijſſe, in hoc enim conſentiunt veteres omnes ſcriptores, Alaricum in bello occubuiſſe, & Gregorius Turonenſis quem Aimoinus, & alij ſecuti ſunt mihi autor eſt, eum Clodouei dextra proſtratum in prælio Vogladenſi.

Hiſt. Albig. cap 1.

Eadem

Eadem expeditione Franci & Arelaten diutina obſidione oppugnarunt tuente Tolumno Duce, ſed obſidionem ſoluere cõpulſi ſunt, vt narrat Cyprianus in vita Cęſarij Arelatẽſis Epiſcopi apud Suriũ. Hoc nomine Theodoricus Arelatenſibus vectigalia remiſit in quartam indictionẽ ad reficiendos muros bellicis machinis labefactatos vt patet ex Caſſiodoro. Interim igitur Galliæ Narbonenſis pars in Gothorũ poteſtate remãſit vnde Septimania Gothiæ nomen retinuit Gregorius Turonenſis: *Ibi & Sygila, qui quõdã ex Gothia venerat, multũ laceratus eſt.* Et Chronicon Moyſſiacenſe de Ludouico Pio: *Qui congregato exercitu ex Aquitania, Vvaſconia, nec nõ de Burgundia Prouincia, atque Gothia miſit eos ante ſe ad obſidionem ciuitatis.* Et Ioannes Italus autor vitæ Odonis Abbatis Cluniacenſis: *qua de cauſa omnibus charus erat, pręcipueque apud Vvillelmum Comitem robuſtiſſimum, qui eo tempore Aquitaniam, Gothiamque ſuo iure tenebat.* Et Frodoardus: *Hungari per abrupta tranſeuntes Alpium iuga veniunt in Galliam, & inopinato loco per deuia montis euadentes Gothiam impetunt*, & Robertus Montenſis, *& Gothiam quę Prouincia ſancti Ægidij dicitur*, & Gothos pro Septimanis accepere. Idem Turonenſis: *Et apud Ariſitenſem vicum Epiſcopus inſtituitur, habens ſub ſe plus minus diœceſes quindecim, quas primum Gothi quidam tenuerant, nunc vero Dalmatius Ruthenenſis Epiſcopus vendicabat.* Et Stephanus Tornacenſis in epiſtola ad Ioannem Pictauienſem Epiſcopum ad Narbonenſem cathedram electum: *Abſit pater à manſuetudine veſtra, vt ad Gothorum barbariem, ad leuitatem Vaſconum, ad crudeles & efferos mores Septimanię declinetis*, inde & Hiſpani ſcriptores Narbonenſem pro-

Tom. 4. Aug. 27.

Lib. 1. var. ep. 32.

Lib. 4. hiſt. cap. 51.

Lib. 1.

In Chronic. ad ann. 924.

In ſuppl. Sigebert. ad ann. 1118.

Lib. 5. hiſt. Franc. c. 5.

Epiſt. 92.

Lib. 3. de reb. Hiſp. cap. 20. & id. lib. 2. c. 9. & 11. uinciam Galliam Gothicam vocitarunt Rodericus Toletanus: *Gallia & Gothica, id eſt Narbonenſis Prouincia, cum Rutheno Alba & Viuario ciuitatibus, quæ Gothorum tempore ad Narbonenſem Prouinciam pertinebant.* Corruente Gothorum Regno in Gallia, à Patribus acriter laboratum reſtituendæ Catholicę fidei, quæ Gothorum colluuie nimium collapſa erat, à Gothis receptæ baſilicæ ſub tyrannide occupatæ, & Gothorum templa ſeu potius latibula in ſacros vſus expiata. Hac de cauſa celebratum Concilium Aurelianenſe I. eodem ipſo anno DVII quo Alaricus extinctus eſt, & in eo baſilicas Gothorum recipi, & ſimili quo noſtræ innouari ſolent placuit ordine conſecrari, aliud deinde viſum, & in concilio Epaonenſi habito anno DIX hæreticorum Baſilicas in catholicorum vſus conuerti vetitum odio Arrianæ hæreſeos.

Lib. 1. var. ep. 32.

Can. 12.

Can. 33.

Aurelianenſi Concilio ſubſcripſere quamplures Aquitaniæ Epiſcopi, Boëthius Cadurcenſis, Cyprianus Burdegalenſis, Cronopius Petragoricenſis, Euphraſius Aruernenſis, Lupicinus Engoliſmenſis, Petrus Santonenſis, Quintianus Rutenenſis, Tetradius Auſcienſis, & Tetradius Bituricenſis Metropolitanus, is pietatis monumentis commendatur & Baſilicæ S. Iuliani Briuatenſis villam reliquiſſe memoratur à Gregorio Turonenſi.

Lib. 2. de glor. Mart. cap. 14.

Clodoueus rerum potitus Aquitaniam veluti Remigij beneficium agnouit, & Rhemenſem Eccleſiam multis prædijs etiam in Aquitania ſitis ditauit autore Hincmaro in eius vita, & Flodoardo, & hic fuit exitus rerum

Gothorum in Aquitania, hæc manus Domini qui transfert Regna de gente in gentem, tranſcunt Regna, ruunt terrenæ poteſtates, Soli Deo honor & imperium manet in ſæcula.

***

1013398